Cat. Rosenthal n° 19977a - 30 M.

Martinus Bellius
eſt
Sebaſt. Caſtellionius,

DE HAERETICIS A CI-
uili Magiſtratu puniendis Libellus, ad-
uerſus Martini Bellii farraginem, & no
uorum Academicorum ſectam,

Theodoro Beza Vezelio auctore.

Oliua Roberti Stephani.
M. D. LIIII.

Rare
273.6
B574

42334

DE HAERETICIS A CIuili Magiſtratu puniendis, Libellus.

QVVM hoc tempore, ſi vnquam aliàs, Eccleſia Dei ab infinitis hoſtium copiis pertinaciſſimè domi & foris oppugnetur, mirũ eſt tam paucorũ animos ad opem illi ferendam commoueri. Nam alii ſuperiorũ temporum pacem & tranquillitatem requirunt, ii ſcilicet quibus id vitæ genus maxime placet quod cum ſumma ignorãtia coniunctum eſt: alii deplorandis huius temporis calamitatibus toti ſunt occupati, neque interim de adhibendis remediis cogitant: nonnulli ſecurè hæc omnia derident: pauciſſimi verò pro virili his malis occurrere conantur: iique porrò quoties à Dei Spiritu excitati communibus malis occurrũt, tantum abeſt vt à pleriſque recipiãtur, vt contrà, ſicut olim Moyſi Iſraelis liberatori contigit, innumerabilem in ſe hoſtiũ multitudinem cõcitent, qui ſe illorum conatibus per ſimulationẽ pietatis opponant. Eius ingrati animi inſigne exemplũ nuper ſpectauimus, cuius indignitas fecit vt mihi hoc tẽpore minimè tacẽdum putarẽ. Quum enim ab hinc annũ Deus Optimus, Maximus, iuſtiſſimus iniuriarũ ſuarum vindex, Seruetum illum impuriſſimũ hæreticum ex Pontificiorũ faucibus ereptum, tanquam de manu Geneuenſi Reipublicæ tradidiſſet, per quam homo ille omnium qui adhuc vixerunt maxime impius & blaſphemus, ſcelerum ſuorum pœnas daret: in ea re adminiſtranda eius vrbis ampliſſimus Senatus ac Miniſtri pro ſe quiſque ita ſe geſſêre, vt

neque induſtriã ac pietatem in patefaciẽda ac refellenda illius impietate, neque charitatem ac diligentiam in homine ad pœnitentiam reuocando, neque prudentiam ac fidem in tractanda ipſius cauſa, neque in maieſtate Dei aſſerenda conſtantiam ac animi magnitudinem meritò requiras. Quum igitur in carcerem coniectus eſſet, ecce ſtatim quidam Satanæ emiſſarii clamitare cœperunt iniquiſſimum eſſe, Seruetum bonũ illum & doctum virum (quem etiam ipſi optimũ ſuum fraterculum appellare nõ erubeſcebant) ex vinculis apud eos cauſam dicere qui Chriſtianam libertatem iactarẽt. Deinde quũ his clamoribus neminẽ præter paucos ſui ſimiles commoueri cernerent, omiſſa Serueti ipſius cauſa, animi morbo & impotenti ambitione quaſi æſtu quodam abrepti, ſtomachũ omnem ſuum euomere in eos cœperunt quorum vigilantia Seruetum deprehenſum, in vincula coniectum, atque adeò conuictum eſſe intelligebant. Putarunt enim homines aſtuti commodam ſibi oblatam occaſionem ad eorum nomen obſcurandum, quorum ſplendore mi ſerè iampridem vrebantur: nempe ſi illos calumniati eſſent, Seruetũ deferendo, neque miniſtrorum Eccleſiaſticorum officium feciſſe, neque commodum vllum Eccleſiæ ſpectaſſe, ſed priuatæ ſuæ cupiditati induiſſe pietatis nomẽ, vt eum à quo erant laceſſiti, per cauſam religionis opprimerẽt. Et hæc quidem illi, quandiu in carcere fuit Seruetus, non obſcurè iactare ſoliti ſunt: &, ſicut olim Donatiſtæ, modò ſciſcitari ecquod eiuſmodi exẽplum in Scripturis extaret: modò negare Magiſtratum ciuilem

in hæreticos ius vllum habere: quinetiã cum ſumma eius Reipublicæ infamia, quoties ſeſe illis offerebat qui huc ad nos veniret, ridẽtes dicere eũ ad alterum Papam proficiſci, eámque Eccleſiam pietatis ac doctrinæ exemplis florentiſſimam impudentiſſime vociferari nouam eſſe inſtauratæ Papiſticæ crudelitatis officinam. Sed neque deterreri potuit fortiſſimus ille Senatus quominus adhibitis in cõſilium cæteris Heluetiæ Eccleſiis, in vindicanda Filii Dei maieſtate officium faceret: neque Miniſtri ac Paſtores futilibus iſtorũ calumniis abduci quominus palàm orthodoxam de Trinitate defenſionem inſtituerẽt, ſimúlq; hæreticos iure gladii coërcendos, & nominatim de Serueto iure ſumptũ fuiſſe ſupplicium, libro edito declararent. Vixdum autem in lucem exierat liber ille, quum boni iſti & clementes hæreticorum patroni nouum conſilium capiunt. Quia enim illius hæreſes videbãt à Chriſtianis Eccleſiis maximo cõſenſu damnatas, exiſtimarunt ſi cauſam illius apertè ſuſciperent, neque ſatis tutò, neque cum aliquo fructu id ſeſe facturos. Itaque ſic cauſam iſtam agere inſtituerũt, vt de Serueti negotio ne verbum quidem facerent, ſed in genere oſtenderẽt hæreticos, vt ſacros quoſdam homines, à nullo attingendos, aut certè ciuili Magiſtratui in eos poteſtatẽ nullam concedi: quum præſertim hoc argumentum propter Antichriſti immanitatẽ pleriſque gratum ac plauſibile fore exiſtimarẽt: à quibus poſtquã hoc impetraſſent, impunè poſtea ipſis liceret in orthodoxas Eccleſias graſſari. Sed ne hoc quidem niſi admodum callidè & circunſpectè ſunt

aggreſſi. Nam neque nomina huic libro ſua inſcri-
bi, neque in perſona ſua pleraque dici voluerunt:
ſed farraginē quādam ediderunt partim ex docto-
rum & piorum quorundam tum veterum tum re-
centiorū lucubrationibus mala fide collectam, par-
tim etiam ex ſuis & aliorum quorundam fanatico
rum libris conſarcinatam. Addita etiam præfatio
eſt eius qui ſynopſim illam collegit, Martini cuiuſ
dam Bellii nomine, quem hominē ſanè miror quū
cæteris in rebus tam audax ſit & temerarius vt glo
riam etiam inde captare videatur, tamen in iſta cle
mentiæ propugnatione tam fuiſſe formidoloſum,
vt non niſi perſonatus in publicum prodire ſit au-
ſus. Tandem verò vt prioribus poſteriora reſpon-
derent, alius quidam Bellii iſtius cōſiliorum parti-
ceps, Baſilii Montfortii nomine refutationem ad-
iunxit eorum quæ pro perſequutione dici ſolēt. Ita
enim homines ingenioſi ſupplicia appellāt quibus
nocentiſſimi homines afficiūtur. Et iſtum quidem
minimè miror in alieno nomine quàm in ſuo ap-
parere maluiſſe. Quum enim illis in quos ſcribebat
ſeſe nimis notum eſſe intelligeret, iuſtum ſanè hūc
ipſius metum fuiſſe concedo. Sed in eo apparet ſin-
gularis ipſorū audacia, tum quòd auſi ſint illuſtriſ-
ſimo illi ac verè Chriſtiano principi Virtebergen-
ſi præfationē illam & indoctam & impiam inſcri-
bere, tum etiam quòd Magdeburgi ciuitatis illius
clariſſimæ & fortiſſimæ nomē apponere ipſos non
puduerit. Nam, vt de libro ipſo taceam, certè illa
Bellii præfatio talis eſt vt optimum illum princi-
pem, & pios illos Magdeburgenſes ciues non dubi-

tem, ſicut ab eiuſmodi blaſphemiis tota mente abhorrẽt, ita minime paſſuros fuiſſe vt quiſquã ipſorũ auctoritate ad eas blaſphemias in vulgus edendas abuteretur: eóſque ego ad id inſpiciendum magnopere cohortor, quòd iſti plane digni ſint quorum pœna ac animaduerſione ea ipſa quam aſſerere inſtitui doctrina ſanciatur. De me verò vt aliquid dicam, ita me, fateor, iſtorũ facinus vulnerauit, vt me neque natura mea ab omni contentione abhorrens impedire, neque imbecillitas, cuius mihi ſum conſcius, retinere, neque huius argumenti grauitas deterrere potuerit quominus iſtorum audaciæ & impudẽtiæ me opponerem. Voluntatem autem meam magnopere inflãmauit quorundam cohortatio, quorum iudicio ſemper tantum tribui, vt quicquid oneris mihi imponerent, mihi ſuſcipiendum eſſe crederem. Adhæc accedit quòd idem hoc argumentum viri illi clariſſimi & omni laude maiores, quos, ſicut debeo, honoris cauſa nomino, Philippus Melanchthon, Iohãnes Caluinus, Henricus Bullingerus, Volphgãgus Capito, ita copioſè & luculenter explicarunt, vt deſcribenda mihi potius quàm excogitanda pleraque fuerint: ídque à nobis factum tantum abeſt vt fateri me pudeat, vt contrà in tantorum virorum nomine & auctoritate libentiſſimè acquieſcam. Deinde verò hæc qualiſcunq; alacritas mea, cæterorum, quibus ego facilè priores concedo, ſtudium & diligẽtiam minime (vt ſpero) extinguet aut retardabit, ſed accẽdet & incitabit potius, ſi aduerſariorum improbitas hoc poſtularit. Ego quidem certè hanc cauſam ita agere conſtitui,

vt niſi me præpoſtera Bellii methodus coegerit,nihil extra cauſam à me dicatur:eámque moderationẽ tenere decreui, vt nemo bonus ſe à me offenſum fuiſſe,meritò conqueri poſſit. Nã quod iſti ſummopere videntur quæſiuiſſe, nempe vt eum qui defenſionem pararet,cum bonis & piis illis viris cõmitterent,ex quibus ipſi farraginis ſuæ partẽ deſcripſerunt,hoc à me ſummo ſtudio & cautione vitabitur, quũ eos ipſos quorũ præſidio abutuntur, tueri non oppugnare decreuerim. Ita fiet,opinor,vt illorũ audacia & impudẽtia detegatur,iſtorũ autem dignitas & auctoritas,ita vt æquũ eſt,ſarta tecta cõſeruetur.

Ergo vt ad rem tandem accedamus, quum triplex ſit nobis quæſtio propoſita: Primùm ſcilicet, An puniendi ſint hæretici: deinde, An hæc punitio ad ciuiles etiam Magiſtratus pertineat: poſtremò, An capitali etiã ſupplicio poſſit in eos animaduerti: in primis de hæreticis,poſtea de Magiſtratu,poſtremò de quæſtione ipſa diſſeremus. Ex quibus primũ illud ita eſt à Bellio & ipſius factione expoſitum,vt eos ſatis appareat hoc vnum quæſiuiſſe vt veritati tenebras offunderent. Alterum verò, quod vel præcipuum erat,penitus eſt prætermiſſum. Sed duplex hîc onus mihi iſtius Bellii vel ignorãtia vel (quod potius exiſtimo) improbitas imponit. Facit enim ipſius mirifica doctrina vt qui non ſint hæretici,antè nobis docendum ſit quàm hæreticos definire poſſimus. Bellius itaque vt verum eſſe confirmaret quod de eo plerique audierunt, Linguarum ſcilicet & artium cognitionem Chriſtianis alioqui (vt ait) minime neceſſariã,ipſi quaſi dormienti con-

tigiſſe, poſtquam quæſtionem propoſitam abſoluit, tum demum ad hæretici definitionẽ accedit: quod tamen, inquit, primum omnium ſciri cõueniebat. Deinde vt omnia inuoluat, docet hæreticorum nomen nihilo magis quàm auarorum & ſcurrarum infame eſſe: hícque nouum argumentum torquet de non occidendis hæreticis, quum neque auari, neque ſcurræ occidantur. de quo alibi diſſeremus. Poſtea conqueritur hæreticũ vulgo haberi, qui à nobis diſſentiat: & monetam quãdam nobis aureã cudit quæ vbique locũ habeat, quæcunque ſit eius figura.

Credere, inquit, *in Deum Patrẽ, & Filium, & Spiritum ſanctum, & pietatis præcepta quæ ſunt in Sãctis ſcripturis approbare, aurea eſt moneta, & auro ipſo probatior & exploratior. Sed habet hactenus hæc moneta diuerſas imagines, dum homines interſe de Cœna, de Baptiſmo, & cæteris huiuſmodi rebus, id eſt,* vt initio præfationis ipſum ſcribere non puduit, *de ipſius Chriſti ſtatu & officio, quomodo ſit unũ cum Patre, item de Trinitate, de prædeſtinatione, de libero arbitrio, de Deo, de Angelis, de ſtatu animarũ poſt hanc uitam, diſſentiũt: quæ res* (ô blaſphemiã Bellii & impietatem horrendam!) *neque ad ſalutem per fidem obtinendam uſqueadeo cognitu neceſſariæ ſunt, neque cognoſci poſſunt antequam cor mundum habeamus, neque ſi ſciantur, hominem reddunt meliorem.* Hæc enim eſt iſtorum theologiæ ſũma quæ à nobis alio loco planius explicabitur. Nunc videamus quomodo non ex vulgi opinione, ſed ex Sacris literis doceat quis ſit hæreticus appellãdus. Atq; hoc loco Lector, quiſquis es, mecum obſecro conſidera quæ ſit iſtius Bellii in Scripturis interpretãdis vel peritia, vel dexteritas, vel fides. *Hæreticus,* inquit, *is eſt qui rite admonitus non obtemperat.* Itáne verò Belli? Certè ſi ita ſe res habet, quid

Theologiæ aduerſariorũ ſumma.

Refutatio definitionis hæretici, quam affert Bellius.

ſupereſt niſi vt regiones & ciuitates, quid ciuitates
dico? imò familias, imò ſingulas domos hæreticis
plenas eſſe dicamus? Sed ne calumniari videar, au-
diamus qua ratione bellam iſtam definitionem tuã
Tit.3.c.10. confirmes. *Quia* (inquis) *Paulus ad Titum ſcribens iubet ut*
hæreticum hominem poſt unam atque alteram admonitionem de-
uitet. Reſpondet autem hic locus præcepto Domini quod ſcriptum
Matth.18.c.17. *extat apud Matthæum, Si peccauerit in te frater tuus. Nam quod*
Paulus uocat hæreticum, Chriſtus dicit, Si te aut alios non audiue
rit: & quod Paulus dicit, Deuita: id Chriſtus dicit, Sit tibi ſicut
ethnicus & publicanus. Reſponde quæſo Belli, ſi os vl-
lum habes, quid eſt Scripturas peruertere, ſi hoc nõ
eſt? Optimum quidem modum explicandi Scriptu
ras hunc eſſe cõfiteor, ſi ex collatione locorum ex-
ponãtur, vt ſit Spiritus ſanctus ſuiipſius interpres:
ſed iſtius tuæ collationis myſteria quis tandẽ intel
liget? Sic enim colligis: Habere pro ethnico & pu-
blicano: idẽ valet quod Deuitare. Si te aut alios nõ
audierit: idem pollet quod Repetitæ admonitioni
non parêre. Ergo & à Chriſto & à Paulo hæreticus
is dicitur qui ritè admonitus non obtemperat. At-
qui etiã vt tibi gratificemur, & illud quod aſſumis
concedamus, tamen hanc conſecutionem nemo ſa
nus tibi concedet, niſi prius oſtenderis vnum eſſe
genus hominũ admonẽdum: & niſi paruerit, deui-
tandum. alioqui excipiemus de diuerſis iſta intelli-
gi poſſe: vt ſanè debent. Nam quis eſt tam ſtupidus,
præter te vnum, vt non videat apud Matthæum tra
di Chriſtiani cuiuſuis officium in priuatis offenſio
nibus, aut certè eiuſmodi vt palàm non ſint manife
1.Timot.5.d.20 Galat.2.c.14. ſtæ: Publicas enim palàm argui Paulus iubet: & hãc

rationem ipſe in Petro redarguendo ſequutus eſt. Idem autem ad Titum ſcribẽs,quum Epiſcopũ inſtituat, ea certè præſcribit quæ ad miniſterii publici rationem,non ad priuatum cuiuſque officiũ pertinent:ſicut ex tota Epiſtola apparet. Hæc autẽ eſſe diſtinguenda quis non videt? Deinde hoc diſſimulaſti,apud Matthæum triplicis admonitionis,eiúſque diuerſæ: apud Paulum autem duplicis tantùm fieri mentionem. Poſtremò ipſa vocabuli etymologia quam poſtea tradidiſti,docere te potuit ac debuit non omnibus peruicacibus hæretici nomen conuenire,ſed iis demum qui ab Eccleſia deficiẽtes, ſectam ſiue factionem peculiarem inſtituũt. Quod autem huc etiã illud refers, Excutite puluerẽ pedũ veſtrorum: ſanè magis eſt ridiculum quàm vt à te ſeriò dici crederẽ, niſi de re maxime ſeria diſceptaretur. Satis enim conſtat id in eos dici qui Euangelium oblatum reiiciunt: quod qua ratione conueniat iis qui vel in priuata vita aliquid peccant, vel in religionis capitibus quibuſdam à communi opinione diſſident,ego ſatis videre non poſſum. Certe diſtinguenda hæc eſſe, ne tu quidem,niſi impudẽtiſſimè,negare potes. Poſtremò verò vt contentionẽ iſtam abſoluas,hæc quoque adiungis: *Quod Paulus dicit eum ita peccare ut ipſe per ſeipſum dãnetur: id eſt quod continuò addit Chriſtus, Quæcunque ligaueritis in terra, erunt ligata in cælis.* At ego quanuis tibi concedam, meritò à fidelium conſortio hæreticos excludi,idque Eccleſiæ iudicium à Deo ratum haberi, imò etiam pro criminis & blaſphemiæ magnitudine è viuorum numero interdum illos exturbari oportere, nego ta-

Matth 10.b.14.

men in eo Pauli loco de hæreticorum agi publica excluſione: ſed admoneri Titum vt quos repetita admonitione ad ſanam doctrinam reuocare nō potuerit, eos poſtea miſſos faciat: quia, inquit, eiuſmodi homines noſti euerſos eſſe, & peccare, quum per ſeipſos ſint damnati: quaſi diceret, cum eiuſmodi hominibus nihil profici poſſe diſputando. Fruſtra enim cum eo diſceptes qui ad diſputādum malam conſciētiam afferat: & qui conſcientiæ ſuæ iudicio nō cedit, quomodo aliorum rationibus ſuperetur? Itaque vel iſta oſtendunt quātopere tibi cæteris in rebus ſit credendum, qui tam bellè Scripturæ locos noueris inter ſe comparare. Quod ſi tibi omnino faciendum putabas, cur nō potius locum illum ex Epiſtola ad Timotheum priore deligebas, in quo tā copioſè, támque luculēter Paulus hæreticū definit? Sed timuiſti ſcilicet ne parum ingenioſus videreris niſi quidpiā noui, tuo more, attuliſſes: aut certè cum ſtipitibus & fungis tibi negotium fore credidiſti.

1. Tim. 6. a. 3. 4. 5.

Refutatio diuiſionis Bellii.

Porrò videamꝰ quāto felicius diuidas quàm definias. *Sunt*, inquis, *hæreticorum ſiue pertinacium duo genera. Alij enim ſunt in moribus pertinaces: ut auari, ut ſcurræ, ut luxurioſi, ut ebrioſi, ut perſequutores, ut cæteri qui admoniti non ſe corrigunt. Alij ſunt in rebus ſpiritualibus & doctrina pertinaces: & his quidē propriè hæretici nomen conuenit. Eſt enim hæreſis Græcum uerbum quod ſectam ſiue opinionem ſignificat. Vnde qui uitioſæ ſectæ aut opinioni tenacius adhærent, hæretici dicuntur.* Verba tua Belli agnoſcis, vt opinor. Quia verò diuiſionem tuam exēplis illuſtras, age, hāc etiam partem conſideremus. *Tales erant* inquis, de prioribus loquens, *Iudæi, Scribæ, Phariſæi, & Chriſti conterranei, propter quorum duritiam cordis Chriſtus non potuit ibi multa facere mira-*

ula. Pro exemplo poſteriorum, Hananiam illum proponis,de quo apud Ieremiam agitur. Audi nūc ſi lubet,quàm multa in his reprehendam. Primùm quum hæc tota diuiſio tua eo nitatur quòd quicunque pertinaces ſunt,eos pro hæreticis habes, id autē falſum eſſe antè docuerimus,euerti hāc tuam diuiſionem neceſſe eſt. Sed age tamen,vt tibi gratificemur,aliquos etiam in moribus hæreticos tibi nunc quidem concedimus. Quî enim rectè vitam inſtituant, quicunque veræ religionis viam ingredi recuſant:vt eos meritò Apoſtoli, tanquam omnibus vitiis obnoxios reprehendant. Hoc tamen pernegamus,quicunque in malis moribus ſunt pertinaces, eoſdem hæreticos eſſe: ſed eos demū qui quum religionem noſtram ore profiteantur, tamen ſeſe & alios in malis moribus falſa quadam opinione confirmant:quales olim fuerunt (vt cæteros omittam)Carpocratiani, quorum hæreſim hoc noſtro ſeculo Libertini renouarunt, qui turpis & honeſti diſcrimen omne tollunt: item Anabaptiſtæ,à quibus legitima matrimonia & Magiſtratus damnātur, quique parricidia fanaticis ſuis reuelationibus defendunt. Iſtos,inquam, etiam in moribus hæreticos eſſe concedo: quāuis iſtam hæreticorum appellationē prauis potius opinionibus quàm factis mereantur. Nam ſiquis ex noſtris eadem committat,& tamen ſeſe peccare fateatur, eiuſmodi hominem non hæreticum, ſed ſceleratū potius vocabo. Iudæos autem & Turcas, qui noſtram religionem nūquam ſunt amplexi,non hæreticos,ſed infideles appellabo: etiamſi alioqui omnibus virtutibus hu-

Ierem.28.a.11.

2.Tim.3.b.8.
2.Petri 2.b.10.

manis excellãt. Nam alterum quoque tuæ diuiſionis membrum in eo vitioſum eſſe dico, quòd illo comprehendas quicunque vitioſæ opinioni tenacius adhærẽt: quum hoc ego præterea in omni hæreticorũ genere requiri dicam, vt cum recepta Eccleſiæ doctrina ciuile bellum gerant. In eo verò planè ſtupor tuus apparet, quòd inter eos quos in moribus hæreticos eſſe vis, Iudæos, Scribas & Phariſæos, & Chriſti conterraneos recenſeas: ſicut eorum qui in doctrina ſunt hæretici, exemplũ eſſe vis Hananiam. Primùm enim, obſecro, ex qua tandem dialectica orta eſt eiuſmodi partitio, Iudæi, Scribæ, Phariſæi? Iſtiuſmodi autem hominum externa certe vita, maxima ex parte laudabilis erat, vt ex tota Euangelii hiſtoria apparet. Neque enim vt apertè ſcelerati, ſed partim vt hypocritæ reprehenduntur, partim etiam quòd ſuis cõmentis verum Dei cultum obſcurarẽt. Quamobrẽ quum dixiſſet Dominus, Quæ dicũt facite, ſecundum opera eorum nolite facere: paulò pòſt declarat quid in eorũ operibus reprehenderet, nempe quòd pietatẽ ſimularẽt. Quare hypocritas potius quàm hæreticos vocare debuiſti, niſi doctrinam eorum reſpiciebas, quã verè poſſumus hæreſim appellare. Quòd autem addis Chriſtum idcirco eos deuitaſſe, dum dixit, Ecce relinquetur domus veſtra deſerta: magnam etiam reprehenſionem meretur. Quum enim hoc pertineat ad eam Hieroſolymorum euerſionem qua Dominus ſui contemptum iure vindicauit, ecquis non videt hunc locum à te detorqueri? De Chriſti autem conterraneis quid dicam? Hi Chriſti doctrinam re-

Matth. 23. a. 3.

Matth. 23. d. 38.

Matth. 13. g. 58.

pudiabant, ideóque virtutes apud eos paucas edidit Dominus propter incredulitatem eorum. Tu verò non modò ſceleratos, hypocritas, incredulos cum hæreticis confundis, ſed opiniones etiã cum moribus, vt hæc omnia parũ ſobrius ſcripſiſſe videaris. Nam de Hanania, quem tu vis in doctrina hæreticũ fuiſſe, hoc ſcripſit Ieremias, quum ipſe ex mandato Domini imminentẽ calamitatẽ annuntiaret, Hana niam contraria omnia futura prædixiſſe. Quamobrem illi paulò pòſt Ieremias ex mandato Domini nũtiauit fore vt quia receſſum à Domino loquutus eſſet, intra eum annũ moreretur. Tu igitur, quia hic fit receſſus mentio, ſtatim hæreticum illum, idque in doctrina, pronũtias. At ego, ſi hoc factũ ſpectes in quo non de ipſa religione, ſed de re quadam futura vel non futura diſceptatur, pro ſcelerato potius aut mendace quàm pro hæretico habendum dico: ſin autem hoc potius cõſideras quòd populum in diuerſam factionem diſtraheret, ſchiſmaticũ tamen nõ hæreticum appellabo, niſi diuerſæ religionis doctorẽ eum fuiſſe probes. Et hæc quidem tua ſunt, Belli, commenta, ex quibus tãtum abeſt vt qui ſint pro hæreticis ex Scriptura iudicandi, & quot ſint eorum genera percipere potuerim: vt cõtrà nõ poſſim impudentiam tuam ſatis admirari, qui quũ id ipſum de quo quæritur vel penitus ignores, vel ſcire te diſſimules, tamen Magiſtratus officium ita ſuperciliosè definias, vt falſæ clemẽtiæ & humanitatis ſpecie oppoſita, tot fideles Eccleſias, tot Chriſtianos principes, tot pios & eruditos verbi Dei miniſtros minimè te pudeat vt carnifices & perſequu

Ierem. 28. a. 1.

toreſaccuſare. Quæ res quum ita ſe habeat, téque cōſtet ſub iſta placidi & minimè ambitioſi ingenii larua inauditam quandam ſuperbiam cum pari improbitate & impudentia coniunctam fouere, minimè mihi certè metuendū putaui ne oratio mea vel acerbior quàm rei magnitudo poſtulet, vel acrior quàm Christiana charitas flagitet, æquis iudicibus videretur. Sed age, nos etiā qui ſint hæretici, & quot

Qui ſint hæretici.

ſint eorū genera quæramus. Homines igitur in duas veluti ſpecies diſtinguemus. Vna eorum eſt qui veram & vnicam, id eſt Chriſtianam religionem palàm repudiant, ſúntque ab Eccleſia prorſus alieni,

Infideles.

quos peculiari nomine Infideles vocamus: quales ſunt in quibuſdam regionibus Idololatræ, Turcæ, Iudæi, & ſiqui ſunt alii qui ne de nomine quidem ſe Chriſtianos profiteātur. Nam de Idololatris Ephe-

Epheſ.2.c.12.

ſiis hoc apertè teſtatur Apoſtolus. Eratis, inquit, Deo carentes in mundo. Quod quomodo intelligēdum ſit, paulò antè explicarat, quum eos abſque Chriſto, ſiue ſeparatos à Chriſto fuiſſe diceret. Quā regulam ſi ſequamur, (vt ſanè ſequi debemus) reiecto illo Bellii adulterino nummo, & Turcas & Iudæos nihilo min⁹ quàm Epheſios idololatras inter infideles ſiue ἀθέους recēſebimus. Quiſquis enim Filiū

1.Iohan.2.d.23.

negat, inquit Iohānes, is ne Patrem quidem habet. Filium autem negat, qui Chriſtum pro æterno Dei Filio qui in carne venit vt per eum vnum ſeruaremur, non agnoſcit. Quamobrē Dominus de Iudæis

Iohan.5.f.46.

diſertè loquēs, Si Moſi credidiſſetis, inquit, credidiſſetis & mihi. Altera ſpecies eorū eſt qui Chriſtianā fidē amplexi, regni Dei ciues ſe eſſe profitentur. Iā

verò quia prædixit Dominus, quod euentus poſtea cõfirmauit, regnũ Dei ſimile eſſe verriculo in mare proiecto, quod ex omni piſcium genere colligit: apparet non vnum eſſe ciuiũ huius regni genus. Nã (vt verè fideles excipiam, qui ſunt numero pauciſſimi, id eſt qui Christianæ doctrinæ ſolidam ſynceramque cognitionem habent, ſéque totos Chriſto conſecrarunt,) nonnulli, quanuis Chriſtiani videri velint, tamẽ Chriſtianam vitam aut ſimulatè tãtùm ſectãtur, Iudam illum proditorem imitantes: aut ita vitam inſtituunt, vt non Spiritum Dei, ſed diaboli in ipſis regnare, tota ipſorum vita teſtetur. Eos Auguſtinus malos Catholicos appellat: Scriptura verò hypocritas, immorigeros, carnis filios, perfidos, atque adeò etiam infideles. Nam vt ait Iohannes, Qui dicit, Noui eum: & præcepta eius non ſeruat, mẽdax eſt, & veritas nõ eſt in eo. Rurſus non deſunt qui & doctrinã approbent, & alioqui inculpatè viuant, ſed tamen offenſione aliqua animorũ, aut leuitate, aut aliorum calumniis impulſi, diſſidia faciunt in Eccleſia: ſicut olim apud Corinthios alii Cepham, alii Paulum, alii Apollo iactabant. Ii quũ diſcipulos nacti ſunt, ſchiſmata gignũt in Eccleſia, quæ tandem in hæreſes degenerant: quũ iam abalienatis animis huc eos impellit Satan, vt præpoſtero quorundam odio vel amore, in perſonis ipſis hærentes, non modò alios aliis anteferant, ſed paulatim etiam homines ipſos odiſſe, & quæcunq; ab eis dicuntur aut fiunt, ſine iudicio improbare incipiant. Ea cauſa eſt cur Auguſtinus alicubi hæreſin eſſe dixerit inueteratum ſchiſma: quum tamen

Fideles.

Hypocritæ.

1.Iohan.2.a.4.

Schiſmatici.

Libro ad Creſconium ſecundo.

ſchiſma propriè ſit eadem ſentientium ſeparatio:
quam Creſconii definitionem ne Auguſtinus qui-
dem ipſe magnopere reprehendit: ſicut alibi expli-
Errantes in fide.
cabimus. Poſtremò nonnulli non tam in moribus
quàm in doctrina ab Orthodoxis diſſentiũt, idque
interdum vel ingenii infirmitate, vel negligentia,
vel conſuetudine quadam errandi inueterata, & per
manus accepta: aut denique quorũdam fraude, qui
1.Pet.2.a.1.
nondum ſatis in veritate confirmatos animos ine-
Galat.5.c.19.
ſcant: interdum perfidia & improbitate, quum trãſ
uerſos nos rapit odium Dei, auaritia, ambitio, libi-
do, cæteræque eiuſmodi cupiditates quæ Spiritum
Dei expellãt. Quòd ſi diuerſitatem eorũ qui in do-
ctrina ab Orthodoxis diſſidẽt cõtrahere vellemus,
eámque gradatim ad pauciores, poſtremò deduce-
re ad ſingulos, infinitas quædam errorum naſcere-
tur. Sed neque hoc nobis propoſitum eſt, neque for
taſſis etiam præſtari poteſt: adeò in his malis gignẽ
dis fœcũdum ac ferax eſt humanum ingenium. Li-
cet tamen nobis hos omnes tertii generis adulteri-
nos Chriſtianos in duo rurſus genera partiri. Nam
Infirmi.
alii doceri ſe patiuntur: & quanuis non ſtatim de-
duci poſſint de ſententia, tamen adeò ſibi non pla-
cent vt in Eccleſia turbas vllas excitent. Alii inui-
cta pertinacia & improbitate, quia ſunt (vt Paulus
vocat) αὐτοκατάκριτοι, nõ modò veritati reſiſtunt, ſed e-
tiam Eccleſiæ pacem & concordiã lacerant. Vtroſ-
que ſolet Scriptura errantes dicere: ſed illos pecu-
Roma.14.& 15 Philip.3.
liariter vocat infirmos in fide: iubétq; tantiſper to-
lerari dum illis Dominus ea quæ ignorant reuela-
Ad Tit.3.c.10.
uerit. Iſtos verò Paulus ad Titum ſcribens, hæ

eos appellat, & poſt vnã atque alteram admonitionem, etiam ab Epiſcopo deuitandos cenſet. De his autem quum nunc à nobis potiſſimùm quæratur, eos à cæteris accuratè & diligenter diſtinguemus. Hæreticos igitur ſiquis infideles, ignorãtes, apoſtatas, aberrantes à veritate, præfractos vocauerit, titulis quidem veris illos ornauerit, ſed quos habent cũ aliis multis cõmunes, in quibus vel religio, vel vita, vel vtrunque meritò reprehenditur. Hæc eſt verò propria & peculiaris nota qua à cæteris diſtinguũtur: quòd ſuæ perfidiæ (quã præfractè tuentur) quaſi ludum aperiũt, & diuerſæ doctrinæ factionẽ, quantum in ſe eſt, vel in Eccleſiam Dei inuehunt, vel ab aliis inuectam fouẽt. Nam alioqui, ſi animorum non opinionum diſſenſio fuerit, ſchiſmaticos eiuſmodi homines, non hæreticos dices: quãquam quicunque ſunt hæretici, iidem etiam ſchiſmatici, id eſt cõcordiæ & cõſenſionis Eccleſiaſticæ diſſipatores ſunt. Hæc autem diſtinguũtur priore ad Corinthios Epiſtola, & ita quidẽ, vt hæreſis pro grauiore crimine habeatur. Sic enim ego quoq; locũ illũ interpretor, vbi ita ſcribit Apoſtolus: Audio, inquit, ſchiſmata inter vos eſſe, & aliqua ex parte credo: oportet enim & ſectas inter vos eſſe. quaſi diceret Apoſtolus, facile ſe credere eos non eadem eſſe animi voluntate, quum etiam grauiori malo Eccleſiæ Dei ſint obnoxiæ, nempe opinionum diſſenſioni, quã hæreſim appellat. Alibi quoque διχοστασίας, id eſt diſſidia ab hæreſib⁹ apertè diſtinguit: vt διχοστασία idẽ prorſus valeat quod σχίσμα: niſi illud addas quod alio loco Apoſtolus adiunxit, hæreticos quidem nomi-

Hæretici.

1.Corin.11.d.18.

Galat.5.d.20.

Rom.16.c.17. natim non appellans,ſed planè definiens.Quum e-
nim fratres admonuiſſet vt eos obſeruarent qui diſ
ſidia & ſcandala faciunt,illud etiam adiungit,Con-
tra eam doctrinam quam didiciſtis.Hæc igitur duo
quum inciderint, hæreſis erit ex hac Apoſtoli defi-
nitione,qua nullã meliorem quærere debemus. Nã
&alibi iiſdem prorſus notis depingit,ſicut Epiſtola
1.Tim.6.a.3. ad Timotheũ priore: Siquis, ait, ἑτεροδιδασκαλεῖ, id eſt
diuerſa docet,neq; acquieſcit ſanis ſermonibus. Vi
des,Belli,præter pertinaciam, eámque propriè non
in moribus,ſed in doctrina,etiam ἑτεροδιδασκαλίαν re-
quiri: Idem Epiſtola ad eundem poſteriore,de Phi-
2.Timot.2.c.18. leto & Hymenæo hæreticis loquẽs,non tantùm cir
ca veritatem aberraſſe dicit, ſed etiam quorundam
fidem ſubuertere.Quamobrem paulò antè eorũ o-
rationem gãgrenæ comparauit.Nam alioqui aber-
rare humanum eſt:Eccleſiam autem poſt iuſtam at
que repetitam admonitionem ſcindere,eorum de-
2.Tim.3.d.13. mum eſt quos Apoſtolus in eadẽ Epiſtola πλανῶντας
καὶ πλανωμένους appellat,id eſt errantes,& alios in erro-
rem inducẽtes. Petrus quoque hæreticos deſignãs,
animas inſtabiles dicit ab ipſis ineſcari:& plenã eo-
rum definitionem tradit cum Paulina prorſus con
2.Pet.2.a.1. ſentientem:Inter nos,inquit,erũt falſi doctores qui
clàm inducent hæreſes ſiue ſectas exitiales. Ex qui-
bus verbis vt rem omnem in pauca cõferamus, ſic
nobis conſtituere licebit: Hæreticum eum eſſe qui
pietatem quidem prætexit,ſed tamen non modò ſa
nis Eccleſiæ ſermonibus ſemel atque iterum admo
nitus nõ acquieſcit, verumetiam falſa propoſita do
ctrina,Eccleſiæ pacem ac cõſenſionem dirimit. Id-

que ipſa verbi notatio declarat. Hæreſis enim Græcum eſt vocabulum, quod initio quidē laudis erat, adeò vt illud Paulus alicubi non inficietur: ſed tādem conſuetudine loquēdi in vitio poni cœpit, pro vitioſo dogmate aut factione quam aliquis contempto Eccleſiæ Dei iudicio ſibi ſequendam delegerit. Cæterùm quia non vnum eſt hæreticorum genus, quomodo diſtingui poſſint conſideremus. Id verò haud ſcio an ſatis commodè à quoquam nedum à nobis præſtari poſſit, quum antiquo illi aduerſario noſtro infinitæ ſint nocendi artes, & fœcundiſſimum in omnes gignendos errores ingeniū. Quāobrem minime conabimur varias hæreſeωn ſpecies ex ſui natura & indole æſtimare. Tantum dico, quanuis non poſſit non eſſe grauiſſimum hæreſeos crimen, quoſdam tamen illius gradus ex circunſtantiis conſtitui poſſe. Grauius enim peccat qui hæreſis vel nouæ vel interpolatæ dux eſt & author, quàm qui aliorum fraude in aliquā hæreſin eſt impulſus: & quo diuturnior fuit peruicacia, tanto atrocius eſt crimen. Item qui ſcriptis libris hæreſin paſſim diuulgauit, grauiore crimine tenetur quàm qui verbis tantùm vnum & alterum docuit. Deinde verò ſi rei ipſius naturam ſpectemus, quanuis in Chriſtianæ religionis ædificio quælibet nō modò ſint vtilia, ſed etiā neceſſaria, vt omnibus ſuis partibus ſtructura conſtet, quædam ſunt tamen eiuſmodi vt etiam ſi ſubſtrahas, ædificium non corruat. Itaque pro rei de qua diſceptatur conditione criminis eſt æſtimatio ineunda. Sed illud quoque diligenter proſpicere oportet, vt nō id duntaxat conſideremus in

Acto. 24. c. 14.
1. Corin. 11. d. 19.
Quotuplices hæretici.

quo propriè erratur, ſed etiam quicquid ex eo cõſequitur. Eſt enim quædam inter ſe cauſarũ perpetua connexio, quam ſiquis accuratè expendat, ſæpe cõperiet id quod alioqui leue aut tolerabile videri poterat, tanti eſſe momẽti vt niſi maturè occurratur, totius religionis ruinam ſecum trahat. Quod qui non conſiderarunt, ſæpenumero, quanuis alioqui boni & pii homines eſſent, aut ipſi in periculoſos errores per imprudentiam lapſi ſunt, aut nimia quadam naturæ lenitate ad maximos errores aditum patefecerunt. Sed hæc & plæraque alia quum ſint eiuſmodi vt in vna & perpetua regula comprehendi non poſſint, pro re nata ſpectari debent.

Magiſtratus origo, definitio & officium, ex philoſophorum libris.

Sed agè, ad Magiſtratus definitionem ac diuiſionem accedamus. Ad hæc verò cõſtituenda, vnde potius initium dicendi faciam quàm à præcipuo illo fine ad quem reſpicere Magiſtratũ oportet qui rectè munere ſuo defungi cõſtituerit? Quum ergo omnia concilia, cœtúſque hominũ iure ſociati, quas ciuitates vocamus, hunc vltimum finem ſpectẽt, vt quàm feliciſſime viuant: vt autem ad eum finem perueniatur, certas leges perferri neceſſe ſit, & earũ legum aliquos cuſtodes ac vindices conſtitui, quos generali vocabulo Græci ἀρχὰς, Latini Magiſtratus appellant: ſatis conſtat, ni fallor, eum eſſe Magiſtratum qui ex ciuium conſenſu publicæ illius pacis ac tranquillitatis cuſtos eſt declaratus: quæ quidẽ pax à legum obſeruatione pendet, in quibus totius ciuitatis ſalus conſiſtit. Sed hoc quoque deinceps conſideremus, an felicitas illa ciuitatis, ad quam veluti ſcopum reſpicit Magiſtratus, in iis duntaxat verſe

tur quæ ad publicam viuendi rationem ſpectant, an verò etiam in iis quæ ad priuatū cuiuſque officiū pertinent. Quum igitur hoc eſſe conſtet Magiſtratui propoſitum, vt Rempublicam ſuam quàm optimā efficiat: (eadē enim, opinor, feliciſſima eſt quæ & optima,) optima ſit verò illa in qua plurimi ſunt boni ciues: ciuis autē bonus eſſe vix quiſquam poſſit qui non idem ſit vir bonus: aut vt eſſe poſſit aliquis, nemo tamen dubitet quin ſiqui ſunt priuatim & publicè boni, meritò ſint illis anteponendi qui quum alioqui mali viri ſint, tamen boni ciues exiſtunt. Quum hæc, inquam, ita ſe habeant, ſic conſtituo, hanc vel præcipuam Magiſtratus curam eſſe oportere, vt quoad eius fieri poterit, omnes, non tantum bonos ciues, ſed etiā bonos viros habeat. Rurſum autem quia is demum vir bonus eſt qui officiū ſuum facit: quod quidem (vt profanis etiam Philoſophis placet) duabus potiſſimū in rebus verſatur: in Dei cultu ſcilicet, & hominibus adiuuandis, nemo nō videt Magiſtratui prouidendum eſſe vt hæc omnia in Republica recte & ordine obſeruentur. Quamobrem quanuis iuuentutis educatio, & ſingularum familiarū recta & honeſta gubernatio ad parentes & patreſfamiliâs proprie pertineat, Magiſtratus tamen officium eſt efficere vt quiſque munus ſibi iniūctum præſtet, quatenus quidem Reipublicæ intereſt, non modò nequis re ſua (vt loquuntur Iuriſconſulti) ſed etiam vt ne ſeipſo quidem malè vtatur. Multò minus autem dubitari poteſt quin religionis ac pietatis cura vel præcipuè ad Magiſtratū pertineat: quia niſi ſáctè & integrè obſeruetur, fieri

non poteſt quin iræ Dei,ac proinde omni calamitatum generi Reſpublica obiiciatur: in quo nobiſcũ ipſi quoque philoſophi faciũt. Ergo niſi fallor, Magiſtratum expreſſius definierimus, ſi eum eſſe dicamus qui in Republica conſtitutus eſt ad omniũ rerum tum publicarum,tum priuatarum, tum ſacrarum,tum profanarum εὐταξίαν conſeruandam,vt ciues eius Reipublicæ cui præfectus eſt quamoptimè

Eadem ex Sacris libris.

& feliciſſimè viuant. Sed quia hæc à nobis philoſophicè potius quàm Chriſtianè ſunt diſputata, eadẽ illa videndum eſt quomodo ad noſtram, id eſt Chriſtianæ Eccleſiæ rationem transferamus. Dico igi-

Prouerb. 16. a. 4.

tur idcirco conditum eſſe mundum, vt in eo collocati homines Dei opificis gloriæ ac maieſtati pro ſe quiſque inſeruirent. Quamobrem quicunque in deſcribendis officiis felicitatem hominis pro vltimo fine propoſuerunt,eos neceſſe fuit à ſcopo aberrare. Deum enim propter ſeipſum ab omnibus colendum eſſe dicimus,atque ad eius laudem & gloriã priuata & publica omnia officia referẽda. Eſt enim mundus iſte vnius vrbis inſtar,Oceano veluti mœnibus circundatæ, in qua omnes homines oportuit ciuitatem vnam efficere, quæ Dei laudes prædicaret. Sed iam inde à Caino & Abele (vt docet Au-

Duæ ciuitates: vna Dei, altera diaboli.

guſtinus) homines Satanæ blanditiis illecti in duas ciuitates diuiſi ſunt, eáſque inter ſe ex diametro oppoſitas. Vna enim ſua vnius commoda quærit, ſuáque prudentia nititur: Deum vel penitus aſpernatur, vel eum ex ingenio ſuo mẽtita, commẽtitio cultu colit: idque vel prorſus ſimulatè, vt ii faciunt qui religionem vulgi tantùm cauſa excogitatam eſſe pu

tant: vel ſiqui ſunt inter eos non vſqueadeo amentes & inſani, idcirco tantùm vt eum à quo ſibi metuunt, vel à quo maximum aliquod bonum expectant, ſibi placatum ac propitium habeant. Homines certè inſani, qui ſibi perſuadere poſſint Deũ in deligendis ac probandis amicis magis quàm ipſos homines cæcutire. Altera verò ciuitas tota Conditori ſuo eſt addicta, adeò vt nihil niſi ex eius voce & imperio ſibi faciendum putet, ſuáque tum publica tum priuata ſtudia ad illius gloriam ac laudem amplificãdam accommodet. Ac de illa quidem diſſerere nõ propoſui: de iſta verò paulò copioſius dicemus, vt non modò præcipui Magiſtratus officiũ, ſed etiam ſingularum eius ciuitatis partium munus intelligamus. Eſt igitur in orbe vniuerſo vna tantùm Eccleſia, ceu ciuitas quædã Chriſtiana, quæ ex ciuium ſocietatibus pluribus conſtat. Neque verò hoc loco ſocietates appello diuerſos ciuium ordines, vt Romæ, in vna ciuitate erant Senatores, Equites, plebeii: (quanquã etiam ciuium gradus ac diſcrimina in Eccleſia agnoſcamus) ſed hoc dicimus, quia fieri non potuit vt omnes Eccleſiæ ciues eodẽ loco habitarent, ideo in diuerſos cœtus eſſe diſtinctos, quorum ſinguli præter ius illud ciuile quod toti ciuitati commune eſt, ius etiam quoddam municipale haberent. Ius ciuile hoc quidem loco vocamus in primis verbum Dei ſcriptum, cui ex æquo omnes Reipublicæ Chriſtianæ ſiue Eccleſiæ ſocietates parẽt: deinde idipſum quod Iuriſconſulti vocant ius gẽtium, id eſt leges quaſdam ex communibus notitiis ortas, quibus humani etiam generis ſo-

De ciuitate Dei

Ius duplex ciuitatis Dei, id eſt Eccleſiæ.

cietates omnes continentur. Ius autem municipale, partim ceremonias ad externam religionis politiam pertinentes, quas pro locorum, temporum & perſonarum ratione variari neceſſe eſt: partim autem peculiares ſingularũ ciuitatum leges ad ciuitam & mutua hominũ inter ſe cõmercia ſpectantes, vt vtrũque hoc ius tum ciuile tum municipale partim Diuinũ ſit, id eſt ad Dei cultum & conſcientiam ſpectans: partim ad humana negotia & externam vitã pertinens. Cæterùm quia his legibus primùm omnium aſſentiri ciues oportet: quod facere non poſſunt niſi prius quænam illæ ſint intelligãt, Vnum autem opus (vt rectè dixit quidam) ab vno optimè perficitur, idcirco Domin⁹ ac Deus noſter qui hanc Eccleſiam condidit, primùm omnium iuris illius ciuilis ad conſcientiam pertinentis & à ſe conſtituti certos interpretes voluit rite conſtitui, quorum munus eſſet in ſingulis cœtibus conſcientias ciuium partim voce, exẽplo, & oratione ad eas leges cognoſcẽdas ac probandas adducere: partim etiam doctrina & coercionibus quibuſdam, quarũ ipſe formulã cõſtituit, ex Senatus Eccleſiaſtici ſententia in officio continere. Deinde verò quum fruſtra leges ſcriptas eſſe ſciret, niſi aliqui eſſent earum cuſtodes ac vindices, idẽ Deus Optimus, Maximus voluit in ſingulis hominum cœtibus Magiſtratus veluti imaginẽ quandam ſummæ ac ſupremæ ſuæ poteſtatis apparere: de quibus loquens, Ego dixi, inquit, dii eſtis. Quidni enim quaſi alterum Deum eſſe dicas eum cui non tantùm propter iram, ſed etiam propter conſcientiam ſubiectos eſſe oportet quicũ

Eccleſiaſtica iuriſdictio.

Ciuilis iuriſdictio.

Pſalmo 82. b. 6.

que in aliqua Republica homines degunt, quíque à Deo vitæ ac necis poteſtatẽ accepit: Sed hic quoque adhibenda diſtinctio eſt, vt quibus finibus circũſcribenda ſit Magiſtratus poteſtas, intelligamus. Quanuis enim ſumma ſit in terris, minime tamen eſt infinita: neque quum hoc illi ius diuinitus traderetur, id eſt idcirco factum, quaſi Deus terrarum imperio & adminiſtratione cederet, imò verò potius vt ipſe, cuius ſplẽdorem ac maieſtatem homines ferre non poſſunt, in hominum perſona inter nos regnaret. Itaque quum veluti duplex ſit hominis vita: vna exterior & ciuilis tota: altera interior & conſcientiam reſpiciens, ducẽ quidem vtriuſque & gubernatorem eſſe Deum oportet. Verùm quod ad illam partẽ attinet, Deus partim prioris illius lucis reliquias in hominum animis ſupereſſe voluit, quæ ipſis ad hãc vitam tranquillè tranſigendam prælucerent: partim verò nequis totum hoc munus cõmuni hominum naturæ acceptum referret, peculiaribus quibuſdam donis eos ornare cõſueuit, quibus tanquã inſtrumentis ad cæteros regendos vti conſtituit. Iſtorum igitur munus eſt politicas leges condere, id eſt ad vitam externam pertinentes: ea tamen adhibita moderatione vt nihil conſtituat quod iuri illi ciuili diuino, cuius in tota Eccleſia præcipuæ partes ſunt, aduerſetur. nam alioqui tyrannus eſt, atque poteſtate à Deo ſibi cõceſſa abutitur. Sed in iis quæ ad cultum Dei ſpectant, atque mutuam inter ſe hominum charitatem, nõ tam latè patet Magiſtratuũ facultas, cuiuſcunque tandem gradus illi ſint. Condendarum enim conſcientiæ legum poteſtatẽ Deus

Leges humanæ

Lex diuina.

nulli hominum fecit:neque ferre poteſt quenquam hominum animis præter ſe vnum dominari. Aio igitur leges Diuinas (ſiue ius illud ciuile ac merè Diuinũ) primùm antiquis illis Patribus voce & oraculis minimè ambiguis traditas, deinde certorum ominũ opera, ídque Dei iuſſu, in vtriuſque Teſtamẽti tabulis deſcriptas, illud ius eſſe ex cuius præſcripto vnus ille Legiſlator noſter mundũ vniuerſum iudicabit. Deinde hoc aſſero, nullas prorſus alias leges hominum animis eſſe imponendas, neque quenquam vel quicquam illis adiicere, vel detrahere (niſi quatenus aut ſunt politicæ, aut ceremoniales, hactenus enim vni tantùm genti ídq; ad tempus præſcriptæ fuerunt) ſine ſacrilegio & profana audacia poſſe. Fateor tamen Deũ ſicut in ſcribendis, ſic etiã in explicandis illis legibus, & vſui hominum accómodandis, atque adeò in vindicãda ipſarum auctoritate ac dignitate, hominum miniſterio iam inde ab initio vti cõſueuiſſe: ſed ita diſtinctis iſtis muneribus, vt duo illa priora ad eos pertinerent quos peculiariter huic muneri à Deo præfectos eſſe paulò antè oſtendimus: iſtud autẽ tertium Magiſtratibus committeretur, qui ſcilicet tam ipſius verbi Miniſtros, quàm cæteros pios homines idoneis præſidiis tueantur: qui doctrinam verbi fideliter exponendã, expoſitã autem à ſuis omnibus obſeruandã curent: qui externas ceremonias pro temporũ & locorum ratione ex Eccleſiæ concilio conſtitutas, auctoritate ſua confirmẽt: qui denique malos ciues diſciplinæ Eccleſiaſticæ repugnantes, & perturbantes Eccleſiæ concordiam ac pacem, pro criminis magnitudine

coërceant. Ergo vt rem omnem in pauca conferamus. In ſingulis Eccleſiæ Chriſtianæ cœtibus ſiue Rebuſpublicis, cōſtituti ſunt Magiſtratus vt Dei vicarii, qui cæteris fidei ſuæ commiſſis præeāt ad Dei gloriam ac laudem prædicandam. Id autem vt præſtent, curare præcipuè debēt vt quæcunque ad Dei cultum pertinent, ex vno ipſius verbo ſanctè & religioſè non modò conſtituantur, ſed etiam cuſtodiātur: deinde ciuiles leges quàm æquiſſimas & iuſtiſſimas, id eſt à Dei verbo non diſſidentes, vel ipſi condere, vel ab aliis poſitas tueri, & ex iis publica priuatáque adminiſtrare. Sed in priore illa iuriſdictionis parte Eccleſiaſticū munus à Magiſtratus auctoritate diligenter diſtingui oportet: vt Principes intelligāt, ſicut in iis quæ ad externam politiam ſpectāt ſuos omnes (nullo prorſus excepto) ſuæ poteſtati ſubiectos ac obnoxios habent, ita etiam ſeſe, quod ad ſpiritualem iuriſdictioné attinet, verbo Dei duplici ratione teneri. Primùm vt ipſi quoque ex eius præſcripto vitam inſtituant, deinde vt quoties id flagitat publica Eccleſiæ tranquillitas, & verbum ipſum, & eius interpretes, diſciplinámque totam Eccleſiaſticam, aduerſus infidelium, flagitioſorum, hæreticorum, omnium denique hoſtium audaciam & improbitatem, modis omnibus tueantur.

Hæc ita ſe habere vt dico, ſupereſt vt idoneis Scripturæ teſtimoniis confirmemus. Quod igitur ad politiam ciuilem attinet, quum hæc pars ad quæſtionem propoſitam non pertineat, in ea confirmanda minime laborabimus. In cauſa verò religionis, quia nonnulli negant politico Magi-

ſtratui ius vllum eſſe à Deo conceſſum, duos tantũ Pauli locos proferam,ex quibus conſtet multò latius patêre Magiſtratus imperium quàm iſti putẽt: deinde quæſtionem ipſam aggrediemur. Teſtatur ergo Paulus Magiſtratũ eſſe Dei miniſtrũ,qui diũ gerat ad eos vlciſcẽdos qui malè agunt.Quobrem alterutrum neceſſe eſt ſi in hæreticos Magiſtratus ius nullum habet, vel ipſos malè non agere: (quod etiã ſi Bellii factio neget, refutatione tamen indigere nõ puto,) vel quod in genere Paulus ait,ad certum maleficiorum genus eſſe reuocandum: eorum ſcilicet quæ corporalia peccata vocant, id eſt (vt ego quidẽ exiſtimo) quæ ſiquis admiſerit, etiãſi non ſit vir bonus, tamen bonus ciuis eſſe non deſinat. Ego verò de hoc peccatorum diſcrimine copioſius(vt ſpero)poſtea ſuo loco diſſeram.Nunc autem ad refutandam hanc exceptionem Paulum adhibebo.Is in Epiſtola ad Timotheum priore,Hortor, inquit, vt preces fiãt pro Regibus, & omnibus qui ſunt in eminentia,vt placidam ac quietã vitam trãſigamus cum omni pietate & honeſtate. Hîc diſertè audimus conſtitutos Magiſtratus vt pacatos ciues ſuos non modò in moribus grauibus & honeſtis,id eſt in his quæ ad mutua hominum inter ſe officia pertinent, ſed etiã in pietate & Dei cultu contineãt.Ex quo colligo cum doctiſſimo illo D.Philippo Melãchthone,Magiſtratus non ſecũdæ duntaxat Tabulæ,verumetiam, ídque in primis, puræ religionis, quod ad externam diſciplinam attinet, & cuſtodes & vindices à Deo eſſe conſtitutos . Externã diſciplinã dico. nam quoad doctrinæ ipſius

Rom.14.a.4.

1.Tim.2.a.2.

Mel.in libello De officio Principum.

explicationem, totámque iuriſdictionem Eccleſiaſticam, tantum abeſt vt Eccleſiæ ereptam ad politicum Magiſtratum tranſferamus, vt cõtrà ipſius in primis tuendæ & conſeruãdæ curam Magiſtratui à Deo impoſitam eſſe affirmemus.

Quod quũ ita ſit, facile iam eſſe puto de illa quæſtionis parte iudicare, an verum ſit quod indefinitè & generaliter affirmat Bellius, Hæreticorum punitionem ad Magiſtratum non pertinere. Sed ne rationes vllas cóqueri poſſit à nobis præteritas, conſtitui primùm ipſorum argumenta non confuſè & perturbatè, ſed ordine & ſigillatim ad ſingulas propoſitæ quæſtionis partes accommodata confutare, deinde tandem eodem ordine opinionem noſtram confirmare. Neque verò iſti à me impetrabũt, quod tamen ſperarũt fore, vt cum iis ſcilicet contentionem ſuſcipiam quorũ auctoritate abuſi ſunt, vt ſimpliciorum oculos perſtringerẽt. Dico potius, Belli, à te tot clariſſimos & ſanctiſſimos Magiſtratus, tot pietate & doctrina inſignes verbi Dei Miniſtros vt crudeles, vt ſæuos, vt immanes impudentr accuſari. Quod quum fieri nõ poſſit ſine grauiſſima eorum iniuria ſub quorum nomine tanquam ſub Aiacis clypeo deliteſcis, quum eorum rationes expẽdo, vt vera & cõmoda interpretatione mollia, tantũ abeſt vt eos quibus lõgè plus certè tribuo quàm tu facias, aut contemnam aut reprehendam, vt eorum potius famam & exiſtimationem callidè à te violatam tuear ac defendam. Quanquam, Belli, ſi hanc quoque ſcribendi rationem inirem vt apertè quidem ſed modeſtè, & prolatis ex verbo Dei veris

Refutatio argumentorum quibus probare conantur aduerſarii puniẽdos nõ eſſe hæreticos.

ac ſolidis argumentis, oſtēderem me ab illis diſſentire: deinde duorū aut trium auctoritati multò plures opponerem, an putas eos ipſos cum quibus cōmittere nos conaris, hoc meum factum reprehenſuros: ac non potius, pro modeſtia & pietate ſingu ſua, veritati ceſſuros? Sed ad rem veniamus.

Martinus Lutherus.

Tu igitur in prima ſtatim acie Dominum Lutherum fortiſſimum illum Heroē nobis opponis: qui ſi viueret, Deus bone quomodo vos Academicos exciperet, qui Turcas etiam & Iudæos in Deum credere dictitatis, quíque ex Scripturis controuerſias de religione decidi nō poſſe cenſetis! Et vos nō pudet eum nominare, & eius auctoritati ſimulare plurimum à vobis tribui, à quo in ipſo Chriſtianæ religionis fundamento apertè diſſentitis? Sed enim dices fortaſſe, Belli, Vt in quibuſdam ab eo diſſentiā, in hoc tamē de quo agitur, ille mecū facit. Quid ſi igitur à te peterem vt non id quidem quod tu tibi arrogas, ſed multò minus quippiam mihi concederes? Tibi enim licere vis in præcipuo noſtræ religionis capite non à Luthero tantùm, ſed ab vniuerſa Eccleſia citra hæreſeos crimen diſſidere. Nos verò peteremus vt in conſtituendis hæreticorum pœnis ab vno & altero modeſtè citra temeritatis notā liceret non tam in re ipſa quàm in ferendo iudice, neque in pœna, ſed in pœnæ modo diſſentire. Lutherum enim conſtat paulò ante hunc librum editum ex quo nonnulla collegiſti, Nouum teſtamentum in Germanicam linguā cōuertiſſe: quod quū Georgius ille Saxoniæ Dux, & alii præterea Principes aliquot legi prohibuiſſent, Lutherus facti indi-

gnitate commotus eum libellum ſcripſit,in quo oſtendit tum à ſecularibus,quos vocant, Magiſtratibus, tum à tyrannicis pſeudoepiſcopis grauiter in cauſa religionis peccari ſolere. neutros enim ius habere condendarũ conſciẽtiæ legũ. Itaque & illos perperã facere quòd (vt ipſe inquit) fidem & verbũ Dei caſtigare vellent, miníſque adhibitis ſuos adigere vt pro aliorum arbitrio hoc vel illud crederent. Iſtos verò non minus quàm illos tyrãnicè regnare in Eccleſia: vt qui non verbo Dei hæreſes ſecarẽt,& exurerẽt, ſed nuda & aperta vi veritatẽ Dei oppugnarẽt. Hanc eſſe opinionũ Lutheri ſummã, hæcque adeò ipſius verba totus libellus declarat. neque verò nos aliter cenſemus. Neq; enim quũ hæreticos à Magiſtratu puniri debere cenſemus, Luthero aduerſamur: quia nec Eccleſiæ ius ſuũ eripimus, cuius placidam & moderatam cognitionem ac diſciplinam præire volumus,neque iuriſdictiones cõfundimus, neq; temporum, locorum, perſonarum tollimus diſcrimen. Verùm Magiſtratus officium eſſe dicimus, non vt ad finem cogat(quod ne Miniſtri quidem verbi poſſunt efficere) ſed vt prouideat ne perfidi & deſperati apoſtatæ pacẽ Eccleſiæ conturbent,& pietatis conſenſum lacerent: deinde etiã vt horrendas blaſphemias puniat. Nam vt non ſit punienda animi opinio(vt rectè dixit quidã)neutiquã tamen ferenda eſt peſtilens & impia profeſſio.

Ad alterum venio, cuius ſententiam de Anabaptiſtis non occidendis non modò deſcripſiſti, ſed etiam multis locis inculcas. Eum autem ego, qui Dei gratia adhuc eſt ſuperſtes,&magis piũ eſſe no- Iohannes Brentius.

ui quàm vt tuæ factioni aſſentiri poſſit, & mode-
ſtiorem eſſe non dubito quàm vt ſuam de puniēdis
Anabaptiſtis opinionem tot Eccleſiarum conſen-
ſui,ita vt facis,opponat. Neque tu à me impetr b
vt ego cum eo cōmittar,in quo plurimas excel
tes Dei dotes meritò ſuſpicio & amplector. Ip m
certè apparet de ea tantum hæreſi agere quæ ita eſt
nuda vt in nullum opus malum & pernicioſum e-
rumpat,neque religionem conuellat, quæ denique
erroris potius quàm hæreſeos nomē meretur: idq;
ita eſſe vel ex poſtremo eius libro colligere potue-
ras, in quo ſic ſcribit ad verbū: *Magiſtratus* (inquit)
gnauiter dent operam ut pacatè & honeſtè (*ego autem etiam
addo ex Paulo ut piè*) *concordes omnes uiuant. Nam qui aduerſus
communem tranquillitatem & Magiſtratum peccauerit, ſiue ba-
ptizator ſiue rebaptizator fuerit, ille meritum ſupplicium ab il-
lo ſufferendum ſibi non ignoret.* Hæc ille. Abſit autem à
nobis quoque vt in eos qui vel ſimplicitate potius
quàm improbitate peccant ſine aliorum pernicie
& inſigni blaſphemia, vel in explicando quopiam
Scripturæ loco à recepta opinione diſſident, Magi-
ſtratū armemus. Non ita deſipimus Belli, neque o-
mnem humanitatis ſenſum exuimus: imò in ipſis
quoq; cōtagioſis & capitalibus morbis tentari pri-
mùm omnia mitiora remedia, & ad Dei gloriā ac
proximi charitatem omnia volumus adminiſtra-
ri. Neque aliter vnquam à nobis factū eſſe, idoneis
rationibus comprobabis.

Eraſmus. Ad Eraſmū venio, à quo vltrò profiteor me in
pleriſque diſſentire. Quid enim in eo potiſſimum
ſequar non inuenio, qui ita varius eſt vt eum ſatis
appareat quid crediderit diſſimulare quàm dicere

maluiſſe. Et tu hũc nobis Belli opponis,cuius præiudicio tot ſanctæ Eccleſiæ vt crudeles arguantur? Sed vt eum etiam iudicẽ aliquatenus accipiamus, quid aliud ex eius ſcriptis colligas quàm hæreticorum iudicia perperam & crudeliter à Pontificiis exerceri? quia ſcilicet Epiſcoporum munus eſt non exurere & perdere,ſed docere & mederi. *Quid autem uetat*, inquit, *ne Princeps hæreticos turbantes publicam trãquillitatem è medio tollat?* Et paulò pòſt, *Hæc*, inquit, *nequaquã loquor in fauorem hæreticorum, neque me patrono quiſquam habebit mitius, ſi modò uerum cognouero hæreticum, id eſt malitioſè errantem, factioſum, & immedicabilẽ.* Quum igitur nobis Eraſmum obiicis,quis te præuaricari nõ putet? aut certè, quod illis plerunque accidere ſolet in quibus defendendis clementiæ laudem captare voluiſti, tuendæ malæ cauſæ ſtudio ita tranſuerſum agi vt cauſam aduerſariis prodas?

Ad Caluinum venio,cuius nomen cur tibi putaueris vſurpandum cauſas multas fuiſſe video,quas quum tu veteratoriè diſſimules, ego palàm faciã. Iohan.Caluinus. Minime id quidem quòd ipſius exiſtimatio aduerſus tuas calumnias vlla defenſione indigeat, ſed vt quæ ſit tuæ factionis impudentia omnes intelligãt. Quæ ſit ergo illius ſententia non modò ex aureolo ipſius libro in Seruetum ſcripto, ſed vel ex ipſius in Epiſtolam ad Timotheum priorem, & Epiſtolã ad Titum commẽtariis cognoſcere potueras,niſi hæc omnia præ tuis contemnere ſoleres. Neque verò id ignoraſti: ſiquidem ex quo die Seruetus in carcerẽ coniectus eſt,nunquam deſtitiſti id factum ita reprehendere vt totam inuidiam impudentiſſimis & fal-

ſiſſimis tuis calumniis in illũ vnũ deriuares. Quin-etiam hæc ipſa farrago tua eo conſilio à te & Baſilio illo Montfortio collecta eſt, vt duarũ celeberrimarum Eccleſiarum Tigurinæ & Geneuenſis fideliſſimos duos Paſtores ex Eccleſia Dei eiiceretis: qu vel ex Baſilii refutatione planũ faciam. Sed quũ id apertè facere vereremini, & veſtræ illius crudeliſſimæ clementiæ patrocinium ita vobis ſuſcipiendum putaretis, vt ea res fraudi vobis eſſe non poſſet, præterquàm quòd vera veſtra nomina tum in hac farragine, tum in iis literis ſubticuiſtis, quibus nuper conati eſtis exitialem ſeditionem in Eccleſia Geneuenſi excitare, celari etiam poſſe hoc veſtrum cõſilium credidiſtis ſi inter cæteros quorum auctoritate nitimini, Caluini nomen appareret, vel certè his artibus vos effecturos vt ille apud omnes manifeſtæ leuitatis argueretur. Atqui, Belli, craſſius eſt hoc tuum commentum, & conſilium impudentius quàm vt animaduerti facilè non poſſit. Atque vt paucis tibi reſpondeam, apertior eſt iſta tua calumnia quàm vt accuratiorem reſponſionem requirat. Caluino verò eximio & excellẽti ſeruo Dei, quum omnium tui diſſimilium, id eſt bonorum & eruditorum iudiciis non modò ſingularis pietatis, ſolidæ eruditionis, indefeſſæ diligẽtiæ, ſed etiam perpetuæ conſtantiæ laus, vel ipſa inuidia approbãte, tribuatur, ſplendidior eſt hæc ipſius gloria quàm vt fumis veſtris obſcurari, firmior quàm vt calumniis veſtris labefactari poſſit. Profectò ex iis quæ tibi ex ipſius ſcriptis deligenda putaſti, colligere hoc vnum potes, quod maximè cõtra te facit: eum ſcilicet homi-

nem quem vos in gurguſtiolis veſtris latitantes ſan guinarium ſoletis vocare, ab omni vi & crudelitate quamlongiſſimè abeſſe. Quæcunque igitur ille aduerſus Pontificiam tyrannidem ſcripſit, ea in veſtram quoque factionē dicta eſſe exiſtimate, quum hi ſint omnium hominum crudeliſſimi qui lupis parcendum putāt vt in Chriſti gregē impunè graſſari poſſint. Superſunt ex recentioribus vnus & alter, quibus & ipſis grauiſſimam feciſtis iniuriam, ſicut ſuo loco oſtendemus.

Ad veteres venio: Lactantium, Chryſoſtomum, Hieronymum, Auguſtinū, Hilarium: inter quos Lactantius diuerſam cauſam agit, in eos ſcilicet inuectus qui Chriſtianam religionem ferro & igni oppugnabant. Chryſoſtomus hæreticos per Magiſtratū non vetat puniri, ſed eradicari: & vnica tantū zizaniorum parabola nititur, de qua copioſius alibi diſſeremus. Hieronymus vltrà etiam progreditur, ſicut à nobis oſtendetur. Auguſtinus quoad duas propoſitæ quæſtionis priores partes, ita pro me facit vt veſtra omnia argumenta ipſius verbis poſſim diluere. Hilarius ſui temporis Epiſcopos obiurgat, quòd officii ſui obliti, ſolis Principum armis aduerſus hæreſes certarent: & in hoc vnum intentus quod agebat, zelo pietatis abreptus longius progreditur. Non eſt igitur, ſiue quæramus an puniendi ſint hæretici, ſiue an per Magiſtratū puniēdi ſint, cur Patres illos nobis opponas: Auguſtinū præſertim, ex quo ea dūtaxat excerpſiſti in quibus bonus ille vir, & moderatiſſimi ingenii homo, præfectos Cæſaris ad clementiam ſeruādam hortatur:

Lactantius.

Chryſoſtomus.

Hieronymus.

Auguſtinus.

Hilarius.

plurima verò quæ idem aduerſus Donatiſtas eandem hanc cauſam vobiſcum agentes verè & piè diſputauit, partim aſtutè præteriſti, partim Baſilio collegæ tuo paucis verbis attingẽda reliquiſti: quã tuam fraudem ſuis locis patefaciemus.

Sed agè nunc, Belli, tecum cúmque tua factione cominus pedem conferamus. In hoc autem certamine ſingula veſtra argumenta, eáque nuda proponemus, ne, quod bonus ille vir Georgius Clebergius veretur, tenebras videamur iudicum oculis offundere: nuda inquam argumenta proponemus, vt quæ ſit eorum vis vel ab ipſis pueris intelligi poſſit. Hoc tamen in primis admonitum eſſe lectorẽ volo quod præfari ſoletis, Sanguinẽ à nobis oppugnari, à vobis defendi: in eo vos non modò impudenter & calumnioſè, verumetiam aduerſus conſcientiam veſtram facere. Nam & qui ſimus noſtis, & quomodo in Eccleſiam ſimus affecti non modò præſens ætas, ſed etiã poſteritas iudicabit. Quæſo verò quæ hæc clementia eſt, crudeliſſimis lupis blandiri vt oues innocẽtes Chriſti ſanguine redemptas impunè dilanient? quæ hæc patiẽtia, vineam Domini ſinere ab immaniſſimis monſtris deuaſtari? quæ benignitas, ſupino animo deſpicere Domini Dei noſtri nomen omnibus cõtumeliis affectum? Quid enim? an hæc fieri negatis ab his quibus hæreticorũ nomen conuenit? Nónne enim illi ſunt de quibus ait Apoſtolus, ingreſſuros lupos graues qui gregi non parcant, viros peruerſa loquentes vt diſcipulos poſt ſe abducant? Quòd ſi forte reſpõderitis vos hæreticis non fauere, ſed ad moderationem ſeruan-

Crudeles nõ eſſe qui hæreticos puniunt, ſed eos potius a quibus fouentur.

Acto. 20. a. 29.

dam omnes adhortari: dicite quæſo quibus finibus iſtam clementiam definiatis. Nam ſi homines prorſus infideles, ſi in moribus ſceleratos, ſi imbecillos in fide, ſi ſimplicitate potius quàm improbitate abſque aliorũ pernicie errantes, non vultis pro hæreticis haberi, certè vobis aſſentimur: ſi inter ipſos hæreticos diſtingui pro rerum, temporum, locorum, perſonarum ratione: ſi cauſam ab Eccleſia ex puro verbo Dei ritè & placidè cognoſci: ſi Eccleſiaſticã primùm diſciplinam adhiberi: ſi à Magiſtratu etiã ipſo omnia primùm remedia mitiora tentari vultis, ſcitote nos à vobis non diſſidere. Id enim nos & voce & ſcriptis docere, idq; in Eccleſiis noſtris quoad eius fieri potuit adhuc eſſe obſeruatum ne vos quidẽ ſaluo pudore inficiari poteſtis. Sed lõgè aliò veſtra conſilia ſpectant, vt ſcilicet poſtquam ad ſimplices homines ineſcandos clementiam eſtis præfati, totam à fundamẽtis religionem ſubuertatis. Hoc ego inquam liberè dico, & Chriſtianis omnibus Eccleſiis vociferor, niſi veſtræ impudẽtiæ maturè occurratur, fore vt radicitus Chriſtiana religio cõuellatur: ídque ita eſſe ex his argumentis planum fiet, quibus vos præcipuè niti video, vt primam quæſtionis propoſitæ partem, id eſt hæreticos puniendos non eſſe, doceatis.

Conſilium aduerſariorum.

1. argumentum.

Primum argumentum, quo probare nitũtur aduerſarij non eſſe puniendos hæreticos. Quia ſcilicet ea omnia de quibus quæri ſolet, ſunt non uſque adeo cognitu neceſſaria, neque ſciri poſſint niſi ab ijs qui ſunt mundo corde: & ſi ſciantur, hominem non reddunt meliorem.

Falſa Chriſtianæ religionis deſcriptio.

Hoc eſt itaq; veſtræ opinionis fundamentũ, quòd Chriſtianã religionem ex vita innocẽte, vitæ autẽ innocentiã, quam veſtẽ candidã vocatis, in mutuis tantũ hominũ inter ſe officiis philoſophicè potius quàm Chriſtianè ponitis. Id verò quod primũ ac præcipuũ eſt, id eſt Dei cultum, interdum in veſtræ illius albæ veſtis deſcriptione prorſus prætermittitis, interdum autẽ vultis in ea tantùm Dei cognitione verſari, quam ne diabolis quidem poteſtis eripere. Nam alteram illam electis peculiarẽ, quam ſcilicet fidem vocamus, in qua euertenda diabolus iam inde à mundi initio omnes neruos contendit, non modò vt minime neceſſariam, ſed etiam vt ſuperbiæ ac ſæuitiæ parẽtem reiicitis. Quorſum autem hoc? nempe vt quum hominibus perſuaſeritis eas res de quibus tanto iam tempore inter Chriſtianos diſputatur, neque prius quærẽdi finis erit quàm Dominus Ieſus omnia ſub pedibus ſuis ſubiecerit, eas, inquam, res parum ad ſalutem eſſe neceſſarias: inde efficiatur, eos qui adhuc pro hæreticis habiti ſunt, non modò non acerbè puniendos, ſed etiã impunè eſſe tolerandos. Vultis enim vt quiſquis cum Iudæis vel Turcis dicit ſe Deum credere, & præterea Chriſtum eſſe Filium Dei, ac mundi dominum & iudicem, vitámq; ita inſtituit vt neque fur, neque adulter, neque homicida ſit, aut aliquo eiuſmodi crimine contaminatus, de quo nullæ quæſtiones aut libri fiunt, ſub albæ iſtius veſtis amiculo omnia errorum portenta tegere, & de cæteris rebus, id eſt de toto Euangelio, quiduis ſentire, ſcribere, docere poſſit. Hãc eſſe veſtram ſententiã ex veſtris verbis non

Quid ſit fides, aduerſariis.

obſcurè conſtat, quæ fide optima deſcripſi, vt veſtræ blaſphemiæ toti mundo pateſiant, & nihil hic à me confingi omnes intelligant. Chriſtianam igitur vitam agnoſce, Belli, quomodo definias, *Eſt Chriſtus*, inquis, *princeps mundi, & à terris diſcedẽs hominibus prædixit ſeſe uenturum incerto die & hora: mandauit ut ueſtes candidas ſibi in eius aduentum pararent, hoc eſt ut piè & amicè ſine contentionibus uiuerent, & alij alios diligerent.* Rectè profectò, ſi quid ſit piè viuere explicares: quanquam alibi te video veſtem tuam albam paulò aliter depingere. Sic enim paulò pòſt deſcripſiſti, *ſi quis interea extiſtit qui ueſtem albam ſibi parare, hoc eſt innocenter uiuere ſtudeat.* Quid ergo inde conficitur? duas nimirum eſſe Chriſtianæ, hoc eſt veræ religionis notas, pietatẽ & vitæ innocentiam. Audiamus nunc quid pietatem voces. *Diſputatur*, inquis, *non de uia qua ad Chriſtum ueniri poſſit, hoc eſt de uitæ correctione, ſed de ipſius Chriſti ſtatu & officio: ubinam ſit ipſe Chriſtus, quid agat, quomodo ſedeat ad dexteram Patris, quomodo ſit unum cum Patre, item de Trinitate, de prædeſtinatione, de libero arbitrio, de Deo, de Angelis, de ſtatu animarum poſt hanc uitam, & cæteris huiuſmodi rebus quæ neque ad ſalutem per fidem obtinendam uſqueadeò cognitu neceſſariæ ſunt: (ſiquidem ſine earum cognitione ſalui facti ſunt publicani & meretrices,) neque cognoſci poſſunt antequam cor mundum habeamus: (ſiquidem illa uidere, eſt Deũ ipſum uidere, qui ſine mundo corde uideri non poteſt: iuxta illud, Beati mundo corde, quoniam ipſi Deum uidebunt:) neque ſi ſciantur, reddunt hominem meliorem: quum dixerit Paulus, Si ſciam omnia myſteria, & charitatem non habeam, nihil ſum.* Item alibi, *Credere in Deum Patrem, & Filium, & Spiritum ſanctũ, & pietatis præcepta quæ ſunt in Sanctis ſcripturis approbare, eſt aurea moneta, & auro ipſo probatior & exploratior. Sed habet hactenus hæc moneta diuerſas imagines, dum homines inter ſe de Cœna, de Baptiſmo &*

ceteris huiuſmodi rebus diſſentiũt. Cognitionem autẽ Dei à te nullam in Chriſtianis requiri præter eam quã habent partim cum Iudæis & Turcis,(vt vos quidẽ vultis) partim cum ipſis diabolis communẽ,etiam ex aliis locis conſtat. *Fuit olim,* inquis, *in omnibus ferè gẽtibus opinio, multos eſſe deos: hunc errorem ſuſtulit aduentu ſuo Chriſtus, ut iam neque Turcæ, neque aliæ nationes dubitent quin ſit unus Deus, atque in hoc conſentiũt omnes cum Chriſtianis. Siquis Deum negat, is impius & atheus eſt, & omnium iudicio meritò abominandus. Hoc etiam habent Turcæ, quòd credũt in eum Deum de quo Moſes ſcripſit, in quo & cum Iudæis & cum Chriſtianis conueniunt ſine controuerſia.* Venio ad Chriſti cognitionem,quam vos impiè à Dei cognitione diſtinguitis. Eam igitur partim Chriſtianis cum Turcis communem, ſicut & fanaticus ille Poſtellus, partim Chriſtianorum propriam eſſe vis. Sic enim ais ad verbum, *Chriſto multum tribuunt & Turcæ, in quo Iudæos ſuperant, & hoc habent commune cum Chriſtianis.* Quam autem Chriſti cognitionem facias Chriſtianorum propriam, partim ex aureæ illius monetæ tuæ charactere apparet, partim ex his quæ proximè ſequuntur. Sic enim loqueris, *Chriſtiani in hoc omnes alios excedunt, quòd credunt Ieſum Chriſtum eſſe Dei Filiũ, & mundi dominum atque iudicem: atque hoc eſt omniũ Chriſtianorũ cõmune.* Hæc ſunt portenta veſtra, hæ diabolicæ voces, quib⁹ haud ſatis ſcio an quicquã magis horrẽdũ & execrandũ iam inde ab initio prædicati Euangelii ſit exauditũ: & tamẽ non deſinitis clementiæ patrociniũ à vobis ſuſceptum dicere aduerſus crudeles & ſanguinolẽtos quoſdam Paſtores, quos quidem primùm à vobis numerare debuiſtis: pietatis,inquam,modeſtiæ, innocentiæ ſtudium egregiè ſimulatis: denique veſtrã illam albam veſtẽ & per-

feſtionem Anabaptiſticam vbique præfertis, quam ego ſanè libens vobis concedo, vt veſtra etiam confeſſione appareat vos illos eſſe rapaces lupos, qui al ba ouium veſte tecti, in gregẽ Domini inuadãt. Pudet me verò in hoc cœnum ingredi, ſed tamen hoc faciã, & illata verbi Diuini luce, veſtras tenebras diſcutere conabor. Vobis ergo pietatis ſumma eſt veluti tribus gradibus conſtituta: quorũ primus eſt Deum vnum fateri cum omnibus gentibus: ſecundus, Deum illum vnum agnoſcere cum Turcis & Iudæis, de quo Moſes ſcripſit: tertius, Ieſum Chriſtum credere eſſe Dei Filium, & mundi dominum ac iudicem. His attexitis ſecundæ Tabulæ obſeruationẽ. In hac autem pietatis diſtributione non modò prætermiſſa dicimus quæ præcipua ſunt, totum ſcilicet Euãgelii miniſteriũ, ſed etiam plurima eſſe prorſus aliena. Nam ſi eum habes pro Chriſtiano, id eſt pro pio & religioſo qui tria illa confiteatur: quid cauſæ eſt quomin⁹ Chriſtianiſſimos eſſe diabolos cõfiteamur? Certe enim multò min⁹ dubitãt quàm homines, vnũ eſſe Deum, & eum quidẽ de quo Moſes ſcripſit: Chriſtũ autẽ non modò excellentẽ Prophetã, Spiritũ, Verbum, ac Virtutẽ Dei cum Mahumede profitentur; ſed etiam Filium Dei eſſe vociferãtur, ac proinde mundi dominum ac iudicem. Nam illud quoq; adiiciũt, Cur veniſti ante tempus torquere nos? Credunt, inquã, hæc omnia, & contremiſcũt. Num igitur pii & religioſi? Minime verò dices. Nã præterea innocentẽ & integram vitã requiro, id eſt vt pietatis præcepta quæ ſunt in Scripturis approbentur. Nos verò Belli optaremus vt quæ ſint iſta pietatis præcepta definiſſes. hoc enim à te additum

Refutatio.

Articulo Theologiæ Mahumetanæ 46.

Matth. 8. d. 29

Iacobi 2. d. 19

eſſe apparet vt tibi effugiũ aliquod pateat. Sed ipſe tibi iter præcluſiſti, quũ præcipua pietatis capita nominatim diceres neque eſſe ad ſalutẽ per fidem obtinendam neceſſaria: neque ſi ſciantur, meliorem hominem efficere. Ex quo ſanè videris fidẽ Chriſtianorum in cognitione hiſtorica ponere, & vitæ innocentiam vel ex philoſophiæ præceptis, vel certè ex ſecundæ tãtùm Tabulæ obſeruatione metiri, ſicut à Chriſto optimo interprete explicata eſt: quod vtrũque perperam facis, quum fides Chriſtianorũ lógè aliud ſit quàm putes: neque philoſophia, quæ ſint præcipuæ virtutes, fides ſcilicet, inuocatio, & charitas, non quæuis, ſed quæ Dei verbo innititur, vel vnde petendæ ſint, vel ad quem finẽ referendæ, explicarit. Secũdæ verò Tabulæ obſeruatio niſi ab animo per Chriſtum fide apprehẽſum ſanctificato proficiſcatur, nihil aliud quàm peccatum ac mortẽ, cuius miniſtra Lex eſt à Chriſto ſeparata, afferre poteſt: quia qui non credit Filio, non videbit vitam, ſed ira Dei manet ſuper eum. Quòd ſi Dei cultũ in nuda illa Chriſti cognitione ponas, quis nõ videt diabolos quoad præcipuam religionis partẽ Chriſtianis hominibus tanto antecellere, quanto excellentiorem de Deo Patre, Filio & Spiritu ſancto cognitionem habẽt? Quod quum falſiſſimum & abſurdiſſimum ſit, tua quoque principia nutare ac vacillare neceſſe eſt. Sed procul abſint à nobis hæc errorum portenta, qui Chriſtianam religionem longè aliter definire didicimus. Falleris enim, Belli, falleris vehementer, in eo primùm quòd Deum cum idolo, id eſt veritatem cum mẽdacio cõfundis: deinde quòd ve-

Iohan. 3 d. 36.

ræ,id eſt Chriſtianæ fidei definitionem non tam im peritè,vt opinor,quàm malitioſè diſſimulas:poſtremò quòd in deſcribenda vitæ innocentia, idipſum prætermiſiſti quo ſublato bonũ opus à peccato ritè diſtingui non poteſt. Ac ad primum illud quidẽ quod attinet,quanuis Diuinitatis quidam ſenſus omnium animis à natura inſculptus eſt,tam tenue tamẽ atque infirmum illud quicquid eſt,eſſe affirmo, vt niſi aliud extrinſecus accedat, nõ ad veri Dei cognitionem, ſed ad idoli fabricationem ſapientiſſimos etiam homines adducat: ídque ita eſſe prælterquàm quòd ipſa docuit experiẽtia,ſic ni fallor optimè cognoſcemus. Quicunque colendi Dei rationẽ conſtituerũt, (quales ſemper fuiſſe multos conſtat non modò in ſingulis regionibus, ſed etiã vrbibus) eos neceſſe fuit in naturam Dei tãquam in ſcopum reſpicere, vt eo demum modo colendum ipſum docerent,quo ipſum putarent delectari, id eſt qui naturæ ipſius conſentaneus eſſet. Itaque qualem ſinguli de Deo opinionem habuerũt, talem & ipſi colendi illius rationem ſunt ſequuti. Atqui infinitæ ſemper fuerunt & ſunt etiamnũ hodie colendi Dei formæ. Ex quo conſequitur quum inter cultum Dei & perſuaſionem de Deo perpetua ſit analogia, nõ minus varias eſſe de Deo opiniones. Deus autem vnus eſt, ac proinde vnicam religionis ſpeciẽ probat, quam ſcilicet ipſe præſcripſit. Quamobrem tot eſſe idola neceſſe eſt, quot ſunt religionum formæ ab hominibus excogitatæ : inter quas Iudaicã numero, eam dico quam nunc Iudæi vſurpant:& quicunque à vero illo & Euangelico Dei cultu deflexerũt, eos non

Deus quomodo ab idolo diſtinguatur.

verum Deum, ſed idolum adorare. Abſit igitur à nobis vt non alium Deum à Chriſtianis quàm à Iudæis & Turcis coli dicamus. Malumus enim Paulo aſſentiri qui ad Galatas ſcribens, ipſos teſtatur Deum ignoraſſe, & Epheſios ἀθέυς vocat: itémq; ad Corinthios, Deum, inquit, mundus per ſapientiam non cognouit. & Dauid, Dii gentiũ, inquit, dæmonia. Neque hæc pugnant cum his quæ ſecundo capite ad Romanos dicuntur, vbi Apoſtolus ſicut teſtimonium de Deo in naturæ operibus conſpicuum commendat, ita viciſſim non vnius aut alterius hominis, ſed totius humanæ gentis miſerabilem corruptionem deplorat: vt ſcilicet oſtendat quod paulò antè affirmauimus, hactenus in nobis valere obſcuram de Deo in corrupta noſtra natura notitiã, vt idoneam nullam excuſationẽ afferre poſſimus, non autem vt eam tanquam ducem ſecuti, ad veritatẽ lucis illius diuinæ penetrare poſſimus: vt quis & qualis ſit Deus, & quomodo colẽdus, naturæ præſidio, aut ex mundi contemplatione intelligamus. Hæc igitur quæ ex Paulo adduxi ſi tu idcirco putas ad id de quo agitur non pertinere, quòd ii quos Paulus alloquitur, plures deos aliquando coluiſſent: reſpondeo non ideò tantùm reprehendi quòd plures deos haberent, ſed quòd verum Deum ignorarent. Nam vnum quendam Deum ipſos coluiſſe pluribus nominib⁹, Auguſtinus ex Varrone & aliis multis docet: id eſt idolum, cuius ſcilicet naturam ex ingenio ſuo metiebantur. Chriſtus autem de Samaritanis loquẽs, qui tamen Deum Abrahæ colere ſe iactabãt, Vos, inquit, adoratis quod neſcitis: quinetiã

Gala.4 a.8.
Epheſ.2.c.12.
1.Corinth.1.c.21
Pſalmo 96.a.5.
Iohan.4.c.22.

de Iudæis ipſis, Si Moſi inquit, credidiſſetis, credidiſſetis & mihi. Et alibi, Quiſquis negat Filiũ, is ne Patrem quidem habet. Obſecro igitur quo pudore cõſtituiſtis quæ ſit vera religio nos docere, qui ne idolum quidem à Deo diſtinguere didiceritis? Cedò verò, fidem Chriſtianorũ quomodo definis? qua ſcilicet credimus Ieſum Chriſtum eſſe Dei Filium, mundi dominum ac iudicem. Hæc enim eſt aurea illa tua moneta. De cæteris autem, id eſt vt ex multis pauca numerem, de Chriſti natura, ſtatu & officio, de Trinitate, de iuſtificatione per fidem, quid exiſtimabim⁹? quid docebitur in Eccleſia? quid ſentiẽt fideles? Quicquid libuerit. Habet enim hæc moneta diuerſas imagines. id eſt, vt Mahumedes ille loquitur, Lex quidem ſiue fides omnium eſt vna, ſed ritus diuerſorum, nimirũ diuerſi. Auditis hanc blaſphemiam Reges, Principes, Magiſtratus, & diutius permittetis vt huiuſmodi portẽtoſa ingenia Chriſti Euãgelium libris etiã editis nõ dico profanent, ſed vt maxima ex parte minime neceſſariũ rideãt ac contemnãt? Quã enim iſti notitiam in Chriſtianis requirunt, eam ſcilicet qua non intellecto Chriſti ſtatu & officio ipſum credimus Filium Dei eſſe, mundi dominum ac iudicem, eam nemo fidelis eſt qui ignoret nihil aliud quàm deſperationẽ poſſe in nobis gignere, niſi promiſſiones, id eſt ipſius Chriſti ſtatum & officiũ ita cognoſcamus, vt tanquam nobis proprias & peculiares amplectamur. Summa enim Euangelii, quod eſt Dei potẽtia in ſalutem omni credenti, hæc eſt, Chriſtum apprehendere vt factum nobis à Deo ſapientiam, iuſtitiam, ſanctifica-

Iohan.5.g.46.

1.Iohan.2.d.23.

Quæ ſit Chriſtianorum fides.

Articulo Mahumetanæ Theologiæ ſecundo.

Rom.1.b.16.

1.Cor.11.d.30.

tionem ac redemptionem. Ita enim intelligendum eſt quod Scriptura ſæpe dicit, Credere Filiũ Dei eſſe Ieſum Chriſtum: &, Ieſum Chriſtum cõfiteri in carne veniſſe: ea ſcilicet fide quæ teſtimonium illud amplectitur, quòd vitam æternã dedit nobis Deus, & hæc vita in Filio eius eſt. Nam tum demum credit aliquis quòd Ieſus Chriſtus eſt, quum per Spiritum ſanctum edoctus, certò ſtatuit ad ſe propriè & peculiariter pertinere quæcunque nobis à Deo gratis per Meſſiã promiſſa ſunt, eámque fidem neceſſariò & ſpes, & charitas conſequuntur.

Matth. 16. c. 16. Acto. 8. g. 37. 1. Iohan. 4. a. 2. & c 15. Item, 5. b. 11.

Vt autem iſtorum improbitas ac ſcelus extremum apertiſſimè declaretur, ſingulas etiã ipſorũ blaſphemias (quando ita neceſſe eſt) perſequemur. *Diſputatum eſt*, aiunt, *non de uia qua ad Chriſtum ueniri poſſit, id eſt de uitæ correctione, ſed de ipſius Chriſti ſtatu & officio.* Quæſo verò, Belli, vt de hac tua via qua ad Chriſtũ peruenitur hoc loco nihil dicam: Chriſtum Dei Filium eſſe, mundi dominum ac iudicem quomodo tãdem intelligam, ſi de ipſius ſtatu & officio quærere neceſſarium non eſt? Hæc enim ita ſunt inter ſe coniuncta, vt diuelli nõ poſſint. Sed vt poſſint: quo fructu Chriſtum mũdi iudicem eſſe cognoſcam, niſi hoc quoque teneã, quos ſit in genere abſoluturus, (nam de ſingulis nõ loquor,) quos condemnaturus, qua ratione ipſius irã vitare, ipſius beneuolentiam mihi conciliare poſſim? Vitam corrige, dices: hæc enim vna via eſt qua ad Chriſtum peruenitur. Quid ſi excipiam cum Paulo me venditum eſſe ſub peccatum? veniente mandato peccatũ reuixiſſe? quod ad vitam comparatũ eſt, propter carnis infirmita-

Rom. 7. & 8.

tem mihi ad mortẽ cedere? Quid ſi vlterius progreſſus, dicam me non facere bonum quod volo, ſed malum quod nolo? quæ tamen vox eſt ſolorum fideliũ & regeneratorum. Nonne ſi hîc conſiſtam, vel fruſtra conabor omnia, vel ad deſperationem adigar? Chriſtiani igitur diuerſam prorſus viam inſiſtunt, & aduerſus hæc mala in Chriſti ſtatu & officio vnicum remedium inueniũt. Dicimus enim ſicut vna via eſt qua ad Deum peruenitur, ipſe ſcilicet Chriſtus: ita vnum iter eſſe quod ad Chriſtũ ducit, fidem ſcilicet: quæ quidem fides omnia illa dogmata quæ vos vt nõ neceſſaria reiicitis, ita amplectitur, vt quicunque verè fideles ſunt, præterquàm quòd his vt veris aſſentiuntur, (quod ipſi etiam diaboli faciũt) etiam ad ſe propriè & peculiariter Dei promiſſiones pertinere ex Spiritus ſancti & conſcientiæ teſtimonio colligant: id eſt, non modò Chriſtũ credant Dei Filium eſſe, coæternum & conſubſtãtialem Patri, & quæcunque præterea de Patre, Filio, & Spiritu ſancto in hiſtorica vtriuſque Teſtamenti narratione referuntur, ſed etiam ſibiipſis Deum eſſe, neque duntaxat mundi iudicem, verumetiam ſibiipſis patronum eſſe ac reconciliatorem, Chriſtum inquam vt factum ſibiipſis à Deo Patre ſapientiã, iuſtitiam, ſanctificationem ac redemptionẽ, fide ſibi gratis à Deo data agnoſcant. Iſtas igitur peſtes, iſtos albatos lupos qui te negant Domine, quum ſtatum & officium tuum vt non neceſſarium repudiant, aut procul arce à tuorũ grege, aut penitus abſcinde: vt quũ ſtatum ac officium tuum, id eſt nominis tui vim ac energiam, verè cognouerimus, & per Spiritũ tuum

Ioh.14.a.6.

Chriſtianos neceſſariò cognoſcere debere quis ſit Chriſti ſtatus & quod officiũ.

ſenſerimus, in ſanctitate & iuſtitia tibi concordes ſeruiamus. Sed quò me æſtus abripuit? Ad te, Belli, redeo, qui quæſtionē de Chriſti ſtatu & officio non putas ad ſalutem per fidem obtinendā vſqueadeò neceſſariam eſſe: *Quia*, inquis, *ſine hac cognitione ſalui facti ſunt publicani & meretrices.* O impudentiā inauditā! ſaluos eſſe factos peccatores per eum quem non inuocauerint? inuocaſſe in quem non crediderint? credidiſſe in eum quem prius non cognouerint? cognouerint inquam, non modò vt Dei Filiū, mundi dominum ac iudicem, ſed vt ſibiipſis peculiariter gratis à Deo datū: vt quia ipſi in eum credūt, ideo non pereant, ſed habeant vitam æternam. Eſt hoc Chriſti officium ſingulis Scripturæ paginis ita inculcatum, ita dilucidè, copioſè ac luculenter per ſingulas partes explicatū, vt qui eius cognitionem dicat neceſſariam non eſſe ad ſalutem per fidē obtinendam: aut ſi ſciatur, meliores homines non reddere, quæ ſit fidei materia & ſubſtantia ignoret, verè diabolus ſit non homo, vt qui Spiritū ſanctum tanquam garrulum ac importunum accuſet. Id autē quum non ſine horrore vel ab ipſis diabolis cogitari poſſit, quid de vobis ſentiēdum qui editis etiam libris id audetis affirmare? Cognoſci non vultis vbinam ſit Chriſtus, & quid agat, & quomodo ad dexteram Patris ſedeat. Fruſtra igitur Angeli in cælum aſcendiſſe teſtantur, & ſic deſcenſurum: fruſtra ſcribitur habere nos Pontificem magnum qui penetrarit cælos ſupra omnem principatum, & poteſtatem, & virtutem, & dominium, & omne nomen quod nominatur: fruſtra iubemur in cælos oculos attollere. Imò

Iohan. 3. b. 16.

Vbinā ſit, quid agat, & quomodo ad dexteram Patris ſedeat.
Acto. 1. b. 11.
Hebr. 4. d, 14.
Hebr. 7. d. 26.
Epheſ. 1. d. 21.
Epheſ. 2. b. 6.

verò potius ea re nititur conſolatio noſtra, quòd ad Patrem aſcendit in cælos vt aditum nobis ad Patrē patefaceret: vt vnà cum ipſo ſedeamus in cæleſtibus: vt daret dona hominibus, & arrabonem illius hæreditatis noſtræ: vt illic ſciamus eũ apud Patrem pro nobis interpellare, ſublimiorem cælis factum. Et vos hanc nobis conſolationem extorquebitis?

Epheſ.4.b.10. Iohan.14.a.2. Epheſ.1.b.14.

Sed & ipſam Trinitatis cognitionem vos quoque inutilem facitis: nempe nequid ſalui in Chriſtiana religione ſuperſit. cui veſtro ſceleri fateor me dignũ nomen non poſſe reperire. Nam qui vos Arrio, Sabellio, Aëtio, Eunomio, Apollinari, Maneti, Marcioni, Eutycheti, Macedonio, Samoſateno, Neſtorio, Campano, Serueto, Schuelfedio, Menoni, & cæteris huiuſmodi hominum monſtris compararit, illis profectò iniuriam faciat, quorum improbitatem horrendam multis partibus ſuperatis. Illi enim quanuis ſacroſanctum Trinitatis myſterium infinitis modis profanarint, minime tamen eo impudentiæ proceſſerunt, vt Trinitatis cognitionem in earum rerum numero ponerent quæ non eſſent neceſſariæ: & quæ ſi ſciantur, meliorem hominem non reddãt. Itaque quid ſupereſt niſi vt vos pro nouis diabolis habeamꝰ qui Deum ipſum ex ſolio conentur deturbare? Vóſne verò ſanctiſſimos Patres, qui tot annos non verbis tantùm & voce, ſed tot libris nunquam interituris, ſed perpetuis laboribus omníque calamitatum genere, ipſa denique ſanguinis profuſione, Trinitatis myſterium aduerſus tot Regum, Principum, hæreticorũ immanitatem conſtanter aſſeruiſtis: vos inquam neque prudentes, ne-

Cognitionē Trinitatis eſſe religionis Chriſtianæ fundamentum.

que fortes, ſed imperitos & pertinaces in cauſa parum neceſſaria fuiſſe arbitrabimur? Quæſo te, Anaſtaſi, quorſum per vniuerſum orbem terrarum tandiu oberraſti? quorſum Symbolum illud tuum admirandæ breuitatis condidiſti, ſi ad refellendos hæreticos oſtendere non licet ex quibus Scripturæ locis colligamus Chriſtum vnum eſſe cum Patre? in vna eſſentia tres hypoſtaſes diſtingui? verum Deũ & verum hominem in vno Filio Dei Chriſto neque permiſceri neque cõfundi, ſed ita vniri vt vnus Chriſtus exiſtat? Vtinam verò ſimplici aſſenſione contenti eſſent homines, vt de iſtis ſubtilius diſputare boni viri minime cogerentur: ſed quum Satan quorundam vtens curioſitate penè infinitas rationes excogitarit quibus partim errores ſuos aſtrueret, partim Dei verbũ euerteret, ferẽdáne iſta ſunt, ac non potius vera ac germana verbi Dei interpretatione fideles confirmandi? Vos autem non modò de his quæri non vultis, ſed etiam affirmatis ſi hæc cognoſcantur, meliorem hominem non efficere. ô blaſphemiã! ô impietatem! ô ſacrilegiũ! Deleatur ergo deleatur diuiniſſimum illud diui Iohãnis initium, in quo Filii Dei æterna ὁμουσία, diſtinctáque hypoſtaſis, Diuinæque naturæ cum humana in vnum Chriſtũ vnio tam clarè & perſpicuè declaratur. Deleatur Baptiſmi formula in nomine Patris, Filii, ac Spiritus ſancti, in Chriſti Baptiſmo teſtib⁹ etiam ſenſibus externis confirmata. Nam & Patris vox audita eſt, & Chriſtus voce Patris verus Deus ac verus homo declaratus, & Spiritus ſanctus in columbæ forma humanis oculis conſpectus: quæ o-

Quid Chriſtianos impulerit vt de Trinitate diſputarent.

Matth 28.d.19.

Matth.3 d.17.

mnia,ſi blaſphemiis iſtorum credimus,ad ſalutem
noſtram neceſſaria non fuerunt. Deleatur diuinum
illud Epiſtolæ ad Romanos proœmiũ, in quo tam
apertè tres in vno Deo perſonæ,& vtraque in Chri
ſto natura explicantur. Quòd ſi hæc deleta fuerint,
vbi fides, vbi conſolatio noſtra?niſi enim Patris &
ilii hypoſtaſes diſtinguantur, quomodo credã me
atri per Filium recõciliatum? niſi Chriſtus verus
eus eſt, ideóq; coæternus & conſubſtãtialis Patri,
uomodo ſeruator?quomodo ſanctificator?quomo
o peccati, mortis, diaboli victor? niſi verus homo
er omnia, excepto peccato, quomodo mediator? 1.Timoth.2.b.5. Hebr 4.d.15.
atus,paſſus,ſepultus,ſuſcitatus, in cælos reuerſus
t in carne noſtra cælorum poſſeſſionem credenti-
us acquiſitam cerneret?quomodo frater noſter,ca
de carne noſtra,os ex oſſibus noſtris?quomodo fi Epheſ.5.g.30.
elis Pontifex,vt iis qui tentãtur poſſit ſuccurrere? Hebr.2.d.18.
uòd ſi duo Chriſti ſunt,quomodo vnus Aduoca- 1.Iohan.2.a.1.
us noſter, & quomodo iuſtificatio & ſanctificatio 1.Cor.1.d.30.
oſtra eſt?Quòd ſi confuſio eſt naturarum,quomo
o ſitire,eſurire,mori pro nobis potuit?Rurſus niſi
b vtroque Spiritus ſanctus ſecernatur, quomodo
ilius rogat Patrem vt nobis det Paracletum?quo- Iohan.14.b.16.
odo eundem veritatis Spiritũ qui etiam de Filio Iohan.16.a.7. & b.14.
ccipit, Filius nobis mittit? Et niſi hæc ita ſint, per Rom 8.c.16, & c.26.
uem ſciemus nos eſſe Dei filios? quomodo tem- 1.Cor.6.b.11.
lum Dei erimus? vbi pignus hæreditatis noſtræ? Epheſ.1.c.14. Galat 4.a.6.
bi cõſolatio in afflictionibus? Quis gemitus illos Iohan.14.c.23.
nenarrabiles in nobis excitabit? quis clamabit 1.Cor.2.d.16. 1.Iohan.4.c.13.
bba Pater? quomodo nos Chriſtus ſanctificabit?
quomodo Pater & Filius apud nos mãſionẽ faciẽt?

Denique quomodo mentem Chriſti tenebimus? & niſi iſta crederemus, quid miſerius, quid calamitoſius Chriſtiana natione? Hæc ergo quum tollitis, an inficiari poteſtis vos ab ipſis fundamentis omnia conuellere? poteſtis certè: ſed ne iuratis quidem vobis Eccleſia Dei credet.

De Prædeſtinatione, & Libero arbitrio.

Quid plura? Quæſtionem quoque de Prædeſtinatione, & Libero arbitrio inanē facitis, præterquàm ad ſuperbiam & ſæuitiam gignendam. quos pernicioſiſſimos errores quid attinet pluribus refutare? Veræ modeſtiæ hic vnus fons eſt, ſi te noueris quoad ſalutem, per te nihil eſſe, nihil velle, nihil poſſe: &

1.Cor.4.b.7.

ſiquid habeas, id demum habere quod gratis acceperis ab eo qui dat nobis & velle & efficere: tota in af-

Philipp.2.b.13.

flictionibus noſtris ſpes eſt in gratuita & immutabili Dei electione, quam quidem in arcano & inſcrutabili Dei iudicio non quærimus: ſed à poſteriori, id eſt à fide, quæ eſt vocationis in nobis efficacia, colligimus: ſicut rurſus fidē partim ex cōſcientiæ bonæ teſtimonio, partim ex ipſius effectis intelligimus per cū ſcilicet Spiritū, per quē agūtur qui filii Dei ſunt. Itaque Paulus ſingulis ferè paginis doctrinæ de iuſtificatione per fidē, id eſt Euāgelio, æternam illam & gratuitam Dei πρόθεσιν καὶ εὐδοκίαν tanquam baſin illius ac fundamentum ſubſternit. Et vos non pudet hanc doctrinam qua conſiſtimus, iter eſſe dicere ad ſuperbiam & crudelitatem? Fateor certè harum rerum nudam ſcientiam, niſi per fidem applicetur, nobis odorem mortis eſſe in mortem. Fateor quoque cum in omnibus Chriſtianæ religionis myſteriis, tum verò in hoc longè maximo, & à

Rom.8.d.28, & deinceps.

1.Iohan.2.a.3.
1.Pet.3.a.2.

Rom.8.d.28.
Epheſ.1.a.4.
1.Pet.1.a.2.
2.Tim.1.b.9.

ſenſibus humanis remotiſſimo ſummam modeſtiā & ſobrietatem adhibendam. Sed quæ hæc eſt ſobrietas, Spiritum Dei vt inutilia docentem reprehendere? Quæ modeſtia eſt, quum te veluti manu prehenſum eouſque ducat Spiritus Dei per Apoſtolum loqués, vt exclamare cogaris, O homo, tu quis es qui Rom.9.d.20, & e.12.
exaduerſo reſpóſas Deo? reſtitare tamen, & eos qui extra verbum Dei pedem non ponunt, ſed eius potius veſtigia cum timore & tremore ſequuntur, curioſitatis ac temeritatis accuſare? Cedò verò, gratuitam iuſtificationem quomodo tandē expedies? quomodo Pelagianis, quomodo Papiſtis, quomodo Anabaptiſtis & cæteris operariis hæreticis reſpondebimus, niſi quid ſit illud αὐτεξούσιον, quid ἀναγκαῖον, quid βιαῖον, quæ hominis corruptio, quæ vires, quæ facultates doceamus? Denique quomodo Dei bonitatē cognoſces, niſi quanta ſit tua improbitas, ſeriò cognoueris? Sed & de Deo & Angelis cognitionē in eodem albo recenſes: quod quomodo cum his quæ dixiſti de aurea illa veſtra moneta cōueniat, fateor me videre non poſſe. Nam ſi hominum curioſitatē reprehēderes in eiuſmodi quæſtionibus tractandis, rectè ſanè faceres: ſed quū in genere in eo homines accuſes quòd de his rebus quærāt: & hanc rationē tuæ reprehēſionis addas, quòd neque vſqueadeò cognitu ſint neceſſariæ: neque ſi ſciantur, hominē efficiant meliorem: apparet vos non requirere vt de iſtis curioſè & extra verbū Dei non diſputetur, ſed in ea opinione eſſe vt putetis de his prorſus non eſſe agendum, quæ ſcilicet ſecurè à Chriſtianis contemni & ignorari poſſint. In quibus grauiſſimè à

vobis peccari affirmo: quia de iſtis rebus ſobriè & ex verbo Dei diſputari, vel ad nos docendos, vel ad infirmos confirmandos, vel ad confutandos hæreticos prorſus neceſſe eſt: & bonarũ artiũ hic præcipuus ac legitimus eſt vſus, ſi ad has quæſtiones tractandas adhibeantur, ita tamen vt λογομαχίαι & ſophiſticæ contentiones omnes vitentur, atque intra verbum Dei, quod vnum eſt αὐτόπιστον καὶ ἀνυπεύθυνον rationem noſtram laſciuientem coërceamus.

An de Deo quæri neceſſe ſit.

Deinde quum Dei per Chriſtum cognitio ſit fidei noſtræ materia atque ſubſtantia, non poſſum ſatis mirari quo iudicio cognitionem de Deo nõ vſque adeò cognitu neceſſariam eſſe dicatis ad ſalutem per fidem conſequẽdam: quum paulò antè, Belli, non fidem, ſed vitæ correctionem vnã eſſe viam dixeris qua ad Chriſtum, id eſt ad ſalutem peruenitur: atque in aureæ veſtræ monetæ deſcriptione requiri hoc dicatis, vt in Deum Moſis credatur: quæ quomodo inter ſe cohæreant, cogitatione complecti non poſſum.

De Angelis.

De Angelis verò ſi ſobria cognitio (neque enim Dionyſii illius ſpeculationes probo à verbo Dei aberrantes) meliorem hominẽ non efficeret, cur eorum & naturam, & officium, atque adeò nomina etiam quædam, Scriptura cõmemorat? An quòd Spiritus ſanctus de rebus inutilibus garrire velit? cur Paulus rationem Angelorum vult in mulierum ornatu haberi? Cur docet Chriſtus, puerorũ Angelos Patris faciem videre? Cur cæleſtis militiæ mentio fit: quam etiam Eliſeus & puer eius intuentur? Cur Angelos Græcorum & Perſarum Daniel comme-

igitur
1. Corint. 11. b. 10.
Matth. 18. b. 10.
Luc. 2. b. 13.
2. Reg. 6. d. 17.
Daniel. 10. c. 13. & d. 19.

orat? Cur toties Dauid Angelorum præſidio nos ſeptos eſſe dicit? Cur Apoſtol⁹ adminiſtratorios Spi itus vocat, qui in miniſterium emittãtur propter s qui hæreditatem capient ſalutis? Nonne vt exi- miam inde conſolationem, ſicut rectè quidam ſcri ſit, percipiant fideles, quum miniſtros ſibi attribui diunt cæleſtes exercitus, vt ſalutem ipſorum pro ent. Eſt enim non vulgare diuini erga nos amo- is pignus, habere illos noſtra cauſa in opere aſſi- uos. Hinc etiam manat rara fidei cõfirmatio, quòd us noſtra ſit extra periculũ, talibus præſidiis mu ita. Et iſta vos nobis eripietis?

Pſal.34.b.8.
Hebr.1.d.14.
1.Pet.3.d.22.

Cognitionem autẽ de ſtatu animarum poſt hãc itam à vobis, vt parum neceſſariã, reiici minimè iror, quum bonum illum virũ in diſertis ſuis an- tationibus affirmare non pudeat, ſe quid ſit futu m ſeculum ignorare. Nos autem hanc quæſtionẽ eſſariò tractandam eſſe dicimus vel aduerſus fa icos illos, qui quum dormire animas poſt mor- ex iſtimãt, partim ipſarum animarum ſubſtan m diſſipant: partim fidelium conſolationem ma a ex parte deſtruunt: partim ad hoc confirman- um ſomniũ infinitos Scripturæ locos peruertũt. t hæc quidem ſigillatim de blaſphemiis veſtris di a ſint: quarũ hæc origo eſſe videtur, primùm quòd gnitionem de Deo nimium anguſtis finibus cir- cunſcribatis: deinde quòd fidẽ illam, qua vna Chri- iani ſumus, vel non noſtis ipſi, vel ex hominũ a- imis velletis eſſe extirpatam. Ac illud quidem per ingulas partes oſtendimus: hoc autem, vel ex eo li- uet, quòd vitæ correctionem, vnam eſſe dicitis ad

De ſtatu animarum poſt hanc vitam.

Quæ ſit fides Chriſtianorum, & quod iter ad Chriſtum.

Chriſtum viam. Quod ſi verũ eſt, agè, *Lex ſola annun-*
„ *tietur, & de illa implenda ſimus ſolliciti: ut poſtquam nos i-*
„ *pſos emundauerimus, ſani iam & ualentes ad medicum venia-*
„ *mus, qui ualetudinem noſtram confirmet. Chriſtum confiteamur eſ-*
„ *ſe Dei Filium, mundi dominum ac iudicem, qui nos ſcilicet ex fa-*
„ *ctis noſtris uel accuſet uel condemnet. De Euangelij & Legis diſcri-*
„ *mine, de gratuita remiſſione peccatorum, de iuſtitiæ Chriſti impu-*
„ *tatione ne quæratur quidem. Perinde enim id eſt ac ſi quæras uen-*
„ *turúſne ſit princeps aliquis curru, an equo, rubro an albo ueſtitus.*
„ *Quidnis ergo de his rebus cuiuis ſentire liceat: neminẽ iudicemus,*
„ *ne ipſi iudicemur. Pauli diſputationes de his rebus ut non uſque*
„ *adeò cognitu neceſſarias, quum ſine illis ſalui facti ſint publicani*
„ *& meretrices, ut ad uitæ integritatem nihil facientes, imò uero ut*
„ *duces ad ſuperbiam, ſæuitiam, ac perſecutionem abiiciamus.*

autem

Hac impietate quid tandem magis impium, aut diabolicum ipſæ vnquam inferorũ portæ exhalarũt? Nos igitur longè aliud iter eſſe ad Deum didicimus: æternã ſcilicet illam & gratuitã Dei dilectionẽ, qua nos in Chriſto ante mundi creationẽ elegit: qui nos in Filio dilectos quum adhuc inimici eſſemus, ſuo tempore Filio ſuo donauit: ad quem vt venire poſſemus, ipſe nos Spiritu ſuo traxit, & ex nolentibus volẽtes fecit: qui Spiritus deinde cor illud contritũ & animaduerſione & cogitatione ſcelerũ noſtrorum humiliatũ, in nobis creauit. Hoc igitur verum & vnũ iter eſſe dicimus, quo ad Chriſtũ & per Chriſtũ, ad ſalutem peruenitur: nẽpe vt per gratiam Dei intellecta morbi noſtri magnitudine, ad medicum trepidi cõfugiamus, qui tamẽ prior nos nouit, & ad nos veniens, ſe medicum eſſe nobis per Spiritũ ſuum aperuit. Neq; verò in eo gradu conſiſtimus: quia parum eſt morbum ſuum, & quæ ſit

Epheſ.1.a.4. & 2.a.4.

Rom.5.b.8.

Iohan.6.d.36. & e.44.
Galat.4.b.9.

1.Iohan.4.d.19.

ipſius curandi ratio cognouiſſe, niſi medicina vtaris. Hic igitur bonus ille & vnicus corruptionis noſtræ ad vitam æternam inſtaurator, cui à Patre dati ſumus, & medicinam ſuam, id eſt ſeipſum nobis electis offert, & manum creat in nobis qua venientem ipſum amplectamur: fidem dico, gratuitũ illud & perpetuum filiorum Dei donum, quo ſinguli fideles non modò vera eſſe fatẽtur quæ vos impii & blaſphemi vt parũ neceſſaria repudiatis, & ea quoque recipiunt quæ vos (ne nihil prorſus nobis relinqueretis) dixiſtis requiri, ſed etiã (quod præcipuum eſt & ſolius Chriſtianorum fidei propriũ) ea omnia ſibiipſis applicant vt propriè ac peculiariter ſibi deſtinata, huiúſque fidei effectũ eſſe vitæ correctionem re ipſa experiuntur. Itaque quamuis nemo ad Chriſtum perueniat, qui non vitam emendet: requirimus enim eam ſcientiam & cognitionẽ cum qua fides, ſpes, & charitas perpetuo & indiſſolubili nexu cohærent: negamus tamẽ quod affirmatis, vitæ correctionem iter ad Chriſtum eſſe: ſed potius quum natura oleaſtri ſimus, fide nos prius inſeri in oleam oportere, vt ipſius ſucco in nobis vim ſuam exerente, bonos fructus feramus: neque quia vitam correximus, ideo ad Chriſtum venire: ſed contrà, quia Chriſtus prior nos dilexit, ad nos venit, & in nobis eſt, & nos in ipſo, idcirco nos vitia noſtra ita agnoſcere, vt in emẽdatione vitæ quotidie proficiamus, & ſemel iuſtificatos in dies augeſcente fide, in Chriſto adoleſcentes magis ac magis iuſtificemur. Quũ igitur vultis vt ad religionis cognitionẽ cor mundum, id eſt (vt ipſi interpretamini) vitæ correctio

2. Theſ. 3. a. 2.

Rom. 11. b. 17.

1. Iohan. 4. d. 19.
Epheſ. 4. c. 13.
Apocal. 22. c. 11.

afferatur, atque ad hoc confirmandum affertis teſtimonium illud, Beati mundo corde, quoniã Deum videbunt: primùm omnium vel requiritis ab homine quod præſtare ipſe non poteſt, id eſt vt priuſquàm credat, vitam emendet: vel Papiſtarum de liberi arbitrii reliquiis dogma pernicioſiſſimum inſtauratis, quum ad gratiæ Dei & ſalutis cognitionem cor non mundum, ſed à Deo contritum, & poſtea per fidem mundandum afferre nos oporteat: niſi fortè vultis vt ad Deum accedamus, quia mundi ſumus, vel vt munditiem noſtram perficiat, ac non potius vt nos (ſicut ait Dauid) omnibus ſordibus penitus contaminatos aſpergat & lauet, vt Dei in Chriſto dilectio cognitionem noſtram, cognitio fidem, fides ſanctificationem ordine præcedat, ſicut efficiés cauſa effectum. Quia ſcilicet ipſe prior nos dilexit: & elegit, non quum ſancti eſſemus (ſicut rectè annotauit Auguſtinus) ſed vt ſancti eſſemus. Quanquam hæc ita inter ſe cõnexa eſſe fatemur vt diuelli à ſe non poſſint, & vnum ab alio quotidie augeatur atque confirmetur. Deinde teſtimonium illud quod adhibetis, impudentiſſimè à vobis detorquetur: quũ illic Dominus à gratuita mercede propoſita (ſicut alibi ſæpe) nos ad vitam puram adhortetur: neque eo quidem loco, Deum videre, ſit Deũ cognoſcere, ſed hæreditatem cæleſtem cernere, quæ piè & innocẽter viuentibus eſt Chriſti ſanguine acquiſita. Et vos tam fœdè in religionis ſumma tradenda hallucinari quiſquã mirabitur, qui Scripturam tam impudenter támque imperitè explicetis?

Pſal. 51. b. 7.

1. Iohan. 4. b. 16.

Epheſ. 1. a. 4.

Nam vt ad illud veniamus quod tertium eſſe di-

ximus,in vitæ innocentia deſcribenda non minus audaces & impudẽtes eſtis. Nam obſecro,quiſnam vobis vitam innocenter degere dicetur? Is nimirũ qui quum vnum Deum credat,& Chriſtum mundi dominum ac iudicem, omnibus prodeſſe ſtudeat, nemini nocere. Ex quibus principiis conſequitur,ſi Socrates,Ariſtides,Phocion,Fabricius,Cato, Atticus id credidiſſent quod credunt diaboli,aut diaboli ita vt illi viuerent,vitam vtriſque æternam deberi. Atqui nos neque in his, neque in illis aut fidem, aut vitam bonam reperire poſſumus. Nam quoad fidem attinet, ea quum non ſit nuda aut ſimplex cognitio Dei, ſed firmus aſſenſus, per quem fideles Chriſtum ſibi à Patre oblatum amplectũtur,fidem iſtã neque diabolis, quibus promiſſiones non offeruntur:neque Socrati & cæteris,quibus incognitus fuit Chriſtus: neque ſceleratæ vitæ hominibus, in quibus Spiritus Dei non habitat:neque falſis fratribus,quorum fides & fictitia eſt & tẽporaria, tribuere poteſtis. Vitam autem bonam quũ eam demum vocare didicerimus,quam Deus approbat:& ſine fide fieri non poſſit vt placeamus Deo,& ira Dei ſuper eum maneat qui Filium non nouit: nouit inquam, non vt diaboli aut infideles, ſed vt ſoli electi norunt, qui per Chriſtum & iuſtificantur & ſanctificãtur. Nã qui dicit, Noui eum:& præcepta eius non ſeruat,mendax eſt. Ex his conficitur,eos à quibus fides illa abeſt,nihil aliud corã Deo quàm peccare poſſe. Itaque Apoſtolus non ſimpliciter dicit charitatem eſſe finẽ Legis, ſed eam demum quæ ex corde puro,& conſcientia bona proficiſcitur: dein-

Quæ ſit innocẽs vita, & quomodo bona opera ſint æſtimanda.

1.Iohan.2.a.4.& c.19.& d.23.

Hebr.11.a.6.

Iohan.3.d.36.

1.Iohan.2.a.4.

1.Tim.1.a.5.

de verò quæ ſit conſcientia bona explicuit quũ adderet, Et fide non ficta. Neque tamẽ Scipionem aut Catonem Catilinæ vel Neroni comparamus. vitiorum enim & virtutũ diſcrimina, certóſque gradus agnoſcimus. Sed quum de ea vitæ innocentia agitur quæ Deo cõprobetur, ne in ipſis quidem iuſtificatorum operibus, nedum in philoſophiæ præceptis, ſed in vnius Chriſti iuſtitia illud quærimus, per quod opera approbẽtur: cui Chriſto poſtquam per fidem illam de qua diximus, ita ſumus coniuncti vt vnum cum ipſo efficiamur, tum demum fructus ab hac radice exortos gratis & liberaliter placere non dubitamus. Neque rurſus iſtis operibus, quantunuis gratis, vlla ex parte nitimur, tanquam ſalutis noſtræ materia: ſiquidẽ de ipſo Abrahamo agens Apoſtolus, Si ex operibus, inquit, iuſtificatus eſt, habet de quo glorietur, ſed non apud Deũ. Quãobrem multo minus id affirmare de his poteſtis qui ab Abrahamo tanto diſtant, quanto infideles à fideliũ patre, id eſt infinito interuallo. Quæ quum ita ſe habeãt, & planum fecerimus verum Deum à vobis cum idolo confundi, religionis fundamenta funditus à vobis ſubuerti, integram & innocentem vitam perperã definiri, à vobis denique ipſi Spiritui Dei, & omnibus ſanctis Patrib⁹, piis Magiſtratibus, ac verbi Dei Miniſtris per ſimulationem clementiæ apertum bellum indici: nemo non videt, opinor, tantum abeſſe vt ſicut voluiſtis perſuadere, iſti quos iam inde à primis Eccleſiæ initiis omnes orthodoxæ Eccleſiæ pro hæreticis habuerũt, idcirco puniendi non fuerint, quòd de rebus parum ne-

Rom. 4. a. 2.

ceſſariis diſputarint: vt contrà & eorum memoria omnium bonorum odio & execratione digna ſit, & Magiſtratus officiũ poſtulet vt in vos qui Chriſtianam religionẽ radicitus extirpatis, & illorum errores ſepultos excitatis, ſeueriſſimè animaduertatur.

Secundum argumentum aduerſariorum: Non eſſe puniendos hæreticos, quia controuerſiæ quæ tanto iam tempore agitatæ ſunt in Eccleſia, non poſſunt decidi ex uerbo Dei ſcripto.

Nunc ad alterum veſtrum argumẽtum accedo, in quo non minor blaſphemia, craſſior certè impietas quàm in ſuperiore apparet. Partim enim dicitis eas quæſtiones de quibus hodie controuerſia eſt, obſcuras adhuc eſſe, necdum certò concluſas: partim religionem obſcurè nobis & ænigmaticè traditam eſſe. *Ex quo efficitur* (quod ait quidam ex veſtris, quem quũ alloquor, teipſum Belli alloquor,) *ſi quæ ſunt in religionis negotio controuerſiæ, ſequendum eſſe Iudæ Machabæi conſilium, qui quum de ara ſoli di ſacrificij quid ſtatueret non haberet, eius lapides in monte templi loco opportuno poſuit, donec adueniret Vates aliquis qui de his oraculum referret. Aut potius Moſis, cui diſertis uerbis modò præceptum erat ut ſiquis contra Legem data opera commiſiſſet, is capite pœnas daret: & tamen eum qui in die Sabbathi lignatus erat, interficere noluit, niſi relato ſuper ea re nominatim oraculo. Vel Gamalielis conſilium. Vel Pauli, qui uetat ne alius alium damnemus. Vel Romanorum legem de uindicijs*. Quæſo verò, cur hæc tantis ambagibus inuoluitis? Agè, palã & apertè dicite quod ſentitis: Quia ab omnibus ignoratur quæ ſit veritas, & Scripturæ tam obſcuræ ſunt vt ex his non poſſint controuerſiæ quibus tanto iam tempore exercetur Eccleſia, decidi, nemo eſt pro hæretico damnandus:

ſed noua è cælis reuelatio expectanda, vel certè noua Scripturarum explicatio tam clara & aperta vt de ea nemo dubitare poſſit. Interim quod ad religionem quidem attinet, liberũ cuique ſit quod volet, credere ac docere. At enim dicetis fortaſſe, hominum vitioſitatem & impietatem, non autem Scripturam à vobis damnari, quam etiam nuper quidam ex veſtris ita excoluit, vt iam non barbarè, vt antea, ſed Latinè loquatur, tantũ abeſt vt eam contemnatis. Ego verò ſicut à vobis hæc dici fateor, ita etiam affirmo idcirco tantùm dici vt ſimplicibus imponatis, ídque ex veſtra concluſione confirmo. Vultis enim in genere vt in controuerſiis de religione, noua expectentur oracula: vt horũ alterum inficiari non poſſitis, vel ſcilicet Scripturas à vobis vt obſcuras ac non ſatis idoneas ad controuerſiarum deciſionẽ reiici, vel certè omnes omnium ætatum homines, atque adeò etiã ipſos Apoſtolos à vobis ignorantiæ accuſari: *quorum tempore* (inquit ille veſter diſertus Bibliorum interpres) *ſi perfecta illa Dei cognitio ac pietas fuit, quæro cur tam parca fuerit, ac tam citò exoleuerit? Sin dicet, Noſtro tempore: mirabimur hanc pacem quæ ex uomeribus falcibúſque noſtris cudat enſes, & ſupellectilem domus conuertat in bombardas & propugnacula.* Quòd ſi hoc concedere quàm illud, malitis, dico vos in idẽ præcipitiũ ruere. Nam qui Prophetas & Apoſtolos cæteróſque à quibus vtriuſque Teſtamenti tabulæ perſcriptæ ſunt, ignorantiæ accuſat: non ipſos modò, ſed etiam eorum ſcripta eiuſdem criminis arguat neceſſe eſt, niſi furioſos eos fuiſſe vultis, qui ea ſcilicet tum dixerint, tũ ſcripſerint quæ ipſi nõ intelle-

gerent. Quamobrem etiam fortaſſis veſter ille vir
optimus non Prophetas,ſed Vates eos appellat. Ita-
que quum à vobis dico Deum pro hominum ludi-
ficatore haberi, Scripturas autē re ipſa aboleri: ne-
que vos calumnior,neque quicquā affingo:tantùm
apertè & ſimpliciter dico quod aſtutè & malitioſè
diſſimulatis. Sed operæpretiū eſt videre quibus ad-
ducti rationibus tam impiū & peſtilens hoc dogma
audeatis affirmare. *De controuerſiis religionis*, inquit Cle
bergius, *nondum certò conſtat: ſi enim conſtaret, diſputari de-
ſiiſſet, nec ullus tam inſanus eſſet qui mori ſuſtineret, quo rem cer-
tam negaret.* Et alius quidam ex veſtris, *Profecto ſi uerum
fateri uolumus*, inquit, *eſt adhuc noſtrū ſeculum profundis igno
rantiæ tenebris demerſum: cuius rei certiſſimum teſtimonium ſunt
tam graues, tam pertinaces, tam pernicioſæ diſſenſiones.* Egregiū Refutatio.
certe argumentum: quia de intelligentia Scriptu-
ræ ſemper dubitatū eſt inter homines, idcirco non
poteſt ex Scripturis certa quædā controuerſiarum
deciſio conſtitui, ſed pendente lite vindiciæ dandæ
ſunt ſecundum libertatem, & expectanda noua Iu
dicis ſententia, quæ controuerſiam dirimat. Dicite
igitur quæſo vos publicæ nō libertatis ſed licentiæ
vindices, idcircóne nulla veritas eſt, quia pleriſque
ſemper fuit & erit incognita? Et ſi hæc ratio valet,
quid tādem, non dico in diuinis rebus, ſed etiam in
humanis cōſtituetis? Nam quid tandem eſt de quo
ab aliquo non dubitetur? aut de quo inter omnes
conueniat? Ergo quid ſupereſt niſi vt Academicam
ἀκαταληψίαν renouetis, vt quaſi deſperata certi cogni-
tione, id ſequatur quiſque quod veriſimile videa-
tur? Quod dogma quū ex diametro Chriſtianæ re-

ligioni repugnet adeò, vt non magis veritas à mendacio diſſideat, nimirum ſi vobis credatur, religio Chriſtiana funditus intereat neceſſe eſt. Quũ enim ipſa nitatur ſolo Dei verbo, quiſquis tã obſcurum hoc eſſe vult vt ex eo controuerſiæ religionis nunquam adhuc certò concludi potuerint, ſublata verbi Dei firmitate, quo tandem fundamento nitetur Eccleſia? Imò verò illa ipſa nutent neceſſe eſt quæ vos ſola nobis reliqueratis. Nã (obſecro) ſi à verbo diſceſſeris, vnde tu nobis vnũ eſſe Deum æternũ & omnipotentẽ probaueris, à quo mundus conditus adminiſtretur? Si dixeris, Ex rerum creatarũ contemplatione: excipiam fallacem hanc eſſe & incertam, ídque ex hac tua ratiocinatione colligam: neq; enim verũ eſt quod affirmat Bellius, Omnes nationes vnum eſſe Deum fateri. Sed clamat etiamnũ hodie tota Epicureorum natio per vniuerſum mundum diſperſa, vel Deum nullum eſſe, vel mundum non curare: & ſi peregrinationibus credimus, multæ adhuc ſunt gentes quæ plures deos colunt: Peripatetici mundũ eſſe æternum ſibi perſuadent: Stoici fato Deum ſuum ſubiiciunt: neque ſunt iſtæ opiniones è mundo depulſæ, neque prius depellentur quàm Chriſtus mundũ iudicabit. Atenim hæc teſtatur Dei verbũ. Quid ſi de ipſo verbo, nũ verbum Dei ſit, inter impios ſemper quæſitũ eſſe excipiam? quid ſi Manichæorum duos illos deos? quid ſi Valentini AEonas & ſimilia portẽta? nam & iſtos non dubium eſt Scripturã ad ſuos errores confirmãdos adhibuiſſe. Iam verò quod ad Chriſtũ attinet, vnde tandẽ niſi ex Dei verbo Filium Dei eſſe, mundi do

minũ ac iudicẽ cognoſcemus? Hæc enim nõ modò omnem humanũ ſenſum ſuperant,ſed etiam rationi noſtræ ita repugnant, vt rectè dixerit Paulus ſe 1.Cor.1.c.23.
ſtultitiam Gentibus,Iudæis autẽ ſcandalum prædicare: & alibi ſæpe hoc arcanũ dicat ab omnibus ſe- Epheſ.3.b.9.
culis fuiſſe abſconditum:quod quidem(vt ait Chri Matth.16.c.17.
ſtus) nõ caro aut ſanguis,ſed Pater cæleſtis reuelat. Quomodo verò reuelat? Externa ſcilicet verbi Dei prædicatione cor noſtrũ per Spiritum ſanctũ ape- Acto.16.c.14.
riẽs.Quòd niſi ad hæc cõfirmãda & explicãda quæ de Chriſto credimus,Scripturæ ſatis planæ ac perſpicuæ ſint,q̃d ſupereſt niſi vt exiſtimetis iſta quoque de vno Deo,& ipſius prouidentia, itémque de Chriſto probabiliter tãtũ à nobis, nõ neceſſariò dici, quũ de his rebus impii ſemper dubitauerint? De cæteris autẽ rebus quid dicã? vt de iuſtificatione,de libero arbitrio, de Baptiſmo,de Cœna Domini, de inuocatione Sanctorum, quas vos decidi ex verbo negatis poſſe,quum planis & perſpicuis Scripturæ teſtimoniis fuerint cõſignatæ?nẽpe hæc eſt licentia quã captatis,vt(paucis tantum exceptis,quæ per ſe inutilia ſunt, atque etiam vacillant ſi veſtram doctrinam ſequamur) quæuis portenta in Eccleſiam Dei inuehere poſſitis,& pro fide opinionẽ, pro veritate veriſimilitudinem,pro neceſſitate probabilitatem Academicorũ ſtabilire. Sed abſit hoc à piis omnibus qui non modò credunt, ſed etiam intelli- 1.Pet.3.c.15.
gunt quid credant, & parati ſunt ad reddendam fidei ſuæ rationem ex Dei verbo : qui denique pueri 1.Cor.14.d.20.
ſunt non ſenſibus,ſed malitia:quíque propter aſſue Hebr.5.d.14.
inem,ſenſus habẽt ad diſcretionem boni & ma-

li exercitatos. Neque enim vel multitudo dubitantium, quæ ſemper erit & fuit maxima, vel diſſidiorum diuturnitas (eſt enim antiquiſſimũ Dei cum Satanæ factione diſſidium) efficere poteſt vt in religionis cauſa nihil certi conſtitui poſſit: ſed mundi potius cæcitatẽ atque incredulitatẽ iſta coarguunt, debéntque fidelium diligentiam acuere, vt clariſſima illa & inextincta verbi Dei lampade accenſa, bonum à malo, verum à falſo diſtinguant. Deinde verò (nequid vobis de alieno largiar) inter quos tandem de iſtis controuerſiis quas indifferentes eſſe vultis, tandiu dubitatum eſt? Num in vera Dei Eccleſia? Minime certé. habuit enim ſemper Deus aliquam Eccleſiam, à qua vox ipſius non modò exaudiretur, ſed etiam cognoſceretur & intelligeretur: ita vt de his, ſine quorum cognitione Eccleſia nulla eſſe poteſt, nunquam dubitarit: quia de his ſemper planè ac perſpicuè Eccleſiæ ſuæ concionatus eſt, quod tamen poſt Chriſti aduentũ multò id quàm antè apertius fecit. Hoc tamẽ non nego, imò potius in me ipſo agnoſcere me, Dei gratia, profiteor, certis temporibus & gradibus ipſos etiam electos ex quibus vera Dei Eccleſia conſtruitur, à Domino vocari, & lucis Euangelicæ participes fieri. Sed aliud eſt in genere de vera Eccleſia loqui, cuius mẽbra perfecta iam ſunt (quatenus quidẽ hìc hominibus perfectis eſſe licet,) id eſt propter aſſuetudinẽ ad diſcretionẽ boni & mali exercitata, à quib⁹ ſcilicet cognoſcitur & intelligitur Euãgelii doctrina: aliud verò de ſingulis hominibus ex quib⁹ conſtat Eccleſia, inter quos multi ſunt infirmi, multi imbecilli in fide,

ab ea ſit dubitatũ

multi etiã ignorantes,quos Dominus ſuo tempore perficit. Nã alioqui quomodo aut quo fructu Deus cum Eccleſia ſua ad conſummationem vſque ſeculi ſe futurum dicit? cur nobiſcum loquens ſeſe captui noſtro tantopere accõmodauit? An vt quum verba popularia eſſent, res tamen intelligi non poſſet? an vt tanquam altera Sphinx in ſoluendis ænigmatum nodis nos exerceret? Intelligi quidẽ Scripturas niſi Spiritu Dei docente non nego, eúmque Spiritũ omnibus non dari. Sed num eum Chriſtus ſolis Apoſtolis promittebat,à quo in omnem veritatem ducerẽtur,ac non potius toti Eccleſiæ? Quòd ſi Spiritus Dei in omnem veritatem non ducit,eorum ſcilicet quæ cognitu prorſus neceſſaria ſunt ad ſalutem,vbi tãdem veritas eſt? & ſi nuſquam eſt, quid aliud eſt Chriſtiana religio quàm vanũ & futile ſomnium? Num verò mẽdax erat Moſes quum Iſraelitis diceret nihil eſſe cur ad exquirendã Dei voluntatẽ aut in cælum aſcenderent, aut mare traiicerẽt? Num furioſus Dauid,qui Legem,id eſt doctrinam Dei verbo comprehenſam, teſtatur pedibus ſuis lucernã eſſe? Cur vero Paulus & Petrus ad hoc ipſum verbum nos reuocant quod ipſi annuntiarunt,ſi hoc tam obſcurũ eſt quàm eſſe vultis? Cur Chriſtus ipſe doctrinam ſuam ex verbo ſcripto cõfirmat? & quidẽ ſæpe citatis teſtimoniis quæ Iudæi etiamnum hodie calumniari non deſinunt? Dedit Apoſtolos,inquit Paulus, Paſtores ac Doctores, ne amplius circunferamur quolibet doctrinæ vento, aut ab hominibus eludamur, ſed vera illa cognitione Dei illuminati,omnes ſimul in fidei vnitatem

Eſa.53.a.1.
Matth.13.b.11.
Iohan.16.b.13.
Deut.30.b.11.
Pſal.119.105.
Rom.10.b.8.
1.Pet.1.d.25.
Epheſ.4.b.11, & c.14.

occurrãt. Cedò verò, cuius rei doctores certè Euan
Galat.1.b.8. gelii, præter quod ſiquis aliud prædicauerit, anathe
ma ſit. Quòd ſi hoc Euangelium Pauli primùm vo
ce ſic eſt prædicatum, deinde verò manu ſic eſt per-
ſcriptũ obſcurè & ænigmaticè, vt ſicut vos Epicu-
rei dicere ſoletis, inſtar cerei naſi huc & illuc flecti
poſſit, neq; neceſſariis quæſtionibus explicãdis (cu-
rioſas enim omitto) de Deo, de Trinitate, de Chri-
ſti ſtatu & officio, de Angelis, de Statu animarũ poſt
hãc vitam, de Prædeſtinatione, de Libero arbitrio,
de Iuſtificatione, de Sacramentis, de Sanctorum in-
uocatione, &, (vt alia adiungam quæ ſcientes & pru
dentes prætermiſiſtis, ne Papiſtas, quibus iampridẽ
adulamini, offenderetis) de Miſſa, de Purgatorio, de
Indulgẽtiis, de Primatu Papæ, de Peccato originis,
de Cultu imaginum, de Cõfeſſione, & cæteris adul-
terinis Sacramentis: vt inquã, his & ſimilibus quæ-
ſtionibus explicãdis non ſufficiant, quomodo non
mendax erit Paulus? perinde enim faceret acſi po-
ſtularet vt arundine niteremur, ne fluctuare dein-
ceps & vacillare poſſemus. Cur autem idem ille ſo
2 Theſ.2.b.8. re teſtatur vt Spiritu oris Dei cõficiatur Antichri-
Eſa.11.a.4. ſtus? Quẽ locum ſi de verbo Dei ſcripto poſt Eſaiã
intelligitis, cur ex eo controuerſias decidi poſſe ne-
gatis? Sin de alio quopiã, cedò quod illud ſit, oſten-
dite. Nam quod ad nos attinet, de eo verbo hæc ſcri
2.Tim.3.d.16. pta eſſe credimus, quod quum ſit diuinitus inſpira-
tum, vtile eſt ad doctrinã, ad redargutionẽ, ad cor-
rectionem, ad inſtitutionem quæ eſt in iuſtitia: &
quo vult Paulus instructos eſſe Paſtores, non modò
Acto.18.g.28. vt appoſiti ſint ad docendum, ſed etiam (quod de A-

pollllo ſcribitur) contradicentes coarguant. Quamobrem etiam Eccleſiam columnam veritatis appellat. 1. Timoth. 3. d. 15. Denique vt finem de hac re dicendi faciam, ſi Deus extremis tẽporibus tam obſcurè & ænigmaticè per Filium ſuum locutus eſt, cur iubet vt eum audiamus? Hebr. 1. a. 2. Matth. 17. a. 5. quomodo ex verbi auditu fides naſceatur? Rom. 10. d. 17. Atque vt vno verbo tranſigam, aut mendacem eſſe Paulum oportet, (quod abſit) quum inquit nos mentem Chriſti tenere: 1. Cor. 2. d. 16. aut (quod verum eſt) vos eſſe impios & blaſphemos, niſi fortaſſis oſtenderitis alio modo quàm per verbum ſcriptum ſolere Spiritum ſanctum Eccleſiam Dei docere, quod nemini niſi penitus inſano perſuaſeritis. Cedò igitur, à quibus ſemper dubitatum eſt? nempe ab iis quos Deus ſicut Pharaonẽ indurauit, vt in eis potentiam ſuã declaret: Exo. 9. b. 16. ab iis quibus Deus huius ſeculi oculos excæcauit, vt videntes non videant, & audientes non audiant: 2. Corint. 4. a. 4. ab iis qui volentes veritatem ignorant: denique reſpondemus vno verbo cum Paulo, Si adhuc velatum eſt Euangelium, in his demum velatum eſſe qui pereunt: Ibidem 4. a. 3. & iſtos quidem in Eccleſia ſæpe permixtos eſſe fatemur, quum ipſe Antichriſtus in templo Dei ſedeat. 2. Theſ. 2. a. 4. Sed vt in Eccleſia ſint, ex Eccleſia tamen non ſunt. Quænam igitur hæc eſt impudentia, ex eo conuellere dogmatum Chriſtianorũ veritatem, propterea quòd à nonnullis nondum ſatis firmis, ad tempus de his quæri ſoleat, ab incredulis autem & impiis ſemper dubitari? Sed miratur Clebergius cur de his diſputari non deſierit, exiſtimátque nullum eſſe tam ſtultum qui mori ſuſtineat vt rem certam neget. Atqui

bone vir cogitare debueras nũquam defuturos qui in manifeſta veritate cæcutiant, quíque vel odio, vt
Matth.12.b.24. illi qui Chriſtum dicebāt dæmonia præſidio Beel-
1.Tim.3.b.9. zebud eiicere: vel ambitione, vel libidine, vel inuidia, vel Dei iudicio excæcati, & diaboli laqueo irretiti, controuerſias de rebus certiſſimis & clariſſimis excitent: & adeò quidem acres, vt earum cauſa vel mortem ſubire non dubitent. Quòd ſi mihi non credis, crede omnium ſeculorum experiētiæ. Quid
Iohan.20.g.28. certius eſt quàm Chriſtum eſſe Deum, vel ipſo incredulo Thoma teſte? & tamen (vt de hypocritis nihil dicam) pauciſſimi ſemper homines hoc crediderunt, ſi cum reliqua multitudine comparentur. Quot verò Iudæos cōperies pro ſuo Meſſia ad mortem ſubeundā paratos, quot Papiſtas pro ſua tranſſubſtantiatione, quot Mahumetanos pro Mahumede? atque (vt vetera omnia exempla præteream) execrandi illius Serueti recens exemplū oſtendit quantum inueterata pertinacia valeat. Quid certius futura reſurrectione? & tamē (vt de Sadducæis & Epicu-
2.Tim.2.c.18. reis nihil dicā) Philetus & Hymenæus iam factam eſſe dicebant, quos hodie ſequuntur Libertini. Adulteria, homicidia, furta, latrocinia an propterea punienda non eſſe dices, propterea quòd Anabaptiſtæ vxores faciunt communes? reuelationibus ſuis homicidia excuſant? priuatum rerum dominium tollunt? & pertinaciter in his erroribus moriuntur? Habet enim, ſi neſcis, etiam diabolus ſuos martyres, vt rectè docet Auguſtinus de Circuncellionibus loquens, quibus præter cauſam omnia ſunt cum Dei martyribus communia: neque tamē propterea, aut

Chriſtiana dogmata incerta eſſe, aut certa eſſe diaboli commenta tibi vnquam cõcedemus. Quid autem bonus ille Serueti fraterculus? *Si unus spiritus eſt*, inquit, *& una ueritas, omnes in quibus idem spiritus ineſt, idẽ ſentire neceſſe eſt ſpiritualibus in rebus.* Certè tibi in eo aſſentior bone vir: & hoc dico, veritatem ipſam à te inuito extorſiſſe vt tuo gladio iugulari poſſes. Nam Catholica Eccleſia Dei (quia vno & eodem Spiritu agitur) vno & perpetuo conſenſu idem ſemper ſenſit de præcipuis his capitibus, quæ cõtrà quàm opinaris, Chriſtianiſmi ſummam complectuntur: in quibus quia cum Eccleſia tanto iam tempore non conſentis, & alios præterea conaris omnibus modis à vera fide abducere, ideò te ſerue nequã ex ore tuo Scriptura iudicãs, hæreticum cum alba tua veſte, id eſt malitioſè errantem & factioſum eſſe clamat: vtinam ne immedicabilem. Debuiſti verò, vt ad rem accedam, ſpiritualiũ, id eſt fidelium gradus quoſdam conſtituere. Nam hoc tibi concedo, quia nondũ nos totos occupat Dei Spiritus, & peccatũ in nobis regnare quidem, ſed habitare non deſiit: Rom.7.d.23.
quia, inquam, qui cognoſcũt, nondum niſi ex parte 1.Cor.13.c.19.
cognoſcunt, multũ adhuc caliginis & ignorãtiæ in quibuſvis hominib⁹ ſupereſſe: ſed quod antè dixi, iterũ dico, Deũ ſcilicet tã perſpicuè Eccleſiæ ſuæ loqui, tãtúmq; lucis illi impertire, vt de his rebus quarũ cognitio in Eccleſia neceſſaria eſt, tã certa ſemper & perſpicua doctrina in Eccleſia fuerit, quàm eſſe oportuit vt vera Eccleſia eſſet. Nã ea in quibus ii etiã interdum diſſidẽt in quibus iam Chriſtus adocuit, ſunt ſemper eiuſmodi, vt quum ſalua maneat

religionis ſumma, diuerſæ opiniones diuerſas Eccleſias non faciãt. Quinetiã longius progredior, vt ad dilemma illud tuũ reſpondere pergã, quo tu nos irretire voluiſti. Dico enim & Apoſtolorũ tẽpore, & omnibus quæ interceſſerũt ætatibus plenitudinẽ illam Chriſti capitis in mẽbra exundaſſe, adeò quidem vt deterrimi etiam homines interdum intelligentiæ magna luce ſint donati, vt inexcuſabiles eſſent, & oſtenderet Deus quàm immenſa & infinita ſit ſua poteſtas, qui hoſtes etiam ſuos quoties libuit in Eccleſiæ ædificium operam ſuam cõferre cogat. Idque ita eſſe vel ex eo liquet quod inquit Dominus, fore vt ſeruus qui domini voluntatem nouit, neque tamẽ facit, multis plagis vapulet: vt aliquos exiſtere neceſſe ſit qui aliis non ſibi voluntatẽ Domini teneant. Diſtingui enim debent intelligentia & fides, ita tamen vt qui hanc ſtatuat, illam quoque neceſſariò ponat, non contrà: quia fides ex auditu eſt prædicati verbi: & auditu quidem eiuſmodi vt πληροφορίαν gignat, & doctrinam vniuerſaliter oblatam, ſingulis electis applicet. Intelligẽtia verò quãuis & ipſa non ſit à natura, (Homo enim animalis non intelligit quæ Dei ſunt,) tamen inter ea dona recenſetur quæ interdum etiam impiis & reprobis certas ob cauſas Dominus impertit. Quod igitur vitioſitatem hominum & improbitatem dicis obſtaculo eſſe quominus Scripturæ intelligãtur, niſi commodis diſtinctionibus leniatur, falſiſſimũ eſt. Nam in ipſis etiam electis quãdiu hîc verſantur, vitioſitas illa & improbitas natiua nunquam prorſus extinguitur, quamuis non imputetur: neque tamen

Luc.12.f.47.

Rom.10.c.17.

1.Cor.2.d.14.

ea res impedit quominus mentem Chriſti teneant, quatenus quidem ad ſalutem ſuam expedit. Deinde etiam in ipſis ſceleratiſſimis hominibus aliqua etiam eſt interdum (quanquam quoad ipſos attinet inutilis & infructuoſa) rerum ad ſalutem per fidem obtinendam neceſſariarũ intelligentia & cognitio. tantum abeſt vt obſcuritatem illam verbi Dei,& diabolicã tuam ἀκαταληψίαν tibi concedamus. Neque verò dignus es cui reſpõdeatur, quum quæris cur exuberãs illa cognitio quam Prophetæ promiſerant,ſi Apoſtolorum tempore fuit, tam parca fuerit,& tam citò exoleuerit. Tantam enim lucem ſemper habuit Eccleſia,quanta opus fuit:& temporaac mométa quibus modò triũphare,modò pror ſus deiici & opprimi videtur,noſtrũ non eſt metiri. Atque quod ad rem ipſam attinet,id eſt ad eas Prophetias Eſaiæ,Ezechielis,& Malachiæ,& Apocalypſeos, quas nondum impletas eſſe vis, primùm omnium reſpõdere poſſem te ineptè facere,qui propterea quòd quædam prædicta ſint quæ nondum euenerunt, idcirco poſtules vt de nullis religionis controuerſiis ſententia feratur, ſed noua aliqua Iudicis ſententia expectetur. Sed longè aliud habeo quod reſpondeam. In primis enim, etiam vt rumparis,in eo falleris quòd quæ ſpiritualiter intelligenda ſunt,id eſt de fera illa noſtra natura per verbum Dei cicurata, & regno Dei ex varii ingenii ac variarum & inter ſe inimicarum gentium ciuibus compoſito,ea tu craſſè & Iudaicè exponenda putas, deóque quæris ecquando ſit Chriſtus regnum illud Iſraël reſtituturus, quod ſcilicet Virgilius AE-

Eſa.11.& 60.
Ezech.36.
Malach.4.
Apoc.20.
Acto.1.a.6.

gloga decima pulcherrimè deſcripſit. Deinde (quod omnes norunt qui in Prophetarum lectione ſunt verſati) ſæpe ſolet regnum Chriſti à Prophetis deſcribi, non quale ſingulis erit momentis & temporum articulis, ſed quale futurum eſt in ſua (vt ita dicam) plenitudine, quæ quidē nūquam in hoc mundo exiſtet: niſi fortaſſis Chiliaſtarum, & Anabaptiſtarum, & Rabbinorum ſomnia ſequi mauis, quàm Chriſti de ſuo regno vaticinium, quod tamen fre-
Iohan.18.g.36. quēter in ore habetis. Quid enim Chriſtus? Regnū
Luc.12.g.51. meum, inquit, non eſt de hoc mundo. & alibi, Non veni vt pacem mitterem in terram. Taceo quòd la-
Luc.2.e.34. pis offenſionis dicitur, & ſignum cui cōtradicitur, quòd vbique crucem & patiētiam ſuis annuntiat. Neque hæc ſunt vnius temporis aut ætatis, quum
1.Theſ.5.a.2. prædicet ſe vt furem venturum in iudicium, & eo
Luc 18.b.8. tēpore fidem in terra non reperturum. Quæcūque igitur eximii illi Prophetæ de ſumma illa & perfecta Eccleſiæ pace prædixerunt, ſpiritualia ſunt, & ad veros filios Dei tantùm pertinent. Deinde futurum Eccleſiæ ſtatū reſpiciūt, qualis futura eſt quū
1.Cor.15.d.28. domitis omnibus inimicis Chriſtus regnum Patri tradiderit, vt ſit Deus omnia in omnibus. Interim hanc felicitatem Eccleſia vel in mediis afflictionibus deguſtat, patienter tempus illud expectans quo
1.Cor.13.d.12 non amplius per ſpeculū cernet in ænigmate: quod tamen Pauli dictum comparatè intelligendum eſt, habita futuræ manifeſtationis ratione. Ergo vt tandem hoc veſtrum argumentum concludam, neque verum eſt cōtrouerſias de religione nondum ſatis certò eſſe concluſas, & ex verbo Dei decidi non poſ

ſe, neque de his rebus ſuſpendi iudicium debet, aut noua Iudicis ſententia expectari, ſed ex verbo Dei ſcripto mēdacium à veritate adhuc diſtinctum eſt, & ſemper eſt diſtinguendum: vos autem ac omnes veſtri ſimiles qui iſtam impiam, ſacrilegam & diabolicam ἀκαταληψίαν conamini in Eccleſiam inuehere, vt religionis Chriſtianæ capitales hoſtes coërcere ius & fas eſt.

Tertium argumentum: Ab exemplo Iudæ Machabæi.

Sed tempus eſt vt ea quoque exempla exponamus, quibus abutimini ad veſtrum confirmādum conſilium de hæreticis ante nouam Iudicis ſententiam non attingendis. Primum igitur eſt Iudæ Machabæi, qui de ara holocauſti quum quid ſtatueret, non haberet, eius lapides in monte Templi loco opportuno poſuit, donec adueniret Propheta quiſpiā qui de his reſponderet. Nos verò primùm omnium iſtius libri auctoritatem meritò repudiamus ad ſtatuendū aliquod vel dogma vel exēplum quo teneri poſſimus: deinde verò ne idoneū reſpōſum nobis deeſſe putes, res diſſimillimas dicimus à te comparari. Vetus holocauſti altare quū pollutū eſſet, à Iuda deiicitur: deiecti lapides ſeorſim collocātur, & oraculum expectatur: quia nimirum quid de his fieri vellet Dominus, in Lege non edixerat. Inde verò quid aliud colligere potes quàm in cultu Dei nihil ſine verbo aggrediendum? In ea igitur cauſa de qua hîc agimus, quū Dei verbum ac mandatum expreſſum habeamus, quo iubētur blaſphemiæ puniri: & præterea (vt antè oſtendimus) præcipuum hoc ſit Magiſtratus officium, curare vt pec

1.Mach.4.c.46.

Refutatio.

cata in primã Tabulam vindicentur, quorſum nobis hoc Iudæ factum proponis, quaſi verbum Dei vel nullum, vel non ſatis expreſſum habeamus ad controuerſias religionis decidendas.

Quartum argumentum: Ab exemplo Moſis.

Num. 15. c. 30, & deinceps.

Alterum exemplum eſt Moſis, cui quum paulò antè præceptum eſſet vt ſiquis contra Legem data opera commiſiſſet, is capite pœnas daret, tamẽ eum qui in die Sabbathi lignatus erat, interficere noluit, niſi relato ſuper ea re nominatim oraculo. In hoc autem exemplo duplici ratione hallucinaris. Primùm quia pro eo quod tu Dedita opera, interpretaris, Hebræa veritas habet In manu excelſa: quem hebraiſmũ, vt multos alios, temerè & audacter corrupiſti. Putaſti enim peccata quæ in manu excelſa fierent, ita opponi his quæ per errorem committuntur, vt nihil ſit medium: vt duobus tantùm modis Lex violetur: vno quum imprudentes, altero quum dedita opera, hoc eſt ſciẽtes & prudẽtes peccamus: quam diuiſionem, etiam ſi vera ſit, tamẽ Moſes hoc loco non ſequitur: id quod apparet ex eo quòd pœna capitalis hac Lege in eos omnes cõſtituitur qui in manu excelſa peccauerint: quod ſi interpreteris de his omnibus peccatis in quibus malus animus interuenerit, nullum non erit legis aut politicæ aut moralis, aut ceremonialis caput capitale: vt de Deo verè dici poſſit quod olim de Solone, ipſum ſcilicet ſanguine non atramento leges ſcripſiſſe. Itaque pecuniariæ multæ, & aliæ pœnæ non capitales pleriſque legibus additæ, ad eos tantùm pertinerẽt qui errore peccaſſent, quod falſiſſimũ eſſe præterquam

Refutatio.

quòd nemo non videt, ita etiam liquidò cõſtare po teſt ex eo loco, in quo eorũ etiam peccatorum expiatio deſcribitur, in quibus fraus & vis interuenit. Leuit.6.a.1.
Quid igitur? nempe illic nõ ſuſcepit Moſes omnes violandæ Legis ſpecies explicãdas, ſed duas tãtùm: vnam ſcilicet quum per errorẽ vel incogitantiam peccatur: alteram verò quũ quiſpiam in manu excelſa peccat, id eſt, vt recte vulgatus interpres vertit, per arrogantiã: aperto ſcilicet Dei deſpectu & contemptu. quod ſcelus quũ potius diabolicũ ſit quàm humanũ, non mirum eſt capitali ſupplicio puniri, etiamſi alioqui in re minimi momenti peccatũ ſit. Tunc enim verè ipſa Dei maieſtas vel in re minima cõtumelioſiſſimè violatur. Quòd ſi vel auaritia, vel libidine, vel odio, vel neceſſitate impulſus, cuipiã ſciens ac prudens iniuriã feceris, noua iam violãdæ Legis ſpecies naſcitur, de qua hîc non agit Moſes. Quanuis enim hoc à te fieri nõ poſſit quin Deum cõtemnas, id eſt tanti non facias quanti à te fieri oportebat: quia tamẽ Dei ipſius odio non peccas, de quo fortaſſis etiam mens cupiditatibus ebria nihil cogitauit, idcirco in proximũ aut in Rempublicam potius quàm in Deũ peccaſſe diceris: ideóque pro iniuriæ & criminis grauitate diuerſæ pœnæ ſancitæ ſunt. Quum igitur is qui Sabbathum violarat, hoc ſcelus vel neceſſitate, vel aliqua ratione potuerit admiſiſſe, fieri etiam potuit vt hac lege nõ teneretur. Sed ne me putes tergiuerſari, quia ſcilicet alia perſcripta lex eſt in eos qui Sabbathũ violaſſent, qua non dubium eſt quin iſte teneretur: reſpondeo idcirco eſſe in carcerẽ coniectũ, non quòd Exo.31.c.24.

dubitaret Moſes quin capite puniendus eſſet, ſed quòd de genere ſupplicii ambigeret, quod ſcilicet
Leuit.24.c.12. in ea Lege non fuerat explicatum. Sicut etiam aliquando idem Moſes in damnando alienigena blaſphemo Dei oraculum requiſiuit, quòd de eo facto nullam adhuc legẽ Dominus ſcripſiſſet. Nam alioqui Moſes, ſi præter Dei verbũ expreſſum, nouum aliquod Dei oraculũ requiſiſſet, ſicut vos illum feciſſe vultis, magnam certè maieſtati Dei iniuriam feciſſet. Quorſum hoc igitur profertis vt iudicia hæreticorũ tollantur, perinde acſi de religionis controuerſiis nõdum liqueret? Imò verò quis tam cæcus eſt vt hinc effici non videat, ſi nefas fuit illi parcere qui ceremonialem Sabbathi legem cõtempſiſſet, multò minꝰ eſſe hæreticos αὐτοκατακρίτους impunè tolerãdos? Sed de hoc aliâs, quum his ipſis argumẽtis vtemur quæ veſtra nobis ſuppeditauit inſania.

Quintum argumentum: Ab authoritate Gamalielis.

Ad Gamalielis cõſilium venio, quem hominem vos ſoletis (vt audio) tanquã clypeũ opponere, quia ſcilicet de Apoſtolica doctrina nõ aliter quàm Ga-
Act.5.f.34, & deinceps. maliel ſentitis, dubiè nimirũ ac hæſitanter: quãquã illi certè melior & integrior quàm vobis conſcien-
Refutatio. tia fuit. Reſpõdeo autem illius verbis cuius ſcripta ſi tam legiſſes diligẽter quàm ſecurè ſoles contemnere; non ita fœdè in multis eſſes hallucinatus. Ga-
Caluinus Commẽtariis in ca.5. Acto. » maliel (inquit ille) quia ambigit quid rectũ ſit, quaſi » cæcus in tenebris neque huc neque illuc ſe conferre » audet, ſed ſuſpendit ſententiam. Interim ex veris » principiis malam conſequentiam elicit, nempe ni- » hil adhibendum eſſe conſilii, quia Deus quod ſuum

eſt tuebitur: quod autem ab hominibus eſt, peſſum »
ibit. Atqui Dominus tametſi vnicus ſit agricola, »
mittit tamen operarios in vineam ſuam: tametſi »
ſolus det incrementum, tamen vult eſſe qui plantēt »
& rigent: tametſi Templi ſui ſit architectus, mini- »
ſtros tamen & opifices ſibi adiungit, qui in hoc ædi- »
ficium laborent. Denique tametſi defenſor ſit ope- »
rum ſuorum & vindex, hominibus tamē vtitur mi »
niſtris. Vos igitur, quandiu libebit, Gamalielis con
ſilium vt cæleſte & diuinum efferatis: nos Paulo
adhærebimus, qui anathema eſſe vult eos qui aliud Gal.1.a.8.
Euangeliū prædicarint. Neque fruſtrà Eccleſiam
Thyatirēſem à Spiritu ſancto reprehēdi putamus, Apoc.2.f.20.
quòd Iezabelem, quæ ſe prophetiſſam dicebat, do-
cere permitteret, & ſeruos Dei ſeducere.

Sextum argumentum: A Pauli authoritate.

Similis impudētia veſtra eſt in explicando Pau-
li loco, in quo ita præcipit: Siquis imbecilla fide eſt, » Rom.14.a.1.
inquit, aſſumite. Et paulò pòſt, Tu quis es qui iudi- »
cas de alieno famulo? ſuo domino ſtat, aut cadit. » Ibidem a.4
Item, Tu verò cur tuum fratrem iudicas? aut etiā tu » Ibidē b.10.
cur nihili facis fratrem tuū? Et rurſum, Ne poſthac »
alius aliū iudicemus. Quæ omnia quàm impro- Ibidem c.13.
bè à vobis ad hāc cauſam detorqueantur, facilè in- Refutatio.
telliget quiſquis ſcopū Pauli cōſiderabit. Primùm
enim non de hæreticis, quos alicubi canes & cōciſio Philip.3.a.2.
nem vocat, ſed de imbecillis in fide diſputat, qui ad-
huc in Legis elemētis per infirmitatem hærebant.
Nos autē de hæreticis agimus: id eſt malitioſè errā-
tib⁹, factioſis, & deſperatis. Præterea de potu & eſca,
id eſt de rebus mediis Paulus illic diſſerit, quod vos

aſtutè præterîtis. Nos autē de ipſa religionis ſubſtātia ipſiúſque præcipuis capitibus, quæ vos impiè & blaſphemè in rebus indifferentibus numeratis. Deinde quo tempore hæc à Paulo ſcripta ſint, conſiderare operæpretium eſt: in ipſis nimirum prædicati Euangelii velut initiis, quo tempore cōcedendum aliquid fuit eorum infirmitati qui ex Circuncisione crediderāt. Cum iſtis autē quid tādem commune habent hæretici, de rebus expreſſo verbo Dei comprehēſis, & noſtra etiam memoria tam copioſè ac luculenter explicatis, pertinaciter ab Eccleſia Dei diſſidētes? Poſtremò apud Paulum & hoc loco & alibi, priuata & temeraria iudicia prohibentur, quibus ſcilicet proximū ob rem aliquā leuiculam non charitate, ſed curioſitate quadam vel odioſè ac ſiniſtrè velut à Deo reiectum damnamus: quem animi morbum Chriſtus etiam acerrimè reprehēdit. Nos autem de publicis iudiciis agimus tum Eccleſiaſticis, tum ciuilib⁹, in quibus Deus ipſe iudex ſedet: quæ ſiquis ſuſtulerit, non modò nulla Eccleſia, ſed ne Reſpublica quidem ſalua poterit cōſeruari. Quinetiā priuata ipſa iudicia quadāten⁹ neceſſaria ſunt, vt charitatis officia homines inter ſe exercere poſſint. Nā & arborē docemur ex fructib⁹ æſtimare, & quos errare iudicauerimus, blandè, quoad eius fieri poterit, in viā reuocare: tantū abeſt vt publicorū iudiciorū vſum & cōſuetudinē Paulus reprehēdat, ſicut multis locis Auguſtin⁹ copioſè expoſuit.

1. Cor. 4. a. 5.

Matth. 7. a. 1.

Auguſt. lib. 2. de ſermone in mōte Domini, Lib. 10. confeſ. cap. 23

Septimum argumentum. A deſcriptione charitatis.

Ad aliud argumentū venio, valdè profectò eru- » ditum, & veſtra dignum officina. Charitas, inquit

Apoſtolus, multitudinẽ tegit peccatorum : omnia „ 1.Petr.4.b.8.
tolerat,omnia credit,omnia ſperat, omnia ſuſtinet: „ 1.Cor.13 b.4.
ergo docendi non puniendi ſunt hæretici. O egregios charitatis patronos! Quid ergo ſupereſt niſi vt Magiſtratus charitatem etiam violet quum furem non ſuſtinet? quum falſo teſti non aſſentitur? quum mutãdæ vitæ ſpatium adultero non relinquit? Sin autem iſta cum charitate non pugnant, imò verò iudex qui in eiuſmodi homines non animaduertat, ciues ſuos charitate non proſequitur: certè charitatem ita definiatis neceſſe eſt vt non gaudeat iniuſtitia, ſed veritate lætetur: quod ipſe quoque Apoſtolus paulò antè expreſſit: deinde vt cum Ambroſio agnoſcatis quandam eſſe iniuſtam miſericordiam, quum in Lege ſcriptũ ſit, Non miſereberis illius: & cum Auguſtino fateamini aliam eſſe charitatẽ ſeueritatis, aliam manſuetudinis. Nam vna quidem charitas eſt, ſed diuerſa in diuerſis operatur, vt rectè docet ſanctiſſimus ille vir aduerſus Parmenianũ, hanc eandẽ cauſam agens. Odium & Charitas oppoſita ſunt: vtrunque tamen à Domino præcipitur: quædam igitur odiſſe, quædã amare debemus: ídque in genere Dominus oſtendit, quum inquit, Odio habete iniquitatem, & diligite bonũ: ſiquidem & ipſe Dominus diligit iuſtitiam & odit iniquitatem. Quamobrem aut nobis oſtendite malos non eſſe hæreticos, aut hãc veſtrã charitatem non Chriſtianam, ſed diabolicã eſſe ſcitote: ſicut inter latrones non amicitia, ſed coniuratio eſt. Quòd ſi malos eſſe negaueritis, cur abſcindi optat Paulus? cur ſuo ipſorum iudicio dicit eſſe condemnatos? cur con-

Refutatio.

Lib.3.

Amos 5.d.15.

Pſalmo 45.b.8.

Galat.5.b.12.

Tit.3.d.11.

1.Timo.4.a.2. 1.Cor.5.d.11.

ſcientiam ipſorum cauterio amputatam? cur adeò vitandos eſſe monet, vt ne cibum quidem cum illis capias? Quid igitur? cur illis elogiis à Paulo charitas ornatur? Minime certè vt pars illa iuſtitiæ quæ de ſceleratis ſumitur ſupplicium, à Chriſtianiſmo remoueatur, ſed potius vt iudices bonorum amore, & vitiorum odio non hominum, facinoroſos puniant; neque vt ſeueritas iudiciorum eneruetur, ſed nequid præcipitanter aut prauo affectu gerant: neque vt in rebus profanis ac multò minus in ſacris tollatur diligens rerum inquiſitio, & ſpirituum diſcretio, ſed ne ſuſpicionibus indulgeatur: ne imbecillos & infirmos cum malitioſis, factioſis, & præfractè contumacibus confundamus: ne inter ipſos etiam improbos nullum ſtatuamus diſcrimen: denique vt quantum perſona & res ferunt, omnia in primis ad Dei gloriã, & Eccleſiæ conſeruationem, deinde etiam ad proximi ſalutem publicè ac priuatim à nobis referantur. Quorſum autem hoc ad impunitatem veſtram ſtabiliendam? Apage igitur apage iſtam non charitatem, ſed crudelitatem extremam, quæ vt paucis quibuſdam lupis parcatur, totum Chriſti gregem prædæ exponendum cenſet. Vigilate potius fideles Magiſtratus, & verbi Miniſtri, vt albos iſtos lupos in gregem Domini inuadentes, procul abigatis: atque adeò, quoties id poſtularit vel ſceleris vel periculi magnitudo, gladium vobis à Deo ad dignitatem ſuam vindicandam traditum, fortiter & cõſtanter Moſis illius alioqui clementiſſimi hominis exemplo, pro gregis ſalute, in

Exod.32.f.27. Pſalmo.2.c.11.

iſta hominũ mõſtra exeratis, vt verè Deo ſeruiatis

Octauum argumentum: Quia Chriſtiani mites & clementes eſſe debent.

Aliud argumentum aggredior cum ſuperiore prorſus cōiunctum. Solent enim iſti clementiæ & ſanguinis ſe patronos dicere, nos contrà carnifices, ſanguinarios, perſequutores vocare: neque etiam verentur (vt ſunt omnium hominum impudentiſſimi) eos ipſos quorum clementiam experti ſunt, horum criminũ maculis aſpergere. Deinde quæcunque pro lenitate & clementia aduerſus perſecutiones in verbo Dei ſcripta ſunt, in nos detorquent. Quinetiam Monfortius ille non minus ineptus pictor quàm imprudens ſcriptor, vt ſe probet ecſtatico ſpiritu correptum, ſigna, teſſeras, ſcuta, baltheos, thoraca, caligas, gladios pingit, inſtar ſcilicet Phormionis illius quem meritò ridebat Hannibal: vt mirum ſit tam militarem eſſe poſſe clementiæ ac pacis patronum. Clebergius autem lepidum hominis caput, aduerſus vmbram ſuam diſputās, ſuum illud, O Deus, ingeminat: & bellam nobis diuiſionem fabricat. Contendit enim omnes qui in cauſa religionis alios perſequuntur, id eſt puniunt, hoc vel propter inuidiam facere, vel propter ambitionem, vel propter auaritiam, vel propter Dei ſtudium cum ignorantia coniunctum: & poſtea colligit cæteros malitia peccare. Deinde mira contorquet enthymemata, quæ idcirco deſcripſi vt omnes intelligant cuius ſpiritus ſitis. 1 *Nolite timere puſille grex, ego mitto uos ſicut oues in medio luporum. Poteſtne puſillus grex perſequi magnum gregem, aut ouis lupum?* 2 *Mundus gaudebit, uos autem plorabitis. Vtri gaudent? nonne perſecutores? Vtri plorant? nonne qui perſecutionem patiuntur?* 3 *Beati*

eſtis quum uos perſecuti fuerint homines. Quomodo erimus beati,
ſi ipſi alios perſequemur? 4 *Qui uult uenire poſt me, tollat*
crucem ſuam. Quomodo poſt Chriſtum ibimus, ſi ipſi aliis crucem
imponamus? 5 *Leæna lupũ & ouẽ perſequitur, lupus ouẽ non*
leænã perſequitur, ouis eſt ultima: tãtũ patitur, tãtùm prodeſſe ſcit,
non nocere. nihil enim habet infra ſe. O mirificè manſuetũ
& clementem! quinetiam furum & homicidarum
ſupplicium vt crudele reprehendit. Sic enim argu
mentatur: 6 *Quiſquis Ieſum credit eſſe Chriſtum, & ue-*
niſſe in carne, is natus eſt ex Deo. Ergo quiſquis interficit hominem
qui credit Ieſum eſſe Chriſtum, interficit hominem natum ex Deo.
Egregium ſanè argumentum, præſertim ſi cogni-
tionem Chriſti ex iſtorũ doctrina metiamur. Quid
plura? 7 *Quiſquis,* inquit, *perſequutionem patitur propter*
fidem, is aut rectè ſentit, aut errat. Si rectè ſentit, non debet lædi.
nam ſi Chriſtus his à quibus crucifigebatur ueniam orauit, quia er-
rabant, quanto magis his qui pro eo ſe crucifigi ſuſtinent? Et ſi Lex
Moſis his ueniam dat qui aliquem per imprudẽtiam interfecerint,
quanto magis his qui per errorẽ ſe interfici ſuſtinent? Quæſo te,

Refutatio.

Lector, quid eſt inſanire ſi hoc non eſt? Ecquis enim eſt tam inſanus qui ſimplicem errorem ab affectata ignorãtia non diſtinguat? Ecquis tam imperitus rerum, qui non videat hoc modo omnibus quantumvis portentoſis & impiis hæreſibus ianuam aperiri? Bellius autem & ipſe œſtro ſuo fatidico correptus, Chriſti clementiam nobis pro exemplo proponit, quem etiam impudens canis inſtar Caïaphæ illius adiurat. Ad hæc autem omnia iampridem Auguſtinus reſpondit, quum aduerſus

Aug. aduerſus ſecundã Gaudentii epiſt. cap. 12.

» Manichæos & Donatiſtas hanc eandem cauſam
» ageret his verbis, Rectè, inquit, iſta dicerentur à
» vobis quærentibus martyrum gloriam, ſi mar-

tyrum cauſam haberetis. Non enim felices ait » Dominus qui mala iſta patiuntur, ſed qui propter » Filium patiūtur, qui eſt Chriſtus Ieſus. Vos autem » non propter ipſum patimini, ſed cōtra ipſum. Aduerſus quos autem hæc dicit Auguſtinus? Certè aduerſus eos, qui ſi vobiſcū conferantur, infinitis partibus erant meliores. Nam multorum vitiis offenſi, ab Eccleſia diſceſſionem fecerant, eandem tamē in pleriſque doctrinam cum Catholicis ~~requirētes~~. retinentes. Vos autem quum cognitionē Trinitatis, de officio Chriſti, de prædeſtinatione, de libero arbitrio, de iuſtificatione, de Baptiſmo, de Cœna Domini, neque neceſſariā, neque vtilē eſſe dicitis, quid nobis relinquitis quo Chriſtiani ſim⁹? Id vnū ſcilicet quod ne diabolis quidē poteſtis eripere. Idem Auguſtinus, » Et nos, inquit, cōfitemur quod dicitis, nō ſolis Apo » ſtolis eſſe dictum, Beati eritis quum vos perſequu- » ti fuerint homines. Ad omnes enim hoc pertinet, » non qui poſt illos quamlibet perſecutionem paſſi » ſunt, aut patiuntur, aut paſſuri ſunt, ſed qui propter » iuſtitiam, ſicut & ipſi. Nam & hoc paulò ſuperius » dixerat, Beati qui perſecutionem patiuntur pro- » pter iuſtitiam. Et libro tertio ad Epiſtolam Parme » niani, Conſiderent, inquit, prius quid faciant: poſt- » ea quid patiantur, aduertant. Quòd ſiquid pro eiuſ- » modi iniquitatibus patiuntur, ſi nolunt corrigi, ſal » tem non audeant gloriari. Hactenus Auguſtinus.

In eodem libro.

Sed quum hæc à me dicuntur, plus etiā vobis concedo quàm debeam. Ecquid enim dicere poteſtis in his Eccleſiis eſſe factum cur nos crudeles, ſæuos, ſanguinarios vocetis? An idcirco ſæui ſunt noſtri

Magiſtratus quòd adhuc vobis pepercerint? an crudeles Miniſtri quòd pro vita veſtra ſint Magiſtratus deprecati? Nam vt de his nihil dicam, quos mihi ignotos eſſe fateor, duos veſtræ factionis principes noui, quorum tamen nominibus nolui hunc qualemcunque noſtrum libellum contaminari, Magiſtratuum noſtrorum clementiam, & Miniſtrorum bonitatem re ipſa pridem expertos. Nunc tamen vterque nos truculentos & feros perſequutores vocat. Quos autem hæreticos nominare poteſtis à nobis durius habitos? Vni abhinc biennium vna ciuitate eſt interdictum propter ſingularem & planè monacho dignam impudentiam, quum ſæpe admonitus, & conuictus, peſtilentiſſimo dogmate ex Pighii & Siculi lacunis hauſto, Eccleſiam palàm turbaret. Sed videre mihi videor quid vos magis commoueat, nempe miſerabilis illa innocentum hominum, id eſt Anabaptiſtarum cædes, deinde verò Serueti boni illius veſtri fraterculi mors crudeliſſima. Ad illos autem quod attinet, primùm omnium Geneuenſis Eccleſia iſto, vt vocatis, crimine non tenetur, non tam certè quòd ab aliis vicinis Eccleſiis diſſentiat, quàm quòd illam ſingularis Dei benignitas ab iſta hominum peſte penè immunem adhuc conſeruarit. In aliis autẽ Eccleſiis minime dubito quin tam prudentes támque pii ſint principes, vt ſummam ſemper moderationem adhibuerint, & cõſilii ſui optimas rationes habeãt: tam pii quoque & in verbo Dei eruditi Paſtores, vt ſi de Anabaptiſtis ſupplicium ſumi bona conſciẽtia non poſſet, liberè & Chriſtianè fuerint ſuos principes ad-

monituri. Hos igitur Magiſtratus, hos Paſtores quũ accuſatis, ſcitote vos non modò imprudenter & impudenter, ſed etiam ſeditioſè ac diabolicè facere. Quanquam quid mirum eſt vos iſta audere, quum veſtram cauſam agatis? Quid enim? an non apertè Bellius quæſtionem de pædobaptiſmo ſic eludit, vt illos qui de eo cum Catabaptiſtis litigant, perinde facere dicat atque ſi diſputēt, Num ante meridiem, vel poſt meridiem lauandum ſit? Nam perſonatus iſte Bellius ne illoto ſermone vti videretur, aut potius vt re ipſa oſtenderet ſeſe Baptiſmum non multò pluris quàm cæteras ablutiones facere, vbique nobis ſicut ex Angelis genios, ita etiā ex Baptiſmo lotionem fecit. Ex his autem intelligi poteſt quid monſtri ab iſtis alatur. Itaque omnes hortor vt diligenter conſiderent ſi profani iſti homines conſcientiæ & ſimplicitatis prætextu licentiam obtinuerint quiduis ſentiendi & docendi, quā tandem Eccleſiarum formā ſimus habituri, in quibus eandem doctrinam neque Miniſtri proponant, neque populus ſequatur, ſed ad euitandas (vt ait fanaticus ille Clebergius) ſeditiones, tot ſint in religione ſententiæ quot capita, modò cæteris in rebus cōcordia ſeruetur. Egregium certè inſani hominis cōſilium, quod etiam quarundam ciuitatum exemplo audet confirmare, quarum nomen mirarer ab ipſo non eſſe expreſſum, niſi hoc viderem ab iſtis ſumma cautione vitari, ne in ſuæ veritatis cauſa periclitētur. Ergo nemo miretur clementes iſtos homines ægrè potius ferre piſces hæreticorum ſanguine paſci, quàm tot hominum myriadas hac contagione in-

ſectas interire. Suam enim cauſam agũt, & quos Eccleſiæ noſtræ vt hæreticos arcẽt, ipſi, ſi apertè loqui auderent, non tantùm dicerent ſimplicitate peccare in rebus non ita cognitu neceſſariis, ſed optimos & ſanctiſſimos viros palàm appellarent. De Serueto porrò quid dicam? quod monſtrum hominis nemo adhuc præter vos inuẽtus eſt qui non putauerit ſeuerè coercendum: nonnulli tamen ob certas cauſas (de quibus poſtea dicemus) paulò mitius tractãdum fuiſſe iudicant. Vos autem quid mirum eſt iuſtiſſimum ipſius ſupplicium crudelitatem vocare, à quibus ipſa Trinitatis cognitio, id eſt vnicum religionis fundamentum, inter ἀδιάφορα numeratur? Quid eſt igitur quæſo cur nos ſanguinarios vocetis? *An quòd omnes à nobis in aliquo diſſidentes pro hæreticis haberi uelimus?* Atqui hæc apertiſſima & impudentiſſima calumnia eſt. *An quòd Papiſtarum inſtar, placida & legitima cognitione ex uerbo Dei ſublata, homines indicta cauſa ad aquam, ad cædem, ad flammam rapiamus?* Dicite quãdo id à quoquam noſtrum non dico factum, ſed tentatum fuerit. *An quòd inter Eccleſiaſticam diſciplinam, & Magiſtratus gladium, inter doctrinam & mores, inter infideles & apoſtatas, inter infirmos & contumaces, inter ipſos denique hæreticos diſcrimen tollamus?* Atqui & voce & libris editis, & re ipſa contrarium teſtamur. *An denique quòd Magiſtratum* (ſicut calumniamini) *ad crudelitatem impellamus?* Atqui mendacium hoc veſtrum vel in ipſa Serueti cauſa illuſtriſſimorum Senatorum Geneuenſium teſtimonio redarguitur, qui teſtari poſſunt eum ipſum hominem in cuius perniciẽ veſtra factio iam olim cum diabolo fruſtrà coniurauit, quémque vos in

hac cauſa, cum ſumma illius Reipublicæ infami accuſatoris & iudicis partibus functum fuiſſe confingitis, eum inquam ipſum, quantum potuit, laboraſſe, primùm quidem vt Seruetum ab impiis illis erroribus abduceret: deinde verò, quum ille iam eſſet inſanabilis, omnibus modis contendiſſe vt ſaltem incendio eximeretur. Sed tanta erat eius hominis rabies, tam execranda, támque horrenda impietas, vt Senatus alioqui clementiſſimus ſolis flammis expiari poſſe exiſtimarit. Quid igitur vos ad iſtas calumnias exhalandas impulit? nempe liuor, ambitio, mala conſcientia, quæ vos ita excæcarunt vt falſa lenitatis ſpecie oppoſita, vos quiduis cuiuis perſuaſuros eſſe credideritis. Verùm longè aliter (vt ſpero) res eueniet. Dominus enim aduerſum vos gregem ſuum tutabitur, & conſilium malum conſultori peſſimū eſſe, tandem, vt ſpero, ſentietis.

Nonum argumentum: Sinendos *hæreticos, quòd nullum ſit hominum genus minus metuendum.*

Cæterùm vt omni tādem ſublato pudore apertè veſtram improbitatem detegeretis, hoc quoque argumento vos vti non puduit, *Sinendos eſſe hæreticos, quia nullum eſt hominum genus minus metuendum.* Quod quū dicitis, quis vos ſeriò loqui putet? ſic tamen diſertè ſcripſit quidam ex veſtris, aut potius veſtræ factionis princeps: *Nullum, inquit, hominū genus minus metuendum eſt: qui enim uitam mauult amittere quàm dicere quod non ſentit; (peccaret enim ſi faceret, & qui cogit, peccare cogit) non eſt, credo, metuendum ne is pecunia poſſit aut alia re corrumpi.* Atque equidem *illud mihi perſuaſi, nullos eſſe Principibus & Magiſtratibus obedientiores quàm eos qui ſimpliciter Deum metuunt, & in eo quod ſciunt, fideles ſeſe præſtant.* Quæſo quis iſtum Chri- Refutatio.

ſtianè loqui non putet, qui fidei ſimplicitatẽ & conſcientiam prædicet? Sed ſi roges quid ſit, Simpliciter Deum metuere: ſi roges de qua conſcientia loquatur, hîc demum lupi non ouis vocem agnoſcas. Nam apud iſtos (ſicut antè oſtendimus, & ipſi non negant) ſimplices ſunt qui cum Turcis & Iudæis in vnum Deum credunt, & præterea Chriſtum eſſe credunt Dei Filium, mundi dominum ac iudicem. cætera omnia ſine vlla exceptione libenter ignorent. Sin autem roges quid ſit apud eos conſciẽtia, reſpondebũt eſſe quamuis cognitionem ſiue notitiam in animo inſculptam, qua noſtræ actiones accuſantur vel defenduntur: & dicunt certè aliquid. Sed quum ad eam tanquam regulam volunt vt actiones noſtras omnes exigamus, illud prætermittunt quod præcipuum erat, ſicut à nobis (vt ſpero) explicabitur. Ergo quod ad prius illud attinet, quã ipſi ſimplicitatẽ vocant, eam ego Dei ignorantiam appello: pro eo quod ipſi Simpliciter Deum metuere: ego A Deo alienũ eſſe dico. Nam qui Deum non aliter nouit quàm Turcæ & Iudæi, Chriſtum autem non aliter quàm diaboli, ab illo Deum ignorari dico: quod & ſuprà oſtendimus. Vult autem Chriſtus vt adoremus quod ſcimus in Spiritu & veritate: nõ autem quod neſcimus cum Samaritanis: quũ fides noſtra non ex naturæ notitia, ſed ex verbi auditu ſit per Spiritũ ſanctum: vult vt non modò ſimus ſimplices, ſed etiam prudẽtes: vult pueros nos eſſe, ſed malitia non ſenſibus: vult nos ſic credere vt intelligamus quid credamus, & parati ſimus ad reſpondendum cuilibet petenti de ea quæ in no-

Diſtinctio inter ſimplicitatem & ignorantiam.

Iohan. 4. c. 22.

Rom. 10. d. 17.

Matth. 10. b. 16.

1. Cor. 14. c. 16.

1. Pet. 3. c. 15.

bis eſt, ſpe. Neque tamē aut ſummam, aut parem in omnibus perfectionē requiro, quum quotidie proficere nos oporteat, & varia ſint Dei dona: ſed præcipuarum tamē rerum cognitionem requiro, quas qui ignoret, Chriſtianus nó ſit: id eſt ſimplicitatem ab ignorantia, modeſtiam à ſtoliditate diſcerno, ne iſti nobis fucum faciant qui Scholaſticū illud dogma de fide implicita inſtaurāt. Sic enim apertè dicit Clebergius: *Si quis, inquit, errātem ouem nactus, domum tuam adducæret, quia ouem putaret eſſe tuam: nonne amares eum propter bonam eius uoluntatem, etiamſi ouis tua non eſſet? Quòd ſi tu quum ſis malus, id facis, quid faciet Deus? Nónne eos amabit qui id quod uerum eſſe putāt, defenderint bona fide? etiam ſi forte errauerint: nonne eis ueniam dabit?* Minime verò Clebergi. nā Mahumetanum hoc dogma eſt, In ſua religione quenque ſeruari. Nos autem in his qui extra Chriſtum ſunt, tuam illam bonam fidem agnoſcere nó poſſumus, ſed horrendam illam corruptionem in qua omnes filii iræ naſcimur, & quam in nobis ſolus Chriſtus per Spiritum ſuum ſanat, extra quem ſalus non eſt: quia qui in Filium non credit, non videbit vitam, ſed ira Dei manet ſuper eum. De conſcientia verò tam imperitè vos loqui minime miror, quū de re vobis incognita diſſeratis. Ego autem paucis reſpōdeo, me in eo vobis aſſentiri quòd conſcientiam non putetis violandam. Didici enim ex Paulo peccatum eſſe quicquid ex fide non fit, & conſcientiam infirmam pollui. Sed ex his nego conſequi duo illa quæ vos affirmatis: Rectū ſcilicet eſſe quicquid fit ex conſcientia: &, Suæ quenque conſcientiæ relinquendum. Nam ſi errare non poteſt qui conſciētiam tanquam ducem ſequitur, dicite quæ-

Ephe.2.a.3.

Ioan.3.d.36.

Quid conſcientia, & quatenus illi parendum.

Rom.14.d.23.

1.Cor.8.b.7.

1.Tim.1.c.13. ſo quis ille zelus eſt non ſecundum ſcientiam, quo Paulus Chriſtũ perſequebatur? qui ſi vitioſus non
1.Cor.15.b.9. eſt, cur idem clamat ſe blaſphemũ fuiſſe, & indignũ qui Apoſtol⁹ vocetur, propterea quòd Eccleſiã Dei
Luc 23.c.34. perſequutus eſt? Cur Dominus pro his rogat à quibus crucifigebatur, ſi non peccãt qui ſe peccare nõ putant? an non hoc eſt, rogo, Papiſtarũ bonas (quas vocant) intentiones reuocare? an non Libertinorũ Opinationem ſtabilire? At enim, dicet Clebergius, Peccare non nego, ſed veniam ipſis dari dico. Neque nos verò id negamus: ſed addita conditione, ſi Chriſtum per fidem induerint: fidem, inquã Chriſtianorum propriam, quam vos non agnoſcitis. Nam niſi conſcientia ex verbo Dei, non ex naturæ notitia (quæ quod ad verũ Dei cultum attinet etiã inimica Dei eſt) intellexerit quid Deo placeat, quid ſupereſt niſi vt nos ſecum in exitiũ præcipitet? An enim exiſtimatis fore vt Chriſtus ex opinionibus noſtris, ac non potius ex ipſius verbi præſcripto mundum iudicet? Itaque antequam ad conſcientiæ normam actiones noſtras exigamus, conſcientia ipſa in primis ad verbum Dei eſt exigenda. Neque enim conſcientiam tantùm requirit Dominus, ſed bonam. bonã autem Apoſtolus interpretatur non eam quæ in tenebris ignorantiæ (quam ſimplicitatem appellatis) ſepulta eſt, ſed quæ eſt ex fide non ficta: vt hæc quatuor, verbũ Dei, cognitio, fides, conſcientia bona, inter ſe arctiſſimo vinculo iuncta co
2.Cor.1.c.12. hæreant. Hæc enim eſt de qua gloriatur Apoſtolus,
1.Tim.1.a.5. hæc eſt quam exigit, & finem præcepti eſſe dicit. Ex quo conſtat iſtorum ſimplicitatem & conſciẽtiam

nihil aliud eſſe quàm perſonas, quas ad fallẽdos incautos induerunt. Nunc autem his detractis conſideremus vnde tandem ratiocinentur hæreticos minimè omnium hominum eſſe metuendos: *Quia*, inquiunt, *omnium ſunt obedientiſſimi, qui mori malunt quàm dicere quod non ſentiunt*. Eximia certè obedientia, ita ſententiæ tuæ addictum eſſe vt etiam verbo Dei cõuictus, occidi te potius ſinas quàm ſententiam mutes. Quaſi verò inter conſtantiam ac pertinaciam nullum ſit diſcrimẽ. Iubet Magiſtratus vt ciues arma capiãt: repugnabit Anabaptiſta, & morietur potius quàm vociferari deſinat, Chriſtianis bellum gerere non licere: & ita excitabitur ſeditio, totáque Reſpublica, quantum in ipſo eſt, euertetur. Nónne hoc egregium eſt obedientiæ exemplum? Curabit Magiſtratus in ſua ditione verbum Dei fideliter doceri: aſſentientur omnes: tandem exorietur furioſus aliquis, ſimplicitatem tamen ac pietatem ſimulans, qui præcipua dogmata religionis oppugnabit: priuatim ac publicè ritè admonitus, & tandem diſciplina Eccleſiaſtica coercitus, hæc omnia nihili faciet: ſi verbum Dei obiicias, vel deridebit, vel impudẽter calumniabitur, vel reuelatam aliquam interpretationem afferet: ſi Eccleſiæ conſenſum opponas, omnes præter ſe vnum errare dicet: & quò erit ad ſimulãdum exercitatior, aut iuſto Dei iudicio magis excæcatus, eo magis ſibi vim afferri con queretur. Denique omnibus omnium rationibus & apertiſſimis Scripturæ teſtimoniis ſolam pertinaciam inexpugnabilem opponet, Eccleſiam perturbabit, diſcipulos ſibi adiunget, fidelibus Mini-

ſtris inſidiabitur, Eccleſiaſticam diſciplinam deſpiciet: ſi à Magiſtratu corripiatur, martyrium iactabit. Quid cum eiuſmodi homine agendum ſit, nunc non quæro: hoc quæro, an ſit iſte obediens, ac non potius Deo & hominibus rebellis: an non ſit iſte Reipúblicæ tanto magis metuendus quàm fures & homicidæ, quanto magis peccat qui ciuis animam, quàm qui corpus occidit: an non quauis lue & peſte magis exitialis, quū diſertè teſtetur Spiritus Pergamēſi Eccleſiæ ſe illi infenſum quòd Nicolaitas quoſdā haberet: & Thyatirenſi quòd Iezabelem ſineret ſeruos Dei ſeducere. Vt negare iam non poſſitis, quum propter hæreſes ſoleat ira Dei grauiſſime inflammari: imò verò hæreſes, quanuis neceſſariæ, vt qui electi ſunt probati fiant, tamē manifeſta ſint iræ Dei teſtimonia, nullum hominum genus orbi terrarum magis metuendum eſſe, & maiore ſtudio ac ſollicitudine ex cæterorū hominum conſortio, atque adeò interdum ex ipſa vita deturbandum. Quòd ſi veſtram doctrinam ſequamur, non modò non eiiciendi, ſed ne metuendi quidem, imò maximis quibuſque præmiis afficiendi erunt hæretici, vt qui inter cæteros ciues incorruptam obedientiam præſtēt, adeò vos præpoſteri clementiæ patroni omnem pudorem & humanitatē exuiſtis: humanitatem exuiſtis, dico, quia ſummo humani generis odio teneatur neceſſe eſt qui infenſiſſimos hominum ſalutis hoſtes non modò non coërcendos, ſed etiam honore afficiēdos putet. Hæc veſtra ſimplicitas eſt, veſtra conſcientia, veſtra innocentia, veſtra probitas & clemētia: hæc denique ve-

Apoca.2.d.15,& 20.

1.Cor.11.d.19.

ſtra alba veſtis eſt, qua luporũ rabiem ac ſitim nocendi inexplebilem occultatis.

Decimũ argumẽtũ: Ab exẽplo clemẽtiæ & benignitatis Chriſti.

Quid plura? quaſi ad veſtram ſummam improbitatem & blaſphemiam aliquid deeſſet, Chriſtum etiam ipſum nobis obiicitis, cuius exemplo hæreticos foueamus. Homines certè imprudentes, qui vobis cum ſtipitibus & fungis negotium fore credideritis: impudẽtes autẽ & blaſphemi, qui ad tuendum mendacium, Veritatis ipſius patrocinio abutamini. Sed iſtos quoque luporum vlulatus audiamus. nam hîc planè triumphant, & miras excitant tragœdias. *Equidem*, inquit Bellius, *dum conſidero Chriſti mores & doctrinam, qui quum innocens eſſet, nocentibus ſemper ueniam dederit, darique uel ſeptuagies ſepties iuſſerit: non uideo quomodo Chriſtiani nomen tueri poſſimus, niſi eius clementiam imitemur.* Et paulò pòſt, *Itaque conſultũ fuerit ut in tanta multitudine peccatorũ quibus omnes obruimur, ad ſe quiſque redeat, & de corrigenda uita ſua, non de alienis damnandis ſit ſollicitus.* Itẽ alibi, *Quis non putet Chriſtum aliquem eſſe Molochum, aut eius generis aliquem Deum, ſi ſibi uiuos homines immolari comburique uelit? Quis uelit ſeruire Chriſto ea cõditione, ut ſi in aliqua re inter tot controuerſias ab ijs diſſideat qui habent in alios poteſtatem, uiuus comburatur ipſius Chriſti iuſſu, crudelius quàm in tauro Phalaridis, etiamſi in medijs flãmis Chriſtum magna uoce cõcelebret, & ſe in eum pleno ore credere uociferetur? Finge adeſſe Chriſtum ipſum iudicem, & ſententiam pronuntiantem, ac faces inferentem: quis non Chriſtũ pro Satana habeat? Quid enim poſſet aliud facere Satan quàm ut eos comburat qui Chriſti nomen inuocant? O Chriſte, mundi creator atque rex, uides hæc? adeóne alius factus es, adeò efferatus, adeò tibi cõtrarius? Quum eſſes in terris nihil erat te mitius, nihil clemẽtius, nihil iniuriæ patiẽtius. Sicut ouis ante tonſorẽ, ne mutiuiſti quidẽ uerberibus cõciſus, cõſpu-*

tus, deriſus, ſpinis coronatus, inter latrones ſumma cũ ignominia crucifixus, pro his oraſti qui tibi iſtas omnes cõtumelias intulerũt. Adeone nunc mutatus es? Quæſo te per nomen ſanctum Patris tui, iubéſne eos qui inſtituta, præceptáque tua non ita intelligunt ut poſtulant magiſtri noſtri, aquis ſuffocari, uerberibus uſque ad uiſcera concidi, deinde ſale conſpergi, ferro trũcari, lẽto igne torreri, & omni ſuppliciorum genere quàm diutiſſimè fieri poteſt excruciari? Hæccine tu, Chriſte, iubes & probas? Hine ſunt uicarij tui, qui hæc ſacrificia faciunt? ad hâncne tu uiſcerationem uocatus ades, & humana carne ueſceris? Si tu Chriſte hæc facis uel fieri iubes, quidnam faciendum diabolo reliquiſti? an eadem facis tu quæ Satan? O blaſphemias, ô hominum ſceleſtam audaciam, qui ea Chriſto tribuere audeant, quæ fiunt inſtinctu iuſſúque Satanæ! Et

Refutatio.

hæc quidem omnia, Lector, ex Bellii præfatione exſcripſi, vt appareat nullam iſtis à me fieri iniuriã quum lupos eſſe dico ſub ouium veſte deliteſcentes. Quis enim quum hæc audit, paſtorem ſibi non videatur audire de gregis ſalute ita ſollicitum vt ſui ipſius obliuiſcatur? Quanquam profectò, vt nihil aliud ſit, profanæ iſtæ ſimilitudines Chriſti cum Molocho & Satana, & temeraria iſta Chriſti per ſanctum nomen Patris obteſtatio, temerarium & incõſideratum zelum produnt. Sed hæc iſtis concedantur, qui omnia ſibi licere volunt. In primis autem quod de crudelitate iactatis, ſcitote ad nos non pertinere, quum Dei gratia neque pro hæreticis eos habeamus qui in aliqua re à nobis diſſentiunt, neque in alios poteſtatẽ vſurpemus, neque quenquam non dico viuũ cremauerimus, ſed pro hæretico habuerimus qui Chriſti nomen inuocaret. Nam quod ad Seruetum attinet, quem vos nominatim appellare non audetis: quo pudore ipſum in mediis flam-

mis Chriſtum magna voce concelebraſſe, & ſe in eum pleno ore credere vociferatum dicitis: quum hoc, ab eo iam morituro nullis Eccleſiæ precibus extorqueri potuerit vt Chriſtum pro æterno Dei Filio agnoſceret? neque vllis Miniſtrorũ præſentium obteſtationibus & penè lachrymis impetrari vt ſuiipſius rationem haberet? Nam etiam in ipſo mortis articulo ſuarum artium obliuiſci non poterat, quas tota vita exercuerat. Itaque quum ſedulò admoneretur vt aliquod reſipiſcẽtiæ ſignum daret: Ego, inquit, Chriſtum æterni Dei Filium eſſe fateor. Quum autem, detecta eius fraude, ab eo peteretur vt non modò æterni Dei Filium, ſed etiam æternum eſſe Dei Filium agnoſceret, ne officium Mediatoris illi eriperet: obmuteſcere maluit quàm Filio Dei debitum honorem tribuere, partim horrore mortis perturbatus, de qua nunquam antea ſeriò cogitarat: partim, vt ego exiſtimo, iuſto Dei iudicio perculſus. Et Chriſtũ ab eiuſmodi hominibus inuocari arbitrabimur? Abſit. Imò verò quoties Chriſti nomen pronuntiant, toties ab ipſis Dei Filius blaſphematur: vt qui Chriſtum non qualis eſt, & qualem nobis in verbo ſuo ſeſe declarat, ſed qualem ipſi ſibi finxerunt, id eſt pro vero & vnico Chriſto idolum pertinaciter amplectãtur. Nam alioqui inter hæreticos nullus vnquam fuit qui non Chriſti nomẽ ſuis erroribus obtenderit, ſéque ſuper Chriſtum ædificare iactarit: ſed fruſtra, quũ re ipſa Chriſti doctrinam reiiciendo, Chriſtum ipſum repudient. Hæc igitur crudelitatis accuſatio nihil ad nos pertinet, niſi ſæuitiam vocatis poſt le-

gitimam & placidam ex verbo Dei cognitionem, poſt ſæpe repetitas adhortationes, poſt initiora omnia remedia fruſtrà adhibita, in Anabaptiſtas totius politiæ tum ciuilis tum Eccleſiaſticæ euerſores, & blaſphemum ac impium illum Seruetum, cuius impietas triginta annorũ ſpatio compeſci non potuit, iuſto ſupplicio animaduertiſſe: niſi inquam ſæuitiam vocatis quòd Magiſtratus fortis & conſtans ab Eccleſiarum ſibi commiſſarum defenſione nullis minis deterreatur, & pii harum Eccleſiarum Paſtores ſuper vos lupos illos graues & famelicos excubias agant. In Turcas igitur & Papiſtas iſta conueniunt, qui verbo Dei deſtituti ſola vi non hæreticos modò, ſed etiam verè Chriſtianos crudeliſſimè perſequuntur. In vos denique iſta conueniunt, qui corporibus quidem parcitis, quia nimirum Deus parem voluntati poteſtatem vobis non conceſſit, ſed in miſeras animas omnem ſæuitiam exercetis. Sed ad rem veniamus. Chriſtum Filium Dei nobis pro exemplo proponitis. rectè profectò. Nam non dubitamus quin perfectiſſimum & abſolutiſſimum ſit exemplar. Sed quomodo ſit nobis imitandus Chriſtus, hoc ipſum eſt de quo quæritur. Vos enim hîc nullum diſcrimen ſeruatis: nos autem quia Chriſtum diuerſè conſideramus, diuerſas etiam adhibemus diſtinctiones. Quatenus enim eſt Dei & hominum mediator, proprium habuit officium quod intra ipſum vnũ hæret, quódque ipſe cumulatiſſimè præſtitit: vt ſiquis eum hac in re velit imitari, præterquàm quòd id fruſtrà conetur, etiam pro ſtulto & inſano meritò habeatur. Deinde

Quomodo Chriſtus nobis ad imitandum proponatur.

quatenus miniſter fuit ad Dei Patris voluntatem explicandam, poteſtatem habuit quam cum nullo hominum communicat, nouum ſcilicet fœdus vetere abrogato ſanciendi, & pro iure ſuo conſcientias obligandi: quod neque Prophetis, neque Apoſtolis licuit, niſi quatenus Dei fuerunt interpretes. Deinde ſumma in eo plenitudo fuit, in nobis autem Spiritus dona neque tot, neque tanta ſunt, vt multa fecerit quæ neque ipſe poſcit vt imitemur, neq; vt velimus, imitari poſſimus: cuiuſmodi illud eſt quòd quadraginta dies & noctes ieiunauit, quòd omne morborũ genus ſanauit. Hæc enim & ſimilia cum Verbi miniſterio non ſunt neceſſariò & perpetuò coniuncta. Præterea miniſterium ſuum ad certos homines & certum etiam tempus accommodauit: & hactenus multa ipſius ſingularia facta minime neceſſe eſt vt Miniſtri imitentur, quandoquidem Chriſtus in terris agens Circũciſionis miniſter fuit. Rom.15.b.8. Sed quatenus fuit perfectiſſimum obedientiæ exemplar, ſingulos fateor, cuiuſcunque tãdem ſint gradus ac conditionis, in eum vnum tanquam ſcopum ac finem vnicũ intueri debere. Itaque ſicut ille per omnia Dei Patris gloriam omnibus rebus antepoſuit, deinde hominibus etiam inimiciſſimis omnibus modis prodeſſe ſtuduit, ita quiſque facere tenetur: ſed non vno tamen & eodem modo, quum diuerſæ ſint in Eccleſia functiones. Magiſtratus igitur Chriſtum imitabitur, primùm ſi præſidia quæcunque à Domino accepit, ad veræ religionis curam & conſeruationem applicuerit: deinde omnia pro viribus ſuſtulerit quæ ſubiectos impediant quominus

inter ſe pacificè & tranquillè mutua charitatis officia exerceant. Itaque quando ſceleratos puniet, & cōtrouerſias decidet, ad Dei gloriam & Reipublicæ conſeruationem omnia accommodans, Chriſtum dicetur imitari, etiamſi Chriſtus, quia iudex non erat, adulteram non condemnarit: & familiæ herciſcundæ arbiter eſſe noluerit. Item Miniſtri, baptizando & Eccleſiaſtica diſciplina contumaces coërcendo, Chriſtum imitantur, etiamſi neutrum feciſſe Chriſtus legatur. Priuati denique omnes pro vocatione ſua Rempublicā in tremore & timore Dei adiuuantes, Chriſtum imitantur. Quòd ſi contrà Princeps aut ſceleris conuictum abſoluat, aut hæreditatem diuidere recuſet, aut docere velit in Eccleſia, Chriſtum non imitabitur, qui tamen fecit hæc omnia. Idque de cæteris quoque ordinibus intelligendum eſt: quos omnes quum Chriſtus non duxerit, hactenus nobis ad imitandum proponitur, vt non ſingula ipſius facta, ſed in genere abſolutiſſimam ipſius obedientiam quiſque ſibi pro ratione vocationis proponere teneatur. Quòd ſi (vt iſti videntur velle) nihil faciendum eſt quod Chriſtus non fecerit, cur Magiſtratus fures ſuſpendunt? cur controuerſias decidunt? cur Chriſtianis litigare licet? cur Petrus homines verbo interficit? cur Paulus excæcat? cur idem ad Cæſarem prouocat, quum Chriſtus coram Pilato ne mutiuerit quidem? Sed & aliud eſt in hac controuerſia maximi momēti, quod iſti non conſiderant. Chriſti enim regnum & naturam ex eo duntaxat temporis interuallo æſtimant quo in terris hominum more verſatus eſt. quaſi ve-

Act. 4, & 13, & 25.

rò Christus etiamnum hodie in ſingulis Eccleſiæ
membris non regnet, quoties officium ritè faciunt
ſibi à Deo iniunctum. Quid enim? An putatis quum
Magiſtratus, nomine Chriſti inuocato, ſceleratum
aliquem in manus carnificis tradit, Chriſtū ipſum
hoc non facere? quum Miniſtri in nomine & ex ver
bo ipſius populum ritè docent, obiurgant, conſo-
lantur, an non Chriſtum in eorum perſona loqui
cenſetis? Quid eſt igitur quòd Chriſti naturam no-
bis ponitis ob oculos? An à Chriſti natura abhor-
ret malos punire? imò verò potius, nónne idcirco
Magiſtratum in Eccleſia ſua conſtituit, primùm vt
eius præſidio legitimo Verbi miniſterium defenda-
tur, deinde vt ipſe per Magiſtratum ſceleratos pu-
niat? alioqui cur Magiſtratui parendum non mo- Rom. 13.b.5.
dò propter iram, ſed etiam propter conſcientiam?
At Chriſtus clementiſſimus fuit. Quis ſæuitiam &
crudelitatem non condemnat? At Chriſtus patien- Rom. 2.a.5.
tiſſimus. Fateor: ſed tamen iuſtus iudex in eos qui
iram ſibi cōgregant. At Chriſtus verberibus conci-
ſus, conſputus, deriſus, crucifixus ne mutiuit quidē.
Fateor: & hanc patientiam in priuatis iniuriis vti- Ioh. 2.c.15.
nam plures imitarentur. Idem tamen aliquando fla
gellum corripuit, & quum tempus vltioni conſtitu
tum aduenit, quæſo quàm horribile iræ ſuæ exem-
plum edidit, & etiamnum hodie in Iudæos edit?
Quid? vt iam olim præteritas Iudæorū clades præ-
termittam, vaſtatio illa Turcarū, & Papiſtica tyran
nis quid aliud eſt quàm terribilis ira Chriſti cōtem
ptū verbi ſui vindicātis? An nō Deus eſt qui infini-
torum Regum, Principū, populorum, regionum va

ſtatione & excidio quotidie maieſtatem ſuam vindicat? Tyrannos à quibus hæc ſæpe facta ſunt, culpæ non eximo: imò non dubito quin ea quæ Deus iuſtè decreuerat, ipſi ſceleratè peregerint. Sed neque hæc ſoli Tyranni fecerunt, verumetiam fideles Dei ſerui, idque ex Dei mandato: neque aliud inde colligo quàm improbè vos facere qui publicam vindicationem, & auctoritate Dei factam à priuata vltione, & crudelitatem à iuſto iudicio diſtinguere nolitis. Quæſo verò quàm bella hæc cõſecutio eſt? Chriſtus idcirco huc miſſus vt peccata noſtra elueret, nullis iniuriis reſtitit, neque Magiſtratum aduerſus hæreticos appellauit. Ergo nefas eſt Magiſtratui hæreticos αὐτοκατακρίτους, à quibus Chriſti maieſtas profanatur, à quibus Eccleſia perturbatur, à quibus animæ ad interitum abducuntur, punire: ergo Miniſtris qui omnia fruſtrà tentauerint, petere à Magiſtratu non licebit vt lupum famelicum qui Miniſtrorum voce minus quàm lapis cõmouetur, aliqua ratione coerceat. Nam hoc ſi fiat, ſtatim clamabunt clementes iſti hæreticorum patroni, Chriſtum hoc non feciſſe, nos ex Chriſto Molochum & Satanam facere: quinetiam ſciſcitabuntur ex ipſo Chriſto ſi hoc faciat, quid diabolo faciendum relinquat? Os blaſphemum & impudens! ſi Deus ille qui Dathan & Abirom propter ſeditionẽ viuos curauit abſorbendos, vt iniuriam ſibi in Moſis perſona factam vlciſceretur: qui Aaronis filios propter alienum ignem illatum viuos cremauit, vt quanta ſit mandatorum ſuorum auctoritas declararet: qui denique nobis peccata noſtra non condonauit niſi

Deu.20.d.16. & 17. 1.Sam.15.a.3.

Num.16.

Leuit.10.a.2.

prius ſupplicio crucis in Filio ſuo expiata, ſicut ab æterno decreuerat. Si te, inquã, Deus ille, vel Christus eius Filius cæleſtis igne propter has blaſphemiás conſumeret, non propterea Molochus, non diabolus (quod ſine horrore cogitare non poſſum) ſed iuſtiſſimus eſſet maieſtatis ſuæ vindex, ſicut ſemper fuit & erit: nec propterea mutatus eſſet Chriſtus, cuius quotidiana iudicia in præfractos & contumaces verbi ſui contemptores cernimus, & amplius etiam aliquando cernemus quum æternis ſupplicijs reprobos addicet. Act.2.d.23.

Vndecimum argumentum: Quòd plurimos alios quantumuis ſceleratos uulgò punire non ſoleant.

Sed quid præterea iſti cauillentur audiamus. *Si non modò Turcas,* aiũt, *& Iudæos uiuere patimur apud nos, uerum etiã maledicos, ſuperbos, auaros, inuidos, impudicos, ebrioſos, & cætera huiuſmodi flagitiorum genera ferimus, & cum ijs uiuimus, epulamur, lætamur, debemus ſaltem cõmunem hunc aerẽ & ſpiritum ijs concedere qui idẽ Chriſti nomen nobiſcum profitentur, & nemini nocent, eòque ſunt animo ut mori malint quàm aliud dicere aut facere quàm quod dici aut fieri debere arbitrantur.*

Enimuerò quis iſtum adeò inſanire potuiſſe exiſtimaſſet, vt iſta feriò effutiret? Nam primũ omniũ vt tibi concedam in his omnibus flagitiis puniendis quæ commemoras negligentes eſſe pleroſque Magiſtratus, an rectè inde colliges hæreticis quoque impunitatẽ eſſe concedendam? Certè qui hoc petit, quid aliud petit à Magiſtratu quàm quod ait ille, vt qui ſemel verecundiæ fines tranſiliit, bene ac gnauiter ſit impudens: id eſt vt ex malo peſſimus fiat? Deinde verò quid ſi exciperem quod verum eſt, hæreticos Chriſti nomen non profiteri, ſicut tu Refutatio.

vis,ſed pertinaciæ ſuæ pietatis vmbrā prætexere:& tanto eſſe Turcis & Iudæis magis pernicioſos,quā-to ſimulatam amicitiam magis quàm apertum o-dium omnes metuūt:tanto verò iuſtius puniendos, quàm vllos aut ſuperbos, aut auaros, aut impudi-cos,aut inuidos, aut ebrioſos, quanto maius eſt ſce-lus ipſam Dei maieſtatem aſpernari, quàm in ſeſe aut in proximum aliquid committere,& in doctri-na quàm in moribus peccare? Sed ne has quidem defenſiones quærere cogimur. Nam Turcas quidē aut Iudæos cæteróſve qui fidem Chriſtianam aper-tè repudiant quo tandem iure puniret Magiſtratus: niſi quis fortaſſe de induſtria Chriſtum inſigni ali-qua blaſphemia affeciſſet?eſt enim iſte Chriſti con-temptus manifeſtus Chriſtiano Magiſtratui in ſua ditione intolerabilis: aut niſi quis à Chriſtianis ad Turcas vel Iudæos ſciens ac prudens defeciſſet: is enim vt impius & blaſphemus apoſtata meritò à ſuo Principe puniatur:aut niſi quis Chriſtianos in-ter quos verſatur, ad defectionem ſollicitare com-pertus eſſet:nam qui id faciat iure in eum pro crimi nis grauitate animaduertatur:niſi quis denique iu-ſto Magiſtratus edicto ſeſe pertinaciter opponeret: is enim vt ſeditioſus plecti debet.Sed & Turcarum & aliorum quorunuis iniurias à ſuis tenetur Ma-giſtratus,etiam armorum,quando aliter non licet, præſidio propulſare. Sed alia eſt hæreticorum ra-tio,qui domeſtici ſunt hoſtes,& Eccleſiam Dei ma-litioſè vexant. Affectata enim ignorantia & factio-num ſtudium pertinax, certiſſima ſunt præſertim in religionis cauſa, ſummæ improbitatis argumē-

ta. De cæteris verò quibuſcum falſò & inuidioſè di-
cis nos viuere, epulari, & lætari: paucis tibi reſpon-
deo: A Magiſtratu non vitia nuda, ſed ea demũ quæ
in crimina eruperunt puniri. neque enim de occul-
tis iudicare poteſt. Debet tamen quoad eius fieri po-
teſt, politiam ita adminiſtrare vt vitia etiam extir-
pẽtur, ex quibus poſtea crimina exoriri neceſſe eſt.
Rectè enim Xenophon Perſas laudat quòd magis ſolliciti eſſent de ciuibus ita inſtituendis vt à ſcele-
ribus abhorrerent, quàm de puniendis ſceleratis.

Libro Cyri pædiæ primo.

Itaque in Eccleſiis Chriſtianis ſcholæ inſtitutæ
ſunt, in quibus pueri bona & ſyncera in primis re-
ligione informantur: deinde Catechiſmus expli-
catur: & præter publicas cõciones, in quibus palàm
omnes erudiuntur, admonentur, excitantur, incre-
pantur, etiam πρεσβυτήριον conſtitutum eſt, in quo ſe-
uerius admonentur, aut etiam Eccleſiaſtica diſci-
plina ex verbo Dei coërcẽtur qui à Chriſtianorum
officio diſceſſerunt. Si autem vitia crimen aliquod
pepererint: vt ſiquis maledicus aut ſcurra alterius
famam læſerit, ſicut vos nuper impudentiſſimè feci-
ſtis: ſiquis ebrioſus quempiam pulſauerit, ſi ſuper-
bus alicui fecerit iniuriam, ſi auarus alicuius fortu-
nas malis artibus imminuerit, ſi libidinoſus fuerit
ſcortatus, aut vxorem alicuius corruperit, optimæ
& ſanctiſſimæ leges perſcriptæ ſunt, ex quarum for-
mula Magiſtratus hæc flagitia puniat. Hîc igitur
quid eſt quod reprehendas? Hæreſim autem à nobis
inter crimina, & ea quidem grauiſſima, numerari
iam antè oſtendimus, vt in te hoc idem argumen-
tum retorquere liceat, nimirum quum minimæ

etiam iniuriæ à Magiſtratu puniri ſoleāt, nihil cauſæ afferri poſſe cur in hæreticos αὐτοκατακρίτους ſeueriſſimè non animaduertatur.

Duodecimū argumentū: Quòd nemo ad fidē cogi poſſit aut debeat.

Supereſt vnum, ni fallor, argumentum quod opponūt aduerſarii, vt licentiam habeant ea ſacrilegia plenis buccis crepandi quæ iampridem in ſuis gurguſtiolis obmurmurant. *Perſuaderi uult fides*, aiunt, *non cogi*. Sanè hoc ita eſſe confitemur. Neque enim hic locus eſt de libero arbitrio diſputādi: idque vel ex ipſo Epicteti enchiridio didicimus, Opinionē & appetitionem in nobis eſſe. Sed & Turcarum & Papiſtarum crudelitatem meritò reprehendimus, qui ſuperſtitiones ſuas nuda vi conantur ſtabilire. Sed quorſum hæc ad noſtram cauſam? Ecquis enim eſt tam imperitus, vt quum Magiſtratus hæreticum punit, exiſtimet id eum idcirco propriè facere vt vi cogat ad meliorē frugem redire? Nam certè ſi hic eſſet Magiſtratui ſcopus propoſitus, capitale ſupplicium in nullū quantumuis ſceleratum ſtatueret. Atenim, dicent iſti, Cauſam religionis in qua facile poteſt aliquis hallucinari, ab iis criminibus ſeparandā de quibus nemo dubitare poſſit. Ego verò ab iſtis primùm omnium quæro à quo tandem magiſtro didicerint Diuinæ maieſtatis violationem à cæteris maleficiis ita ſubtiliter diſtinguere, vt ad Magiſtratum pertinere non putent: de quo poſtea diſputabimus ſuo loco. deinde hoc dico, de iis non diſſeri à nobis qui infirmi ſunt in fide, (hos enim docendos non puniendos eſſe reipſa oſtendimus, ita tamen vt ipſorum infirmitas

Refutatio.

nõ foueatur) ſed de hæreticis αὐτοκατακρίτοις, id eſt domeſticis Eccleſiæ hoſtibus, præfractis & factioſis. Hi ſunt igitur in quos inquiri debet: minime id quidem vt ſimulata profeſſio aut reſipiſcentia extorqueatur, ſed vt Magiſtratus verè Deo ſeruiant cuius ſunt miniſtri, & Filium oſculentur: id eſt vt iniuriam maieſtati Dei, cuius ipſi in hoc mũdo ſunt vindices, procaciter factam vlciſcantur: vt doctrinæ & morum externã politiam conſeruent. Quod fieri non poteſt niſi eius perturbatores contumaces coërceãtur: vt putri membro, quũ opus fuerit, reſecto, totius corporis incolumitati cõſulant: vt exẽplo in vnum edito, reliquos ita contineant in officio: vt ſi qui ſunt à quibus nec minis nec precibus impetrari poſſit vt idem cũ cæteris ex Verbo Dei ſentiant, hoc ſaltem pro poteſtate quam à Deo habent, ab ipſis extorqueant vt vel aliò demigrent, vel modico fermento totam maſſam non corrũpant. 1.Cor.5.a.6. Hæccine verò vobis tam leuia videntur vt iuſtam ſuppliciis hæreticorum cauſam non afferant? an verò mauultis proteruiendi licentiam in rebus Sacris concedi, quam nemo vnquam in rebus ciuilibus niſi penitus amens & inſanus probauit? Cæterùm quum ad omne errorum genus procliues ſint homines, facilè tamen eos confiteor in religione hallucinari, non modò quia animalis homo non cognoſcit quæ Dei ſunt, & carnis ſenſus inimicitia eſt apud Deum: ſed etiam quia ipſi quoque Sancti nonniſi ex parte cognoſcunt. Sed ſicut ſimplicem ignorationem tantiſper ſuſtinemus dum peruicacia, & factioſum ingenium, cæteráq; abſunt

omnibus hæreticis cõmunia, ſic eos non putamus
2.Pet.3.b.5. ferendos qui volentes ignorant quod ſcire & confi-
2.Timoth.3.a.13. teri Chriſtianum neceſſe eſt, & alios etiam in erro-
rem abducunt. Quid quòd de furtis quoque & adul-
teriis, & homicidiis inter Anabaptiſtas & Liberti-
nos quæritur an ſcelera ſint? An igitur iſtos etiã di-
cetis bona fide errare, & propterea nõ puniẽdos ne
ad meliora cogantur? Taceo quòd toties aduerſus
Donatiſtas & Circuncelliones Auguſtinus teſta-
tur experientia ipſa edoctus, pleroſque eo eſſe inge-
nio vt nulla re magis quàm ſeueritate in officio cõ-
tineantur: adeò vt quod initio pœnæ formidine vi-
tarunt, idipſum poſtea libenter fugiant, & aſperita-
tem illam ſibi ſaluberrimam fuiſſe teſtentur. Vn-
de recte idem colligit ad Bonifacium ſcribens, hoc
pertinere ad diligẽtiam Paſtoralem, etiam illas o-
ues quæ non violenter ereptæ, ſed blandè ſedu-
ctæ à grege aberrauerant, & ab alienis poſſideri in-
ceperant, inuentas ad Dominicum ouile, ſi reſiſtere
voluerint, flagellorũ terroribus, vel etiã doloribus
reuocare. Ipſe verò Dominus in ſuis caſtigãdis fi-
liis nónne hanc rationem tenet vt Phrygas plagis
emendet, frugi autem filios laſciuientes moderatè
coërceat? Quòd ſi nullus virgarum vſus, quorſum
Eccleſia ſoluit & ligat? an vt hypocritas faciat: hoc
enim dicit fanaticus ille Monfortius, Auguſtinum
ſimulans hoc incommodum non prouidiſſe, Sed
2.Corint.6.a.6. longè aliter Paulus. Nam Verbi doctrina non con-
1.Cor.5.a.5. tentus, ſuam illam exercet vlciſcendi paratam fa-
2.Cor.2.a.7. cultatem, Satanæ tradendo inceſtuoſum: minimè
id quidem vt ille pœnitere ſe ſimularet, ſed vt ſpiri-

tus ſaluus eſſet in die Domini Ieſu: quæ ſpes eum nō fefellit. Quòd ſi obiiciatis de moribus agi apud Paulũ, non de doctrina, prouocare poſſum ad Bellianam illam diuiſioné à nobis refutatam, qua hæreticos etiam facit quoſdam in moribus. Deinde reſpondeo vos magnopere hallucinari, ſi caſtigationem iſtam ad eos tantum pertinuiſſe exiſtimatis qui in moribus errarent. Siquidem inſigne eius exemplum etiam in Hymenæo & Alexandro habemus, propterea quòd in fide naufragium fecerant, & quorundam fidem ſubuerterant, nimirum quòd dicerent reſurrectionem iam eſſe factam. Iſtos igitur Paulus quia hæretici erãt, Satanæ tradit. minime id quidem vt vim afferat eorum conſcientiæ, quæ peſſima erat, qualis eſt ſcilicet hæreticorum omnium: ſed vt diſcerent non blaſphemare. Quamobrem negare non poteſtis, quũ in veſtra illa ἀκαταληψίᾳ neminem cogi vultis, ſed ſuæ quemlibet opinioni relinqui, vos ex diametro Pauli doctrinæ aduerſari. Quod enim ait Eleutherius ille veſter, nomini ſuo planè reſpondens, *Chriſtianos propterea liberos & ſui iuris nominari, quòd eorum negotium ex nulla ullius legis uiolentia manat, ſed ex libero inſtinctu ſpiritus, qui fidem in eis operatur, & docet, & charitatem accendit.* hoc, inquam, ſicut re ipſa verum eſt, ita eſt omnium αἱρέσεων fundamentum, niſi commoda interpretatione explicetur. Neque enim vlla eſt hæreticorũ natio quæ Spiritum Dei non iactet, adeò quidem vt nõnulli etiam Verbum repudiẽt, ſicut & vos re ipſa repudiatis. Quòd ſiqui Scripturam amplectuntur, idcirco id faciunt vt ſimplicibus imponãt. Vera autem Eccleſia Dei, 1. Tim. 2. c. 18

cuius nos eſſe membra non dubitamus, Spiritum, Verbum, & Fidem ita inter ſe coniungit perpetuo nexu, vt ex Verbo & Spiritũ Dei à ſpiritu Satanæ & mundi diiudicet, & Fidem ab Opinione & vana imaginatione diſtinguat. Hoc igitur Spiritu gratis dato quotquot ante conſtitutionẽ mũdi electi ſunt, Rom.7. adeò efficaciter trahi dicimus, vt à peccato manumiſſi, incipiãt ea quæ Dei ſunt ſapere, velle, & perfi- Rom.8.c.14. cere: quia Spiritu Dei agũtur, qui per fidẽ coniũcti Chriſto filii Dei ſunt: neque iam Lex eos terret, ſed benignè, & maximo cum fructu docet: ita tamen vt Rom.7.d.24. magnum adhuc & acerrimum certamen ſuperſit, tantiſper dũ ab hoc corpore mortis per ipſam mortem plenè liberentur. Hi ſunt fines quibus Chriſtianam libertatem ex verbo Dei definimus & circunſcribimus. Quorſum hoc autem ad eam cõfirmandam ſpirituum licentiam, & ſummam ἀταξίαν inuehendam, cuius patrociniũ ſuſcepiſtis? Quòd ſi hæc exempla quæ nos attulimus ad ciuilem Magiſtratum negetis pertinere, & aliud eſſe clametis caſtigare quàm occidere: vtrunque ſanè vobis concedo, ſed ad quæſtionis ſtatum vos excurrentes reuoco. Neque enim hìc à nobis quæritur an ad Magiſtratum ciuilem hæc in hæreticos animaduerſio pertineat, neque an occidere hæreticos liceat, (de his enim ſuo loco ſigillatim agemus,) ſed de eo diſſeritur, an idcirco nefas ſit in hæreticos animaduertere, quòd hac ratione vis aliqua ipſorum conſcientiis afferri videatur: Deus autem (vt ait veſter Eleutherius) liberum & non coactũ cor vult habere. Hoc nefas eſſe dicitis, ídque vt in Eccleſiam Dei inuehatis

quiduis ſentiendi licentiam. Ego verò neceſſariò & vtiliter id in Eccleſia Dei fieri, & ſemper factum eſſe affirmo. Atque, vt finem tandem faciam in hac quæſtionis noſtræ parte veſtris calumniis & vanis cauillationibus reſpondendi, hæc vobis Auguſtini voce reſpondeo, Quod autem vobis videtur, inquit ille, inuitos ad veritatem non eſſe cogendos: erratis neſcientes Scripturas, neque virtutem Dei, qui eos volentes facit, dum coguntur inuiti. Contrà Gaudentii epiſtolam ſecundam lib. 2. cap. 17.

Hæreticorum punitionem ad ciuilẽ Magiſtratum non pertinere quibus argumentis doceant aduerſarij.

Et hæc quidẽ ſunt firmiſſimæ illæ rationes (quantum ex Bellii farragine colligere licuit) quibus iſti perſuaderi poſſe Eccleſias Dei exiſtimarunt, vt impunè illis concederent maieſtatem Dei violare, & Eccleſiarum pacem ac concordiam perturbare. Nam hoc iſtis Satanæ emiſſariis propoſitum eſſe vt clementiæ prætextu innocentẽ religionem funditus, & ab ipſis fundamentis euertant, ſatis perſpicuè, ni fallor, oſtendimus. Nunc audiamus quibus argumentis contendant, etiam ſi nobis cõcederent puniendos eſſe hæreticos, hanc tamen animaduerſionem ad ciuilem Magiſtratum non pertinere.

Primum argumentum: ſpirituale Chriſti regnum non eſſe ex hoc mundo. Nam etiam ait Paulus arma militiæ noſtræ non eſſe carnalia.

Abſurdum eſt (aiunt) ſpirituale bellũ terreſtribus armis geri: Bellum eſt Chriſti, Chriſti armis gerendum. Teſtatur autem Dominus regnum ſuum non eſſe ex hoc mundo. Ioh. 18. g. 9 Ego verò primùm Refutatio. ex iſtis quæro an re vera Chriſtum mundi dominum ac iudicem eſſe confiteantur. Quòd ſi ita credunt, quæro quo pudore præcipuam mundi pote-

ſtatem adeò anguſtis finibus circunſcribant, vt à religione prorſus ſegregent. Quaſi verò gladius Magiſtratus, Dei gladius non ſit, cuius eſt miniſter. Rom.13.a.4. Nos quidem hoc fatemur, diſtincta eſſe Eccleſiaſticæ functionis, & ciuilis Magiſtratus munera: ſed vt diuerſa ſint, an ideo ſunt inter ſe contraria, ſicut Spiritus Carni & Mundo repugnat, ac non potius velut diuerſis itineribus ad vnam & eandem metam pertingunt? Locum igitur illum in quo teſtatur Chriſtus regnum ſuum ex hoc mundo non eſſe: quum ita explicatis vt propterea Magiſtratum ciuilem cenſeatis à religionis cura remouendũ, pulcherrimum & ſummæ cõſolationis plenum Chriſti teſtimoniũ nobis eripere conamini, Eccleſiã verò vtiliſſimo & planè, quoties ita Deo viſum eſt, neceſſario præſidio ſpoliatis. Nã ſiquidẽ Regnũ accipiatis pro eo quod à Rege poſſidetur, ſanè Chriſto data eſt omnis in cælo & in terra poteſtas: & Matth.28.d.18. eius iuris fiunt participes quicunque Chriſto per fidem ſunt coniuncti, quantunuis in ſpeciem abiecti ſunt & contempti: éſtque iſta inſignis fidelium etiam in hoc mundo conſolatio, quòd quum cæteri nonniſi per tyrannidem & latrocinium rebus creatis fruantur, ſibi tamen qui in Chriſto receperunt ius illud quod in Adam amiſerant, munda & ſanctificata ſint omnia verbo Dei & oratione. 1.Tim.4.b.5. Quia tamen Mundus hoc Chriſti imperiũ non agnoſcit, id eſt increduli & hypocritæ: & longè præſtãtius eſt regnum illud cæleſte in quo iam regnat, & ad quod nos vocat Chriſtus, reliquos etiam hoſtes ſuo tẽpore pedibus ſuis ſubiecturus, ideò Chri-

ſtus præſentem ſuam & ſuorum conditionem conſiderans, quum illi obiiceretur violatæ Cæſaris maieſtatis crimen, Regẽ ſe quidem eſſe teſtatus eſt, ſed in Eccleſia ſua, non in Mũdo: aut potius nõ in Terra, ſed in Cælo: quod & ipſum tamen ſic intelligendum eſt, vt ſciamus eum nunc quoque inuitis & fruſtrà reluctantibus diabolis & impiis dominari, & quoties libuit externa etiã dominatione Eccleſiam ſuam ornare, tantum abeſt vt ciuilis Magiſtratus adminiſtratio à Chriſti regno ſit aliena. Sin autem Regni appellatione ipſam regnandi rationem intelligatis, vt de infidelibus Tyrannis hoc loco nihil dicam, Ciuilem & Eccleſiaſticã iuriſdictionem iam ſæpè diximus diſtingui oportere. Sed quòd inde colligitis Magiſtratum, etiam ſi Chriſtianus ſit, ab Eccleſiæ negotiis ita remouendum, vt in hæreticos animaduertere non poſſit: non minus ineptum eſt quàm ſiquis ratiocinetur oculum vel manuum vel pedum auxilio non indigere, propterea quòd horum membrorũ diſtinctæ ſunt actiones. Eſt autem hæc ratiocinatio idcirco inepta, quòd omnia membra quanuis vſibus diſtincta, tamen ad vnius corporis conſeruationem & incolumitatem reſpiciant. Atqui eadem etiam Eccleſiæ ratio eſt, cui conſeruandæ & Ciuilis poteſtas, & Eccleſiaſticum miniſterium à Deo conſtitutum eſt, ita tamen vt, quoties Deo libuit, Ciuili poteſtate non modò non adiuuante ſed etiam repudiante, & (ſicut ſuperioribus annis contigit) publico Miniſterio velut extincto, Eccleſiam nihilominus conſeruet, ſicut plurimos paſſim quanuis cæcos & claudos tamen in hac vita 1.Cor.12.b.12.

ſaluos & incolumes præſtat. Loquitur ergo Chriſtus non quatenus Deus eſt æternus, omnia regēs & adminiſtrans, ſed officium illud reſpiciēs quo inter homines functus eſt, & etiamnum hodie fungitur, quum ſit vnicū Eccleſiæ caput, & Pontifex regnās in æternū. Verum enim eſt, quod tu, Monforti, ineptiſſimè & impudentiſſimè calumniaris, nihil ſibi ſumere Eccleſiam quod ſit proprium Magiſtratus: neque hoc efficere Magiſtratum quod ab Eccleſia peragatur. Ideóque palàm ſe Regē eſſe fatetur Chriſtus coram Pilato: ſed ita vt Cæſaris maieſtati, quæ & ipſa à Deo eſt, minime inſidietur, neque de Regis imperio quicquā detrahat, cui nimirū & ipſe vltrò ſubiici non recuſauit. Sed & aliæ cauſæ ſunt cur regnū Chriſti ex hoc mundo eſſe non dicatur: illæ nimirum propter quas dicuntur fideles ex mundo non eſſe: & Chriſtus etiam ipſe pro mundo non rogat. Reges enim mundi mutuis cædibus & rapinis orbem terrarum complēt, vt libidini ſuæ obſequantur: Chriſtus autem Tyrannos, vel hac noſtra ætate patiendo, vincit. Reges præſidiis humanis nituntur: Chriſtus autem, quanuis hominum miniſterio vtitur ad regnum ſuum propagādum & conſeruandum, quatenus expedire nouit, tamen tantum abeſt vt iſtis præſidiis nitatur, vt contrà plerunque abiectiſſimos quoſque ſeligat, quibus potētiſſimos Principes expugnet. Reges mundi commoda præſentis vitæ ſpectant: Chriſtus autem quanuis omnia adiiciat quæ neceſſaria ſunt regnum Dei quærentibus, minime tamen nos retinet in terra, ſed potius per crucem in cælum attollit. Iure igitur Chriſtus re-

Caluinus cap. Inſtitu 8. ſectio. 170.

Iohan. 15. c. 19, & 17. b. 9.

1. Cor. 1. d. 27.

Matth. 6. d. 23.

gnum ſuum teſtatur ex hoc mundo non eſſe. Sed quorſum hoc ad id de quo diſſerimus? Nam ex Tyrannorum more poteſtatem Magiſtratus metiri planè iniquiſſimum eſt. Quanuis autem Chriſtus à Mundo oppugnetur, & patiendo vincat, minime tamen efficitur, ſi pius Eccleſiæ Magiſtratus à Deo conceſſus fuerit, nullas eſſe ipſius partes in miniſterio Verbi aduerſus præfractos hæreticos aſſerendo. Quanuis Chriſti regnum hominum ſubſidiis non nitatur, non tamẽ cõſequitur, Monforti, etiam vt rumparis, ſi à Domino offerantur, temerè eſſe repudianda: aut præter officium facere Verbi miniſtros, quum veteris Eccleſiæ exẽplo, legitima Chriſtiani magiſtratus præſidia petunt, ad Dei maieſtatem & verbi Dei auctoritatẽ non crudeliter, vt vos calumniamini, ſed iuſta ſeueritate aduerſum vos & veſtri ſimiles vindicandam, quibus ludus eſt Eccleſiam Dei malitioſè vexare, & verè fideles fidelium Eccleſiarum Paſtores calumniis proſcindere: nimirum vt ſicut olim Philippus Athenienſes, ſic vos lupi Eccleſiæ gregem canum præſidiis deſtitutum inuadatis. Cæterùm ex iis quæ diximus facilè etiã intelligi poteſt quomodo intelligendum ſit quod ait Apoſtolus, Arma ſcilicet militiæ ſuæ carnalia non eſſe, ſed Deo potentia: ideſt ſeſe non humana ſed Diuina virtute niti. Generalem enim inde conclusionem elicere, quaſi Deus in propagando Euangelio nihil eorum vnquam requirat quibus terrena regna conſeruantur, ſanè non poteſtis, quin pari ratione cum Magiſtratus externo præſidio etiam externam Verbi prædicationẽ, & Linguarum ac bo-

Concilii Carthaginẽſis Decreto 95.

2. Cor. 10. a. 4

narum artium cognitionem ex Eccleſia, tanquam inutilem, aut certè non ita neceſſariam eiiciatis. Et ſanè vnum ex veſtræ factionis principibus hoc dictitare accepimus, *ſola Biblia legi à Chriſtianis oportere*: ex quo quum quidam fortè quæreret cur ipſe quum ita ſentiret, paucis antè diebus publicum onus Græcos auctores profitendi tam cupidè recepiſſet: *Quaſi verò*, inquit ille, *ſutores ſibi, ac non potius alijs quotidie calceos ſuere ſoleant.* Quod quidem hic παρέργως recitare placuit, vt omnes quod ſit iſtius optimi Serueti fraterculi de rebus maximis iudiciũ, & quàm recta in ſuo adminiſtrando munere conſcientia, liquidò cognoſcant. Sed ad rem redeamus, & Clebergii quoq; δεινότατον quoddã enthymema audiamus.

Secundum argumentum: Theologos poſſe abſque præſidio Magiſtratus doctrinam ſuam tueri, quũ cæteræ artes hoc poſſint.

Eſte (inquit Clebergius Magiſtratus compellans,) *eo gladio contenti quem uobis tradidit Deus: punite latrones, punite proditores, falſos teſtes, & eius generis cæteros. Quod ad religionem attinet, defendite pios aduerſus aliorum iniurias, hoc ueſtrum eſt officium: doctrina Theologiæ ueſtro gladio tractanda non eſt. alioquin ſi hoc à uobis obtinebunt Theologi, ut doctrinam ſuam armis tractetis, idem meritò poſtulare poterit medicus ut ſe armis defendatis aduerſus aliorum medicorum opiniones: idẽ Dialecticus, idem Orator, & cæteræ artes. Quòd ſi has artes tractare ferro non poteſtis, ne Theologiam quidem, quippe quæ in uerbis & ſpiritu ſita ſit non minus quàm illæ. Quòd ſi bonus medicus doctrinam ſuam ſcientia tueri ſatis poteſt ſine præſidio Magiſtratus, cur non idem poſſit Theologus?*

Refutatio.

Hactenus Clebergius, in cuius argumẽto tria potiſſimùm reprehẽdo. Vnũ, quòd idipſum aſſumit quod in quæſtione poſitum eſt. Alterũ, quòd latronũ, proditorũ, & falſorũ teſtiũ

numero hæreticos eximit, quibus tamē multo melius hæc nomina conueniūt quàm vllis quātunlibet ſceleratis hominib⁹. Ecquod enim eſt ſacrilegiū maius quàm innocentes animas per fraudē abductas nundinari, atque adeò ipſum verbum Dei cauponari? Ecquæ perfidioſior proditio quàm Eccleſiā, cui te amiciſſimum ſimules, quantum in te eſt Satanæ vexādam & diripiendam exponere? Ecquæ maior aut periculoſior falſitas quàm vtriuſq; fœderis & æternæ vitæ Tabulas falſiſſimis interpretationibus corrumpere? Et tamē (ſi Clebergio credimus) hæretici piis hominibus nullam faciunt iniuriam. Immò verò ſiquis piorum Miniſtrorum aduerſus eorum audaciam, quam repetitis admonitionibus accenderit potius quàm extinxerit, legitimum Magiſtratus præſidium petat, ſtatim crudelis & immanis dicetur. Tertium, quòd inuidioſè nos calumniatur quaſi Chriſtianam doctrinam armis & ferro tractandam cenſeamus. Vnde verò, Clebergi, aut ex quo noſtro facto non dico colligere, ſed ſuſpicari hoc mendacium potuiſti? Sed apertior eſt hæc calūnia quàm vt refutatione indigeat. Neque enim volumus Chriſtianam legem armis conſtitui aut propagari, ſed ex ſolo Dei verbo diligēter & fideliter explicari. Nolumus tamen, quum cætera maleficia auctoritate Magiſtratus puniuntur, hæreticos quibuſvis furibus, adulteris, prædonib⁹, atque adeò parricidis execrabiliores, impunè per ſimplicitatis & clementiæ ſpeciem, Eccleſiam Dei populari. Et quia ipſa experientia docet iſtos Eccleſiæ iudiciis nihil prorſus commoueri, idcirco legitimam Magi-

ſtratus poteſtatem appellamus, vt inquit Auguſtinus ad Demetrium, non vt illos perſequamur, ſed vt nos legitimo Dei præſidio tueamur: neque, vt idem ad Bonifacium ſcribit, de Maximiano Vagienſi loquens, vlciſcēdi noſtri, ſed tuendæ Eccleſiæ cauſa, quæ nobis eſt à Deo commendata. Quod autem attinet ad ipſum enthymema, quanuis nemo, vt opinor, ignoret quum à Clebergio cæteræ diſciplinæ cum Theologia comparantur, iniquiſſimam eſſe rerum prorſus diſſimilium contētionem, tamen hoc quoque affirmare non dubito, quum Reipublicæ magnopere interſit vt bonæ illæ artes ad eius incolumitatem & ornamentum planè neceſſariæ fideliter doceantur, harum etiam rerum curam vel præcipuè ad Magiſtratum ciuilem pertinere. Et ſanè boni omnes Principes, ac ciuium ſuorū amantes, & ſcholas conſtituerunt, & bonarū artium profeſſores omni liberalitatis genere ſunt complexi. Quorum exemplum ſecuta Bernenſis illuſtriſſima Reſpublica paucis ab hinc annis in hac Lauſanenſi ciuitate, trium Linguarum, & omnium bonarum artium ludum aperuit, honeſtiſſima propoſita mercede, & ſanctiſſimis perſcriptis legibus, ex quarum præſcripto Academia gubernetur. Neque id duntaxat in nobilibus illis diſciplinis, ſed etiam in abiectiſſimis quibuſvis artificiis, ex edicto Magiſtratuum obſeruari ſolet, in iis quidē ciuitatibus quæ bene ſunt conſtitutæ: vt non temerè quoduis artificium cuilibet exercere liceat, ſed iis demùm quorum induſtria fuerit ab iis explorata quos artificii Magiſtros appellant. In iſtis autem, Clebergi, quid

tandem eſt quod meritò reprehendas? ánnon potius bonorum omnium Regum exemplo conuinceris? Nam, vt Conſtãtinum, Theodoſium, Martianum, Iuſtinianum omittam, quos vt immoderatos accuſas: an eos etiam reprehendes quorum factum Spiritus ſancti voce prædicatur? Quid enim? an præter officium fecit Dauid quum Leuitarũ ordines conſtitueret? an Salomon, quum Abiathari ſacerdotiũ abrogaret? an Aſa, quum in eos qui Deum Iſraelis non quærerent, capitale edictum conſtitueret? an Ioſaphat quum miſſis per ſingulas ciuitates ſacerdotibus populum erudiendũ curaret? an Ezechias, quum domum Domini mundaret? An Oſias, quum omnes Iſraelitas cogeret Domino ſeruire? An tibi potius Clebergi, & aliquot tuæ factionis hominibus de Magiſtratus officio imperitè & impudenter diſſerentibus credendũ cenſebimus? Hîc enim ſcio quid ridiculus ille Monfortius reſpondere ſoleat, *Veteris ſcilicet Teſtamẽti gladium, figuram fuiſſe uerbi Dei, cuius gladius in Nouo teſtamento uſurpandus erat*: de quo commento alibi, ni fallor, cõmodius diſſeremus. Nunc verò hoc vnum reſpondeo, Chriſtũ de ciuilis Magiſtratus iure nihil prorſus detraxiſſe: neque hîc à nobis quæri an Magiſtratui occidere, ſed an punire hæreticos liceat. Hoc negant iſti clementes Academici, quum de cæteris rebus nihil audeant affirmare. Nos verò præcipuum hoc eſſe Magiſtratus munus affirmamus, ídque pios omnes Reges factitaſſe ipſius Dei teſtimonio comprobatos. Iudicet nunc Eccleſia iſtiſne potius quàm Spiritui ſancto ſit credendum.

1.Para. 23.24.25.26.
1.Reg.2.d.26.
2.Paral.15.c.13.
Ibidem 17.c.9.
Ibidem 29.a.5. & 34.g.32.

Tertium argumentum: A Chriſti & Apoſtolorum exemplo.

Accedamus ad aliud eiuſdē Clebergii argumentum. *Potuit Chriſtus,* inquit ille, *doctrinā ſuam tueri ſine præſidio Magiſtratus, potuerunt Apoſtoli, poterunt etiam eorum imitatores.* Sed & Monfortius: *Debet,* inquit, *Magiſtratus contra uim & iniuriam tueri bonos* (*apud iſtos autem, hæretici nullam uim aut iniuriam faciunt*) *ſed bonos ui facere, aut religionem ferro tradere, non item. alioquin ſequitur, ut neque Chriſtus ipſe fuerit ſatis armatus, neque Apoſtolos ſatis armauerit.* Et paulò pòſt, *Simus* (ait) *contenti ijs armis quæ Apoſtolis ſuis Chriſtus tradidit: præſertim quum dictitemus ſacras Scripturas eſſe perfectas, neque quicquam addendum aut detrahendum.* Hæc illi. Nos verò iſtam calumniam refutaturi, primùm omnium admonemus hîc à nobis non quæri quid poſſit Chriſtus, quid Apoſtoli, quid vera Eccleſia. Neque enim dubitamus quin ſit infinita Chriſti poteſtas in Eccleſia ſua conſeruanda, & ſatis intelligimus non tantùm Apoſtolos, ſed omnes adhuc fideles Miniſtros aduerſus omnes Mundi inſultus ſola Dei gratia fretos, imperterritos & inuictos perſtitiſſe. De his, inquam, à nobis non quæritur, quū minime ſint ambigua. Sed quomodo Chriſtus Eccleſiā velit adminiſtrari, an ſolo Verbi miniſterio, an verò etiam externa alia poteſtate, cuius miniſter eſt Magiſtratus, illud eſt de quo diſſerere conſtituimus. Dico igitur hūc ordinem fuiſſe iam inde ab ipſo mundi initio à Deo in Eccleſia conſtitutum, vt præter miniſteriū Verbi, externa etiam poteſtate, quā generali vocabulo Gladiū vocamus, aduerſus impios eſſet armata. Fateor tamen huius poteſtatis & Gladii non ſemper in Eccleſia miniſtrum fuiſſe ciuilem Magiſtratum, ſed interdum

Refutatio.

quidem, ceſſantibus ſcilicet Principibus aut Eccleſiam Dei oppugnantibus, Angelos ipſos à Deo miſſos vt aduerſus Eccleſiæ hoſtes eo munere fungerẽtur: interdum verò ſingulari quodam priuilegio quoſdam Verbi miniſtros vtraque tum Eccleſiaſtica tum Ciuili poteſtate ad piorum defenſionem armatos. Ac vtriuſque quidem generis animaduerſionum exempla vetus Teſtamentum nobis plurima ſuppeditat, quæ minime neceſſe eſt commemorare. Quia verò aduerſarii hæc quaſi tẽporaria eludunt, age, conſideremus an à Chriſti aduentu, vllo vnquã tempore Eccleſia externæ & ciuilis poteſtatis præſidio caruerit, tum quoque quum à Cæſaribus crudeliſſimè fuit vexata. Cedò igitur, Chriſtus quo iure flagellum bis corripuit? quo iure Petrus Ananiam & Sapphirã occidit? quo iure Paulus Elymam excæcauit? num Eccleſiaſtici miniſterii? Minime profectò, niſi iuriſdictiones confundas. ergo ciuilis Magiſtratus iure. Nihil enim eſt tertium. Hæc tamen, fateor, poteſtas in miniſtris Verbi extraordinaria fuit. Itaque quòd hæc profero, idcirco facio, non vt de ciuilis Magiſtratus iure quicquam detraham, aut miniſterio Eccleſiaſtico quicquam adiiciam, ſed vt iſtorũ calumniam refellam. Quum enim Dominum oſtendo, quãuis non ſemper, ipſorum Magiſtratuum operam, omnibus tamen ætatibus eam poteſtatem cuius ordinarius miniſter eſt Magiſtratus, prout expedire nouit, Eccleſiæ ſuæ cõſeruandæ adhibuiſſe, apparet, ni fallor, falſam iſtorũ doctrinam eſſe qui Chriſti & veteris Eccleſiæ exemplum prætexunt, vt ſolo Verbi miniſterio doceant

Iohan. 2. c. 14.
Matth. 21. a. 12.
Acto. 5. a. 1.
Ibidem 13. b. 11.

Eccleſiam regi oportere. Idque vt clarius appareat, dico eo ipſo tempore quo Chriſti regnum ii palàm & ex profeſſo oppugnarunt qui tueri debuerāt, Dominum ſic Eccleſiæ ſuæ cōſuluiſſe, vt externæ etiā poteſtatis & animaduerſionis nouam quādam ſpeciem, fruſtrà reluctantibus mundi Principibus, extare vellet. Hæc enim eſt quā Paulus δυνάμεων appellatione intelligit, & inter Spiritus dona recēſet, quibus Dominus veluti naſcentem Eccleſiam confirmabat. Ex quo efficitur cōtra iſtorum opinionem, quum hunc ordinem videamus à Deo in Eccleſia conſtitutum, vt præter Verbi miniſterium, etiam externorum ſuppliciorum exemplis homines impii & ſeditioſi coërcerentur, eos qui Magiſtratum, eius poteſtatis ordinarium miniſtrum, vetant hæreticos attingere, non ſecus quàm ſi iure gentium ſacri & inuiolabiles eſſent: eos, inquā, quum ordinem à Deo conſtitutum, & quanuis diuerſè, tamen ſemper conſeruatum violent, ab ipſo Magiſtratu ſeuerè eſſe caſtigandos, vt ea diſciplina quam oppugnāt, iuſta ipſorū animaduerſione ſanciatur. Nam vt paucis hæc omnia complectar, quanuis, quoties & quandiu Domino libuit, Magiſtratus Eccleſiam non adiuuerint, ſed oppugnarint, nunquam tamen eorum poteſtas Eccleſiæ defuit. Deinde etiā ſi Chriſti & Apoſtolorum tempore defuiſſe vobis concederem, quis niſi amēs & inſanus ex hoc vel illo tempore, quoad externam Eccleſiæ politiam attinet, perpetuam eius adminiſtrandæ rationem ineat? Immò verò id facere quid aliud eſt quàm certam regulam Chriſto præſcribere? Piſcatores erant Apoſto-

1. Cor. 12. b. 10.

li:& regnum Dei, inquit Paulus, nō eſt in ſermone. 1.Corint.4.d.20.
Quid igitur? an eloquentiam in Chryſoſtomo, an ſingulare acumen, & bonarum artium peritiam in Auguſtino: (nam alios penè innumerabiles prætermitto humanis præſidiis inſtructiſſimos) an inquam, in illis hominibus præclara illa Dei gloriæ inſtrumenta non agnoſcemus? Perpetua certè eſt Eccleſia, & ſola Dei virtute nititur, ſed tamen externo hominum miniſterio propagatur. Deus autem hanc ſuam virtutem pro ſua infinita ſapientia momentis ac temporibus diſtributis diuerſè declarat. Itaque nunc erigitur & triumphat Eccleſia, nunc deiicitur & opprimitur, vt penè videri poſſit interiiſſe: nunc peregrinatur, nunc ad tempus certo loco conſiſtit: interdum à piis Principibus vel externis vel domeſticis fouetur, interdum ab iiſdem duriſſimè tractatur. Cuius mutationis exemplum nobis triſtiſſimum hodie præbet Anglia, Eduardo illo præſtātiſſimo Rege nuper florentiſſima, nunc verò repente ita miſerè, ita crudeliter, ita immaniter vexata & excarnificata, vt ſex menſium ſpatio in vna ea inſula penè plura ſint in nobiliſſimas etiam & innocētiſſimas fœminas Scythicæ immanitatis & ἀστοργίας edita exempla, quàm in tota Turcarum hiſtoria legātur. Sic igitur Domino viſum eſt ad Euangelii promulgationem illam mirificam Apoſtolos nudos prorſus & inermes adhibere, quibus potentiſſima mundi regna debellaret. Ita enim voluit Diuinæ & cæleſtis huius doctrinæ vim & præſtantiam mundo patefacere. Idem poſtea ſuo tempore Reges excitauit, quorum præſidio Eccle-

ſiam ſuam tutaretur: minime id quidem quaſi ſpiritualis illa virtus non ſufficiat ad conſiliorum de-
2.Cor.10.a.4. ſtructionem, & deſtructionem munitionũ: aut quaſi Chriſtus & Apoſtoli ſatis idoneis armis inſtructi non fuerint: (hoc enim, Monforti, calumnioſe & Sophiſticè colligis) ſed quia, quoties Domino libuit, externis etiam hominum præſidiis vult ſuos conſeruari, vt ad tempus reſpirẽt, & cor Regum in manu Dei eſſe re ipſa cognoſcãt, quo magis poſtea in afflictionibus confirmentur. Ea igitur præſidia quum nobis offert Dominus, vt vtilia, & Eccleſiæ, poſtquam ita Deo viſum eſt, planè neceſſaria, tam libenter quærimus & amplectimur, quàm vos ſuperbè contemnitis & repudiatis. Amplectimur autem non vt ad fidem cogamus: cogi enim ad fidem nemo poteſt: neque quòd lucem reformidemus: neque enim clàm docemus, aut falſa nomina, exẽplo veſtro, ſubiicere didicimus: ſed vt contumaces illi maieſtatis Dei & miniſterii Eccleſiaſtici, ipſorúmque adeò Principum cõtemptores, iuſtis pœnis afficiantur. Quanuis autẽ iſta, ni fallor, ad veſtrum hoc refutandum argumentum ſatis ſufficiant, placet tamen Auguſtini verba de hac eadem controuerſia
Epiſtola 50, ad Bonifacium. ſubiicere. Sunt autem eiuſmodi. Quod dicunt qui
» contrà ſuas impietates leges iuſtas inſtitui nolunt,
» non petiiſſe à Regibus terræ Apoſtolos talia: non
» conſiderant aliud fuiſſe tunc temporis, & omnia
» ſuis conuenire tẽporibus. Quis enim tunc in Chri-
» ſtum crediderat Imperator? quis pro pietate cõtra
» impietatem leges ferendo ſeruiret? tunc enim ad-
» huc illud Propheticũ implebatur, Quare fremue-

runt gẽtes,& populi meditati ſunt inania? Nondum »
enim agebatur quod paulò pòſt in eodem Pſalmo »
dicitur, Et nũc Reges intelligite, erudimini qui iu- »
dicatis terram. Seruite Domino in timore, & exul- »
tate ei cum tremore. Quomodo ergo Reges ſeruiũt »
in timore, niſi ea quæ contra Domini iuſſa fuerint, »
religioſa ſeueritate prohibendo & plectendo? Ali- »
ter enim ſeruit quia homo eſt, aliter quia Rex eſt. »
Quia homo eſt, ſeruit viuendo fideliter: quia Rex »
eſt, ſeruit leges iuſta præcipientes, & contraria pro- »
hibentes, conuenienti vigore ſanciendo. In hoc er- »
go ſeruiunt Domino Reges, in quantum ſunt Re- »
ges, quum ea faciunt ad ſeruiendum illi, quæ non »
faciunt niſi Reges. Hactenus Auguſtinus ille, cuius »
auctoritate vos abuti non pudet vt ſimplicibus & imperitis fucum faciatis. Ex ipſius autem verbis cum Carthaginienſi Concilio, cui interfuit, planè conſentientibus ſatis liquet nihil vos conari quod non iampridem Orthodoxæ Eccleſiæ iudicio ſit exploſum: nos autem, quum in præfractos & inſanabiles hæreticos legitimum & à Deo conſtitutũ Magiſtratus ſubſidiũ quærimus, nihil facere quod non ſit iam olim verbo Dei, & ſanctorum Patrum auctoritate confirmatum.

Quartum argumentum: Quia Mundus de hæreſi iudicare non poteſt.

Sed age, nouum aliud argumentum audiamus. *Mundus*, inquit Eleutherius, *de hæreſi iudicare non poteſt, non magis quàm caro de ſpiritu, & tenebræ de luce.* Magnũ pro- »
fectò arcanum. Quid autem inde conſequitur? Mundum ſcilicet de »
ijs rebus ſententiam ferre non poſſe, quas non modò non cognoſcit, ſed etiam ut ſtultitiam deridet, & pro mendacio carpit. Eſto ve- Refutatio.

rò Eleutheri: Mũdus non modò non intelligat, ſed etiam perſequatur quæ Dei ſunt: an inde efficitur Chriſtiano Magiſtratui non licere in hæreticos ex verbo Dei rite conuictos & nihilominus pertinaces animaduertere? Nos igitur hoc argumentũ iam antè ſuo loco diluimus. Docuimus enim Spiritum Dei minime otioſum eſſe in Eccleſia, ſed Dei filios, qui ex hoc Mũdo non ſunt, inducere in omnem veritatem. Nunc autem vt hac etiã in parte, id eſt quo ad Magiſtratus officium attinet, ineptum eſſe hoc argumentum omnes intelligant, reſpondeo aliud eſſe de hæreſibus quàm de hæreticis cognoſcere, aliud de blaſphemia quàm de blaſphemo. Quũ enim de hæreſi, aut blaſphemia ambigitur, de re ipſa quæritur, id eſt de capite aliquo religionis: quæ quũ in vtriuſque fœderis Tabulis perſcripta ſit, & earũ explicatio Eccleſiaſtici ſit muneris, debet Eccleſia pro loci & temporis ratione, & negotii qualitate ritè & placidè ex verbo Dei controuerſiam decidere, & omnem operam adhibere vt qui in errore verſatur, errorem ſuum intelligat, & reſipiſcat. Magiſtratus verò officium eſt de blaſphemo ipſo & hæretico cognoſcere, & pro criminis grauitate, violationem Diuinæ maieſtatis ab improbitate vel affectata ignorantia profectam, & diſciplinæ Eccleſiaſticæ contemptum vindicare. Itaque non Mũdo, ſed verbo Dei hæreſeos iudicium: Miniſtro autẽ Dei, hæreticorum cognitionem committimus. Sed grauiter in hac re, fateor, à Regibus & Principibus pleriſque peccari ſolet, quorum tamen exemplũ cæteros pios & verè Chriſtianos Principes ab

Joh. 16. b. 13.

officio deterrere non debet: imò verò, vt inquit ille, οὐδὲν χρὴ φροντίζειν αὐτῶν, ἀλλ᾽ ὁμόσε ἰέναι. Solet enim hodie in Chriſti membris concidendis eadem iudicii forma vſurpari quæ in Chriſto capite crucifigendo fuit ſeruata. Chriſtum Iudæi Pilato tradũt, partim per inuidiam, partim quòd zelum quidem haberent, ſed non ſecundum ſcientiam. Pilatus verò nihil ad ſe pertinere arbitratus quàm verè clamaretur, Secundum Legem noſtram debet mori, quia Filium Dei ſe fecit: quum alterum poſtea crimen de affectato regno afferretur, ſibi metuens ab ira Cæſaris, Chriſtum adiudicat eorum petitioni, à quibus per inuidiam traditum eſſe ſciebat. Sic etiã hodie, ſiquis aduerſus blaſphemias Romani Antichriſti mutire ſit auſus, ſtatim capitur: adeſt deinde Dominicanus aliquis Antichriſti emiſſarius, Horius puta, vel Rutherus, vel Diuolæus, aut ex Sorbonica fæce Picardus, vel Mallarius (de Gallis enim meis loquor) homines partim ita celebres flagitiis ſuis, vt qui eos hypocritas vocet, magnã ipſis iniuriã faciat: partim ita rudes & imperiti, vt ipſis etiã mulierculis riſum moueãt. Illi igitur initio leuiter tẽtare ſolent an poſſit de ſententia deduci, oppoſita ſcilicet vetere conſuetudine Eccleſiæ, quam vocãt, aut rancidis aliquot argumentis millies refutatis. Id ſi obtinuerint, & miſer ille qui captus eſt pecunia vitam redemerit, hæreſi publicè abiurata ad triremes damnatur, aut interdum etiam euadit: ſin minus, ad ignem nihilominus trahitur, ſed neque lingua præciditur, neque viuus crematur. Sin autẽ felix Dei martyr in ſentẽtia permanſerit: iſti quũ

nihil habeant quod verbo Dei poſſint opponere, illico clamitantes hæc omnia iampridem eſſe deciſa, & matrem ſuam Sorbonicam Facultatem vociferantes, ad conuitia, ad ligna, ad flammas conuertuntur. Interim ſtrenui aliquot proceres miſerorum fortunis inhiantes Principem hortari non deſinũt vt ſeditioſos iſtos & blaſphemos ſeuerè coërcendos curet. Illico adſunt edicta non atramento, ſed ſanguine perſcripta, quibus iubetur Pilatus Chriſtum iterum crucifigere, alioqui non fore Cæſaris amicum. Inſtant etiam Cardinales, Pſeudepiſcopi, Pſeudopreſbyteri, Canonici, Monachi, & cætera Antichriſti mancipia. Iudices autem, quanuis hæc omnia vel inuiti intelligant, atque adeò oculis ſuis cernant, tamen vel quia prædæ ſunt participes, vel vt Regis ac procerum amicitiam ſibi concilient, vel, ſiqui ſunt potius imperiti quàm improbi, in Theologorum conſcientia acquieſcentes, innocentem hominem carnificibus tradunt. Hæc illorum tyrannis eſt. In noſtris autem iudiciis quæ in nonnullos Anabaptiſtas pertinaciſſimos & impudentiſſimos, & præterea in vnum aut alterum exercuimus, dicite quæſo, quid tandem ſimile reperiri poſſit. Ecquis enim ob ſimplicem errorem comprehenſus? ecquis non eſt primùm blandè & Chriſtianè appellatus? quando ex hominum auctoritate aut traditionibus, aut conſuetudine de hæreſi eſt iudicatum? quis non dico innocentum, ſed nocentiſſimorum etiam hominum vitæ vel bonis eſt inſidiatus? Oſtendite denique vel in ipſa monſtroſiſſimi & perditiſſimi illius Serueti cauſa quid ſit à Mini-

ſtris prætermiſſum vt hominem ab errore reuocarent: quid à clariſſimo Senatu præteritum ne quid temerè aut parum religioſè fieret. Nam quod in angulis garrire iſtic ſoletis vt optimis & verè fidelibus Dei ſeruis inuidia confletur, id non totius modò ciuitatis Geneuenſis, ſed omnium etiam Heluetiæ Eccleſiarum teſtimonio redarguitur. Quinetiam quum quicquid facitis, clam & diſſimulatis nominibus faciatis, nemo eſt tam cæcus qui hæc omnia diabolico inſtructu à vobis fieri non animaduertat. Et adhuc clamabitis mundum de hæreſibus iudicare non poſſe: quaſi nos mundo ac non potius Deo & ipſius Miniſtris ac interpretibus totam harum rerum cognitionem tribuamus?

Quintum argumentum: Quia plerique Principes ſua poteſtate abutuntur.

At enim, aiunt nonnulli alioquin boni viri & planè iſtis diſſimiles, Quum nulla ſit auis rarior quàm bonus Princeps, magnum periculum eſt ne furioſo gladium porrigas, quo poſtea boni viri iugulentur, & in ea ipſa pericula incidas, quæ paulò antè commemoraſti. Habet autem coloris aliquid, (Refutatio. hoc argumentum) apud eos præſertim qui ad Papiſticæ illius carnificinæ mentionem meritò cohorreſcunt. Sed eos rogo vt rem totam mecum attentius conſiderent. Nam ſi hæc ratio valet, mirum eſt profectò infinitam illam Dei ſapientiam, quum in blaſphemos, & eos qui à vero Dei cultu quoquomodo abducerent, tam acrem & ſeueram legem conſtitueret, (Deut.13.) periculum iſtud vel non prouidiſſe, vel cõtempſiſſe. Deinde verò ſi hoc admittas, quid tandem in vlla

Reipublicæ parte cōſtituetur? Quid rarius eſt in orbe terrarū fidelibus Verbi miniſtris? quid frequentius pſeudoprophetis? Ergo interpretādæ religionis cura nulli committatur. Quis angulus terrarum à tyrannide eſt immunis? Ergo nullis tribuatur in alios poteſtas. Nam ſiue vnius, ſiue paucorū, ſiue populi imperium deligas, tyrannidis periculum vitare non poſſis. Quid frequentius eſt iudiciorum conſtupratione? Ergo nulli ſedeant iudices, præſertim in re capitali. Enſibus & gladiis infiniti homines priuatas iniurias cum Reipublicæ perturbatione vlciſcuntur. Ergo gladiorum & enſium vſus interdicatur. Plenæ ſunt ciuitates ebrioſis hominibus. Ergo ex Cæſaris illius edicto vites nō ſerantur, & quæ conſitæ ſunt extirpentur. Quis verò iſtam rerum omnium perturbationem ferat? Neque cauſa eſt cur iniquam eſſe iſtam comparationem arbitremur. Nam multo minore cum incommodo mundus, & Principibus, & iudicibus, & gladiis, & vino, cæteris denique rebus omnibus careat quàm Eccleſiæ miniſterio. Eccleſiæ verò miniſterium, quantum in ſe eſt, tollunt qui aduerſus præfractos eius contemptores nullum in Magiſtratu ſubſidium eſſe volunt. Certè, vt paucis omnia comprehendam, omnes prorſus homines, ipſamque adeò vniuerſitatem funditus deleri præſtiterit, quàm illud, non dico interire, (nam interire nō poteſt) ſed inter homines ſummo ſtudio non retineri, cuius præcipuè cauſa condita ſunt omnia, id eſt gloriæ Dei per Euangelicum miniſterium illuſtrationem. Ex quo efficitur quotidianam Tyran-

norum crudelitatem, aut quorundam præpoſterum zelũ minime impedire quominus boni & pii Principes Filium oſculentur: id eſt poteſtate ſibi à Deo conceſſa in eos moderatè vtantur, quos diabolus ſummittit, vt effræni audacia, & affectata ignorantia ipſam, ſi fieri poſſit, religionem ſubuertãt. Quid ſi igitur Dominus Principes nobis dederit qui vel aperta crudelitate, vel craſſa ignorantia, Chriſti regnum oppugnent? Primùm omnium ad preces & lachrymas confugiat Eccleſia, & vitam emendet. Hæc enim ſunt fidelium arma quibus Mundi furores expugnant. Interim inferior Magiſtratus ſumma quidem cum prudentia & moderatione, ſed conſtanter tamen & cordatè puram religionem in ſua ditione tueri debet, quoad eius fieri poteſt. Cuius rei inſigne exemplum noſtris tẽporibus præbuit Magdeburgenſis illa ciuitas ad Albim ſita: cuius tamẽ nomine Bellium abuti non puduit, vt eam doctrinam ſtabiliret, quæ ſi recepta illic eſſet, nunquam fortiſſimi eius vrbis ciues pro vera religione apertiſſima quæque pericula ſubiiſſent. Quanuis igitur plerique Principes officio ſuo abutãtur, quiſquis tamen Chriſtiani Magiſtratus opem à Deo aduerſus externam vim aut infidelium aut hæreticorum, oblatam, repudiandam exiſtimat, eum ego affirmo vtiliſſimo, & (quoties ita Domino placuit) neceſſario præſidio Eccleſiam Dei exarmare. Pſal.2.c.12.

Sextum argumentum: A ueteris Eccleſiæ auctoritate.

Supereſt veteris Eccleſiæ auctoritas quam noſtri Academici nobis opponunt, vt in cauſa religionis nullas eſſe ciuilis Magiſtratus partes doceãt.

Contendit enim Eleutherius, *præter doctrinam Chriſti, & antiquæ Eccleſiæ exempla, etiã antiquos Doctores cenſuiſſe hæreticos excommunicatione tantum puniendos. Leges enim illas Theodoſii, Valentiniani, Martiani, & cæterorum aduerſus omnes Scripturas & antiquos Canonas eſſe perſcriptas.* Hoc autẽ quum dicit Eleutherius, certè Magiſtratus arcet ab omni hæreticorũ coërcione, quũ excõmunicatio, omniũ cõfeſſione, ad ſolam Eccleſiaſticã iuriſdictionẽ pertineat. Hæc igitur in ſumma, & totidem penè verbis Eleutherius, in quo haud ſatis ſcio impudẽtiam an ignorãtiam magis admirari debeam. Nam certè vel ex prima eorum Canonum inſpectione quos profert, conſtare liquidò poteſt iſtum vel prorſus ἀναίσθητον eſſe, vel mirabiliter impudentem, qui non dubitet iis armis pugnare quibus maxime oppugnatur. Sed & Bellii, qui farraginem iſtam collegit, quale ſit iudicium ſatis aſſequi non poſſum. Nam ſi hoc verum eſt, hæreticos ex veteris Eccleſiæ conſuetudine fuiſſe Eccleſiarum communione eiectos, an eſt quiſquam qui dubitet Bellium, *quum hæreticos dicit ſuæ libertati relinquendos: quum eos ut crudeles accuſat qui ſeſe hæreticorum conatibus opponunt: quum hæreticos prædicat genus hominum eſſe minime omnium metuẽdum:* non multo minus inſanum eſſe quàm Lycurgum illũ Thracem quem fabulantur poetæ ſibi ipſi ſua bipenni tibias ſuccidiſſe? Sed ita nimirum mendaces ſolent, quantumvis iam ſæpe admoniti mendacem memorem eſſe oportere. Nunc ad rem accedamus. Quòd Scripturam iactant, in eo Satanam ipſum ſuperãt. Is enim quum Dominum tentaret, Scripturam quidem corrupit, ſed tamẽ inane ipſius nomen non

Refutatio.

oppoſuit. Iſti verò quum Scripturæ nomē habeant in ore, tamē ne vnum quidem locum proferunt ex quo conſtare poſſit Magiſtratus à religionis adminiſtratione prorſus eſſe remouendos, vel hæreticos ſola excommunicatione coërcendos. Itaque quum hac in parte nihil mihi reliquerint refellendū, non committam vt ipſorum inſaniam videar imitatus. Quod autem ad Patres attinet, poſſem quidem ego exceptione vti quam toties Auguſtinus ipſe aduerſus Pelagianos affert, hactenus ſcilicet valere Patrum auctoritatem quatenus cum verbo Dei conſentiunt: ſed hanc defenſionem quærere non cogor: Patres enim ipſos defendere potius aduerſus iſtorum impudētiam conſtitui quàm reprehendere, quaſi à verbo Dei diſceſſerint. Id autē perſpicuè apparebit ex iis Canonibus qui ab iſtis proferūtur. Sic igitur Ambroſius in Canone, Quæ dignior, 24. » quæſt. 1, Si qua eſt, inquit, Eccleſia quæ fidē reſpuat, » nec Apoſtolicæ prædicationis fundamēta retineat, » ne quā labē perfidiæ poſſit aſpergere, deſerenda eſt: » quod Apoſtolus quoque euidenter aſſeruit. Orige- » nes autem in Canone, Quum aliquis, 24. quæſt. 3, » Quum aliquis, inquit, exit à veritate, à timore Dei, » à fide, à charitate, exit de caſtris Eccleſiæ, etiam ſi » voce Epiſcopi non abiiciatur. Hinc verò quid efficitur? Nempe veteris Eccleſiæ conſuetudinem non fuiſſe, ſuæ quenquā fidei relinquere, aut controuerſiam de Trinitate aduerſus Arrianos & cætera hæreticorum agmina: de Iuſtificatione & Libero arbitrio aduerſus Pelagianos: de Deo aduerſus Manichæos, vt nimium obſcurè traditam non explica-

re, ſed potius ex verbo Dei hæc omnia decidere, & eos qui præfractè conſenſum Eccleſiæ lacerarent, anathemate iugulare. Hoc, inquam, ex his duobus locis colligi poteſt. Eleutherius verò ratiocinatur, quia excommunicãtur ab Eccleſia, idcirco eſſe tantùm excommunicandos, & proinde à Magiſtratu attingi non debere: eadem ſcilicet argumentandi ratione qua colligunt non eſſe coërcendos hæreticos à Magiſtratu, quia Paulus ad Titum ſcribens non iuſſit occidi, ſed deuitari: & Chriſtus non iuſſit occidi, ſed caueri pſeudoprophetas. Id autem quàm ineptè colligatur nemo non videt, opinor, quum illic de officio Eccleſiæ, nõ de munere ciuilis Magiſtratus agatur: & ita veteres iudicaſſe ſatis declarant omnium exempla. Nam & Conſtantinus Arium à Synodo damnatum in exilium pepulit, & Aëtium Conſtantius: & Theodoſius alioqui clementior in hæreticos, Apollinarem & Neſtorium: vt reliquas hiſtorias prætermittã de quibus ſuo loco dicemus. Notum enim eſt non modò quid conſtituerint Valentinianus & Martianus aduerſus Manetis & Eutychetis ſectatores, ſed etiam quàm acerbis pœnis Cõſtãtinus, Theodoſius, Iuſtinianus hæreticos ſubiecerint. Sed operæpretium eſt audire quid reſpondeat Eleutherius. *Iſtæ pœnæ*, inquit, *modum excedunt, ſuntque contra omnes Scripturas, & antiquos Patres, atque contra ipſorum decreta.* De Scripturis ſæpe iam reſpõdimus. Quia verò quoſdam Canonas citat, paucis etiam de iis dicemus. Extat Canõ, His à quibus, 23. quæſt. 8. quo prohibetur ex Concilii Toletani ſententia ne iudicium ſanguinis, in quo ſcilicet de

Nicephorus Eccleſ. hiſto. lib. 8. cap. 8. & 41. Item 9. cap. 18. Item 12. cap. 29.

capite alicui⁹ quæritur, Eccleſiaſticis agitare liceat: id eſt, vt poſtea explicatur, quod morte plectendum eſt, ſentétia propria iudicare. Rectè profectò, quum diſtinctas eſſe iuriſdictiones oporteat. Sed quorſum hoc ad id de quo agimus? Extat alius Canõ ex Ambroſio, 13. quæſt. 3, in quo definitur pro vſura haberi quicquid ſorti accedit, etiam ſi pecunia non ſit. An nõ obſecro inſanus Eleutherius qui ad propoſitam quæſtionem hoc accommodet? Sed & Canonem alium citat cuius caput eſt, Si eccleſia, 23. quæſt. 4, ex Auguſtini ad Bonifaciũ Epiſtola quinquageſima excerptum: quam Epiſtolam quũ optimus ille vir idcirco tantùm ſcripſerit vt hoc ipſum aduerſus Donatiſtas probaret quod nos aduerſus iſtos Academicos probandũ ſuſcepimus, hæreticos ſcilicet Eccleſiaſticam diſciplinam contemnentes, Magiſtratus imperio eſſe coercendos: miror tantam fuiſſe iſtius impudentiam, vt etiam ex eius teſtimonio ſtuduerit mendaciũ ſuum confirmare. Quid enim? an nos tam ſtolidos eſſe credidit, vt illi ſtatim crederemus? an verò tam parum in Auguſtini Epiſtolis verſatos, vt apertam iſtam fraudem intelligere non poſſemus? Quid eſt autem imperitum, impudentem, ſycophantam eſſe, ſi hoc non eſt? *Ibi*, inquit, *manifeſtè traditur Eccleſiam eſſe eam quæ perſecutionem patitur, non quæ perſequitur, qualis fuit Chriſti & Apoſtolorum.* Os impudens! Hoc ipſum eſt quod eo ipſo loco & aliis innumeris, totáque penè Cauſa 23 non defenditur, ſed refutatur. Sic enim habet Auguſtinus ad verbum, Si Eccleſia vera ipſa eſt quæ perſecutionem pati- ”
tur, nõ quæ facit, quæratur ab Apoſtolo quam Ec- ”

» clesiam ſignificabat Sara quando perſecutionem
» faciebat ancillæ. Et paulò pòſt, Deinde quæ-
» ro, inquit, ſi boni & ſancti viri nemini faciunt
» perſecutionem, ſed tantummodo patiuntur, cu-
» ius putant in Pſalmo vocem eſſe, vbi legitur, Per-
» ſequar inimicos meos, & comprehendam illos,
» & non conuertar donec deficiant? Ergo ſi verum
» diſcere vel agnoſcere volumus, eſt perſecutio in-
» iuſta quam faciunt Eccleſiæ Chriſti impii: iſta
» nanque beata eſt quæ perſecutionem patitur pro-
» pter iuſtitiam. illi verò miſeri, qui perſecutionem
» patiuntur propter iniuſtitiam. Proinde iſta per-
» ſequitur diligẽdo, illa ſæuiendo: iſta vt corrigat, illa
» vt euertat: iſta vt reuocet ab errore, illa vt præcipi-
» tet in errorem. Hactenus Auguſtinus, cuius verba exſcripſi vt omnes intelligant qua fide hác quæſtionem iſti tractarint, quos non pudet tam impudẽter optimi viri ſcripta peruertere. Sed & in eo poteſt manifeſtè redargui Eleutherius, quòd Pelagiũ Pontificem Romanum qui ſub Iuſtiniano aut certè Iuſtino vixit, primùm dicit promulgaſſe vt ſi hæretici ad fidem Chriſtianam rationibus adduci nollẽt, mundana poteſtas aduocaretur quæ illos ad id vi cogeret. Nam Pelagius Canonibus, Nõ vos, &, De Liguribus 23 quæſt. 5, non vi cogi ad fidem hæreticos, ſed comprimi flagitat. atque vt Conſtantini, Theodoſii, Martiani exempla prætereã, vt Chalcedonenſis Concilii decretum omittam quod affert ipſe Pelagius, id iam antè Aphricana Eccleſia conſtituerat, Honorio XII, Theodoſio VIII. COSS. vt apparet ex Carthaginenſis Concilii, cui Auguſtinus

interfuit,decreto 34,& 95,vt ſuam imperitiam cum
ſumma impudentia coniunctã Eleutherius inficia
ri non poſſit. Deſinite igitur tãdem impudẽtiſſimi
Sophiſtæ, deſinite Patrum auctoritatẽ veſtris erro-
ribus prætexere, & maiore ſaltẽ pudore diſcite in-
ſanire, ſiquis inſaniendi modus eſt, ne vos ipſis e-
tiam mulierculis deridendos propinetis.

An Magiſtratui non liceat capitali ſupplicio in hæreticos animaduertere.

Age verò nũc tertiam quæſtionis propoſitæ par
tem conſideremus, id eſt quibus demum argumen-
tis probari ſoleat hæreticos, etiam ſi à Magiſtratu
ciuili coercendi ſint, tamen capitali ſupplicio non
eſſe plectendos. Hîc autẽ mihi negotium eſſe video
non modò cum impudentiſſimis illis Academicis,
ſed etiam cum optimis quibuſdam & doctiſſimis
viris, qui propterea quòd cupiũt omnes ad Deum
allici,& ſunt ingenio admodũ manſueto & leni, id-
circo puniendos quidem arbitrãtur hæreticos con
tumaciores à Magiſtratu ciuili, ſi nihil profecerit
Eccleſiaſtica diſciplina, ſed tamen nunquam occi-
dendos putant, ne pœnitentiæ ſpatium nullum re-
linquatur. Itaque horum argumentis ſeorſim cona
bor reſpondere, ne bonis viris iniuriam faciam ſi
cum iſtis impuris & blaſphemis cõiungantur. Eos
autem vehementer rogo & obteſtor vt ſibi perſua-
deant, quum hæreticos quoſdam iure etiam occidi
poſſe dicimus, nos nihil minus conari quàm ad la-
nienam & carnificinam Chriſtianos Magiſtratus
incitare. Neque enim omnes ſine diſcrimine è me-
dio tollendos cenſemus, vel indicta cauſa aut iudi-

cio ex authoritate hominum & traditionum conſti tuto, vllos damnandos, vel temere & immoderate quicquam faciendum, ne aduerſus eos quidem qui crudeliſſimam mortem ſunt cõmeriti. Abſit à nobis hæc immanitas. Meminimus enim nos homines eſſe, &, Dei gratia, ſatis intelligimus neminem poſſe ad fidem cogi, & mites ac clementes eſſe Chriſtianos oportere. Sed hoc petimus, vt certus iſti clemẽtiæ modus ex verbo Dei adhibeatur. ſcriptum eſt enim, Qui iuſtificat impium, & qui condemnat iuſtũ, vterque abominabilis eſt Domino. Petimus vt maior ouium quàm luporum ratio habeatur. petimus vt in eos qui Eccleſiæ lenitate & Principum clementia ad aliorum perniciem abutuntur, ſeuerè animaduertatur: petimus denique vt Chriſtianam charitatẽ ſciamus iniuſtitia non gaudere, & ſaltem iniuriis maieſtati Dei per ſcelus & improbitatem factis commoueamur. An autem hæc quæ petimus iuſta & æqua ſint cognoſcent, vt ſpero, ſi me placide audierint ipſorum argumentis reſpondentem, deinde etiam ſuo loco eas rationes afferentem quibus exiſtimamus ſententiam noſtram confirmari. Quamobrem iterum ab iis peto vt hanc noſtræ diſputationis particulam, non contentionẽ cum aduerſariis veritatis, ſed amicã & fraternã collationẽ eſſe arbitrentur. Nam cum cæteris in rebus tum verò maxime in religionis cauſa valere debet vetus illud dictum, Inter bonos bene agier oportet.

Pro.17.c.15.

Argumentum: Ex *parabola zizaniorum.*

Solent igitur tum à veteribus tum à recentioribus plurimis ad hanc opinionem de non occiden-

dis hæreticis confirmandam hæc verba accommo dari ex parabola zizaniorum petita. Serui autem dixerunt patrifamiliâs, Vis igitur vt abeuntes colligamus zizania? At ille dixit, Non: ne colligentes zizania, eradicetis ſimul cum eis & triticum. Sinite vtraque ſimul creſcere vſque ad meſſem. Hæc autem verba quum noui noſtri Academici ſic interpretentur, vt ex iis cupiant omnem diſciplinam & Ciuilem & Eccleſiaſticam euertere, aduerſus quos ſigillatim diſputabimus, multo certe ſunt æquiores ii qui primùm omniū Eccleſiaſticam coërcionem non putāt his verbis prohiberi: deinde ne Ciuilem quidē ab hæreticis puniendis remoueri, ſed certis tantū limitibus definiri, vt Magiſtratus punire quidem poſſit eos qui contumaciter, ſpreta Eccleſiaſtica diſciplina, pacem & conſenſum Eccleſiæ perturbant, ita tamen vt non occidat. Nam, inquiunt, etiā ſi ſeparētur zizania, tamen ſinūtur creſcere quandiu viuunt, & pœnitētiæ ſpatium relinquitur. Ego verò ab his peto, vt me benignè ferant ab ipſis non pertinaciter nec improbè, ita me bene Deus amet, ſed veritatis ſtudio modeſtè diſſentientem. In primis igitur in eo ab ipſis diſſentio quòd zizaniorum appellatione non ſolos hæreticos, id eſt eos qui in religionis doctrina ab Eccleſia pertinaciter & factioſè diſſident, ſed eos etiam omnes intelligi arbitror qui vitæ exemplo Eccleſiam offendunt, atque adeò ipſos quoque infideles, ſi in infidelitate permanſerint: denique eos omnes quos ait Apoſtolus regnum Dei non eſſe conſecuturos. Atque huic interpretationi cōfirmandæ non tantum adhibeo Au

Matth.13.d.27.

Refutatio.

1.Cor.6.b.9.

Luth. in minoribus Poſtillis, Dominica poſt Epiphaniam quinta.

guſtini, & inter multos recentiores Lutheri in minoribus, quas vocăt, Poſtillis auctoritatē, ſed etiam aliquot firmas, ni fallor, & ſolidas rationes. Nam primum omnium per Agrum intelligitur, non Eccleſia, quæ minima pars eſt mundi, id eſt ea mundi pars in qua Euangelium purè annuntiatur: neque Animus noſter, quanuis ita Theophylactus interpretetur, ſed Mundus iſte in quo homines & boni & mali verſantur, vt Chriſtus ipſe docet. Iam verò ſeruanda eſt huius interpretationis analogia etiam in zizaniorum explicatione. Verùm ſi per Zizania hæreticos duntaxat intelligas, vnam tantùm ſpeciem malorum ſignificauerit Paterfamiliâs, eámque Eccleſiæ, id eſt minimæ Mundi parti peculiarem. Deinde ſi Ager Mundus eſt, & hic Ager duobus tantùm ſeminum generibus totus eſt conſitus, tritico ſcilicet à Patrefamiliâs, & zizaniis ab aduerſario ſatis, ratio certè oppoſitionis flagitat vt ſicut tritico ſignificantur omnes filii regni, hoc eſt quicunque ſunt vera Eccleſiæ mẽbra, ita etiam zizania vocentur quicunque non ſunt ex Eccleſia. Sunt autem malorum præter hæreticos plurimæ aliæ ſpecies intra ipſa quoque Eccleſiæ viſcera regnantes, quas cur tandem quæſo Paterfamiliâs prætermiſiſſet? Poſtremò Chriſtus ipſe auctor parabolæ, & idem optimus interpres, nónne diſertè Triticum interpretatur iuſtos qui in regno Patris fulgebunt, Zizania verò omnia offendicula, & eos qui faciunt iniquitatem? eos nimirum omnes qui in Caminum ignis coniiciũtur. Nam duarum tantùm ſpecierum, earúmque oppoſitarum meminit.

Nulla igitur cauſa eſt,opinor,etiam ſi hanc parabo lam de ſola Eccleſia intelligas, propterea quòd zizania dicuntur in medio tritici ſata,cur ſolos hæreticos per zizania accipias, quum ſoli hæretici non ſint malum ſemen ſatum à diabolo, ſoli hæretici non ſint Eccleſiæ offendicula, ſoli hæretici non faciant iniquitatem, ſoli denique hæretici cum fidelibus coniuncti totũ Eccleſiæ corpus in hoc mundo non conſtituant. Hoc autem poſito,per zizania intelligi omnes eos qui bonũ ſemen non ſunt,conſequitur quod de hæreticis non occidendis ex eo colligitur quod dixit Paterfamiliâs, Sinite creſcere ſimul vtraque:hoc,inquam,conſequitur ad cæteras etiam ſcelerum ſpecies accommodari poſſe: quod tam abſurdum eſt vt bonis & doctis hominibus nunquam in mentem veniſſe credam.

Præterea ſi verbis iſtis Patriſfamiliâs, Magiſtratui quoque ciuili interdictum eſſet capitale in hæreticos ſupplicium,ídque addita ratione,ne cum zizaniis ſimul eradicetur & triticum, id eſt ne cum malis etiam boni qui vel iam boni ſunt,vel boni aliquando ſunt futuri,euellantur: hoc quæro,Quũ idem hoc periculum ſemper fuerit, cur olim Dominus in blaſphemos & pſeudoprophetas factioſos tam ſeuerã legem cõſtituerit, vt integras etiam vrbes cum bonis illarum omnibus, ipſiſque adeò armentis perpetuo anathemate deuoueret? Quid enim? ánnon illis etiam tẽporibus periculũ idem erat ne plurimi interficerentur, qui vel per errorẽ peccarant,vel reſipiſcere poterant,& ſtrenuam Eccleſiæ operam nauare? Et tamen non parces eis,in- Deut.13.

» quit Dominus,neque indulgebis,neque abſcondes,
» ſed omnino feries incolas eius vrbis gladio,& quic-
» quid eſt in ea,etiam iumenta eius:ſuccendes vrbem
» igne, vt ſit perpetuò aceruus, nec reædificetur amplius. Cæterùm ne quis hîc fallatur, non rogo an iſta Lex adhuc valeat, (de hoc enim alibi, vt ſpero, diſſeremus) ſed hoc quæro, quũ ſub Veteri fœdere non minus quàm nunc periculum eſſet ne cum zizaniis triticum euelleretur, quî veriſimile eſſe poſſit, Dominum in Nouo fœdere voluiſſe tãtam huius periculi rationẽ haberi, quod olim ſub Moſe prorſus contẽpſerat. Hîc enim agitur de iis qui primum illud ac præcipuum præceptum violant, ET ILLI SOLI SERVIES: quod perpetuum eſt, etiam ſi cultus ratio quoad ceremonias attinet, nunc eſt abrogata. Neque verò valere debet quod nonnulli afferunt, Deum olim ſub Moſe rigidum fuiſſe, ſub Chriſto verò miſericordem. Nam hoc quidem verum eſt, ſi Legem Euangelio opponas, ſicut aliquoties facit Paulus, & alii quoque: ſed ad quæſtionem propoſitam non pertinet. Satis enim conſtat inter omnes mediocriter eruditos hoc non poſſe ſic accipi, quaſi nunc Deus violationem Decalogi comprobet, vel minore quàm antea vindicãdæ gloriæ ſuæ ſtudio teneatur. Imò verò quanto nobis vberior gratia Chriſti aduentu allata eſt, tanto par eſt Dominum eorum peccatis grauius offendi qui incredibili iſto munere abutuntur. Id quod ita eſſe ſatis nos docerent niſi planè cæci eſſemus, horribiles illæ Mahumetiſmi & Papiſmi tenebræ, quibus orbem terrarum obrutum & ſepul-

2.Cor.3.
Heb.12.
Gal.4.
Ieremi.31.

tum eſſe conſtat. Nam quæ tandem Iſraelitici populi clades aut ſeruitus cum hac excæcatione comparari poteſt, in qua Iudæi nunc ipſi cum Mahumetanis & Papiſtis, propter Chriſti cōtemptum, verſantur? Ecquis autem de Deo tam craſſè & imperitè ſentit, vt illum faciat olim quidem, tanquam cæco quodam excandeſcentiæ impetu correptum, legem ſtatuiſſe zizaniis extirpandis tam ſeueram, vt innocētes pariter cum nocētibus inuolueret: nunc verò quaſi ira ipſius deferbuerit, meliorem quandam rationem inueniſſe zizaniis extirpandis citra tritici periculum? Nam id mihi quidem omnino dicendum videtur, ſi parabolam hanc zizaniorum dixerimus quandam eſſe veterum illarum legum moderationem.

Sed & illud tertio loco conſiderandum videtur, qua ſcilicet formula ſit vſus Paterfamiliâs. Neque enim præcipit ſeruis vt ſinant ſimul creſcere zizania, ne pro zizaniis triticum, ſed ne vnà cum zizaniis etiam triticum euellāt: vt facile appareat hanc legem eſſe perſcriptam non vt zizaniis ipſis, ſed vt tritico conſulatur. Itaque (quod Auguſtini, Chryſoſtomi, & aliorum quorundam pace dictum eſſe velim) qui hæc verba ad eos volunt pertinere qui ex zizaniis poſſunt fieri triticū, id eſt ex hæreticis orthodoxi, ideóque cenſent Patremfamiliâs velle vt pœnitendi ſpatium ipſis relinquatur, mihi quidem videntur ſubtiliorem quàm par ſit interpretationem afferre. Cōſtat autem ea demum à Patrefamiliâs zizania vocari, quæ à diabolo ſata ſunt, id eſt reprobos omnes, qui vt tritici ſpeciem ad tēpus men-

tiãtur,ſicut lolium quum adhuc in herba eſt,tamen ſemper ſunt ac fuerunt zizania. At ſiqui ex hæreticis reſipiſcunt, quum eos oporteat ab initio electos fuiſſe,quamuis ad tempus viſa ſint eſſe zizania,quandiu ſcilicet per ignorantiam reſtiterunt veritati, & diaboli laqueo capti fuerunt, nunquã tamen à diabolo ſati fuerunt. Itaque non videntur in zizaniorum numero poſſe comprehendi de quibus in hac parabola quærũt Serui, & Paterfamiliâs reſpõdet. Quod ſi ita eſt, nimirum illa zizaniorũ in triticum tranſformatio non ſatis commodè videtur huic parabolæ applicari.

2. Tim. 2. d. 26.

Deinde quum hæc Chryſoſtomi interpretatio affertur, SINITE CRESCERE, id eſt diſſipate hæreticorum conciliabula, ora obſtruite, & audaciam loquendi concidite, ſed ne interficiatis aut occidatis. Item iſta, SINITE CRESCERE, id eſt dogmata quidẽ impia arguite & anathematizate, ſed hominibus ipſis parcite: quum hæc, inquam, afferũtur, quis non videt verbis Patriſfamiliâs vim afferri? Quamobrem etiam Chryſoſtomus, & Theophylactus eum, vt ſolet, ſecutus, non ſimpliciter putant Patremfamiliâs vetare ne tollãtur zizania, ſed ne bello tollantur. Quia, inquit, ſi arma capietis, neceſſe eſt, quum hæreticos trucidatis, multos ſanctorum ſimul interire. Hieronymus autem vt hoc Patriſfamiliâs interdictum cum Paulo conciliet, qui inceſtuoſum tradit Satanæ, & Corinthios monet vt ſceleſtum hominem expellant à ſeipſis, in ea eſt opinione vt præceps tantũ in ambiguis rebus iudicium prohiberi putet. Sed & Auguſtinus in eodem

Homil. 47. in Matthæum.

Homi. de nomine Abrahami.

Homil. 47. in Matthæum.

In Matth. 13.

ſoluendo nodo laborans, exiſtimat hoc interdictū ad certam offendiculorū ſpeciem ſpectare, quoties ſcilicet ſchiſmatis eſt periculum. Nam alioqui, in- » quit, quum metus iſte non ſubeſt, ſed omnino de fru » mentorum ſtabilitate certa manet ſecuritas, id eſt » quando ita cuiuſque crimen notū eſt omnibus, & o- » mnibus execrabile apparet, vt vel nullos, vel nō ta- » les habeat defenſores, per quos poſſit ſchiſma con- » tingere, non dormiat ſeueritas diſciplinæ. Quorſum autem hæc? nēpe vt iſtas interpretationes coactas eſſe appareat, deinde vt omnes intelligant in huius parabolæ explicatione tantum non eſſe veterum interpretum conſenſum, quantum eſſe Bellii factio vociferatur.

Contra Epiſtolam Parmeniani, libro 3. cap. 2.

Poſtremò ſi hac parabola docere voluit Chriſtus quod ſit ciuilis Magiſtratus in puniendis hæreticis officium, profectò mirum eſt quum eam diſcipulis ſuis flagitātibus explicaret, totā hanc partem ab eo fuiſſe prætermiſſam: & diſcipulos etiam qui tam cupidè illum erant percontati, in dimidia tantùm interpretatione acquieuiſſe. Nam ſi hanc parabolam, ſicut alias multas, prorſus intactam reliquiſſet, aliquis certè locus coniecturis noſtris relictus videretur: ſed quum eam ipſe tam diligenter diſcipulis expoſuerit, fateor me nō videre quomodo has interpretationes à Chriſti ſcopo penitus diuerſas nō dico cōminiſci, ſed quærere poſſimus, quin Chriſto interpreti, & eius diſcipulis inſignem iniuriam faciamus.

Sicut autem ea incommoda expoſuimus quæ conſequi neceſſe eſt, ſi ex hac vnius parabolæ parti-

cula Ciuilem & Eccleſiaſticā in hæreticos poteſta-
tem metiamur, ſic etiam nūc operæpretiū eſt audi-
re quibus rationibus ſoleat hæc interpretatio cōfir-
» mari. Sic igitur aiūt, Paterfamilias eſt Chriſtus: eiꝰ
» Serui, ſunt ii per quos regnū ſuū in hoc mundo ad-
» miniſtrat: ciuiles ſcilicet Magiſtratꝰ, & qui Eccleſia
» ſticæ diſciplinæ præfecti ſunt. His autē officiorum
» ſuorum fines in hac parabola præſcribūtur. Nem-
» pè vt Eccleſiaſtici quidē, qui claues non gladium à
» Chriſto acceperūt, ſua illa peculiari coërcione ſint
» contenti: ciuilis autem Magiſtratus hæreticos, de
» quibus ſcilicet hîc agitur, aliis etiam modis coërce-
» re poſſit: ita tamen vt non occidat, ne ſcilicet vnà
» cum zizaniis etiam triticum euellat. Ego verò pri-
mùm omnium quæro cur Seruorum appellatione
homines potius quàm Angelos intelligant. Nam &
Hebr.1.d.14. Angeli emittūtur in miniſterium, propter eos qui
hæredes erunt ſalutis: &, quum hîc agatur de æter-
no Dei conſilio in Eccleſia repurgāda, probabilius
eſt, ſicut initio hiſtoriæ Iobi, ſic etiam hîc nobis al-
legoricè proponi Dominum cum ſuis Angelis de
futuro Eccleſiæ in hoc mundo ſtatu veluti collo-
quentem. Itaque Theophylactus Seruos interpre-
tatur Angelos: idque etiam videtur ipſa interroga-
tio declarare, quum integram illam Eccleſiæ per
orbem terrarum diſperſæ, repurgationē ſatis con-
ſtet, vel ipſorum, vt arbitror, hominum confeſſio
ne, maius eſſe opus quàm vt humanis viribus admi
niſtrari poſſit. Deinde ſi per Seruos accipias fideles
homines, Seruos nimirū à Tritico ſeparabis: quod
fieri non poſſe puto, quum & ipſi in agro ſati ſint à

Patreſamiliâs. Poſtremò quum in explicatione parabolæ, Chriſtus Patremfamiliâs, agrũ, vtrunque ſemen, inimicum, meſſem, meſſores interpretetur, ſi Serui à Meſſoribus diuerſi ſunt, qua ratione fieri potuiſſe dicemus vt Chriſtus, qui cætera tam diligenter eſt perſecutus, hanc particulam prætermitteret? Quòd ſi reſpondeatur ex Auguſtino, ideo diſtinguendos eſſe Seruos à Meſſoribus, quia probabile non eſt Angelos quicquã eorum ignorare quæ gerant diaboli, hîc autem Serui ignorant à quo ſata ſint zizania: deinde quia Paterfamiliâs ipſe diſtinxit, quum Seruis reſpondens non dixerit, IN TEMPORE MESSIS DICAM VOBIS: ſed, IN TEMPORE MESSIS DICAM MESSORIBVS. Reſpondeo, ſubtilius illud eſſe quàm vt à Theologo decidi poſſit, & fortaſſe curioſius quàm vt de eo ſit quærendum. Quod autẽ ad poſteriorẽ rationem attinet, ſanè diſtingui Seruos à Meſſoribus concedo, ſed vt genus à ſpecie, ſiue, vt ita dicam, partem à toto. Seruorũ enim nomẽ omnibus adminiſtratoriis Spiritibus cõmune eſt, & generale ac perpetuũ: Meſſorũ autẽ fũctio peculiaris eſt ad id mun⁹ emiſſis, & tẽporaria. Ex quibus efficitur, quum Seruorũ appellatione Angeli poti⁹ quàm homines intelligantur, fundamentum huius interpretationis de non occidendis à Magiſtratu hæreticis corruere.

Sed & illud quærendũ videtur, qua ratione probari poſſit Chriſtũ de Ciuili iuriſdictione hîc egiſſe, quũ de his rebus nihil, quod ſciã, à Chriſto præcipi ſoleat. Sed etiam ſi concederem hîc agi de Magiſtratu, quaten⁹ & ipſe regni Dei pars eſt, probabi-

lem tamen rationem afferri vix poſſe puto cur de ipſius in hæreticos potius quàm reliquos ſceleratos iuriſdictione hîc agatur: quum, vt antè oſtendimus, Zizaniorum appellatione omnia offendicula intelligantur. Neque enim verum eſſe arbitror quod
» ſcripſit quidam: nempe periculum non eſſe, quum
» fur punitur aut homicida, ne bonus homo occida-
» tur: quia homicidium nemo vnquam defendit, ne
» homicida quidem: religionis autem diuerſam eſſe
» rationem, in qua facile poteſt quiſpiam vir bonus
» hallucinari: quia ſcilicet obſcurè & per ænigmata ſæpe tradita eſt. Hoc, inquam, verum eſſe non puto. Nam vt de Scripturæ obſcuritate nihil dicã, quam fruſtrà nonnulli contumaciæ ſuæ prætexunt, vt de Molochi ſacrificiis, vt de Circuncellionũ furoribus taceam, cui ignotum eſſe poteſt hoc noſtro tempore Libertinos, Anabaptiſtas, Dauidiſtas homicidia ſpiritualibus ſuis reuelationibus non modò vt licita defendere, ſed etiam re ipſa aliquoties exercuiſſe? Quinetiam & furta & adulteria tollunt, qui diſtinctas rerũ poſſeſſiones ſublatas eſſe volunt, & in iſtis erroribus nonnulli præfractè mori malunt quàm culpam agnoſcere. Deinde quũ ſæpe in his iudiciis innocentes accuſentur, & falſis teſtibus cõuicti aut tormentis ad confeſſionem adacti damnẽtur, quod in iuſto & legitimo hæreſis iudicio accidere non poteſt, in quo ſcilicet omnes ex ore ſuo iudicãtur, quis non videt in iſtis etiam criminibus maximum eſſe periculum ne cum zizaniis triticum euellatur: ſiquidẽ hæc verba ſic interpretari libet? Quis autem, niſi impurus Anabaptiſta, idcirco contendat præ-

dones vel homicidas non eſſe capite puniẽdos? Poſtremò ſi hæretici definitionem diligenter conſideremus, fatebimur vix aut ne vix quidem fieri poſſe vt idem hæreticus & vir bonus eſſe poſſit. Neque enim quiſquis errat, aut pertinaciter etiam errat in cauſa religionis, hæreticus eſt, vt antè oſtendimus: ſed is demum qui rite & ſæpe ex verbo Dei admonitus, volens ignorat veritatem, neque ſuper fundamentum ædificat, ſed iudicium ſuum Eccleſiæ auctoritati præfractè & factioſè anteponit. Is demũ hæreticus eſt, ii ſunt, inquam, de quibus quærimus an eos liceat ciuili Magiſtratui vt publicę concordiæ peruicaces perturbatores, & in Deum improbè ac ſceleratè peccantes (affectata enim ignorantia ſummus eſt improbitatis gradus) capitali etiã ſupplicio pro criminis magnitudine coërcere. Quamobrem quum ſemper adiuncta ſit hæreſi conſcientia mala, quanuis hoc inficientur hæretici ad mortem vſque contumaces, vbi tãdem eſt ſummũ illud periculum ne quum hæreticum occidis, triticum extirpes? Et hæc quidem hactenus.

Quid igitur? quomodo hanc parabolam explicabimus? Mihi quidem Chriſti interpretatio ſatiſfacit, ex qua ſatis intelligi poteſt propoſitam hanc eſſe parabolam vt ex ea intelligeremus quis ſit in genere à propagata Euangelii doctrina regni Dei ſtatus ad conſummationem vſque mundi futurus. Sed hoc nobis allegoricè declaratur. Sicut enim initio hiſtoriæ Iobi proponitur nobis Deus vt rex aliquis cum ſuis proceribus, ſic cũ Angelis ſuis, Satana quoque præſente diſſerens, vt nobis ob oculos

incomprehenſibilis illa Dei prouidentia mundum vniuerſum per Spiritus adminiſtratorios gubernantis, quaſi in tabella proponatur: ita etiam hoc loco Dominus cum iiſdem Angelis, velut paterfamiliâs cum ſeruis ſuis, de futuro laborum ſuorum exitu colloquitur. Rectè autem non faciunt, opinor, qui in ſingulis parabolæ verbis inſiſtunt, quũ ſpectandus ſit potius eius finis. Alioqui, ne longius abeam, ſi in alia eiuſdem decimi tertii capitis parabola de tribus ſatis farinæ, curioſè ſcruteris quænam ſit illa mulier, quæ farina, cur trium ſatorum fiat métio: ridicula multa neceſſe eſt effutiri, quum hac ſimilitudine hoc vnum doceatur, fore vt verbum Dei inſtar fermenti cuiuſdam per vniuerſum mundum propagetur. Quamobrem in hac quoque parabola ſingulas eius partes ad eius finem & ſcopum puto applicãdas. Quum igitur improuiſa mala vehementius feriant, diligens Paterfamiliâs voluit nos eorũ eſſe admonitos quibus futurũ erat vt quo magis pius eſt aliquis, eo magis offenderetur. Eſt autem inter cætera vel maximum hoc offendiculum de quo hîc agitur. Solent enim ſanctiſſimi quique aſſiduis Eccleſiæ calamitatibus magnopere commoueri, & humanis iudiciis periniquum videtur quòd impii paſſim floreant, & Eccleſiam domi ac foris pertinaciſſimè oppugnent. Conſolatur autem nos Paterfamiliâs noſter à quo ſati ſumus, & nobis prædicit perpetuam quidem fore hanc Eccleſiæ in hoc mundo conditionem, & nunquam hîc defutura zizania: itaque non eſſe quòd integrã Eccleſiæ repurgationem in hoc mundo ſperemus, ſed

hunc mundum perpetuum non fore. tempus enim quoddam à Deo conſtitutum eſſe in quo repurgatum triticum in horreum recondatur, reſecta autem zizania exurantur. Quòd autem tãdiu integra illa repurgatio Eccleſiæ differatur, noſtro bono fieri, adeò vt ſiqui aduerſus Dei conſilium hanc integram Eccleſiæ repurgationem forte aggrediantur, non modò nihil ſint effecturi, ſed etiam magnum Eccleſiæ allaturi detrimentum. Sciamus igitur Eccleſiam temerè non agitari, ſed quia ita expedit, vt conſiliis Dei acquieſcentes, tempus meſſis patiẽter pro ſe quiſque expectemus. Hæc igitur huius parabolæ ſumma eſt, ſicut ex ipſius Chriſti interpretatione apparet. Ecquis autem non videt, quanuis in hoc mundo ſemper ſint futuri mali cum bonis per mixti, ſitque iſta permixtio patienter ad tempus vſque meſſis perferenda, minime tamen inde conſequi vel ciuilem Magiſtratũ, vel Eccleſiaſticæ diſciplinæ præfectos ceſſare in officio oportere? Quid enim? an quia ſemper in hoc mũdo prædones erũt aliqui & homicidæ, idcirco ciuilis Magiſtratus neque prædones, neque homicidas capitali ſupplicio puniet? Neque eſt iniqua hæc comparatio, quũ iam antè oſtenderimus zizaniorũ appellatione omnia Eccleſiæ offendicula comprehendi. Quare vt liberè dicã quod ſentio, neque de Ciuili, neque de Eccleſiaſtica iuriſdictione hîc agi puto. Hæc enim vtraque ad particularia ſingularũ perſonarum iudicia, id eſt ad particularem Eccleſiæ repurgationẽ pertinet. Hoc autẽ loco diſſeritur de integra illa & vniuerſali Eccleſiæ totius repurgatione, quam Domi-

nus in extremum illud iudiciũ differt, Angelorum miniſterio peragendam. Idque, ni fallor, vel ex ipſa Seruorum interrogatione, & Patriſfamiliâs reſponſo liquere poteſt. Neque enim quærũt Serui, Num vis vt hanc vel illam manifeſtam zizaniam colligamus? id eſt vt hũc ſceleſtum, ſiue hæreticum, ſiue ſcortatorem, ſiue furem, ſiue alio aliquo ſcelere infectum è medio huius Eccleſiæ eiiciamus, ne parũ fermẽti totam maſſam corrũpat? Nam ſi hoc quæſiſſent, & per Seruos intelligas Eccleſiaſticæ diſciplinæ præfectos, proculdubio reſpondiſſet Paterfamiliâs quod per Paulũ poſtea præcepit & exercuit. Neque item quærunt, Num vis vt ſceleſtum & blaſphemũ atque adeò factioſum hunc maieſtatis tuæ & Eccleſiaſticæ auctoritatis perturbatorem è vita deturbemus? Reſpondiſſet enim profectò Paterfamiliâs ſi per Seruos, ciuiles Magiſtratus accipias, hoc ipſum quod per Moſen edixit in blaſphemos & factioſos pſeudoprophetas. Hoc, inquam, nõ quærũt Serui: ſed, Num vis vt colligamus zizania? id eſt vt bonum illud ſemẽ quo totum orbem terrarum conſeuiſti, ab omnibus iſtis offendiculis repurgemus? Itaque Paterfamiliâs iubet vt meſſem, id eſt mundi cõſummationẽ expectent: ex quo ſatis apparet illos de integra totius Eccleſiæ repurgatione Patremfamiliâs conſuluiſſe. Nam alioqui quũ de ſingularibus iudiciis agitur, id eſt de hac vel illa zizania euellenda, idem ſentiendum quod de particulari tritici ipſius collectione. Sicut enim Dominus colligendo ſuo tritico, ſi ſingulas perſonas ſpectes, nõ autem totũ Eccleſiæ corpus, meſſem illam vni-

uerſalem non expectat: ſed ſigillatim quotidie ſuos demetit, quum eos ex hoc mũdo euocatos, in regno ſuo collocat: ſic etiã de peculiari & quotidiana ſingulorum zizaniorum meſſe iudicandum eſt, quum ſceleratos ex hoc mundo vel per Magiſtratum, vel alia aliqua ratione ſublatos, in tenebras exteriores abiicit. Quare vt tandem finem aliquem dicendi faciam, & paucis omnia complectar, de vniuerſali Eccleſiæ ab omnibus ſceleratis repurgatione hîc agitur, de qua ſcilicet rogatus Paterfamiliâs, de vniuerſali etiam meſſe reſpondit. Sicut autem vniuerſalis meſſis, id eſt ſupremum illud iudicium, particulares meſſes, id eſt quotidiana tũ in electis tũ in reprobis iudicia non tollit: ſic etiam exiſtimandum eſt, vniuerſali illa repurgatione, quæ in ſupremo demum iudicio fiet Angelorum miniſterio, particulares ſingularum Eccleſiarum repurgationes ex auctoritate vel Ciuili vel Eccleſiaſtica ritè factas, quæ vtraque à Domino in ſua Eccleſia quotidianis iſtis iudiciis eſt conſtituta, minime impediri: & quum iſta diſtincta ſint, perperam nos facturos ſi ea confundamus.

Secundum argumentum: Quia Magiſtratui non licet animam occidere.

Nunc aliud argumentum aggredior cum ſuperiore prorſus coniunctum. Putant enim nonnulli, *Quum hæretici nullam in regno Dei partem habeant, Magiſtratui concedi non poſſe ut eos interficiat, quin eum quodammodo faciamus damnationis miniſtrum. Atqui animam occidere ſolius Domini eſt. Hæreticum igitur occidere non debet Magiſtratus, ne Dei officium uſurpet.* Ego verò paucis reſpondeo, ſi hæc ratio olim ſub Moſe non valuit, Refutatio.

ne nunc quidem cauſam eſſe cur valere exiſtimemus, quũ de Magiſtratus legitima poteſtate nihil ſit à Chriſto detractum. Cõſtat autem Dominum conſtituiſſe vt blaſphemus & pſeudopropheta qui à Dei cultu alios abducit, capitali ſupplicio à Magiſtratu, abſque vlla miſericordia, è vita deturbetur, neque additam eſſe reſipiſcentiæ conditionem. Deinde quòd de hæreticis obiicitur, in cæteris quoque ſceleratis locum habere poſſe conſtat. Nam & homicidæ & venefici, & Sodomitæ, cæteri denique facinoroſi homines damnari, & ad necem trahi poſſunt, quos anteactæ vitæ non pœniteat, imo verò qui ſcelerum ſuorũ recordatione delectentur, & iudicii Diuini, ac præſentis mortis nullo prorſus ſenſu afficiãtur. Nos quidẽ certè nonnullos vidimus qui in ipſis carnificũ manibus, quãuis optimo iure damnati, tamẽ Magiſtratum conuitiis lacerarent: alios qui ſe libenter mori dicerent, quòd inimicum ſuum eſſent vlti: alios qui induci non poſſent vt iis ignoſcerent à quibus erãt accuſati: quoſdam etiam qui Deo ipſi maledicerent. De bellis autem quid dicam, quæ tamen inter omnes pios conſtat ex Magiſtratus auctoritate legitimè nonnunquam indici & geri poſſe? Quid igitur? an in iſtis omnibus qui interficiendi ſunt expectanda erit à Magiſtratu reſipiſcentia, ne animas quoque ipſas occidere, & in Dei poſſeſſionem inuadere videatur: ac non potius, vt Dei miniſter ad iram, in flagitioſorum corpus animaduertet, ciues ſuos aduerſus aliorum iniurias armis tuebitur, cætera Domino committet? Iubet Moſes Leuitas arreptis gladiis obuium quenque ſi-

Leuit.24.c.15. Deut.13, & 18.

Exo.32.d.27.

ne vllo prorſus diſcrimine trucidare: parent illi, & hoc ipſorum factum à Deo, Moſis voce, comprobatur. An hic, obſecro, Moſes quũ de idololatria & incredulitate, (peccatis, vt quidam vocant) ſpiritualibus, ageretur, reſipiſcentiã expectare debuit, ne animicida fieret? Imo verò ſi qui ſeriò reſipuiſſent, illis potius parcendum fuiſſet, & in ſolos contumaces gladius ſtringendus. Phinees quoque, quanuis extra ordinem, tamen duos in ipſo adulterio confoſſos detrudit ad inferos. An igitur animas dicetur occidiſſe, qui tamen idcirco tantopere commendatur? Duo cum Chriſto crucifixi ſunt latrones, vterque flagitiis coopertus: vnus in Paradiſum recipitur: alter, vt probabile quidem eſt, reiicitur. Num ideo Magiſtratus in illo puniẽdo iuſtus, in iſto crudelis, ac non potius in vtroque fuit Dei miniſter ad iram? Sic enim omnino ſe res habet. Magiſtratus conſtitutus eſt à Deo vt vitam tranquillam degamus cum omni pietate & honeſtate. Quare quiſquis inuehit vllam vel in rebus humanis, vel in religione ἀταξίαν, quod præ cæteris omnibus hæretici faciũt, in eum debet pro criminis magnitudine ex præſcripto legum animaduertere. Tenetur tamẽ, fateor, pro Chriſtiana charitate, quum ſcelus hominis potius quàm hominẽ ipſum perſequatur, quoad eius fieri poteſt, efficere vt miſer ille cui ſubeũda eſt pœna, peccatum agnoſcens, veniam à Deo petat. Siue tamen culpam agnouerit, & ſit deprecatus: ſiue pertinax ad extremum fuerit, ſicut nihil debet temerè & inconſideratè facere, ita officiũ eius omnino flagitat, ne nocenti parcat, ſed potius iniunctum

Num.25.b.8. & c.11.

1.Tim.2.a.2.

Magiſtratus.

ſibi à Domino munus exequatur. Neque propterea dici poteſt animã illius interfeciſſe, vt pote quem non interfecerit vt à Deo damnaretur, ſed vt cæterorum tranquillitati conſuleretur, útque exemplo in vnum edito, cæteros in officio, pœnæ ſaltem metu contineret. Quum autem nihil non fecerit vt infelix ille in peccato ſuo non moreretur, animæ certè iudicium Deo integrum reliquit, & ille extremam illam ſuam peruicaciam potius quàm Magiſtratum accuſare debet. Id autem cum in omnibus per ſe (vt opinor) ſatis liquet, tum verò maxime in hæreſeos crimine, de quo peculiariter à nobis quæritur, ipſius Pauli auctoritate comprobari poteſt, qui hæreticos αὐτοκατακρίτους vocat. Hæreticꝰ ergo ex Paulo, quoad æternum illud ſupplicium quod ex ſolius Dei ſentẽtia decernitur, ſibiipſi cauſa eſt exitii: ad corporis autem pœnã quod attinet, eam quoque ipſe ſibi ſuis ſceleribꝰ accerſiuit, ſed in ea infligẽda Magiſtratus eſt Dei ad iram miniſter. Et certè hæreticos ipſos multo iuſtius quàm eos à quibus interficiuntur poſſis animicidas appellare.

Et hæ quidem ſunt, ni fallor, rationes quibus adducti nonnulli boni & eruditi homines, puniendos intra mortẽ hæreticos cenſuerunt: quibus ego nullius profectò contentionis, ſed ſolo veritatis ſtudio reſpondẽdum putaui. Nã ſiqui ſunt qui hæc etiam argumenta proferant, Quòd nullus ad fidem cogi poſſit: Quòd Apoſtoli hanc rationem non ſint ſecuti: illis in altera ſuperioris diſputationis parte ſatiſfactum eſſe ſpero. Quòd autem nonnulli clementiam Crihſtianam nobis proponunt, Deum enim

non comburere errantes ouiculas, ſed quærere & ſanare: cupere non vt hæreticos occidamus,ſed deuitemus: gladios eſſe in vomeres conflandos, & lanceas in falces, & ſimilia multa à Chriſto illo manſuetiſſimo noſtro Seruatore præcipi: hæc nos omnia & probamus & pro viribus ſectamur. Quum enim, vt iam ſæpe teſtati ſumus, & iterum teſtamur, non infideles, non ſimpliciter errantes, non quoſuis errores, ſed manifeſtam tantum & ex verbo Dei ritè conuictam impietatem moderatè in factioſis hominibus, capitali tamē pœna, quum hoc poſtularit blaſphemiæ aut periculi magnitudo, puniēdam, ídque non ab Eccleſiaſticæ diſciplinæ præfectis, ſed à ciuili Magiſtratu cenſeamus, nemo non videt nos à Mahumetana & Papiſtica tyrannide, cuius nos iſti Academici inſimulant, quamlongiſſimè abeſſe. Vociferantur quidē multi ſe vereri ne furioſis hominibus gladium porrigamus,& hanc quæſtionem hoc calamitoſo ſeculo parū neceſſariam eſſe iudicāt, in quo ſcilicet refrænāda potius quàm amplificanda quorundam poteſtas videatur. Sed ego profiteor me, quanuis re ipſa nonnullorū crudelitatem pro Dei nomine(quidni enim in Domino glorier?)expertum,tamen iſtis aſſentiri non poſſe. Nam vt omnes etiam poteſtate ſua abutantur,non eſt tamen noſtrū veritatem diſſimulare,& terminos à Deo poſitos amouere. Nihil eſt autem nobis in Eccleſia, hoc præſertim tam licētioſo ſeculo,maiore ſtudio ac contētione faciēdum, quàm vt poſt ſynceram doctrinam Euangelii explicatam, & ciuiles Magiſtratus,& qui Eccle-

ſiaſticæ diſciplinæ præfecti ſunt, iuriſdictionis & poteſtatis ſuæ terminos benè & accuratè norint. Nam hoc ego liberè coram Deo & Angelis ipſius teſtor, quas hodie corruptelas paſſim in Eccleſia Dei, maximo cum luctu ferre cogimur, eas omnes ab hac tanquam ſcaturigine exortas, quòd Principes partim officii ſui ignoratione, partim quòd ipſi vitioſiſſimi eſſent, partim ſegnitie, quam qui Principibus adulantur, clementiam falſò vocāt, neque ſeſe cum veris Eccleſiæ Miniſtris fortiter coniunxerint, neque callidiſſimis Vulpibus in ouile Dei irrepentibus, quum Eccleſiæ claues parùm metuerent, ſuos illos exertos gladios ſatis ſeuerè oſtentarint. Ita enim factum vt (quod de vulpibus quidam ſcribūt) quum in Lupos degeneraſſent, eiectis ex Eccleſia Paſtoribus, eorum ſedes ſecurè occuparint: deinde, iuſto Dei iudicio, ipſos ſibi Principes ſubiecerint, donec Satan in ipſo Dei templo ſedens, ſummos orbis Monarchas fecerit ſuæ crudelitatis adminiſtros. Vbi enim ordo à Deo conſtitutus negligitur, ſummam omnium rerum perturbationem conſequi neceſſe eſt. Hæc, inquam, eſt vera Eccleſiarum vaſtationis origo, non illa quam Monfortius tradit. Clamat enim iſte, Papæ tyrannidem (cuius tamen nomen ſtudioſè iſti vbique ſubticere ſolent) inde profectam, quòd iudicandi poteſtatem hominibus ademerit. Ineptè quidem, ni fallor, quum Tyrannum iam eſſe oportuerit qui hoc prohibere poſſet: neque vnquam in Eccleſia Dei ita libera fuerit & promiſcua iudicādi poteſtas, vt, ſicut licere vult Mōfortius, ſinguli quiduis ſentire ac docere poſſēt.

Tertium argumentum: A zizaniorum parabola, ex Academi-corum ſententia.

Sed agè, ad noſtros Academicos reuertamur. So-
lent enim & iſti nonnulla proferre argumenta, quæ
nos, vt ſpero, ineptiarum & impudentiæ plena eſſe
facilè oſtendemus. Prodeat ergò primo loco miri-
ficum cuiuſdam enthymema qui ſe Clebergiũ vo-
cat, cuius lepidiſſima iam aliquot argumenta abſol
uimus. Pugnat enim & iſte zizaniorum parabola:
& quidem, vt ſibi videtur, admodum acriter, ancipi
ti nimirũ telo. *Si hæretici*, inquit, *zizania ſunt, non debẽt
interfici, ſed ad tempus relinqui: ſin hæretici zizania non ſunt,
ſed homicidæ & cæteri facinoroſi, oportet facinoroſos ad tempus
uſque relinqui, non occidi: quod falſum eſt. Nam ſi facinoroſi non
occiderentur, non poſſet ſtare mundus. Atqui neceſſe eſt aut facino-
roſos aut hæreticos relinqui uſque ad meſſem. Ex quo conſequitur,
ut qui uult hæreticos interfici ante meſſem, idem nolit facinoro-
ſos interfici: & qui facinoroſos uult interfici, idem nolit hæreticos
interfici, niſi uelis repudiare Chriſti præceptum de zizaniis relin-
quendis.* Obſecro, quis noui iſtius Carneadis acumen Refutatio.
non admiretur? Ego verò Clebergi plus etiam tibi
cõcedo quàm petas. Tu enim vel hæreticos vel cæ-
teros facinoroſos contendis zizania vocari: ego ve-
rò & hæreticos & cæteros facinoroſos, id eſt omnia
offendicula, & quotcunque faciunt iniquitatem, af-
firmo zizaniorum appellatione comprehendi: ne-
que hoc reprehendere potes, quin Chriſtum ipſum
reprehendas. Quid igitur? nẽpe ſi tuam hypotheſin
ſequamur, id eſt ſi hæc verba, SINITE CRESCE-
RE ZIZANIA VSQVE AD MESSEM: ciuili Ma-
giſtratui dicta ſunt, & iis prohibetur interficere,
conſequetur nullos nocentes ante ſeculi conſum-

mationem interficiendos, nullum ſcandalum ante ſupremi iudicii diem tollēdum: quod neque fit, neque fieri poteſt. Relinquitur ergo ineptũ eſſe tuum dilemma, in quo nimirum falſam hypotheſin aſſumas, atque adeò idipſum ponas quod in quæſtione verſatur: in quo denique non omnia comprehendas. Nam, vt antè oſtendimus, neque ad ciuilē Magiſtratum, neque ad Eccleſiaſticā diſciplinam iſta ſpectant, neque iis ſignificatur nullos nocētes quotidianis iudiciis vel à Magiſtratu tollendos è medio, vel Eccleſiaſtica diſciplina coërcendos, ſed potius offendicula vſque ad ſeculi cōſummationem in Eccleſia nunquam defutura. Quamobrem prohibentur Angeli ex Dei decreto ante id tempus integram illam Eccleſiæ repurgationē aggredi, quæ à Paulo redemptio filiorum vocatur, & quam Petrus teſtatur ab Angelis cupidiſſimè expectari. At enim, dices, ſolent hæc aliter à veteribus præſertim exponi. Solent profectò, & à nonnullis etiā recentioribus. Sed ex veteribus mecum facit Theophylactus, qui per Seruos interpretatur Angelos: & reliqui (quod eorũ pace dixerim) à ſeipſis diſſentiũt. Ex recentioribus autem doctiſſimus quiſque mecum Chriſti interpretationem ſequitur: quod à vobis reprehendi non poteſt quin voſipſi in grauiſſimam reprehenſionem incurratis. Deinde verò ecquem ex Patribus proferetis qui vobis in eo patrocinetur, quòd non modò non interficiendos, ſed ne iudicandos quidē hæreticos cenſetis, adeò quidem impudenter, vt vos non pudeat affirmare nullum hominum genus eſſe minus metuendum, nempe

Rom.8.d.19.
1.Pet.1.c.12.

vt cuiuis quiduis ſentire ac docere liceat? Sed hæc vet⁹ eſt diaboli techna. Teſtatur enim Auguſtinus ſuo etiam ſeculo nonnullos hanc parabolam ita eſſe interpretatos, quorum errorem ſic refellit: Quidam, inquit, quum bonorum malorúmque permixtionem in Eccleſia demonſtratam vel prædictam eſſe perſpexerunt, & patiẽtiæ præcepta didicerunt, quæ ita nos firmiſſimos reddunt, vt etiam ſi videntur in Eccleſia eſſe zizania, non tamen impediatur aut fides, aut charitas noſtra: aut quoniam zizania eſſe in Eccleſia cernimus, ipſi de Eccleſia recedamus, inſtituendam putant eſſe & Eccleſiam & diſciplinam quãdam peruerſiſſimam, ſecuritatem Præpoſitis tribuentes, vt ad eos non pertineat niſi dicere quid cauendum, quídve faciendum ſit: quodlibet autem quiſque faciat, non curare. Quibus reſpondens, primùm dico, ne quis ea teſtimonia Scripturarum quæ commixtionem bonorũ & malorum in Eccleſia vel præſentem indicant, vel futurã prænuntiant, ſic accipiat vt diſciplinæ ſeueritatem ſiue diligentiam ſoluendam omnino atque amittendam, non illis edoctus literis, ſed ſua deceptus opinatione exiſtimet. Neque enim quia illam primi populi permixtionem Moſes Dei famulus patientiſſimè perferebat, ideo non in multos gladio vindicauit. Et Phinees ſacerdos adulteros ſimul inuentos vltore gladio confixit. Hactenus Auguſtinus: quem quidem non nego à Donatiſtarum cæde abhorruiſſe, ſed ita tamen vt ad licentiam illam veſtram conſtituendam, illius auctoritatem fruſtrà iactetis.

Lib. de Fide & operibus, cap. 1, & 2.

Quartum argumentum: Quia maxima pars hominum eſſet occidenda.

Sed tempus eſt vt aliud iſtorum argumentũ aggrediar. *Si occidendi ſunt blaſphemi,* inquit Monfortius
Rom.2.d.24. Bellii collega, *tollendi ſunt ij præcipuè qui Deum ore profitentes, factis negant: quum in cauſa ſint ut nomen Dei blaſphemetur. Si occidendi qui alienis dijs ſacrificant, præcipuè occidendi ſunt qui ſacrificant deo ſuo Maozim, id eſt uiolẽtiæ & crudelitati.*
Epheſ.5.b.5. Coloſſ.3.a.5. Philip.3.d.19. *Item auari, quorum auaritia eſt idololatria: & guloſi, quorum deus uẽter eſt. Itẽ Simoniaci* (inquit Eleutherius) *qui maximi dicũtur hæretici, Can. Eos qui. 1. quæſt. 1. Verũ, quæſo quid fieret tãto hæreticorũ grege? Vnde carnificũ lignique ſatis ſuppeditaretur ad eos omnes comburendos? Nam* (excipit Mõfortius) *quum ſint innumerabiles ſectæ, quarum nulla cum alia in Scripturarũ ſacrarũ interpretatione conueniat, oporteret omnes interfici, excepta una, & ea minima, quandoquidem Chriſti grex paruulus eſt. quod quàm ſit abſurdum, & quàm fieri non poſſit, quis*
Refutatio. *non uidet?* Et hæc quidem iſti. Quaſi nimirum nos
in eos omnes qui à nobis, vel potius à veritate diſ-
ſentiunt, nihil aliud quàm cædes & minas ſpire-
mus. aut quaſi tam rudes ſimus, vt apertos paralo-
De blaſphemia. giſmos non cernamus. Paucis igitur reſpondeo di-
ſtinguendas eſſe tum blaſphemiæ, tum idololatriæ
ſpecies. Blaſphemus enim in genere dici poteſt qui
famam alterius lædit, vt ipſa verbi notatio decla-
rat, útque etiã à Paulo accipitur 1.Cor.4.c.12. ſicut
vos Academici facitis, quum tot clariſſimas Reſ-
publicas, tótque eximios Chriſti ſeruos vt crude-
les & immanes calumnioſiſſimè accuſatis, de quo
crimine ex Ciuilibus legibus iudicandum eſt. Sed
anguſtiore ſignificatione blaſphemus à Theolo-
gis vocatur qui vel proprio honore Deum ſpoliat,
vel quippiam illi affingit ipſius natura indignum

& alienum, is denique qui maieſtatem Dei lædit,& contumelia afficit. Huius autem blaſphemiæ ſpecies præterea diſtinguendæ ſunt. Interdum enim cum hæreſi coniuncta eſt, ſicut nuper in Serueto, ſicut etiam in iſtis Academicis qui Trinitatis cognitionem negāt meliorem hominem efficere, qui Libero arbitrio conſtituto gratiam Dei imminuunt, qui denique verbum Dei obſcurum & ænigmaticum eſſe conqueruntur. Iſtos verò non dubium eſt tanto grauioribus ſuppliciis dignos eſſe, quanto Maieſtas Dei pertinaciter & improbè violata ſeuerius quàm Regū & Principum omnium dignitas eſt vindicanda. Sed interdum hæc blaſphemia ab ignoratione proficiſcitur: ſicut olim à Paulo, & hodie (vt exiſtimo) à multis Iudæis, Turcis, Papiſtis, Chriſtus indigniſſimis cōtumeliis, ignoratione potius quàm improbitate, afficitur: quod & ipſum aliquādo iis accidit qui Chriſtiana alioqui religione tincti, tamē in præcipuis adhuc Chriſtianæ doctrinæ capitibus ſummam ignorantiam produnt. Et iſtorum quidem blaſphemias non excuſo. Neque enim dubium quin iram Dei grauiſſimam mereantur, quum hæc ipſa ignoratio in qua verſantur, pœna ſit peccati. Sed tamen pro iſtis potius orandum eſt, & infirmi patienter erudiendi, quàm ſupplicium de illis à Magiſtratu ſumendum, niſi pertinacius affectata ſit ignorantia. Tunc enim non infirmi, ſed improbi habendi ſunt: & Princeps Chriſtianus rebelles Eccleſiæ perturbatores, in ſua quidem ditione, (nam eos qui foris ſunt Deus iudicat) pro criminis magnitudine coërcere debet. Poſtre-

Rom.14.a.1.
2. Tim.2.d.24.
1.Cor.5.d.12.

mò quædam blaſphemiæ ab ira & inconſiderato animi impetu proficiſcuntur, quæ ſanè ſunt execrandæ, ſed de quibus tamen certa regula tradi non poteſt. Sunt enim prudenter omnes circunſtantiæ, quæ multiplices ſunt, conſiderandæ, vt neque Dei maieſtas impunè violata ſit, neque Eccleſiæ offendiculum inultum maneat: neque tamen eiuſmodi ſit remedium vt morbum potius exacerbet quàm ſanet, ſummò denique temperamento ſeueritatis & charitatis pœna condiatur. Dicite igitur quid tandem ſit in iſtis quod à vobis meritò reprehendi poſſit, & calumniari nos deſinite, quaſi quum legem à Domino in blaſphemos perlatam tuemur, in omnium penè mortalium perniciẽ coniurauerimus. Ad idololatriam verò quod attinet, multo etiam magis adhibenda fuit diſtinctio. Nam, vt alias Idoli ſignificationes omittã quæ ad rem non pertinẽt, Idola interdum vocamus rerum corporatarum ſimulacra ex materia quapiam fabricata. Iſtis igitur ſimulacris qui Diuinitatẽ vlla ex parte tribuunt, quíve in illis Deum vlla ratione colunt, Idololatræ, id eſt idolorum ſerui dicuntur. Eam autem idololatriam Scriptura ſingulis paginis grauiſſimè reprehendit: ex quo colligere neceſſe eſt vix quicquam eſſe quo Deus magis offendatur, quódque acerbius vindicet. Nequaquam tamen in omnes omnium gẽtium Idololatras legem cõſtituit, ex qua punirentur: ſed in eos demum qui in populo ſuo Iſraelitico, cui vni leges præſcribebat, illam inuehere eſſent conati, cæteros nimirum iudicio ſuo puniendos reſeruans. Sic ergo nunc ſi

De Idololatria.

quis in Eccleſia Dei ad Paganicam vel Papiſticam idololatriam homines ſtuderet reuocare, Chriſtiani Magiſtratus officium poſtulare dicimus vt in ſceleratum eiuſmodi idololatrã animaduertat: quod etiam fuiſſe aduerſus Paganos ſancitum Au- Lib.1.contra Parmeniani epi guſtinus teſtatur. Papiſtas tamen ferimus, & ad Ec- ſtolam, cap.7. cleſias noſtras accedẽtes benignè excipimus: minime quidẽ, vt vos cõfingitis, illorũ metu, (cur enim eos occidere, ſi occidere fas eſſet, vereremur, qui ab ipſis occidi quotidie pietatis cauſa, Dei gratia, non formidamus?) ſed quia eos qui foris ſunt Deus iu- 1.Cor.5.d.12. dicabit: & aliud eſt à religione deficere, & alios ad defectionem ſollicitare, quàm veritatis viam quam nunquam ingreſſus fueris, non tenere. Quo verò iure Magiſtratus in alienos ſubiectos inuaderet? Etſi enim eius officium eſt, Chriſti religionem in ſua ditione etiam gladio, quum aliter non licet, aduerſus omnes fortiter & cordatè tueri ac retinere, armis tamen eam propagare nec poteſt quiſquam, nec debet. Sed alia quædam idololatriæ ſpecies ſæpenumero incidit, pernicioſiſſima quidẽ illa, ſed de qua tamen aliter quàm de ſuperiore iudicandum eſt. Idolum enim interdum vocat Scriptura quicquid in alicuius animo pro Deo regnat, & ſummum imperium tenet, cui nimirum quiſpiam præterito vero Deo, ſeſe in ſeruitutem addicit. Illud autem vel prorſus commentitium eſt, quia ſola imaginatione exiſtit: vel exiſtit quidem in rerum natura, ſed tamen non eſt eiuſmodi quale id eſſe nobis perſuaſimus: quæ vtraque idolorũ ſpecies exemplis videtur declaranda. Mahumetani quendã exi

mium Prophetam,& Dei interpreté ſomniant Mahumeten nomine, & religionem ex eius auctoritate ſibi conſtituerunt, quæ tota ſomniis & vanis imaginationibus conſtat, earum ſcilicet rerũ quæ nuſquam ſunt, & nuſquam ſunt euenturæ. Huc etiam Papiſtarum purgatorium, & vanas plurimas opiniones referimus. Tot igitur iſti habent idola, quot ſibi ſomnia ſunt comméti. Alii ex rebus creatis ſibi in animo faciunt deorũ ſpecies quibus ſeruiant; qua ratione guloſus ventrem, auarus diuitias, ambitioſus honores, libidinoſus amicam pro deo habere dicitur. Sic enim Cyclops apud Euripidem,

Ὁ πλοῦτος ἀνθρώπισκε τοῖς σοφοῖς θεός,
Τὰ δ᾽ ἄλλα κόμποι, καὶ λόγων εὐμορφίαι. Et paulo pòſt,
Ἐγὼ οὔτινι θύω πλὴν ἐμοὶ, θεοῖσι δ᾽ οὔ,
Καὶ τῇ μεγίστῃ γαστρὶ, τῇδε δαιμόνων. Quamobrem

Epheſ.5.b.5. Coloſſ.3.a.5. Philip.3.d.19.

etiam Paulus auaritiam dicit idololatriæ ſpeciem eſſe: & de iis loquens qui terrena cogitant, Quorum, inquit, Deus venter eſt. Prior igitur ex his duabus ſpecies cum ſimulacrorum idololotria, aut certè cum externis aliquibus ceremoniis coniuncta eſt, eius nimirum parens ac genitrix. Neceſſe eſt enim vt mens idolum prius concipiat quàm manus pariat. Quare de hac ſpecie idem quod de prima illa ſtatuendum, vt ſcilicet à defectoribus infideles, imperiti ab improbis, ſimplices à factioſis, externi à domeſticis diſtinguantur. Sed de altero poſterioris idololatriæ genere, à quo vix quiſquam eſt prorſus liber, aliter eſt iudicandum. Hæret enim tota in ipſis animi penetralibus, quæ ſolus Deus ſcrutari poteſt, orta ſcilicet à vitiis &

prauis cupiditatibus, quæ in animo ita regnant vt ea quæ à nobis appetuntur, ſi non ſimpliciter pro diis habeamus, at certè pro diis tamen habere meritò videamur, vtpote quæ (ratione à cupiditatibus oppreſſa) vero illi & vni Deo ſcientes ac prudentes anteponamus. Oſtendimus autem in altera ſuperioris diſputationis parte non vitia, ſed crimina à Magiſtratu puniri. Vitia enim quandiu non erumpunt in crimen, vel Dei iudicio, quum ſcilicet prorſus occulta ſunt, aut non ſatis manifeſta, relinquuntur: vel, ſiqua ratione ſe patefecerint, citra tamen Reipublicæ aut proximi iniuriam de qua leges conſtitutæ ſint, verbo Dei, precibus, exhortationibus, increpationibus, Eccleſiaſtica denique diſciplina coërcentur. Sinautem radix plenos frućtus ediderit, puta ſi guloſus vel ſua vel aliena bona cum alicuius detrimento, vel peruerſo exemplo abligurierit: aut auarus malis artibus aliena bona interuerterit: aut libidinoſus alicuius pudicitiā violarit, tum demum Magiſtratus iſtum, non vt idololatram, (tranſlatitiè enim eiuſmodi homines idololatræ vocātur) neq; vt guloſum, aut auarum, aut libidinoſum (ſunt enim hæc non criminū, ſed vitiorū nomina) ſed vt furem, vt prædonē, vt adulterum pro criminis ratione puniet. Et hæc quidem de blaſphemis & idololatris. De Simoniacis verò (quos vocant) paucis reſpōdeo, quæſtionem huius loci non eſſe, quū inter ſacrilegos potius quàm inter hæreticos ſint numerandi. Nec tamen ignoro Simonem illum Magum vt hæreticorum ducem à veteribus recenſeri. Sed hoc ad crimen illud non De Simonia.

refertur quod Romani Pontifices, illius ſcilicet Simonis, non Simonis Petri ſucceſſores, palàm exercent: ſed ad quædá alia dogmata de quibus inter cæteros Epiphanius & Theodoritus copioſè ſcripſerunt. Supereſt quod iſti dicunt, *ſi hæretici occiderentur, fore ut paucorum hominum vitæ parcatur, quum paruulus ſit Chriſti grex, & in eo etiã innumerabiles ſint ſectæ.* Hoc verò tam calumnioſè támque ineptè aduerſum nos dicitur, vt reſpondere me pudeat. Nam, quod infinitis penè locis repetere cogor, & infideles, & eos qui ſimplici errore peccant, & quorum tantùm vita reprehenditur, ab hæreticis diſcernimus: deinde inter ipſos hæreticos magna eſſe errorum diſcrimina, & multiplices circunſtantias fatemur: eáque omnia prudenter & diligenter conſideranda monemus, vt neque nimia indulgentia peſtes Eccleſiæ foueãtur, neq; importuna ſeueritate Eccleſia diſſipetur. Sed & Monachorum cum Anabaptiſtis comparatio (vt liberè dicam quod ſentio) mihi videtur periniqua. Aliud enim eſt diſtincta rerum dominia tanquam cum charitate Chriſtiana pugnantia tollere, quàm voti cauſa in cœnobio cum certis hominibus facultates omnes ſuas communicare: aliud eſt mulierum vſum communem ſtatuere, quàm cælibatum vouere: aliud eſt Magiſtratum ciuilem ex Eccleſia eiicere, iuſiurandum & omnes fori diſceptationes vt impias damnare, quàm contendere ſe ex priuilegio vni tantùm Abbati obnoxium: aliud eſt dicere ſe non amplius peccare, & peccatorum remiſſionem, in qua felicitas noſtra, vel Dauide teſte, conſiſtit, expungere, quàm perfectiorẽ quandam vitam

Collatio Monachorum cum Anabaptiſtis iniqua.

Pſal.32.a.

profiteri. Neque verò hæc à me dicuntur vt Mona-
chiſmo faueam, quem ego vt ſuperſtitionũ lernam
abominor: ſed vt non ſatis rectè colligi poſſe do-
ceri, ſi in Anabaptiſtas capitali ſupplicio animad-
uertere licet, Monachos pari ratione iiſdem pœnis
eſſe ſubiiciendos. Siquidem inter hos & illos nõ mi-
nus quàm inter apertam impietatem, & craſſam ſu
perſtitionem diſcrimen eſſe videtur.

Quintum argumentum: Quia Paulus non iubet occidi, ſed deuitari hæreticum: & pro Iudæis optat fieri anathema.

Obiiciunt iſti Paulum, à quo monetur Titus, Tit.3.c.10.
nõ vt hæreticum hominem occidat, ſed vt deuitet.
Huic autem futiliſſimo argumẽto quum eximius
ille ſeruus Dei Bullingerus (quẽ, ſicut debeo, hono
ris cauſa nomino) Decadis ſecundæ Sermone octa
uo rectè reſpondiſſet, Paulum ſcilicet illic ad Apo-
ſtolum ſcribere: quòd ſi ad Sergium Paulum aut ad
Præſidẽ aliquẽ ſcripſiſſet, proculdubio & illi præ-
ſcripturum fuiſſe officium ſuum: exortus eſt repen
te perſonatus iſte Monfortius, qui aduerſus opti-
mum & doctiſſimũ virum refutatione ſcripta ine-
ptiarum & impudentiæ plena, exciperet *fieri non po-* Rom.9.a.3.
tuiſſe ut Paulus eos iuberet interfici, pro quibus ſcribit ſe optare Refutatio.
fieri anathema. Ridiculè profectò & ineptè vt cætera
omnia. Nam quod de Iudæis in genere dicit Apo-
ſtolus, hoc ipſe ad ſingulos etiam perditiſſimos hæ
reticos accommodat. Id autem perinde eſt acſi Mat Matth.27.b.18.
thæum argueret mendacii, qui ſcribat Chriſtũ per
inuidiam fuiſſe Pilato traditum, quũ teſtetur Apo- Rom.10.a.2.
ſtolus Iſraelitas zelum quidem Dei habere, ſed non
ſecũdum ſcientiam. Sed & idem noſter Apoſtolus

ex eadem illa gente pro qua optat fieri anathema, quoſdam optat excindi à quibus Galatæ perturbabantur, illos ſcilicet quos alibi vocat inimicos crucis Chriſti, & quorum finem eſſe perditionem nouerat. Deinde an nō hoc ineptiſſimum eſt, odium ſceleris ab odio ſcelerati hominis non poſſe diſtinguere? Nam, obſecro, quum Moſes à Domino peteret ex libro deleri niſi populo Iſraelitico peccatum remitteret, nónne ſatis declarabat ſeſe, quum tria hominum millia promiſcuè paulo antè interficienda curaſſet, nullo ipſorū odio, ſed potius idololatriæ execratione, & zelo Dei accenſum, acerbas quidem illas, ſed tamē iuſtas pœnas ſumpſiſſe? Sic igitur ſe res habet. Fidelis Dei miniſter opem ciuilis Magiſtratus in contumaces hæreticos, quibus coërcendis Eccleſiaſtica diſciplina nihil profuit, piè flagitare poteſt ac debet, ita vt nihilominus illorū vicem ægerrimè ferat, & precibus ac lachrymis eorum ſalutem Domino commendet. Magiſtratus quoque eoſdem hæreticos in carnificum manus tradere poteſt, gemens & ipſe, & Dominum ſeriò inuocans, vt ſi fieri poteſt pœnitētiæ gratiā morituris largiatur. Alioqui quoties in iudicio vel Ciuili vel Eccleſiaſtico priuatum hominis odium interuenit, iam deſinit eſſe Dei iudicium. Eſt enim potius ſæuiſſima carnificina, in qua ſcilicet profani homines Dei poteſtate ad priuatam iniuriam vindicandā abutuntur: quum ſcelera odiſſe, non homines, & propter ſcelera punire ſceleratos, nō propter priuatam aliquam cupiditatem oporteat.

Gal.5.b.12. Philip.3.d.18. Exod.32.g.32.

ſextum argumentum: Quia uetat Paulus quenquam ante tempus iudicare.

Sed quendam præterea Pauli locum Academici proferre ſolent, in quo prohibet Apoſtolus quenquam ante tempus iudicare. Quaſi verò de publicis iudiciis vel Ciuilibus vel Eccleſiaſticis illic agatur, ac non de iis potius quæ à priuatis hominibus fiunt, ſicut ex præcedẽtibus & conſequentibus apparet. Quod enim antè dixerat, QVI ME IVDICAT, DOMINVS EST: & quod paulo pòſt ſequitur, ET TVNC VNICVIQVE LAVS ERIT A DEO: ſatis declarat, ſicut etiam doctiſſimi eius Epiſtolæ interpretes teſtantur, ea tantum iudicia, eo quidẽ loco, in Corinthiis reprehendi, in quibus tanquam agonothetæ quidam de Miniſtrorum præſtantia iudicabant, alios quidem coronantes, alios verò dimittentes cùm ignominia. Nam alioqui non publicè tantùm ſed etiam priuatim probãdi ſunt ſpiritus, & ex fructibus arbor cognoſcenda, dummodo neque temeritate, neque detrahendi ſtudio, neque vitioſa alia cupiditate impulſi, ſed vera ducti charitate, ad iudicandũ accedamus. Refutatio. 1.Cor.4.a.5.

ſeptimum argumentum: Quia mortis metus facit hypocritas.

Addit ſuperioribus rationibus hanc quoque Monfortius, *Quòd hæreticorum pœnæ capitales aditum pateſaciant ad hypocriſin.* Atqui nemo non videt de cæteris criminibus idẽ poſſe affirmari. Neque verò hic ſcopus ciuili Magiſtratui propriè eſt propoſitus, vt animum regat: ſed hic potius, vt externam tum in religione tum in ciuilibus commerciis concordiam & tranquillitatẽ conſeruet. Quum igitur va- Refutatio. Quis propriè ſcopus Magiſtratui propoſitus.

ria ſint hominum ingenia, & pleroſque quos virtutis amor non mouet, pœnæ formidine terreri neceſſe ſit, vtrunque facit Magiſtratus, gladium ſcilicet gerens, partim vt bene agentes tueatur, partim vt terrori ſit malè agentibus. Animum autem quum perſpicere non poſſit, quanuis quoad eius fieri poteſt, laboret vt ciues quàm optimè affectos habeat, tamen de externis tantùm factis neceſſariò iudicat. Quamobrem ſiue per hypocriſin, ſiue ex animo quiſpiam à perturbãda religione vel alia Reipublicæ parte abſtinuerit, nihil habet Magiſtratus quod in eo punire poſſit. Sed vt plurimi ſint hypocritæ, à publicis tamen iudiciis abſtinere non debet. Nam, vt ait Auguſtinus, timor pœnarum etſi nõdum habet bonæ conſcientiæ delectationem, ſaltem intra clauſtra cogitationis coërcet malam cupiditatem. Vt autem medicina omnibus non proſit, nemo tamen, niſi prorſus inſanus, propterea contemnendam eſſe exiſtimarit.

Rom. 13. a, 3.

Contrà literas Petiliani, li. 2. ca. 83.

Octauum argumentum: A quorundam exemplo quibus id peſſimè ceſſit.

Tandem verò vt planius etiam fiat quo ſpiritu iſti impellantur, operæpretium eſt quoddam eorum argumentum pertractare, in quo fideles & verè pias Eccleſias apertè oppugnant. Clebergius ergo poſtquam optimos illos & fortiſſimos principes qui Monaſteriẽſium Anabaptiſtarum inauditos furores compeſcuerunt, vt rabidos, vt ſæuos accuſauit, tandem in hæc verba prorumpit: *Oſtendiſſe Deus uidetur,* inquit, *quantopere illa ſibi placerent, quum effecit ut ille ipſe eius ſententiæ, id eſt capite puniendorum Anabapti-*

ſtarum auctor, uir literatus & toto orbe celebris, non multo poſt alios inermes interfectos, ipſe in acie cum multis ceciderit: id quod ei propter illud commiſſum accidiſſe multi pij credunt. Sed & Monfortius canina quadam rabie Anglis noſtris fratribus inſultans, *Euentus*, inquit, *oſtendit quales fuerint Euangelici, qui Euangelium admiſerant coacti. Sciunt hoc qui illinc magnis difficultatibus effugiunt, & qui nihil ab Euangelio alienius eſſe prædicant. Nec mirum ſi par pari refertur, ut qui uim fecerunt, uim patiantur.* O facinus audax & impudens! Téne verò Clebergi, quiſquis es, tam effræni impudentia eſſe vt inſignem noſtris temporibus Chriſti Apoſtolum, etiā poſt mortem, iſta petulanti rabie appeteres? Sed hoc nimirum ipſius laudibus deerat, vt à te & tui ſimilibus reprehenderetur. Cæterùm cladis illius funeſtiſſimæ neutra pars, vt opinor, reminiſci ſolet. Itaque nō committam vt, quod aſtutè captas, harum calamitatū cauſas cum partium offenſione commemorem. Tantùm dico ſceleratum eſſe te qui (vt eum hominem tibi eius ſententiæ auctorem fuiſſe concedam) de optimo conſilio & planè illis temporibus neceſſario tantum virum reprehendas. Optimum enim conſilium cur non vocem, quod vno conſenſu tot pios Principes, tot clariſſimas ciuitates, tot fideles Eccleſias amplecti non puduit? Et tu, homo impudentiſſime, repertus es, qui quod omnes, præter vnum & alterum, comprobarunt, vt ſæuum & crudele accuſares? Conſilium, inquam, illud, quod niſi valuiſſet, oppreſſæ nunc Eccleſiæ à perditiſſimis Anabaptiſtis tenerentur, nulli in ciuitatibus Senatores tuti ſederent, caſtitas & pudicitia ab omnibus do

Refutatio.

mibus ac familiis exularet. Cedò verò vnde tandem hoc conſilium Deo diſplicuiſſe colligis? *Quia,* inquis, *illius author paulo pòſt in acie occubuit.* Quid? an propterea bellũ illud ſuſceptũ erat? an cõtra Anabaptiſtas illius auſpiciis certabatur? Deinde quàm egregia, obſecro, hæc eſt ἀπόδειξις, *Qui paulo antè inermes cenſuerat interficiendos, paulo pòſt in acie cecidit: ergo probabile eſt eum crudelitatis pœnas dediſſe.* Quid ſi enim inermes illi iuſtius interfecti ſint quàm vlli prædones aut homicidæ? An verò mori pro patria pugnantem, adeò indigna mors eſt viro bono, vt cum ira Dei coniuncta videatur? *At enim multi pij propter hoc commiſſum id illi eueniſſe credunt.* Sanè ſi vera dicis, mirum eſt te vnum poſt tot annos repertum qui hoc arcanum proderes. Nam alios non ignoras longè diuerſas cauſas attuliſſe. Contigit enim in iſtius innocentiſſimi viri cæde quod in aliis plurimis, vt quiſque pro ſuo arbitrio de ea iudicaret. Sed qui Spiritu Dei feruntur, iudicium hoc integrum Deo relinquunt. Eſt enim periniquum ex earum rerum euentu quas bonis & malis cõmunes eſſe voluit Dominus, de quoquam etiam viuo, nedum mortuo, iudicium ferre: & qui ea ſcrutatur quæ Deus nobis occulta eſſe voluit, curioſitatis reprehenſionem effugere certè non poteſt. Cæterùm de Angliæ Eccleſia nuper florentiſſima, nunc verò (quando ita Deo viſum eſt) afflictiſſima, dic quæſo Monforti, ſi vel tãtillum Chriſtianiſmi haberes, an ita loquereris vt tu facis: Exulãt ex Anglia, religionis cauſa plurimi, non tantùm ex vulgo fortiſſimi homines: ſed etiam nobiliſſimi principes. Plurimi in patria mortem fortiſſimè ſubierũt:

plurimi in carceribus venerãdi, & ipſis quoque aduerſariis formidabiles heroes martyrii palmam cupidiſſimis animis expectant. Pii omnes & publicè & priuatim iſtam Eccleſiæ Anglicanæ diſſipationem deplorant, publicè & priuatim omnes precibus & lachrymis omníque officiorũ genere ſuam in optimos & chariſſimos fratres charitatem declarant. At tu, Monforti, qui clemẽtiæ patrociniũ ſuſcepiſti, vnus inuẽtus es tam ferreus, tã ferus, tam inhumanus, vt quos cæteri optimo iure commiſerantur, eos vt iuſtè vexatos calumnieris: quos cæteri à Deo exerceri & probari intelligunt, illis tanquam iuſto Dei iudicio, propter crudelitatẽ quam in alios exercuerunt, exagitatis inſultes: quorũ denique gratiam & fauorem nuper editis præfationibus captabas, eos repente in mediis calamitatibus irrideas. Quam verò crudelitatem, quam vim illis exprobrare potes? an quòd crudeliſſimis illis feris pepercerint quas tanquã in cauea incluſas, regnante ſanctiſſimo illo principe Edoardo, tandiu in poteſtate habuerunt, à quibus nunc emiſſis crudeliſſimè vaſtatur Eccleſia? an quòd religionis aduerſarios, quos vel ſolo nutu interficere poterant, verbo Dei potius ad Chriſtũ allicere quàm gladio coërcere ſtuduerunt? Et te non pudet iis tanquam crudelibus inſultare, in quibus, præter nimiam fortaſſis lenitatem, nihil habes quod reprehendas? O mites & manſuetos Academicos! ô Chriſtianæ manſuetudinis egregios vindices! Imo verò Domine & Pater cæleſtis qui non vis afflictos affligi, eos præſertim in quibus Tyranni vnigenitum Filium tuum

perſequuntur: Domine qui Doeg Idumæum propterea iuſto tuo iudicio vltus es, quíque toti Idumæorum genti propterea parcendum non putaſti quòd afflicto tuo populo inſultarāt, iſtos paria committentes paribus pœnis propter nomen tuum vlciſcere: Chriſtianis Principibus fortitudinem & conſtantiam inſpira ad iſtos omnes Eccleſiæ tuæ perturbatores excindendos: Eccleſiam tuam præcipuè aduerſus domeſticorum hoſtium inſultus tuere: exulibus denique tuis angulum aliquem concede donec in iudicium venias filios tuos redempturus, in quo nomen tuū immortale, fruſtrà fremente & ringente mundo, laudibus concelebrent. Sed quò me iſtorum ſcelerata improbitas abripuit: Ad rem igitur redeo.

Nonum & ultimum argumentum: A ueteris Eccleſiæ auctoritate.

Supereſt vnū, ni fallor, argumētum quod à multis iactari ſolet, Patrū ſcilicet exemplū, ſeu veteris Eccleſiæ auctoritas. At ego primùm omniū reſpódeo quod omnes æqui iudices mihi, vt ſpero, concedēt: diſcrimē aliquod temporū & Patrū eſſe conſtituendum. Nā quod ad tēporis rationē attinet, quū Deo nō placeat vno ſemper modo Eccleſiam ſuam adminiſtrare, ſed interdum eam externis præſidiis ſuſtineat, interdum ab omnibus pariter mundi poteſtatibus oppugnatam ſolo ſuo verbo tueatur, mirum videri non debet, quo tēpore Cæſares rerum domini Chriſtum ex profeſſo oppugnabant, neque vllus erat Magiſtratus qui externam Eccleſiæ pacem procuraret, hæreſin capitali ſupplicio non fuiſſe coërcitam, & Apoſtolos ac veteres illos Epi-

Refutatio.

ſcopos ad Magiſtratus præſidium non confugiſſe. Nam eadem quoque ratione factum eſſe conſtat, vt ab Apoſtolica Synodo quæ à Luca deſcribitur, vſque ad Conſtantini Magni tempora nullum legamus in tantis turbis & diſſidiis Eccleſiarum habitum conuentum, in quo aduerſus hæreſes communi concilio quicquam decerneretur. Quamobrem qui ex illorum temporum exemplo quibus floruiſſe Eccleſiam conſtat, ſtatuunt hæreticos non eſſe capitali ſupplicio à Chriſtiano Magiſtratu afficiendos, neceſſe eſt vt plurima quoque alia reprehendant, ſine quorum præſidio tot annos ſtetit Eccleſia, quæ tamen hoc tempore quum nobis à Deo offeruntur, ſine eius cõtemptu, repudiari non poſſunt. Paulo pòſt verò quum Domino viſum eſſet Cæſares & Reges aliquos tanquam præſides Eccleſiæ ſuæ adiungere, & ſtatim prorupiſſet Arius, fateor quidem Conſtantinum eius vitæ peperciſſe, & hoc exemplum alios poſtea Principes ſecutos. Sed quid ſi hac in parte, quanuis nihil ſine decreto Dei interuenerit, Conſtantinus tamen culpa non caruit? Debuerat enim profectò Chriſti maieſtatẽ adeò impiè & pertinaciter violatã ſeuerius quàm ſuã vindicare. Deinde quàm præpoſterè interdum bonus ille Princeps paci ſtuduerit, nõ tãtùm ipſius Arii reſtitutio, ſed & Athanaſii illius Magni exiliũ declarat. Præterea quum recẽs adhuc eſſet Cæſaris in Eccleſia præſidium, quid mirũ eſt mitiorẽ illius vſum initio & Cæſari & Epiſcopis placuiſſe? Iubet enim Chriſtiana charitas, ipſáque adeò humana prudentia vt à mitioribus remediis auſpicemur.

Sed quid iſta conſectari opus eſt? Nam vt Arii vitæ Conſtantinus pepercerit, in eos tamen qui Arii libros celaſſent, edictum capitale cõſtituit, nedum in eos qui partes eius ſecuti, Eccleſiæ cõcordiam ſcinderent: neque eo quiſquam ex Epiſcopis Cæſarem vt crudelem voce aut ſcripto reprehendit. Eandem quoque pœnam in eos ſanxit Iuſtinianus qui Seueri illius Antiocheni ſcripta nõ cremaſſent. Quid eſt igitur quod iſti nobis perpetuum veteris Eccleſiæ conſenſum opponũt? An iſti religionis curam à ſe remouerunt? an ab hæreticis ſibi non putarunt metuendum? an dubitarunt capitales pœnas in factioſos & doctrinæ Eccleſiæ repugnantes conſtituere: quibus certè abundè teſtati ſunt, etiamſi eas re ipſa vel mollitie animi, vel aliam aliquam ob cauſam nõ ſunt executi, quid facturi eſſent ſi aduerſariorum importunitas alia ratione coërceri nõ poſſet. De Auguſtino verò quid dicam? Ego certe de illo non aliter ſentire me profiteor quàm de eo qui in explicandis præcipuis Chriſtianæ religionis capitibus veteres omnes tũ Græcos tum Latinos ſcriptores, meo quidem iudicio, longo interuallo ſuperauit. Verùm ſi eius exemplum ſine diſcrimine ſequi libet, quia Donatiſtis non modò hæreticis valde ſeditioſis, ſed etiam crudeliſſimis homicidis pœnam capitis irrogandã non cẽſuit, quid quid supereſt niſi vt ſceleratis omnibus parcatur, modò reliquis ſceleribus hæreſeos crimen adiunxerint? Quid igitur? nẽpe, vt ego quidẽ arbitror, non ſpectabat Auguſtinus quum pro Donatiſtarũ vita intercederet, quid Principibus in hæreticos liceret, vel quid Donatiſtæ

Nicæph. Eccleſ. Hiſtoriæ libro 8. cap. [illegible].

[illegible] libro 17, cap. 9.

mererentur, ſed quod expedire nouerat in hac cauſa, id vt fieret à Cæſaris Præfectis cõtendebat. Nam quia nó de vno aut altero agebatur, ſed per ſingulas Africæ ciuitates ita iam peruagabatur hoc malũ, vt penè plures hæreticis quàm Catholicis fauerẽt, & pecuniariã multã videbat ad pleroſque in viã reuocandos ſatis valuiſſe, idcirco minis potius quàm capitalibus ſuppliciis, in hac quidẽ cauſa, agendum putabat. Id autem quàm rectè cenſuerit, nemo fortaſſis poſt tot elapſa ſecula ſatis commodè iudicare poſſit. Nos quidem moderatam ſeueritatem ſæpe iam teſtati ſumus maxime nobis probari, ſed ita vt mollities vitetur. Ex hoc autem Auguſtini in vna cauſa conſilio quàm recte quæſo vniuerſalem doctrinam conſtituas? Nam quid in genere cenſuerit Auguſtinus, ex his verbis ſatis intelligi poteſt. Is igitur contra Parmeniani Epiſtolam ſcribens, Ex occulto, inquit, imperio Dei per manifeſtũ hominum imperium multa quibus coërcẽtur conſtituta ſunt, nec ſolùm hæreticis quoquo modo Chriſtiano nomine dealbatis, ſed etiã ipſis Paganis. Nã vtique & ipſi falſa religione ſunt impii, quorum ſimulacra euerti atque confringi iuſſa ſunt recẽtibus legibus, inhiberi etiam ſacrificia ſub terrore capitali. Hæc Auguſtinus: minime certe, vt opinor, hoc edictum vt rectum & laudabile oppoſiturus aduerſario, ſi contra verbum Dei ſcriptum eſſe credidiſſet. Idem autem quum pro mitiganda Donatiſtarum pœna intercedit, nónne vbique extrema commeritos eſſe confitetur, & manſuetudinem Imperatorum in

Lib.1.ca.7.

eo laudat, quòd ſummo iure cum factioſis illis & inſanis hominibus non agerent? Ex quo efficitur verum eſſe quod paulo antè dixi, Auguſtinum videri non quid in genere fieri iure poſſet diſputaſſe, ſed quod in hac vna cum Donatiſtis controuerſia expedire certas ob cauſas cognoſcebat, hoc vt fieret ſummo ſtudio contendiſſe. Quòd ſi Patrum auctoritas tantùm hîc valet, vt ex ea decidi hæc cõtrouerſia poſſe videatur: agè, cur non inter Patres Moſen numeramus, qui quum alioquin eſſet homo omnium clementiſſimus, tam ſeuerè idololatriam vindicauit: cur non Aſan in Patrum numero recenſemus, qui capitalem pœnã in eos ſanxit qui Deum Iſraelis non inuocaſſent? cur non Ioſiam pro Patre habemus, qui cunctos Excelſorum ſacerdotes mactauit? Sunt enim iſti teſtes omni exceptione maiores, & de his rebus clara Dei voce collaudãtur. Quæ quum ita ſe habeant, licet nobis, vt ego quidẽ arbitror, affirmare, neque iſtis Scripturæ locis, neque argumentis in humano cerebro fabricatis, neque Patrum exemplo opinionem de non occidendis hæreticis poſſe ſatis confirmari.

Exod. 32. f. 26.
2. Paral. 15. c. 13.
2. Reg. 23. c. 20.

Confirmatio propoſitæ quæſtionis.

Iam verò maxima operis parte confecta, id eſt argumentis quæ in contrariam partẽ proferri ſolent ordine refutatis, quatenus quidem ea ex Bellii farragine colligere nobis licuit, reliquum eſt vt eodem ordine quo iſtorum rationes refellendas putaui, ego meas quoque recenſeam. Meas autẽ voco, quas ex aliorum doctiſſimorum hominum ſcriptis maxima ex parte collegi, quorum auctoritas in Eccle-

ſta Dei tantùm certè valet vt à Bellio contemni ſi-ne ſcelere & flagitio non potuerit. Lutherum dico, Bucerum, Capitonem, Regiũ, quos paucis ab hinc annis Dominus ad ſe euocauit: ex iis autẽ qui, Dei gratia, ſunt adhuc ſuperſtites, & in opere Domini ſtrenuè laborant, doctiſſimos quoſque, quos omnes nominatim appellare hîc nolui, ne ſola tantorũ hominũ auctoritate aduerſarios obruere velle videar. Certè vel ex eo apparet quanta fuerit Bellii in hac conſarcinanda farragine fides & integritas, quòd eum non puduit inter cæteros Lutherum & Caluinũ nominare, duos illos eximios Dei ſeruos, quos ipſe ſatis nouit ab ea quam tuetur impietate prorſus alienos. Impietatem enim cur nõ vocem effrænem illam quiduis ſentiendi ac docendi licentiam? Nam quod ait Monfortius vt iter ſibi ſcilicet ad futuram defenſionem muniat, Nonnullos qui initio quum pauperes eſſent, deteſtabantur perſecutores, poſtea vires nactos, omiſſis Chriſti armis, Phariſæorum arma ſumpſiſſe, ſine quibus potentiã ſuam tueri nequeunt: hoc eſt profecto eiuſmodi vt in eos ex quorum libris pleraque excerpſi, ſine aperta improbitate & manifeſtiſſima calumnia dici non poſſit. Sed ad rem accedamus. Breuis enim eſſe conſtitui, partim quòd res ipſa per ſe minimè ſit obſcura, partim quòd ſublatis iis quæ ab aduerſariis opponi ſolent, planum iam & expeditũ iter nobis factum eſſe videatur.

Puniendos eſſe hæreticos.

In primis igitur meminiſſe oportet de certo hominum genere hîc agi quos tum ab infidelibus, vt

Iudæis & Turcis: tum ab iis quorum duntaxat vita ſeu mores reprehenduntur, vt furibus & homicidis: ab iis denique qui nuda ſimplicitate & ignorantia non affectata citra factionis ſtudium à veritate aberrant, iam antè ex verbo Dei diſtinximus. Hæreticos enim eos demũ oſtẽdimus vocari, qui quum fidelium nomen ambiant, & ex verbo Dei legitimè ſint conuicti, tamen ſuum iudicium ſecuti, ita pertinaciter & præfractè aduerſus Eccleſiam falſa quædam in religione dogmata defendũt, vt eius pacem & conſenſum factionibus ſuis non dubitent lacerare. Iſtos ergo puniẽdos eſſe non eſt quod pluribus rationibus cõfirmemus, quum nemo (quod ſciam) præter iſtos Academicos, ſit adhuc repertus qui ſimpliciter quæſierit an ſint vlla pœna afficiendi: adeò vt in vniuerſa Stoicorum doctrina nullũ tam abſurdum paradoxon inueniri poſſe credam. Sunt autem portentoſa hæc ingenia maximæ in Eccleſia Dei peſtes, & vera diaboli ad euertendam Eccleſiam inſtrumẽta. Nam vt maxima pars hominum parum honeſtè viuat, aut ab externis hoſtibus Eccleſia infeſtiſſimè oppugnetur, tamen quandiu ſalua eſt doctrina, apparet hominibus tanquam Cynoſura, cuius ſplendor piis omnibus prælucet, vt in mediis tempeſtatibus curſum tenere poſſint. Corrupta verò doctrina, & ita quidem corrupta vt ſub Dei ſpecie diabolus lateat, ecquid tandem ſupereſt niſi vt plurimi pro Deo diabolum amplectantur, plurimi, ſpe cognoſcendæ veritatis abiecta, omnem religionem abiiciant, horrenda denique in Eccleſia Dei perturbatio exoriatur? Eſt enim longè grauiſ-

Hæretici.

ſimum hoc malum,quum tranſformatus Satan intra ipſa Eccleſiæ viſcera graſſatur. Itaque propriore & acriore quoque remedio eget, tantum abeſt vt depaſcétem hanc gāgrænam coërcere non debeamus:aut etiam, ſi ita neceſſe ſit, vt reliquo corpori conſulatur,cauterio non reſecare. Sed & verbi Dei manifeſta teſtimonia habemus,quibus in hac ſententia cóſirmemur. Nam vt leges taceā in blaſphemos & pſeudoprophetas perſcriptas,vt Moſis, Aſæ, Ioſiæ exempla prætercam: quū enim à quo priuatim læſi ſumus, ſi neque nos, neque Eccleſiam audierit, verbo Dei iubeamur pro ethnico & publicano habere, idem certè multo magis de eo faciendum eſt qui doctrinam ipſam conuellit. Idque Apoſtolus in Phileto & Hymenæo hæreticis vſurpauit,quum eos Satanæ traderet. Nam qui ex Eccleſia Dei eiicitur, in qua propriè Deus regnat, aduerſariæ poteſtati deditur, neque ciuitatis amiſſæ ius antè recipit quàm poſtliminio ſit reuerſus. Ex quibus omnibus vnà coniunctis efficitur iſtos quibus hæretici videntur non eſſe puniendi,opinionem in Eccleſiam Dei conari longè omnium peſtilentiſſimam inuehere, & ex diametro repugnantem doctrinæ primùm à Deo Patre proditæ,deinde à Chriſto inſtauratæ, ab vniuerſa denique Eccleſia Orthodoxa perpetuo conſenſu vſurpatæ: vt mihi quidem magis abſurdè facere videantur quàm ſi ſacrilegos aut parricidas puniendos negarēt, quū ſint iſtis omnibus hæretici infinitis partibus deteriores. Quamobrem ad hanc quæſtionis partem probādam pluribus verbis non vtar, quam nimirum confido o-

1.Tim.2.b.13.

Leuit.24.c.16. Deut.13,& 17. 2.Para.15.c.13, & 34.g.31.

Matth.18.c.17.

1.Tim.1.d.20.

mnes nō prorſus iniquos iudices mihi cōceſſuros.

Hæreticos iure poſſe à ciuili etiam Magiſtratu puniri.

1. Argumentum à præcipuo fine ſocietatis humanæ.

Huius autem quæſtionis reliquæ duæ partes pluribus argumentis videntur confirmandæ. Prius ergo à ciuili Magiſtratu puniri, deinde etiam interdum morte multari poſſe ac debere oſtendemus. Sit autem primum hoc argumētum. Quum Deus omnia propter ſemetipſum condiderit, præcipuus humanæ ſocietatis finis eſt, vt Deus ab hominibus ſuo honore afficiatur. Huius autē ſocietatis cuſtos ac gubernator conſtitutus eſt ciuilis Magiſtratus. Debet igitur in ſocietatis huius adminiſtratione præcipui illius finis rationem ſummam habere: & quãuis, quoad eius fieri poteſt, eum prouidere oporteat nequid diſcordiæ in mutuis ciuium commerciis interueniat, tamen quum hic non ſit vltimus & præcipuus humanæ ſocietatis finis vt inter ſe homines pacatè viuant, ſed potius vt pacatè viuentes Deum colant, Magiſtratus officium eſt vel externæ pacis iactura, ſi aliter non poteſt, verum Dei cultum in ſua ditione redimere, tantum abeſt vt à procuratione religionis abſtinere poſſit aut debeat. Conſeruare autem religionem non poteſt, niſi pertinaces & factioſos ipſius contēptores iure gladii coërceat. Relinquitur ergo, iſtos qui Magiſtratum à religione ſummouēt, vel nō intelligere quis ſit verus ſocietatis humanæ finis, vel quod probè intelligunt diſſimulare. Verum autem eſſe quod dixi, humanæ ſcilicet ſocietatis, quoad externam diſciplinam attinet, cuſtodem ac gubernatorem con-

Pro. 16. a. 4.

ſtitutum eſſe ciuilem Magiſtratũ, ídque in primis in cauſa religionis, de qua à nobis quæritur, ſic probo. Illi certè præfici quempiam oportet qui externam eius diſciplinam cuſtodiat. Duæ ſunt autem omnino gubernationũ ſpecies. Vna eſt ciuilis Magiſtratus, altera Eccleſiaſtici miniſterii. Hanc igitur poteſtatem, per quam externa Eccleſiæ diſciplina cuſtodiatur, neceſſe eſt vt niſi illi tribuas, ad hoc transferas: niſi, quod eſt intolerabile, ἀναρχίαν malis in Eccleſiam inuehere. Atqui hoc ius tribuere Eccleſiaſticis miniſtris non potes quin ipſorum claues cum Magiſtratuũ gladio permiſceas. Conſequitur ergo ad ciuilem Magiſtratum pertinere. Iſtam verò diuerſarum iuriſdictionum conturbationem ſic oſtendo. Eſto, exempli gratia, Anabaptiſta quiſpiam delatus: conueniet Preſbyterium, vocatus ille reſpondebit, ſibi cum peccatoribus nihil fore negotii. Quid Eccleſia? népe ex verbo Dei, ſi corrigi alia ratione nõ potuerit, Satanæ eum tradet, vt diſcat non blaſphemare. Ille contrà ſeſe libẽs & vltrò ab Eccleſia ſeiunget. Sequentur eum alii fanatici, & ita fiet defectio. Prodibit deinde vel Serueti, vel Schuenfeldii, vel Oſiandri diſcipulus aliquis: vocatus aderit, ſed vt Eccleſiam iudicet: eiectus ex Eccleſia, diſcipulos etiam inueniet. ita altera factio naſcetur. Tãdem apparebit Academicus quiſpiam, probus nimirum & modeſtus homo. Vocatus, præfabitur ſe diſcendi cupidum omnia legere, omnia audire ſolere. Quòd ſi docere velis, rogabit ne vis illa ſuæ conſcientiæ afferatur. Tandem ſi inſtare pergas, & manifeſtam ipſius in deprauandis Scripturæ

teſtimoniis impudentiā vrgeas, huc euadet, vt, contra veterum Academicorum decretum, qui ſe hoc vnum ſcire dicebant, quòd nihil ſcirent, omnes dicat præter ſe vnū nihil ſcire: & tamen teſtabitur ſe neminē dānare. Denique vt omnia coneris, nihilo plus ages quàm ſi des operam vt cum ratione inſanias. Eiectus ex Eccleſia, ſeorſim ſuum ſibi cœtū paulatim coget, & vires aliquas nactus, inſaniæ ludum aperiet. Quid hîc Eccleſia, Clamet ad Dominum, dices, & ille exaudiet. Clamabit certè, &, fruſtra reluctante Satana, conſeruabitur. Sed & qui eſurit clamabit, nec expectabit tamē vt ab Angelo paſcatur, Heliæ exemplo: ſed cibum datum, vel bonis artibus quæſitum tanquam ex ipſius Dei manu accipiet. Eſto igitur in Eccleſia Magiſtratus Chriſtianus. Quæro vtrum ſit ex his duobus exiſtimandum, eúmne qui ciuium ſuorum in rebus profanis diſſenſionem non ferret, quum de re maxima & præcipuo ſocietatis humanæ fine agitur, quieſcere oportere: an verò potius iis quibus alioqui nullū Gladii ius conceſſum eſt, hanc coërcionem vſurpare licere. Ecquis verò non videt ſi ille conniueat, imminere Eccleſiæ, in illa quidem regione, ſummū periculum: ſin autem iſti in illius poſſeſſionem inuadant, ſicut Antichriſtus Romanus fecit, fore vt Poteſtatibus quæ à Deo diſtinctæ ſunt perturbatis, ſumma rerum omnium perturbatio naſcatur? Quid ſi enim Paſtores ipſi, ſicut quotidie contingit, in Lupos degenerēt? Coacta Synodo, dices, ab aliis coërceantur. Rectè profecto. Nam idcirco veteribus Canonibus ſæpe decretum fuit vt Synodi per

1.Reg.19.a.5.

ſingulas Diœceſes aliquoties ſingulis annis coge-rentur: & inter Miniſtros, alioquin pari poteſtate præditos, gradus aliqui ſunt ordinis cauſa conſtitu ti. Sed quid ſi inferiores & vocati & dãnati non pareãt? Quid ſi cogi Synodum vniuerſalem oportue-rit, cuius tandem auctoritate conuocabitur? an Epi-ſcopi vniuerſalis, quod verum eſſe Antichriſti no-mẽ Gregorius ipſe Papa confitetur: Ergo quocun-que te vertas, niſi ciuili Magiſtratui ius illud attri-bueris, præfractos & factioſos externæ Eccleſiaſti-cæ diſciplinæ contemptores pro criminis grauita-te coërcendi, neceſſe eſt infinitam & incredibilem ἀταξίαν ſequi, niſi Dominus remediũ aliquod extra ordinem attulerit. Sunt enim homines ita nati vt hominum etiam imperio ipſos coerceri neceſſe ſit. Quid ſi verò, dices, poteſtate ſua ciuilis Magiſtra-tus abutatur? an non in idem, aut potius multo ma-ius periculum incides? Id ego verò fateor & agno-ſco. Neque enim in hoc mundo ita poteſt Eccleſia conſtitui vt nullis ſit periculis obnoxia. Sed quo-ties impios Principes habebit Eccleſia, vel ita me-rentibus peccatis noſtris, vel arcano quopiam Dei iudicio, vt qui probati ſunt manifeſti fiãt: noſtrũ eſt in rebus etiam iniquiſſimis patienter noſtram ſor tem ferre, in rebus autem impiis Deo potius obedi re quàm hominibus, ſed ita vt nullam ſeditionem excitemus. Solet enim Dominus quoties Eccleſiá ſuam ordinariis præſidiis deſtituit, extraordinariis iudiciis eam conſeruare, ſicut Heliæ, Ioiadæ, Apoſto lorum, noſtris denique temporibus contigit. Inte-rim verò Tyrannicæ crudelitatis metu ciuilem

Magiſtratũ ſuæ iuriſdictionis præcipua parte ſpoliare, & ordinario prætermiſſo remedio aliud extra ordinem à Deo flagitare nobis non licet. Stat enim fixum illud Apoſtoli verbum, Omnẽ animã ſuperioribus poteſtatibus ſubiectam eſſe oportere.

Rom.13.a.1.

Secundum argumentum: Ab auctoritate verbi Dei.

Secundum verò argumentũ eſt eiuſmodi. Certum eſt hoc ab omnibus requiri, vt gloriæ Dei ſeruiant. Eſt enim Dei gloria non modò totius ſocietatis humanæ, ſed etiam ſingularũ eius partium, atque adeò ſingularum functionum præcipuus & vltimus finis, ad quem ſinguli actiones omnes tum animi, tum corporis referre debent. Quum autem ſicut in ampliſſima familia diſtincta ſunt ſeruorũ officia, ſic etiam in hoc mundo diuerſæ ſint functiones, apparet non vno & eodem modo gloriam Dei poſſe à ſingulis promoueri, ſed ex eius demum muneris ratione quod à Domino acceperunt, vt ii ſcilicet quorum publica eſt functio, publicè: quorũ priuata, priuatim Dei gloriæ ſeruiant. Ex quo efficitur, quum Regem iuberet Dominus acceptum à Leuitis Legis volumen legere, vt diſceret ſeruare quæ in eo ſcripta ſunt: id fuiſſe ita intelligendum, vt non tanquam priuatus aliquis vitam ex verbo Dei inſtituere, ſed tanquam Rex officium ſuum ex Legis præſcripto iuberetur adminiſtrare: id eſt (vt rectè explicat Auguſtinus) non tantùm viuendo fideliter, (ſic enim ſeruit Deo quatenus homo eſt) ſed etiam quatenus Rex eſt, id eſt leges iuſta præcipientes, & contraria prohibentes conuenienti rigore ſan-

Coloſſ.3.c.17.

Deut.17.d.19.

Epi. ad Bonifacium 50.

ciendo. Sed fortaſſis iſta pertinacibus quorundam animis non ſufficiũt. Dicent enim hæc propriè ad Iſraelitarũ Reges pertinere,& nondum etiam ex iis videri Regis officiũ ad religionis vſq; negotia porrigi. Ego verò reſpondeo Ciuilem poteſtatem apud Iſraelitas neque latioribus, neq; anguſtioribus finibus quàm apud cæteras gentes circunſcriptã. Deinde iſtius præcepti non eſſe quærendos meliores interpretes ipſis Regibus qui hoc edicto ſunt cõprehenſi. Illorum igitur vitam & facta conſideremus: eorum dico quibus præcipuæ curæ fuit Domini mandata non tantùm cognoſcere,ſed etiam re ipſa præſtare. Prodeat autem primus Dauid ille quem Dominus inuenit ſecundum cor ſuum, & quẽ etiã Solomoni vt ſingulare exẽplar propoſuit. Hic igitur quomodo præcepta Domini cuſtodit? an duntaxat vt priuatus homo aliquis? an ciuilia tantùm negotia ita adminiſtrans vt religionis externam diſciplinam non attingeret? Nam in virtute Domini lætatus eſt: ſperauit in Domino, & ideò non eſt commotus: pauit quoque populum ſuum cum integritate cordis,& prudentia manuum eum deduxit: quinetiam vt Propheta annũtiauit in ſeculum, & laudauit Deum Iacob. Sed à religione an abſtinuit? Omnia,inquit,cornua impiorũ confringam, & cornua iuſti exaltabuntur. Et alibi officium Principis deſcribens, Mane,inquit, perdam omnes impios in terra,& excindam de ciuitate Domini omnes eos qui operãtur iniqua. Sed hæc fortaſſis ad ſolos facinoroſos pertinent. Quaſi verò generalius quicquam dici potuerit,& eos omnes non compre-

Act.13.d.22.

1.Reg.3.c.14.

Pſal.21.a.1, & b.7.

Pſal.78.g.72.

Pſa.75.b.10.

Ibidem b.11,

Pſal.101.b.8.

hendat in quos extant leges à Domino perſcriptæ. Hìc igitur ſi Dauidem ita cõpellaſſet Bellii factio: Quid ais eximie ſerue Dei? túne eos etiã excindes qui cæteris in rebus boni viri quũ ſint, tamẽ in Dei cultu conſtituendo à te diſſentient? Nam certè nullum hominum genus tibi minus eſt metuendum: nemo eſt ad fidem cogendus: debes ſinere vt creſcãt zizania, ne triticum euellas: denique iſta cognitio ad ſummũ Pontificem pertinet. Si Bellius, inquam, aut Monfortius, aut Clebergius, aut ex iſta hominũ fæce quiſpiam Dauidem his verbis compellaſſet, quid facturum eum fuiſſe arbitrabimur? nónne votum ſuum illis puniendis præſtiturum? Sciebat
Pſal.45.b.7. enim has eſſe præcipuas Regis dotes, Diligere iuſtitiam, & odio habere impietatem. Sciebat eum non ſatis ſeriò odiſſe impietatem, qui pro facultate quam à Deo accepit, etiam in aliis, eam non impediat. Sciebat denique Dominum hoc à Regi-
Pſal.105.b.15. bus & Principibus exigere, ne Vnctos Domini & Prophetas attingant: affligi autẽ ab eis videri, quoties pro poteſtate à Deo accepta, non prohibent ne affligantur. Itaque dubitari non poteſt quin re ipſa Dauid præſtiterit quod Domino non ſpopondiſſet, ſi externæ diſciplinæ Eccleſiaſticæ cura ad Principẽ non pertineret. Alioquin, obſecro, quo iure Da-
2.Sam.6. uid in arca Dei deducenda, & toto eius cultu inter
1.Paral.23.24.25.26. Leuitas diſtribuendo tam fuit diligẽs? Neque enim dubium eſt quin penes quem ius eſt eas res ſtabiliendi, penes eum ſit cuſtodiendi poteſtas. Quid autem Salomon? nónne mandata patris exequitur? adeò quidem vt ipſum quoque Pontificem ſacerdotii di-

gnitate ſpoliet? Simulatque verò à patris veſtigiis 1. Reg. 2. e. 27. & 11. b. 11.
diſcedit, nónne deſeritur à Deo, & regnum Iſraelis propterea in duas partes ſcinditur? Et hoc quidem omnium malorum principium fuit, ex eo ſcilicet quòd Salomon vetere Eccleſiæ diſciplinam aſpernatus, nouam fabricare voluit: tantum abeſt vt ab eius gubernatione Principes ſint remouẽdi. Ad Aſan veniamus, qui primus à Dauide & Salomone inter bonos Principes numeratur. Is igitur ſuffitũ quidem facere noluit, vt poſtea fecit Vſias, neque Ec 2. Para. 26. d. 19
cleſiaſtici miniſterii functionem ſibi vẽdicauit, ſed abſtulit altaria aliena. At hoc quanuis fateri cogetur Monfortius ad religionẽ pertinere, dicet tamen fortaſſis hæreticorum diuerſam eſſe rationem, qui ſcilicet alienos deos colendos eſſe non doceant, de quo poſtea ſuo loco diſſeremus. Quid igitur amplius fecit Aſa? Deiecit Excelſa. Atqui in quibuſdã 2. Paral. 14. & 15.
Excelſis vero Iſraelis Deo ſacrificabatur. Cur igitur deiecit? quia ibi ab hæreticis ſacrificabatur, qui & ipſi nimirũ egregie ſe tuebãtur antiqua Patrum conſuetudine, ſicut ex Chriſti cum muliere Samari Iohan. 4. c. 20.
tana colloquio cõſtare poteſt, & verum Dei cultum iactabant. Num igitur Aſa ſuo iudicio eos reliquit? nũ ad Sacerdotes remittit, quos ſatis ſciebat ab ipſis præfractè contemni? Minimè verò: ſed quum manifeſtum Dei verbum haberet de ſacrificiis eo demum loco faciẽdis quem Dominus elegiſſet, & iſti ſub pietatis ſpecie Eccleſiæ Dei bellum apertũ indixiſſent, euertit Excelſa nõ minus quàm idololatrarum ſimulacra, & lucos. Deinde non contẽtus hæreſes & manifeſtas idololatrias excidiſſe, popu-

lum conuocat, cultum Dei inſtaurat, fœdus ſolen-
nibus adhibitis ceremoniis renouat, hac etiam addi
ta iuriſiurandi formula, Vt quicunque Deum Iſrae
lis nõ inuocaſſet, interficeretur, nulla aut ætatis aut
ſexus habita ratione. Sũt autem iſta tam laudabilia,
ſi Spiritus ſancti teſtimonio credamus, quàm exe-
cranda, ſi Bellium audiamus. Sic enim Spiritus ſan-
» ctus, Fecit Aſa quod bonum & rectum erat coram
Domino. Et paulò poſt conceptum iuſiurandum
» in eam quam dixi formulam, Iurauerant, inquit, &
» quæſierant Dominum toto corde, inuentúſque eſt
» ab eis, & dedit eis Dominus pacem circumquaque.
Quid autem Bellius in bella ſua præfatione? *Quis*, in
quit, *non putet Chriſtum aliquem eſſe Molochum, aut eius generis
aliquem Deum, ſi ſibi uiuos homines immolari comburique uelit?*
Quæ Bellii blaſphemia ſi vera eſt, quid obſtat quo-
minus Heliã pro homicida & ſacrilego habeamus,
1. Reg. 18. g. 40. qui Deum humana cæde, Molochi inſtar, putaue-
2. Reg. 10. f 25. & 23. c. 20. rit delectari? & te quoque Iehu qui idẽ feceris & cen
ſueris? te verò Ioſia ſanctiſſime Rex, nihil cauſæ eſt
cur non vt immanẽ & crudelem accuſemus, qui in
ipſa mortuorum oſſa ſæuieris, mactatis ſuper alta-
ria Excelſorum ſacerdotibus, & humanis etiam oſ-
ſibus crematis. Sed abſint à nobis iſtæ blaſphemæ
& profanæ cogitationes. Nam & iſtorum factum
2. Paral. 17. b. 7. cum Spiritu ſancto prædicamus, & Ioſaphat lauda
mus, dignã ſancto patre progeniem, quòd Excelſis
ſublatis, & Lucis exciſis doctores cõſtituerit, à qui-
bus per ſingulas ciuitates populus in Lege Domini
erudiretur, & iudicia Eccleſiaſtica ſapiẽtiſſimè di-
2. Reg. 11. d. 18. ſtribuerit. Sed & Matthanis ſacerdotis cædem à po-

pulo factam approbamus: & Ezechiæ ſingularem 2.Reg.18.a.3.
in inſtaurando Dei cultu diligentiam, magnificè,
ſicut par eſt, extollimus. Ex his autē omnibus optimorum Regum exēplis ſatis liquet, ni fallor, quod
iubet Dominus, vt Legis librum peculiarē Reges Deut 17.d.18.
à Leuitis accipiant: & quod poſtea generalius ab omnibus Regibus & Principibus flagitat Dauid: nē Pſal.2.b.11,& 12.
pe vt Domino ſeruiant, & Filium oſculentur: ſic accipiendum eſſe, vt his verbis iubeantur Principes ſua poteſtate in eum præcipuè finē vti, cuius cauſa eam à Deo acceperunt, id eſt religioni ſtudere aduerſus omnes ſiue domeſticos ſiue externos hoſtes conſeruandæ & amplificandæ, vel cum totius Reipublicæ (ſi aliter fieri nō poteſt) perturbatione, & cum priuatorum ciuium fuga, dum illa ſalua ſit: tantum abeſt vt pax illa ciuilis ſit tāquam vltimus & præcipuus finis Chriſtiano magiſtratui propoſitus,
quum eos oporteat, vt ait Eſaias, Eccleſiæ nutritios Eſa.49.g.23.
& alumnos eſſe. Præterea quum hoc ab omnibus requiratur vt Deum ore confiteantur, id eſt omnibus externis actionibus declarent ſeſe veræ doctrinæ aſſentiri, cōtrariam autem doctrinam deteſtentur, & pro viribus impediant, cōſequitur Principes ad eam confeſſionem non vt priuatos homines, ſed vt Principes teneri. Itaq; Magiſtratus qui miniſterio quod à Deo accepit ad Eccleſiam Dei conſeruandam fungitur, verè dici debet Deum ore confiteri: ſin verò aliter faciat, quomodo tandem horrēdam
illam Chriſti ſententiā effugiet? Qui negabit me co- Matth.10.d 33.
ram hominibus (inquit Chriſtus) negabo & eum coram Patre cæleſti. Quiſquis verò, quū Dei gloriam

promouere poſſit, ſecurè quieſcit, perinde acſi ea res nihil ad ſe pertineret,is multo profectò impudẽtius Deum negat quàm qui mortis metu per ſimulationẽ religioni renuntiat. Quamobrẽ Princeps qui poteſtatis ſuæ præſidio fretus petulantem hæreticũ coercere poteſt,neque id facit,quomodo tãdem crimen effugiet proditæ diabolo Reipublicæ? aut quã cauſam afferet cur offendiculorum Eccleſiæ nõ ſit particeps? Itaque ſæpe factum fuiſſe videmus,vt ceſſantibus Principibus, egregios quoſdã Heroas Dominus ſuo Spiritu excitarit,qui officio Principum in oppugnãdis hæreticis & reſtituẽda vera religione extra ordinem fungerentur,ſicut in Phinees, Ioiadæ, Heliæ, Matathiæ hiſtoria legimus: quorum facta in exemplum quidem trahi temerè non debẽt. Sed tamẽ, quum aperto Dei teſtimonio cõmendentur,digniſſima ſunt quæ ii ſibi ad imitandum proponant in quibus Dominus eam poteſtatem ordinariam & perpetuam eſſe voluit, quæ in illis extraordinaria & temporaria fuit. Poſtremo quum leges capitales plurimæ aduerſus manifeſtos & conuictos primæ Tabulæ contemptores perſcriptæ ſint, Eccleſiaſticum autem miniſterium Gladii poteſtatem non habeat, ſupereſt vt vel eas leges fruſtrà Dominus condiderit (quod ſine ipſius ludibrio dici non poteſt) vel Ciuili poteſtati earum executionem mandarit. Hoc autem ita eſſe non modò ex ſanctorum Regum exemplis liquet, quæ paulo antè commemorauimus, ſed etiam ex primo eius libri tractatu quem Hebræi Maſſeceth Senhedrin vocant, ſicut Vvolphgangus ille Capito fe-

licissimæ memoriæ vir docuit. Illic enim ſcribitur de crimine defectionis à Deo magnum Senatum LXXI iudicũ, in quo Rex ipſe præerat multo cum apparatu, cognouiſſe: cuius fortaſſe iudicii exemplum aut certè non multùm diſſimilis apud Ieremiam habemus. Fuit igitur ciuilis Magiſtratus primæ quoque Tabulæ, quod ad externam diſciplinam attinet, cuſtos adhibitus. Quamobrem aut doceant aduerſarii, Chriſti aduentu de Ciuili iuriſdictione aliquid detractum, aut Principum idem nũc eſſe quod olim fuit officium fateantur. Neque verò nunc diſſero an illis Iſraelitarum legibus Christiani Principes teneãtur: ſed hoc potius quæro, an Ciuilis poteſtatis terminos Chriſtus mutarit aut amouerit. Nam omnino, niſi vehementer fallor, vel hoc à Chriſto factum eſſe firmis argumẽtis probandum eſt, quod fieri non poſſe puto: vel confiteri neceſſe eſt ſicut olim ex Lege politica Moſis, ſic hodie ſaltem ex ciuilibus legibus ciuili Magiſtratui impoſitum eſſe munus conſeruandæ, quod ad externã diſciplinam attinet, Chriſtianæ religionis. Id autẽ ſine vlla Orthodoxorũ cõtrouerſia, non minus in noſtra Eccleſia Chriſtiana quàm in vetere illa Iſraelitica & creditum & vſurpatum eſſe, quoties ſcilicet Chriſtianos Principes habuit, ex hiſtoria Eccleſiaſtica cognoſci poteſt. Legãtur enim Euſebi⁹, Theodoritus, Nicephorus: legantur Epiſtolæ quas Synodales vocant: legãtur Conciliorum acta, ac præſertim Carthaginiẽſis illius, in quo ambitioſa illa Romani Antichriſti fraus patefacta eſt: legantur quæcũque Auguſtinus aduerſus Donatiſtas & Circun-

Iere.26.

ceſſiones diſſeruit, & comperiemus omnes vniuerſales Synodos, Cæſarum Chriſtianorum authoritate vocatas, habitas, confirmatas: hæreticos poſt Epiſcoporum anathema, Cæſarum ſententia damnatos, pulſos, & aliquoties reſtitutos: leges de Epiſcopis & clericis ab iis perlatas, edicta de fide Catholica in hæreticos perſcripta: omnia denique facta quæ ad externæ Eccleſiaſticæ diſciplinæ conſeruationem pertinent: idque non modò approbātibus, ſed etiam voce & ſcripto omnibus orthodoxis Epiſcopis vno conſenſu flagitantibus. Tandem verò turbulentæ illæ tempeſtates acciderūt, quibus quū Romanum imperium iactaretur, Epiſcopi Romani in aqua turbida, quod aiunt, piſcati, paulatim tyrannide ſua conſtituta, hucuſque ſunt progreſſi vt ipſos ſibi Imperatores ac Reges ſubiecerint, ſicut iam olim Iohannes futurum prædixerat. Horrendum profecto Dei iudicium. Sed vt mihi quidem videntur, peius quiddam hoc eſt Papiſtica ipſa tyrānide quod iſti Academici in Eccleſiā Dei, ſub moderationis & clemētiæ ſpecie, inuehere conātur, tāto ſcilicet peius quanto minus malum eſt Tyrānis quàm ἀναρχία, & quanto præſtat Tyrannum etiam crudeliſſimum, quàm nullum penitus Principem habere: aut eum certè habere, ſicut agebat ille, ſub quo omnia cuiuis liceāt. Eſto igitur huius argumēti hæc concluſio: Eos qui Magiſtratū Chriſtianum arcent à religionis cura, atque in primis ab hæreticorū coercione, manifeſtum Dei verbum contemnere, & omnium ſeculorum authoritatē ſpernere: ita ut extremam Eccleſiæ πανολεθρίαν meditari.

Apoc. 18.

Dion in Nerua.

Tertium argumentum: Ab externarum gẽtium perpetua conſuetudine.

Cæterùm ex hac Donatiſtarum olim, nunc autem Bellianæ factionis opinione, quãta naſcantur incommoda omnes etiam populi viderunt quibus verbi Dei fax non præluxit: vt Chriſtianos omnes Principes magnæ infamiæ ſubiici oporteat, ſi minus rectè quàm illi quæ ſint ſui muneris partes intellexiſſe videantur. Nam certè nulli ex veteribus Principibus aut Legiſlatorib9 in tãtis tenebris verſati ſunt, vt quanuis ſine Deo eſſent, ſicut Paulus loquitur, tamen nullas Principis partes in religione conſtituenda eſſe iudicarint, ſicut vel ex vnius Numæ exẽplo intelligi poteſt. Sicut autem in eo ſunt magnopere reprehendendi quòd ipſas religionis Leges cõdere voluerint, quod proprium vnius Dei munus eſſe oſtendimus, ſic in eo magnam profectò laudem merentur, quòd religionis curam à ſe non putarint alienam. Sed in iſtis externorum Principum exemplis quædam reperiuntur Sacris literis comprehenſa, quæ peculiari laude & animaduerſione digna ſunt: veluti Nabuchodonoſoris, Darii, Cyri, Darii Hyſtaſpis, Artaxerxis ſanctiſſima edicta, idcirco nimirum Sacris literis à Spiritu ſancto conſignata, vt externorum ſaltem Principum exemplo Chriſtiani Principes ad officiũ ſuum faciendum ſtimulentur. Nam, obſecro, Chriſtianus Princeps quomodo tãdem iudicium Dei effugiat, qui ad impiam maieſtatis Dei violationem conniuebit, quam Principes alioquin profani tanto zelo vindicarunt? quo tandem iure Chriſtianus Magi-

Epheſ.2.c.12.

Daniel.3.
Eſd.1, & 6, & 7.

ſtratus blaſphemos & factioſos fouebit, quos Babylonius Rex acerbiſſimis pœnis multauit? Princeps denique Chriſtianus qua fronte exercebit læſæ maieſtatis iudicia, ſi puram religionem contaminari, verbum Dei contumeliis affici, miniſtros Verbi à perditiſſimis nebulonibus per ſimulationem clementiæ & modeſtiæ exagitari ſinat? Nam hæ veſtræ ſunt artes, nimirum vt (quod aiebat ille de Philippo Græciæ imperium affectante) paſtoribus interceptis impunè poſſitis gregem Domini populari. Sed fidelis Dominus Eccleſiam ſuam cuſtodiet, & fideles eius Paſtores ex veſtris faucibus ereptos certè conſeruabit.

Poſtremum argumentum à recentiorum Eccleſiæ Doctorum conſenſu.

Cæterùm vt totā Eccleſiaſticā hiſtoriā omittā, vt de veterū Regū, Principum, Epiſcoporum exēplis nihil dicam, vt Titulos de fide Catholica, de Epiſcopis & clericis, Nouellas, Conciliorum canonas, & in primis Carthaginiēſis illius canonas 54, 68, 95, Auguſtini denique tot libellos aduerſus Donatiſtas de hac controuerſia cōſcriptos prætermittam, age, quæ ſit eorum opinio videamus per quos Domino viſum eſt Euangelii ſui lucem penè inter homines extinctam noſtris temporibus accendere. Neque verò omnes inſtitui commemorare, (eſſet enim hoc laboris penè infiniti) ſed præcipuos tātùm ſcriptores mihi cognitos recenſebo, atque in iis etiā nonnullos, quorum nomine & auctoritate vos abuti non puduit, vt ſimpliciorum oculos inani quodā nominis illorum fulgore perſtringeretis.

Sic igitur Lutherus in Poſtillis minoribus, quas vocant, Dominica ab Epiphania quinta, zizaniorũ parabolam explicans: Cuſtodit, inquit, Magiſtratus non ſolùm ſecundam, verùm omniũ maximè primam Tabulam. Idololatrias, blaſphemias, execrationes, periuria vlciſcitur. Oblatos hæreticos, vt in verum numen contumelioſos, atque alios eas blaſphemias docentes coërcet. Præfractiores atque in errore pertexendo contumaciores, vt cum certiſſimo plurium exitio, pro maleficiis puniendos ſuſcipit. Neque quum hoc facit, zizania euellere intelligitur: quia cum ſuo officio in eo regno nõ verſatur vbi de euellendis zizaniis interdictum poſitum eſt. Et paulo pòſt, Non igitur, inquit, Magiſtratus & huius generis vitæ corporalis officiales, quum ſcandalis perturbantibus tranquillitatem, ſeuera vindicatione obuiam eunt, zizania contra Chriſti mandatum euellunt: ſed id præſtant pro parte ſuá, vt verum triticum in Eccleſia à zizaniis non prorſus opprimatur, & regnum Dei in terris non penitus exoleſcat.

Martinus Lutherus Chriſtianæ religionis inſtaurator.

De Melanchthone verò quid dicam, homine illo eruditiſſimo, qui prærterquàm quòd infinitis locis idem ac Lutherus affirmat, peculiarem etiam librum de officio Principis conſcripſit, vt veſtram opinionem refutaret? Idem quoque feciſſe Vrbanum illum Regium audio diligentiſſimum hominem, Luneburgenſis Eccleſiæ nomine: cuius tamen libellus, quum hæc ſcriberem, ad manum non erat. Sed in genere ita ſe arbitrari teſtatæ ſunt his verbis Saxonicæ Eccleſiæ, in ea confeſſione quam Tri-

Phil. Melanchthon.

Vrbanus Regius.

Saxonicæ Eccleſiæ.

dentino illi conciliabulo haud ita pridem obtule-
» runt. Vult Deus Magiſtratuum voce primùm pro-
» poni ſummas & immutabiles leges prohibētes cul
» tum idolorū, blaſphemias, periuria. Et paulo pòſt,
» Magiſtratus eſt cuſtos Legis, ſcilicet primæ & ſecū
» dæ Tabulæ, quod ad diſciplinam attinet. Item alibi,
» Quanquam multi in imperiis negligunt gloriam
» Dei, tamen hæc præcipua cura eſſe debebat, audire
» & amplecti veram doctrinam de Filio Dei, & Eccle
Pſal. 2. b. 10. » ſias fouere: ſicut Pſalm⁹ inquit, Et nūc Reges intel-
Pſal. 24. 7. » ligite. Item, Aperite portas, Principes, veſtras. id eſt,
» Aperite imperia Euangelio, & præbete hoſpitiū Fi
» lio Dei. Et Eſaiæ 49, Et Reges erūt nutritores tui, &
» Reginæ: id eſt, Reſpublicæ, ſint nutrices Eccleſiæ,
» præbeāt hoſpitia Eccleſiæ, & piis ſtudiis. Ipſi quo-
» que Reges & Principes ſint membra Eccleſiæ, & do
» ctrinā rectè intelligant. non adiuuēt eos qui falſam
» doctrinam ſtabiliūt, & iniuſtam ſæuitiam exercēt:
» videant vt iudicia in Eccleſia rectè exerceātur: ſicut
» Conſtantinus, Theodoſius, Arcadius, Marcianus,
» Carolus Magnus, & multi pii Reges curauerunt re
» ctè exerceri iudicia Eccleſiæ.

Io. Brētius. Brētius verò in libello de Republica piè admini
» ſtranda hæc ſcripſit, Ante omnia pii cordatique
» Principis officiū fuerit, ne hoc verbi Dei pabulo, ef
» ficaciſſimóque afflictarū conſcientiarum per fidē
» antidoto populum ſinat defraudari: neutiquam ve-
» rò ſegni opera ſinat ac iubeat hoc ipſum purè & ſyn
» cerè citra vllas traditionum humanarum virulen-
» tias, ſummáque diligentia populo promulgari. Nā
» quum ſit verbum pacis ac iuſtitiæ: & Principis vni

cum & præcipuum ſit munus pacem Reipublicæ, »
tranquillitatem, concordiam, ac iuſtitiam plãtare »
& euehere: qui melius, quæſo, feliciúſque voti ſui cõ »
pos fieri poterit, quàm ſi ſinat dogmata Crucifixi »
pura, verbũ pacis purè ac liberè ſpargi? Quúmque »
etiam à Deo poteſtas ſit omnis, poteſtati cuique »
proinde decorum fuerit, hoc Domini ſui verbum »
omnibus neruis promouere. Quanuis enim præ- »
ſtantius longè & excellentius iuſtitiæ ac pacis ge- »
nus Euangelio ſit propoſitum, ſecum tamẽ vnà ex- »
ternam quoque illam cum pacem tum iuſtitiam in »
medium profert. Quotus enim quiſque eſt qui ve- »
rè per Chriſtum pacem habeat apud Deum, quin »
cum proximo ſuo pacẽ ſeruet? Quicquid enim eſt »
controuerſiarum, tragœdiarum, & litium non a- »
liunde exoriri par eſt credere, quàm quòd nulla dũ »
pax conſcientiæ cum Deo ſit parta, quam ſimulat- »
que adeptus fueris, facile ipſa ſecum vnà ciuilem i- »
ſtam adduxerit, Diuinæ illius ceu fructũ. Quapro- »
pter prudẽti Magiſtratui maximopere huc erit in- »
cumbendum, vt verbum iſtud pacis, & non ſeditio- »
nis, ſumma qua fieri poterit diligẽtia annuntietur. »

Suam verò ſentẽtiam Bucerus ſuis Enarrationi M. Bucerus.
bus in caput Matth. 22, his verbis expoſuit, Ex eo,
inquit, quod apud omnes rectè ſentiẽtes pridem & »
modò habetur, neminem ad fidem aut religionem »
compellẽdum: quidam officium Magiſtratus in to »
tum à rebus fidei & religionis alienum faciunt, nec »
quicquam illum circa eas vel ſtatuere vel emenda- »
re, aut etiam vindicare permittunt, addicentes illũ »
totum ſolis rebus ſeculi. Iſti verò parum piè de ſu- »

» blimi hoc Poteſtatis munere ſentire videntur. Dii
» in Scriptura vocantur Principes & Magiſtratus.
» Quare & Deos quoſdã præſtare inter homines de-
» bent, eóque ſic mala amoliri, & bona prouehere, vt
» quæ inter bona præcipua ſunt, in primis promouẽ
» da & tuenda curent, quæque mala nocentiora, præci
» puo ſtudio auertant. Quum itaque religio non ſo-
» lùm bona alia vniuerſa excellat, ſed ſine ea nihil iã
» ſit humano generi bonum & ſalutare, certè conſe-
» quens erit vt Magiſtratus primùm debeat religio-
» ni vindicandæ & conſeruandæ curam impéndere,
» quandoquidem nihil queat populo accidere peſtilẽ
» tius quàm ſi hæc illi violetur: nihil ſalubrius quàm
» ſi ſarta tecta perſiſtat. Hinc in Lege Magiſtratibus
» perſanctè præceptum fuit vt præter Cõſultores, Le
» uitas & Sacerdotes, ipſi quoque Legẽ Dei ſtudioſè
» legerent: nimirum vt ſicut Deus ante omnia diligi
» debet, ita in primis operam daret vt illius cultus re
» ctè haberet. Hinc capitalia fecit non ſolùm adulte-
» ria, homicidia, & idgenus atrociora ſcelera, ſed etiã
» ſiquis à cultu Dei docendo abduceret, ſiquis ſibi-
» ipſi tantùm idola, aut aliam ſuperſtitionem ſtatue-
» ret, ſi ariolos conſuleret, ſi Deo conuitium diceret,
» & huiuſmodi, quæ propriè ad curam attinent reli-
» gionis. Iam Deus non mutatur: quare in hæc eadẽ
» hodie quoque Magiſtratum animaduertere decet.
» Nec enim minus apud priſcos vera religio cordis
» fuit atque hodie, & æquè tũ atque modò opus Spi-
» ritus ſancti illa extitit. Nihilominus quũ & doctri-
» na & ceremoniæ externa ſint, & Poteſtas publica
» in hoc à Deo rebus humanis præfecta ſit, vt illæ o-

ptimè, id eſt ex ſententia eius habeant, ac ita ante o- »
mnia ipſius cultus vigeat: neque poſſit nocentius »
quicquam accidere impia doctrina, & ſuperſtitio- »
ſis ceremoniis, etiã apud nos Magiſtratus officium »
erit cauere nequid in his palàm peccetur: occulta »
Dei iudicio relinquere oportet. Idem paulo pòſt, V- »
bi impii Magiſtratus regnant, orandus Deus eſt vt »
illos ad ſe conuertat, aut piis commutet, & tenere v- »
nicuique quod à Domino acceperit, donet: contra »
quod ſi illi præcipiant, dicere cum Petro oportet, »
Præſtat obedire Deo quàm hominibus. Nequaquã »
autẽ huc ire decet, quoniã multi ſunt qui poteſtate »
ſua abutũtur, & maximè in rebus Sacris, vt propte- »
rea curam religionis alienam à munere Magiſtra- »
tus faciamus, quam primam habere, quicũque Pote »
ſtate fungũtur, nõ ſolùm Diuinæ, ſed ſimul omniũ »
ſapientum leges ſanxerũt. Sed & Capito integrũ Vvolph. Capito.
libellum conſcripſit de iure Magiſtratus in religionem, aduerſus Iuriſconſultum quendam Academicæ profectò factionis, ex quo pauca quædam excerpſi, vt optimi & doctiſſimi viri ſententiam paucis verbis comprehenſam liceat intueri. Tãtopere, in- »
quit ille, voluit Dominus vt verbũ ſuum eſſet cu- »
ræ Magiſtratui, vt ad ea quæ in cultum Dei verum »
committuntur vindicanda, primam orbis Pote- »
ſtatem legibus & oraculis armaret. Sed noſter con- »
ſultor, vt mundus aſſolet atque externa probitas, »
nihil quàm rerũ harum tranquillitatem venatur. »
In fures quidẽ ac latrones animaduertit: nam læ- »
dũt publicũ: contumelioſis autem in Diuinã ma- »
ieſtatem, vt & doctrina & exemplo tam à Diui »

» no cultu quàm à vita inter homines inculpatè tran
» ſigenda reliquos auertant: per eum fuerit impunè,
» quia carnis otium tales non turbant. Ea eſt ho-
» minis ſententia. Quid igitur hoc loci pius Prin-
» ceps? Profectò populum pro virili ad verbum
» Dei audiendum, & ad hoc vt vita & moribus illud
» exprimat, adiget ſeuera authoritate, hoc eſt animad
» uerſione legitima. Se enim Miniſtrum Dei eſſe
» perpendet, nõ minus ac veteres Reges. Ex quo pax
» conſcientiæ cum ſibi tum populo excitatur, quam
» Chriſtus noſter vnus donat, quæ ſuperat omnem
» ſenſum. Nam officii ſui partibus, comprobante
» Deo, vtrique ſibi tum videbuntur ſatiſfeciſſe. Ha-
ctenus Capito.

Henricus Bullingerus.

Tandem verò vt noſtrarum quoque, id eſt Helueticarum Eccleſiarũ conſenſum oſtendam, quid fideliſſimus ille Tigurinæ Eccleſiæ paſtor Bullingerus de tota hac cõtrouerſia ſentiat, nihil neceſſe eſt vt hoc loco pluribus commemorem, quum ipſe de ea re tam copioſè ac luculenter ſcripſerit Decadis ſecũdæ Sermone 7, & 8: & tu, Monforti, refutationem aduerſus eum propriè inſtitueris, de qua paulo pòſt diſſeremus.

Vvolphgangus Muſculus.

Muſculus autem clariſſimus ille vir & diligentiſſimus Scripturarum interpres quantopere à vobis Academicis diſſentiat, cum aliis plurimis locis, tum verò maxime ſuis in ſecundum Pſalmum cõmentariis apertè declarat. Sic enim ſcribit, locum illum explicans, SERVITE DOMINO IN TI-
» MORE. Notent hunc locum, inquit, etiam illi qui
» negãt Regiam poteſtatem, ac ſecularem, vt vocãt,

Magiſtratum habere quod in cauſa religionis agat. »
Admonet Spiritus ſanctus Reges ac iudices terræ »
vt Domino ſeruiant. Intelligit autem de ſeruitute »
quæ Filio Dei debetur. Reſpondeant hîc qua in re »
Principes Chriſto ſeruire debeant, ſi in religione ni »
hil prorſus eſt quod per eos adminiſtrari poſſit vel »
debeat. Regnum Chriſti in cordibus credentiũ eſt, »
& ſpiritu cõſtat. verũ eſt. At quod ad internos ani- »
mi motus attinet, ne illorum quidem opera aliquid »
præſtare poteſt, qui verbum Dei prædicant, niſi ac »
cedat Spiritus ſancti afflatus. Quis autem interea »
ſanæ mentis negabit prædicatione Verbi ſeruiri »
Domino? Quãdo igitur Principes poteſtate ſua hoc »
curant, vt Verbi doctrina retineatur in Eccleſia, ido »
lolatria & falſi cultus tollantur, Miniſtri Eccleſiæ »
commodè alantur, & aduerſarii reprimantur, dein »
de vetant ne nomen Dei blaſphemetur: & curant »
vt piè viuentes ſecurè agant, impii verò & irrequie »
ti puniantur & cohibeantur, quomodo Chriſto »
non ſeruiunt?

Ecclesia Geneuensis.

Geneuenſis autem Eccleſiæ ſentẽtiam minimè, vt opinor, neceſſe eſt hoc loco repetere, quum eam ſatis declaret, partim iuſtiſſimum illud ſupplicium de Serueto ſumptũ, partim aureus ille liber, in quo breuiter quidem, ſed ita artificioſè totum hoc argumentum à Caluino illo, Theologo (vt etiam inuidia rumpatur Bellius) iudicii & fidei pleno, comprehenſum eſt: vt poſt eum libellũ perfectum aliquos inueniri potuiſſe mirer qui de hac quæſtione cõtrouerſiam mouerent. Cedò igitur, Belli, vbi tandem, non dico veterum, ſed eorum ipſorum conſenſus

de quibus tu tibi tantopere places? Vbi vindiciæ illæ ſecundum libertatem? vbi tua ἀκαταληψία in præcipuis religionis capitibus? vbi tua illa bona hæreticorum conſcientia cum ignorantia coniuncta? Sed de his, opinor, plus ſatis.

Hæreticos interdum capitali etiam ſupplicio eſſe coërcendos.

Supereſt vt vltimam quæſtionis propoſitæ partem, id eſt hæreticos capitali etiam interdum pœna coërcendos eſſe confirmemus. Hîc autem quia non modò cum noſtris Academicis, ſed etiam cum piis alioquin & eruditis hominibus mihi negotium fore proſpicio, éſtque non minus illorum ſingularis impudentia acriter (vt ego quidem exiſtimo) retundenda, quàm cum iſtis placidè & amicè diſputandum: idcirco ab his peto vt ſiquid à nobis acerbius dictum inuenerint, id ita accipiant quaſi non in ſe, ſed in illorum apertam improbitatẽ dictum. Cogit enim me Baſilii cuiuſdam Monfortii effrænis audacia (quicunque tandem ille ſit qui ſub hoc nomine deliteſcit) diuerſum ordinem tenere. Quia quum is refutationẽ ſcripſerit eorum quæ (vt ipſe loquitur) pro perſequutione, re ipſa verò pro perditiſſimorum hominum iuſta & legitima animaduerſione dici ſolent, cogor & ipſe ſcilicet hanc confirmationis noſtræ partẽ ita inſtituere, vt ἀντικατηγορίαν complectatur. Id autem ſine vlla eorum offenſione factum eſſe cupio, à quibus ego me profiteor neque in pœna, neque in ferendo iudice, ſed dũtaxat in pœnæ modo ita diſſentire, vt ſi meliores ex verbo Dei rationes attulerint, libenter in eorum ſententiam

ſim cóceſſurus. In primis autem ab iis peto vt hæretici definitionem à nobis poſitam, & ſatis commodè, ni fallor, confirmatã, diligenter conſiderent: vt ſcilicet meminerint neque infideles, neque hypocritas, neque eos qui propriè Schiſmatici vocantur, neque item eos qui ſimpliciter errant, à nobis hæreticos vocari: ſed eos demùm qui quum pietatis ſummum ſtudium prætexant, tamen ſanis Eccleſiæ ſermonibus rite admoniti nõ modò non acquieſcunt, verũ etiã falſa propoſita doctrina Eccleſiæ pacem & conſenſionem lacerant. Deinde rogo & obteſtor (vt quod ſæpe iam diximus, & iterũ hîc à nobis repetetur) ſibi perſuadeant neque Principes hac noſtra doctrina ad crudelitatem exercendam incitari, neque Ciuilem poteſtatem à nobis cum Eccleſiaſtica functione confundi. Poſtremò meminerint ipſas etiã hæreſes ſic à nobis diſtingui, vt perſonarum & errorum magnum eſſe diſcrimẽ fateamur. Et hæc quidem vel ob eam cauſam præfari viſum eſt, vt quanta ſit iſtius laruati Monfortii impudentia omnes cognoſcant. Is enim quum vnum ſibi ex omnibus oppugnandum delegiſſet Henricum illum Bullingerum Eccleſiæ Tigurinæ fideliſſimum paſtorem, ſpectatæ probitatis hominem, & ab omni ſuſpicione crudelitatis tam alienũ, vt nihil ſuprà, non veritus eſt tamen ab iniquiſſimis & apertiſſimis calumniis refutationem illam ſuam auſpicari. Quũ enim Bullingerus ſecũdæ Decadis Sermone octauo, cauſam hanc de qua diſputamus, his verbis exorſus eſſet, Cõtrouerſum eſt adhuc hodie an liceat Magiſtratui ſuæ poteſtati ſubditos pu

» nire religionis vel contemptæ vel contumeliis affectæ gratia. Sic contrà Monfortius, *Sunt quidam*, inquit, *qui uolunt omnes hæreticos, hoc eſt ab ipſis diſſentientes interfici, cuiuſcunque ſint generis aut nationis, ſi modò fieri poſſit. Alij putant non inuadendos alienos, quemadmodum Iſraelitis non erat mandatum ut peregrinas gentes inuaderent, ſed in ſui corporis homines animaduerterent. Talis eſt lupi cautio qui leonẽ non inuadit, tutius eſt ouem.* Hæc Monfortius. Dic verò, ſi potes impudentiſſime Sycophanta, in quem tãdem iſta conueniũt? an in eũ cuius paulo pòſt argumenta ſigillatim refutaſti? At is diſertè de Magiſtratus in ſubditos ſuos imperio quærere ſe teſtatur: & hæreticos vocat, non eos qui aliter ſentiant quàm ipſe faciat, ſed eos qui religionem contemnant, vel contumeliis afficiant. An igitur in alium quempiam ex Saxonicis aut Helueticis Eccleſiis? Tu verò, ſi potes vel vnum nominato qui vel omnes hæreticos cenſuerit interficiendos, vel ita ſibi placuerit vt alios omnes diuerſum ſentientes pro hæreticis habuerit. Quòd ſi nullum eiuſmodi potes nominare, nónne tu verus es Diabolus, qui, repugnante conſcientia, innocentiſſimos homines calumnieris? An verò in Papiſtas hæc ſcripta eſſe cauſaberis, quos tamen ita reformidas vt eos in toto tuo libello non auſus ſis appellare? Atqui Papiſtarum non ſunt ea argumenta quæ poſtea refellis, ſed ex Bullingero ad verbum deſcripta. Deinde ne hoc quidem dicerent Papiſtæ, crudeles alioquin & imperiti. Neque enim adeò deſipiunt vt infideles externo Principi ſubiectos, niſi fortaſſis bellũ vigeat, ab hæreticis non diſtinguant. Quid igitur? nempe, Monforti, hæc in illos ſcripta

ſunt, quorum ſedulitate & diligentia quum videres ſacrilega tua conſilia impediri, illico furoris plenus quicquid tibi in buccam venit, in eos euomuiſti, vt animo tuo morem gereres. Quod autem ad alienos attinet, cui tandē perſuaderi poſſe credidiſti nos ab iis ita abſtinere vt lupos à leone, quòd tutius ſit ouem inuadere? Quaſi verò Anabaptiſtas aut Seruetum (iſtos enim ſolos nobis potes obiicere) inter oues numerare oporteat, ac non potius inter ſæuos illos & immanes lupos qui gregi non parcunt: aut in nos vlla poſſit iſtius metus ſuſpicio cadere, qui verbo & ſcriptis quotidie Papiſtas laceſſere nō deſinamus, atq; adeò pro Chriſti religione ab iis ipſis interfici nihil vereamur. Et te non pudet, Monforti, tam impudens mendacium vſurpare? Sed audiamus etiam quo conſilio ad hanc ſcribendam refutationem bonus iſte vir acceſſerit. *Refutaui*, inquit, *ut potui, in hoc ſcripto, argumenta eorum bono & religioſo ſtudio: ut ſi fieri poteſt, aperiant oculos: ut ſi forte inſcientes errant, errare deſinant. Præſtat enim ſerò reſipiſcere quàm nunquam. Deinde ut alij eorum auctoritate non decipiantur.* Quid ais Monforti? tu bono & religioſo ſtudio hanc refutationem aggreſſus es? Cur igitur à manifeſtis calumniis illam es auſpicatus? cur nomen tuum ſubticuiſti? cur non potius amicè & Chriſtianè cum iis colloquutus es quorum ſingularem pietatem, eruditionem, modeſtiā re ipſa iampridem es expertus? *Equidem*, inquit ille, *libenter eos ipſe adiuiſſem, & cum eis amicè & Chriſtianè contuliſſem: ſed quoniam ipſi ferro, flammis, aquis diſputant, nos nullo ferro armati (ferro enim nobis in hoc bello Chriſtus interdixit) uerbo eminus, ut Ierobaalis filius Iotham, rem geremus.* Vbi verò huius inhumanitatis, vbi huius

crudelitatis vlla veſtigia deprehendiſti Sycophanta? quicum aut ferro, aut flammis, aut aquis eſt diſputatum? Cum Anabaptiſtis, dices, & cum Serueto. Atqui mundus vniuerſus mendacium iſtud redarguit. Te verò nimirùm aut Anabaptiſtam aut Seruetiſtam eſſe oportet, qui nõ nos quidem, ſed Principes noſtros ita miſerè reformides vt ne verum quidem tuum nomen edere ſis auſus. Nã alioquin quam tãdem iuſti metus occaſionem habere potuiſti? Sed vt iſtarum etiam hæreſeωn tibi ſis conſcius, ſi veritatis ſtudio duceris, quod tibi periculũ à noſtrarum Eccleſiarum Miniſtris imminebat? Num illi cum quopiã aliis armis quàm verbo Dei ſolẽt contendere? ecquem verò ad Magiſtratus detulerũt quòd amicè & Chriſtianè cum eis contuliſſet, etiã ſi in peſtilẽtiſſimo aliquo errore verſaretur? ecquãdo Principes ad vllam crudelitatem ſunt hortati? ecquando in iudicum ſubſellia conſcenderunt vt Anabaptiſtam quempiam aut Seruetum damnarent? Vana igitur, futilia, falſa iſta ſunt, & partim ad ambitionem veſtram ac rabiem tegendam, partim ad ineſcandos ſimplices, ſtolidè tamẽ profectò & ineptè à te tuáque factione comparata. Sed ad rem veniamus.

Primum argumentum à criminis hæreſcos grauitate.

Tres igitur argumẽtorum claſſes faciemus. Ac primo quidem loco ab eius criminis, de quo à nobis quæritur, qualitate ac natura ratiocinabimur. Conſtat enim, ni fallor, apud omnes, quum de ſupplicii modo quæritur, eam demum pœnam æquã

videri quæ criminis magnitudini, quoad eius fieri poteſt, reſpõdeat. Nam alioquin etiam, fateor, quũ exempli cauſa crimina puniantur, debent iudices magnam humanitatis rationẽ habere, & quid Reipublicæ interſit, diligenter conſiderare. Ex quo factum eſt vt vnũ idémque ſcelus alibi lenius, alibi acerbius, atque adeò in eadẽ regione, modò mitiore, modò ſeueriore pœna coerceatur. Sed quædã ſcelera ſunt eiuſmodi, vt quamuis non eodem ſupplicii genere puniantur apud omnes, tamen iure quodam communi, apud omnes quidem gentes non prorſus efferatas, pro capitalibus habeantur: cuiuſmodi ſunt parricidia, homicidia voluntaria, ſacrilegia, blaſphemia, impietas, ſiue publicè receptæ religionis violatio, & ſiquæ præterea ſunt eius generis. Ac de parricidiis quidem, & aliis homicidiis voluntariis, & ſacrilegiis ſatis conſtare puto. De blaſphemia verò & impietate miror à nonnullis dubitari: nemo enim inficiari poteſt criminis magnitudinem ex eius qualitate æſtimandam qui offenſus dicatur. Quamobrem etiam parricidium à ſimplici homicidio diſtinguitur. Quod ſi verum eſt, illud quoque conſequitur, ni fallor, blaſphemiam & impietatem, quibus ſcilicet Dei maieſtas propriè læditur, tanto maiora eſſe ſcelera, quanto Dei gloria dignitati hominũ antecellit. Quia tamen ea eſt humanæ gentis cæcitas vt præcipua in re, id eſt in cultu Dei, præcipuè cæcutiat, idcircò non in omnes blaſphemos & impios pœna eſt apud homines conſtituta, ſed in eos demùm qui ſcientes ac prudẽtes peccarint. Deinde verò quia de animo iudicare difficil

limum eſt, conſtituenda fuit perpetua quædam regula, ex qua intelligi poſſet quis ſciens ac prudens peccaſſe videretur. Ea igitur iure quodam Gentium eſt eiuſmodi, vt quia veriſimile eſt omnes eam religionem tenere in qua ſunt nati & educati, idcirco qui fecerit aut dixerit quippiam per quod illa conuellatur, id videatur ſciens ac prudens admiſiſſe. Itaque quum Socratem Melitus accuſaret ἀσεβείας, his verbis actionem concepit, ἀδικεῖ Σωκράτης οὓς ἡ πόλις νομίζει θεοὺς οὐ νομίζων, ἕτερα δὲ δαιμόνια καινὰ εἰσηγούμενος. Sed quia in conſtituẽda religione infinitis modis neceſſe eſt homines hallucinari, idcirco quoad externas & profanas gentes attinet, hæc regula profectò iniquiſſima fuit. Verùm in Christianis Eccleſiis in quibus verbi Dei lampas accenſa tenebras omnes diſcuſſit, nihil hac vna norma & regula iuſtius fieri poſſe credo. Chriſtianas autem Eccleſias voco in quibus certæ illæ & peculiares notæ apparent, nimirũ clara vox Dei perſonans, nullis humanis traditionibus obſcurata: & pura ac legitima Sacramentorum adminiſtratio, quibus doctrina ipſa in animis piorum obſignatur. In his igitur Eccleſiis in quibus Paſtoris vocem oues audiunt, æquiſſimum eſt hanc regulam valere, vt quiſquis in iis ἐπροδιδασκαλεῖ, præſertim poſt repetitam Eccleſiæ admonitionem, ſciens ac prudẽs in religionem peccare videatur. Nam alioquin ſiquis prorſus extra Eccleſiã fuerit, extraneus ſcilicet & infidelis, quanuis coram Deo ipſius blaſphemia & impietas non excuſetur, tamen Deo relinquendum eſt, qui eos qui foris ſunt iudicabit, aut ſuo tempore donabit Spiritus ſui lu-

Laertius in Socrate.

ce. Quid ſi verò ex Eccleſiæ grege quiſpiam in errore verſetur? nempe quum hic humano morbo laboret, mitioribus etiam remediis curandus eſt, vt conualeſcat. Itaque in eum finem præter priuatas fidelium admonitiones, & mutua de pietate colloquia, etiam Eccleſiæ iudicia in eos conſtituta ſunt qui paulò acrioribus remediis egent. Quòd ſi verò ad blaſphemiam & impietatem hæreſis accedat, id-eſt contumax verbi Dei & Eccleſiaſticæ diſciplinæ contemptus, & veſanus quidam furor ad alios quoque corrumpendos inuaſerit, quod tandem inter homines maius aut ſceleratius crimen poſſit exiſtere: adeò quidem vt ſi pro criminis magnitudine pœnæ modus conſtituendus fuerit, nullum par ſupplicium huic ſceleri inueniri poſſe videatur. Deinde verò ſi hominum incommodum in huius criminis ratione ineũda conſideres, hoc etiam affirmare poſſe videor, nullum hominum genus magis exitiale & peſtiferum poſſe reperiri. Nam qui alium hominẽ interficit, qui violat alterius vxorẽ, qui fortunas alicuius intercipit, qui deniq; aliquod eiuſmodi facinus admittit, Rempublicam ita lædit, vt tamen aliqua damni æſtimatio iniri poſſit: qui verò in aliquo cœtu ad verum cultũ Dei corrumpendum aditum patefacit, ille profectò incendium accendit quod infinitorum fortaſſis hominũ ſempiterno exitio vix tandem reſtinguetur. Nam veræ religionis deprauationem omnino neceſſe eſt vt ira Numinis grauiſſima cõſequatur. Quamobrem ſiue gloriam Dei vindicandam, ſiue ſocietatem humanam conſeruãdam ſuſcepit Magiſtratus, in nul-

los vſquam homines ſeuerius quàm in hæreticos blaſphemos & impios debet animaduertere. Erat igitur Athenis iudicium ἀσεβείας ipſi etiam accuſatori capitale niſi reum peregiſſet: & huius iudicii exēplum in tres ſummos Philoſophos editum eſſe legimus, Socratem illum ſcilicet, de quo paulo antè diximus: Theodorum, qui ἄθεος fuit cognominatus, ſicut ex Amphicratis auctoritate Diogenes teſtatur: & Protagoran Abderiten, qui vt refert Cicero, quum in principio cuiuſdam libri ſic poſuiſſet, De diis neque vt ſint, neque vt nō ſint habeo dicere: Athenienſium iuſſu vrbe atque agro eſt exterminat⁹, libríque eius in cōcione combuſti. Itaque, vt dicam quod res eſt, mirari ſubit quod ſit eorum iudicium qui in Republica Chriſtiana leuiorem eſſe pœnam volūt veræ conſtupratæ religionis, & Eccleſiaſticæ diſciplinæ conculcatæ, quàm olim inter profanas gentes violatæ ſuperſtitionis fuerit. Iudicémne verò quempiam adeò ignauum, adeò ſui officii oblitū eſſe poſſe, vt quum homicidas, fures, falſarios, læſæ Principum maieſtatis reos capitali ſupplicio puniat, in iis conſeruandis clementiæ laudem captet, quos re ipſa cognouerit verbo Dei corrupto, Eccleſiæ auctoritate ſpreta, Principum edictis per ſimulationē ſimplicitatis & modeſtiæ pertinaciter neglectis, à Deo re ipſa defeciſſe, & reliquos ad idem audendum ſollicitare? Ridicula eſt autem Baſilii exceptio qui hac eadem ratione puniendos eſſe exiſtimat infideles, quum ſit infidelitatis vitium maximum: item eos qui fratrem oderunt, quum ſint homicidæ: & qui alterius vxorem con-

Pollux lib. 8.

Laertius lib. 2. περὶ τῶν θεοδωρείων.

De Natura deorum lib. 1.

cupiuerint, quum ſint adulteri. Neque enim, vt antè diximus, hæreſis inter ea vitia numerāda eſt quæ quum intus lateāt, Dei iudicio ſunt relinquēda: ſed inter ea potius crimina quibus externa tum in rebus ciuilibus propter iram Dei, tum in religione, concordia & tranquillitas violatur. A Magiſtratu verò nō vitia, ſed crimina puniri ſolere ſatis cōmodè, ni fallor, eſt à nobis ſuo loco comprobatum.

Secundum argumentum: Ab auctoritate verbi Dei.

Sed qua pœna ſit hoc ſcelus vindicandum quorſum attinet, obſecro, humanis coniecturis probare, quū plana & aperta Dei teſtimonia in verbo ipſius legantur? Sic enim ait, Qui ſacrificat aliis diis præterquam Deo ſoli, moriatur. Alibi verò legem ſcribit qua nihil acrius, nihil ſeuerius in toto Dei fœdere legitur. Si ſurrexit, inquit, in medio tui propheta aut qui ſomniū vidiſſe ſe dicat, & prædixerit ſignū ac portentum, & euenerit quod loquutus eſt, & dixerit tibi, Eamus poſt deos alios (quos nō noſti) & ſeruiamus eis: propheta talis aut ſomniorum ſomniator interfici debet, eo quòd defectionem locutus ſit à Domino Deo veſtro, útque te depelleret à via quam tibi præſcripſit Dominus vt in ea ambulares: & ideò exterminabis malum à medio tui. Si te clanculum ſollicitauerit frater tuus, filius matris tuæ, aut filius tuus, aut filia tua, aut vxor gremii tui, aut proximus quem vt propriam vitam amas, dicendo, Eamus & ſeruiamus diis alienis, quos nec tu noſti, nec patres tui; ne acquieſcas ei, neque audies

Exod. 22. c. 20.

Deut. 13.

» eum,nec parcat ei oculus tuus,neque indulgeas,ne-
» que abſcondas eum: ſed omnino occidas eũ, & ma-
» nus tua prima ſit in eo vt occidatur talis, deinde
» manus totius populi. Obrue eum lapidibus donec
» moriatur: hoc enim molitus eſt vt depelleret te à
» Domino Deo tuo,qui te eduxit de terra AEgypti,
» de domo ſeruitutis. Hoc omnes Iſraelitæ audiãt &
» timeant, ne vltra deſignent rem nefandam in me-
» dio tui. Si in aliqua vrbium tuarũ, quas Dominus
» Deus tuus dat tibi vt in eis habites,audieris hanc fa
» mam,Egreſſi ſunt viri filii Belial è medio tui,& ſol
» licitarunt ciues vrbis ſuæ hiſce verbis,Eamus & ſer
» uiamus diis aliis quos non noſti: Inquiras, inueſti-
» ges & interroges diligenter: & ſi verũ eſt & certum
» verbum illud, quòd iſtiuſmodi abominatio facta
» ſit in medio tui,Omnino feries inhabitatores ciui-
» tatis illius gladio, & vaſtabis eam gladio, & quic-
» quid in ea eſt, etiam iumenta eius. Vniuerſa autem
» ſpolia eius comportabis in medium fori eius & ſuc
» cendes vrbem igne, & in vniuerſum omnia ſpolia
» eius Domino Deo tuo, vt ſit perpetuò aceruus, nec
» reædificetur amplius. Nec hærebit quicquã in ma-
» nu tua de illo anathemate, vt reuertatur Dominus
» à furore iræ ſuæ, & intimo affectu erga te commo-
» ueatur, miſereatúrque tui,& multiplicet te, quem-
» admodũ iurauit patribus tuis. Et rurſum in eodem
» libro,Quando, inquit,inuentus fuerit in medio tui,
» intra vnam portarũ tuarum quas Dominus Deus
» tuus dat tibi, vir ſiue mulier qui fecerit quod malũ
» eſt in oculis Domini Dei tui,vt tranſgrediatur fœ-
» dus eius,ieritque & coluerit deos alios, & adoraue-

rit eos, veluti Solem & Lunã, aut quęcunque exer- »
citũ cælorum, de quo non præcepi: illúdque indica »
tur tibi, & tu audieris, diligenter inquire: & en ſi ve- »
rum & certum eſt factã eſſe iſtam abominationem »
in Iſrael, Educes virum eiuſmodi aut mulierem ta- »
lem, qui perpetrarunt rem iſtam malam, ad portas »
tuas: educes, inquam, virũ aut mulierem, & obrues »
eos lapidibus, & moriãtur. In blaſphemũ autẽ hæc
lex eſt perſcripta: Quicũque maledixerit Deo ſuo, » Leu. 24.c.15.
feret peccatum ſuum, & qui blaſphemarit nomen »
Domini, morte multetur: omnino lapidibus ob- »
ruet eum vniuerſus cœtus, ſiue indigena fuerit, ſiue »
incola, quum blaſphemauerit nomen Domini, in- »
terficiatur. Sed & in eum qui Sabbathum violaſſet, Exod. 31.c.14. Num. 15.c.30.
ex hac lege animaduertebatur: Profanãs Sabbathũ »
morte multetur: quicunque opus fecerit in eo, ex- »
cindetur anima illa è populo ſuo.

Quum igitur leges iſtæ, Monforti, à Deo Optimo Maximo ſint poſitæ, neceſſe eſt vt vel inuitus fatearis nullas de his rebus æquiores aut meliores conſtitui poſſe. Sed tamen operæpretium eſt cognoſcere quomodo tandem ex iſtis legibus ratiocinemur: quod vt commodius poſſit explicari, rem omnem paulò altius repetemus, quando tu hanc nobis neceſſitatem imponis. Agnoſcimus enim (quod tu malitioſè diſſimulas) politicas eſſe iſtas leges, & vni tantùm Iudæorum genti perſcriptas. Neque ſumus tam imperiti vt politiam Moſaicam velimus reuocare, quaſi peculiares de negotiis ciuilibus leges ſancire cuique Magiſtratui in ſua ditione nõ liceat. Sed quum Legis per Moſen datæ tres ſint par- De Legis abrogatione.

tes, vna ſcilicet quam Moralem ſiue Decalogũ:altera quam Ceremonialem:tertia quam Iudicialem vocant, ſingulæ iſtæ partes peculiari conſideratione indigent. Decalogus enim ſiue lex Moralis, quia eſt Naturalis legis accurata deſcriptio, & conſcientiæ teſtimonium cum perpetua illa Dei voluntate conſentiens, agnoſcere nos oportet tantam eſſe huius Legis auctoritatẽ, vt certa eſſe debeat omnibus gentibus & cunctis ætatibus iuſtitiæ & iniuſtitiæ regula, neque prius interire poſſit quàm natura ipſa extinguatur. De Ceremoniis verò aliter iudicandum eſt. Fuerunt enim illæ vni tantũ genti ad certos vſus & certum tempus accommodatæ. Suo igitur tempore Ceremoniarum vmbræ, Chriſti tanquam Solis exortu depulſæ ſunt: manſit tamẽ Dei cultus à Decalogo perſcriptus, ſpiritualis nimirũ, qualem ſemper Deus requiſiuit: adeò vt quo etiam tempore Ceremoniæ vigebant, ſæpe ſit teſtatus per Prophetas ſeſe illas abominari, propterea quòd ad externum illum cultum populus ea non afferebat quæ præcipuè Deus requirebat, & quæ per Ceremonias ipſas adumbrabãtur: cor ſcilicet cõtritum, fidem, ſpem, charitatem, in quibus verus Dei cultus conſiſtit. Sed rurſus de Iudiciali, de qua nunc quæritur à nobis, aliter quàm de Decalogo aut Ceremoniis conſtituẽdum eſt. Eius enim diſcriminis ignoratio vel diſſimulatio tibi, Mõforti, occaſionẽ præbuit Iudicialem legẽ non aliter quàm Ceremonialẽ repudiandi: in quo grauiſſimè à te peccari nos, vt ſpero, oſtẽdemus. Hoc igitur dico, Iudicialẽ legem à Decalogo differre, quòd Decalogus omnẽ iuſti-

De Decalogo.

De Ceremoniis.

Iudicialis lex quatenus à Decalogo differat.

tiã & æquitatem in omni officiorum genere paucis cóprehendit: Iudicialis autẽ lex eam dũtaxat iuſti-tiæ & æquitatis partẽ ſigillatim explicat, quæ in iis rebus verſatur de quibus iudicia cõſtituta ſunt. Præterea Decalogus quum ſit legis Naturalis abſolutiſſima deſcriptio, & diſertè in Euangelio confirmetur, omnibus in perpetuum eſt conſcriptus: Leges autem iudiciales ad vnius Reipublicæ rationẽ fuerunt accommodatæ. Itaque quum nobis nunquam ſcriptæ fuerint, ne abrogatæ quidẽ dici poſſunt. Decalogus denique conſcientiæ leges imponit: Iudiciales autem, quanuis Magiſtratui non modò propter iram, ſed etiam propter cõſcientiam parendum ſit, tamen conſcientiã non ſimpliciter ſed κατά τι reſpiciunt. Rurſum Iudicialis à Ceremoniali differt, primùm in eo quòd iſta externum religionis cultum tradit, illa partim quidem in Diuini cultus externa conſeruatione, ſicut oſtẽdunt leges paulo antè à nobis deſcriptæ, partim verò in ciuilibus huius vitæ negotiis verſatur. Deinde (quod vereor ne à nonnullis non ſatis ſit expenſum) Ceremoniæ non propriè vnius gentis, ſed vnius temporis fuerunt: Iudiciales autem contrà vnius gẽtis fuerunt, ſed non vnius temporis, maxima quidem ex parte. Idque ſic facilè, ni fallor, cognoſci poteſt. Quiſquis erat veram religionem amplexus, etiam ſi Iudæus non eſſet, neque in Iudæa habitaret, tamen ad Moſis Ceremonias obligabatur, veluti ad Circuncisionẽ, ad Sabbatha obſeruanda, ad ciborum delectum & cætera eiuſmodi, quandiu quidem Eccleſia ſub Legis pædagogia fuit. Hoc autem elapſo tempore, &

Rom. 13. a. 5.

Iudicialis & Ceremonialis legis diſcrimen.

Iudæi & cæteri populi ex quibus conſtat Eccleſia, ab illarum Ceremoniarum iugo abſoluti ſunt per Chriſtum, adeò vt (contrà quàm Papiſtæ opinantur) neque illas reuocare, neque alias in earum locũ ſubſtituere hominibus liceat. Nam ſi quæ Ceremoniæ ordinis cauſa conſtituuntur ex Eccleſiæ cõſenſu, ab illis quæ conſcientiam obligabant, & in quibus ad tempus cultus Dei conſiſtebat, diſtinguẽdæ ſunt. Contrà verò Iudicialibus legibus ſoli Iſraelitæ tenebantur, id eſt qui in Iudæa habitabant: quia ſcilicet huic vni Reipublicæ erant accommodatæ. Quòd ſi adhuc hodie conſiſteret illa Reſpublica (exceptis quibuſdam quæ ad Ceremoniarum violatarum vindicationem pertinebant, quas nunc abolitas eſſe diximus) iiſdem adhuc legibus vteretur, quum alioquin Euangelium nihil in ipſis imminutarit, aut de ipſis detraxerit. Quid igitur? dicet aliquis, quum hîc agamus de pœnæ modo quo ſunt hæretici à ciuili Magiſtratu puniendi, quorſum nobis Politicas leges Moſis proponis? Ego verò reſpondeo, quanuis politiæ Moſaicæ formulis non teneamur, tamen quum Iudiciales iſtæ leges iudiciorum æquitatem præſcribant, quæ pars eſt Decalogi, nos, vt illis nõ obligemur quatenus à Moſe vni populo perſcriptæ ſunt, eatenus tamen ad eas obſeruãdas teneri, quatenus generalem illam æquitatem complectũtur, quæ vbique valere debet. Videtur enim hac ratione non à Moſe vni Iſraelitarum populo, ſed à Natura vniuerſæ hominum nationi poſitæ. quod vt facilius intelligi poſſit, exemplum afferemus. Iubet Dominus depoſitum reddi, & furem puniri.

Iudicialis Lex quatenus non ſit abrogata.

Hæc vtraque lex politica eſt, & hactenus ſolos Iſraëlitas obligat. Quia tamẽ naturalem æquitatem ſequitur, & perpetuum illud Decalogi præceptum NE FVRERIS explicat: hactenus omnes ad vtrãque illam præſtandam tenentur. Fur interdum ad furti reſtitutionem, interdum in duplum, nonnunquam in quadruplum aut etiam in quintuplum dãnatur, aut deditur noxæ. Hæc pœna merè eſt politica, & vnam Iſraelitarum gẽtem obligat, quibus ſcilicet vnis eſt accommodata. Licet igitur Magiſtratui in ſua ditione ob certas & bonas cauſas aſperiorem pœnam in fures ſancire. Lex enim illa Moſis quatenus pœnæ modum præſcribit, aliis gentibus neque vnquam fuit poſita, neque nunc eſt propriè abrogata. Sciendum eſt verò quãuis iſtæ Legũ particulares formulæ nunquam ad nos pertinuerint, tamẽ quum earum author ſit Deus ipſe iuſtiſſimus & æquiſſimus Legiſlator, rectiſſimè facere Magiſtratus, qui, quoties peculiaris aliqua circunſtantia vel temporis, vel loci, vel perſonarum non impedierit, ad Moſaicarum legum perfectiſſimum exemplar in condendis ſuis legibus reſpiciunt. Ita enim fit vt Moſis iugum nobis non imponatur, & tamen iudicia ſumma cum moderatione exerceantur. Et ſanè ſiquis Græcorum nonnullas, Romanorum autem pleraſque leges cum Moſaicis compararit, tãtam inter eas etiam in pœnis conſtituendis ſimilitudinem inueniet, vt omnes ſatis appareat ad eũdem naturalis æquitatis ſcopum fuiſſe accommodatas.

Itaque, vt tandem hæc omnia ad inſtitutum noſtrũ referamus, quòd iſtas Politicas Moſis leges, in

veræ religionis cótemptores perſcriptas, Chriſtianis Principibus proponimus, hoc non facimus vt Chriſtianis Politia Moſis obtrudatur, ſed vt eius æquitatem in conſtituendis de eadem religione iudiciis, quoad eius fieri poteſt, tanquam optimum exemplar ſequantur. Sunt ergo in his legibus peculiaria quædam quæ ad nos non pertinent. Primùm quòd à Moſe nõ à noſtro Magiſtratu, Iſraelitis non nobis perſcriptæ ſint. Deinde quòd diſertè de corporeis ſacrificiis, de Sabbatho, & aliis ceremoniis agunt, quas Chriſtus aduenìens ſuſtulit. Tertiò quòd in Prophetas & Somniorũ coniectores latæ ſint, quæ dona in Eccleſia Dei nunc nõ extant. Denique in ipſo pœnæ genere cõſtituendo peculiaris aliqua huius gẽtis ratio habita videtur. Sed particularibus iſtis ſublatis, duo ex iſtis legibus colligo, quæ certè non puto idoneis rationibus refelli poſſe. Primùm enim quũ defectio à religione quæ verbo Dei eſt cõſtituta, & ſollicitatio ad defectionẽ quã Paulus ἑτεροδιδασκαλίαν vocat, his legibus à Deo per ciuilem Magiſtratum puniãtur, nunc quoque eadem ſcelera ab eodem Magiſtratu in ſua ditione ex hac Lege punienda eſſe cõfirmo. Hactenus enim Lex iſta Decalogũ reſpicit, & perpetua illa ac vniuerſali naturæ æquitate nititur. Itaque quicunque crudeles eos vocãt qui hæc iudicia exercent, quicunque Magiſtratum tanquã profanũ ab his iudiciis remouent, quicunque tam confidenter aſſerunt nullũ hominum genus Reipublicæ minus eſſe metuendũ quàm hæreticos: illos ego dicere audeo in Deũ & in ſuæ conſcientiæ teſtimonium peccare, niſi for

taſſis ex eorũ ſunt numero quibus cõſcientia quodam quaſi cauterio reſecta eſt. Deinde quum nulla idonea ratio afferri poſſit cur Dei maieſtas & Eccleſiæ auctoritas minoris apud nos ponderis eſſe debeat quàm olim apud Iudæos fuerit: imò verò Chriſtiani, ſi verã religionẽ aſpernẽtur, aut minore ſtudio tueãtur quàm olim Iudæi, eo min⁹ excuſari poſſint, quo clarius ſeſe Dominus per Filiũ ſuũ quàm per Prophetas patefecit: hoc ego affirmare non dubito, eos demùm Principes officiũ facere, qui ſi non in ipſo pœnæ genere, at certè in ipſo pœnæ modo conſtituendo illas Dei leges ſibi ad imitandũ proponunt, cuius ſcilicet exemplo & ipſi capitalem aliquam pœnam pro blaſphemiæ & criminis atrocitate in factioſos apoſtatas ſanciant. Tanti enim eſſe debet apud omnes ſempiternis ſeculorũ ætatibus Dei maieſtas, vt quiſquis eam habet ludibrio, ille quia ipſum vitæ auctorem habet ludibrio, digniſſimus ſit cui vita per vim eripiatur. Hæc ego dico, Monforti, hæc ego vociferor, veritate Dei & conſcientiæ teſtimonio fretus. Tu contrà, ſi libet, ad rauim vſque clamita nos ſæuos, crudeles, immanes, ſanguinarios eſſe. Vincet tamen veritas, & eos demùm iſtis cognomẽtis dignos eſſe oſtendet qui præpoſtero vel ſimulato clementiæ ſtudio ouium potius vita patiuntur lupos ſaginari, quàm in vindicanda Dei maieſtate officium faciant. Et hæc quidem fortaſſis ſufficere poterãt. Ne quid tamen à me cõqueri poſſis prætermiſſum, reliquas tuas, ineptias dicam an blaſphemias? ſigillatim cõſtitui refutare.

Sic igitur primùm omnium reſpõdes, *Si corpora-*

Refutatio argumentorum Mōfortii aduerſus Legem in Exodo ſcriptam.

lem (inquis) immolationem intelligunt in Exodi *lege deſignatam, oportet ut fateantur nullum ex hac* Lege *puniẽdũ: nemo enim alieno* Deo *ſacrificat corporaliter, ne* Turcæ *quidem: non* Ioui, *nõ* Mercurio, *non* Soli *aut* Lunæ, *ſed* Deo Moſis. *Sin autem de* Spirituali, *(quemadmodum loquitur* Paulus *de hoſtia rationali,) primi ſunt occidendi qui* Deo *ſuo* Maozin *id eſt molẽtiæ & crudelitati ſacrificant: & auari, & guloſi, quorum uera eſt idololatria* Noui teſtamenti, *cuius nihil niſi umbra & figura fuit illa quæ ſcribitur in* Vetere: *ex quo conſequitur etiam pœnam illam ueteris fuiſſe figurã non temporalis ſed æternæ.* Hæc tu, Monforti, penè totidem verbis ſcripſiſti. Ego verò etſi iampridem videor his omnibus calumniis anſam omnem præcidiſſe, quum oſtenderem quanta cum impietate verum illum Deum Moſis cum Turcarum & Iudæorum Idolis confunderetis, tamen iterum paucis reſpondebo vt imperitiam tuam magis patefaciam. Certè nemo noſtrum tam eſt imperitus vt vetera illa ſacrificia in vſum reuocet. Sed in eo ſe prodit manifeſtus tuus ſtupor, quòd in verbo ipſo Sacrificandi hærens, non conſideraſti conſtituendæ huius legis rationem latius patere quàm vt ad hanc vnã ſpeciem reſtringi poſſit aut debeat. Comprehendit enim potiùs publicum cultus Dei cõtemptum, qui quidẽ cultus vniuerſus Sacrificii vocabulo συνεκδοχικῶς intelligitur: ſicut Helias quũ ſignificaret totũ Dei fœdus ab Iſraele violatum, Euerterunt, inquit, aras tuas, & Prophetas tuos occiderunt: & Eſaias quũ prædiceret fore vt AEgyptus veram religionẽ amplecteretur, Iurabit AEgyptus, inquit, per nomẽ Dei viuentis. Neque hîc valet Iuriſconſultorum regula, quæ docet in rebus odioſis, quas vocant, leges non eſſe ampliandas. Nullus enim eſt coniecturæ

1. Reg. 19. b. 10.

Eſa. 19. c. 18.

locus vbi ius expreſſum habemus. Debueras autem hanc legem cum capite Deuteronomii 13, comparare, vt eius velut commentarium haberes. Ex hoc enim loco cognoſcere potueras capitali ſupplicio in eos animaduerti qui quum ipſi à Domino defecerint, alios ad defectionem ſollicitant. Sunt autem huius defectionis varia teſtimonia publica, quorũ etſi præcipua tantùm, & quæ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον accidũt, in legibus commemorantur, ratio tamen ipſa legis vniuerſali formula concepta eſt: itaque in genere valere debet aduerſus eos qui à vera religione deficiunt, & alios ad defectionem ſollicitãt, quos generali vocabulo nunc vocamus Hæreticos, non pſeudoprophetas, aut ſomniorum coniectores, aut alienis diis ſacrificantes: propterea quòd externæ illæ ceremoniæ, & dona illa Prophetiæ ceſſarunt. Verùm vt hæc ceſſarint, neque tamen defectio, neque eius pœna deſiit. Quàm autem ſit ridiculum quod tu colligis, nimirum ſi ſpiritualis hîc idololatria ſignificetur, crudeles etiam & auaros & guloſos à ciuili Magiſtratu puniendos: alibi eſt à nobis ita, vt ſpero, probatum, vt longiore refutatione nõ indigeat. Supereſt mirifica illa tua allegoria idololatriæ veteris, & pœnæ in eam conſtitutæ: de qua, propterea quòd tu tibi in ea magnopere places, idcircò paulò copioſius mihi putaui eſſe differẽdum. Ergo, ſi tibi creditur, idololatria Veteris teſtamenti, id eſt corporalis immolatio, fuit idololatriæ Noui teſtamenti, id eſt ſpiritualis immolationis figura. Itaque pœna illius, hoc eſt lapidatio, non fuit figura pœnæ alicuius temporalis quam nunc debea-

mus vſurpare: ſed ſpiritualis, id eſt æternæ, cui ſcilicet debemus hæreticos relinquere, vel eius quæ gladio nõ corporali, ſed ſpirituali, & ancipiti, id eſt viuo Dei verbo infligitur. Id autem cõmentum plurimis locis à te repetitur, nominatim verò vbi hac exceptione vteris aduerſus Legem in eos ſcriptam qui Sabbathum violarint: vbi ſic ſcribis, *Eſt*, inquis, *facta tranſlatio peccati corporalis ad ſpirituale: ex quo conſequitur debere quoque pœnam ſpiritualẽ eſſe non corporalem*. Item quo loco reſpondes argumento à Leuitis ſumpto, per quos Moſes in idololatras capitaliter animaduertit, *Ad quod*, inquis, *ſatis iam reſponſum eſt. Corporalem uitulum corporalis pœna ſecuta eſt, ſpiritualẽ ſpiritualis ſequitur.* Ego verò, Monforti, ſpiritum illum fanaticum in te agnoſco qui per Origenem quondam tam miſerè Eccleſiam Dei vexauit. Fuit enim hæc olim Satanæ inſignis verſutia, quam tamen nemo prorſus ex veteribus, quod eorum pace dixerim, ſatis animaduertit, vt, quum non poſſet Scripturam ex Eccleſia prorſus eiicere, vanis tamẽ allegoriis totam redderet inutilem & mythologicam, adeò vt ne vnus quidem ſit in Scripturis apex, qui non ſit iſtis allegoriis contaminatus: quod etiamnum iter hodie Libertini & Anabaptiſtæ ingrediũtur. Sed hoc, quæſo, nobis oſtende, ex quo tandem Scripturæ loco cõmentum iſtud de Iudicialium legum vmbris & figuris didiceris. Nam in Ceremoniis, atq; adeò in quibuſdam etiam hiſtoriis ex Scripturæ auctoritate hoc agnoſco. Sed de Iudicialibus legibus aut corporali idololatria quæ ſpiritualem adumbrarit, nihil vſquam legere memini. Hoc quidẽ fateor,

1. Cor. 10, & tota ad Hebræos Epiſtola.

ſupplicium quod de flagitioſo aliquo ſumitur, declarare quo ſit animo iudex in id flagitiũ affectus, & externam idololatriam interioris eſſe teſtimonium. Sed vt hæc tibi concedam, quorſum hæc ad id de quo agimus? Deinde cur corporalem idololatriam Veteri, ſpiritualem Nouo teſtaměto tribuas non video, quũ vtraque iam olim viguerit, & nunc etiam multo magis vigeat quàm velimus. Nam vt Papiſtarum imagines, & cibarium illum Deum taceam, quot vnquam fuerunt aut futura ſunt externa vel interiora colědi Dei genera, tot eſſe dico idola ab hominibus fabricata, tótque vtriuſque idololatriæ ſpecies: ídque ſingulis fere paginis Hieronymus in Prophetarum commentariis inculcat. Iam verò de corporali pœna quæ ſpiritualem adũbrarit, vt non potueris ἀμαθέστερον loqui, at certè σαφέστερον aliquid dicere debueras. Enimuerò ſi corporalis pœna à te dicitur, quæ corpori infligitur: ſpiritualě eam à te dici oportet, qua ſpiritus afficitur. Infligi autem ſpiritui pœna ab hominibus nõ ſolet, ſed ab eo qui vnus poteſt & animam & corpus perdere in gehenna. Poteſtas enim illa ligandi quam Eccleſiæ conceſſit, nõ tam iudicium eſt, quàm eius iudicii declaratio quo ſeſe iã antea obſtrinxit quiſquis iuſto Eccleſiæ iudicio ligatur: & quum vſurpetur in interitum carnis vt ſaluus ſit ſpiritus in die Domini, non video quî poſſit vel ſpiritualis pœna vocari, vel corporali pœnæ opponi. Sed alia eſt fortaſſis abſtruſæ iſtius allegoriæ ratio, nempe ſi ſpiritualem pœnam tũc vſurpari dicas quum ſpirituali gladio, id eſt prædicatione Verbi, hoſtes noſtros

Matth. 10. c. 28.

1. Cor. 5. b. 5.

id eſt peccata iugulamus, ſicut monet Apoſtolus vt
Rom.12.a.1. nos ipſos λογικῇ λατρείᾳ Deo noſtro cõſecremus. Sed
dic quæſo ἐπιληπτικώτατι Monforti, vt tibi concedã verbum Dei, gladiũ Spiritus vocari: & iubere Apoſtolum vt membra noſtra terrena mortificemus: vbi tamen legiſti corporales illas pœnas quæ corporibus ſceleratorum ſub Vetere teſtamento infligebantur, ſacrificium illud ſpirituale quo carnẽ noſtram vel in nobis, vel in aliis mortificamus, adumbraſſe? & ita quidem adumbraſſe, vt, ſicut de Ceremoniis ſic etiam de Ciuilibus legibus dicẽdum ſit, eas veniente luce, id eſt Chriſti Euangelio exorto, euanuiſſe? Quaſi verò ſub Vetere teſtamento mortificatio illa tantùm adũbrata fuerit, ac non potius re ipſa ab omnibus fidelibus ſẽper vſurpata. Quòd ſi vera ipſorum mortificatio fuit, quorſum indigebant vmbra, præſente ipſa veritate? aut ſi nihilominus illi figura quapiam indigebãt, cur illam tu nobis eripis? Veteres enim illas leges fictitiis veſtris allegoriis ſic eluditis, vt propterea contendatis aliter eſſe inter Chriſtianos quàm olim inter Iudæos hæreſin puniendam. Deinde ſi pœna illa pſeudoprophetarũ temporaria tãtùm erat, cur ob eum finẽ perlata lex dicitur qui perpetuò valere debet? Sic enim ſcribitur in extrema lege, VT OMNES ISRAELITAE AVDIANT ET TIMEANT, ET NE DEINCEPS REM ADEO NEFANDAM DESIGNENT. Quid tu ad hæc, Mõforti? Nã his adhuc exẽplis egere populũ Dei conſtat. Hæc igitur à Deo cõſtituta tollere, ánnon ſacrilegium eſt? Vides ergo vel inuitus quocunq; tandẽ modo fictitias iſtas alle

Epheſ.6.c.17.
Coloſſ.3.a.5.

gorias vſurpes,non poſſe nõ falſiſſimas & inaniſſimas videri,etiã ſi tu illas omniũ veterum auctoritate cõfirmares. Memini enim Auguſtinũ alicubi allegoriã iſtam viſibilis & inuiſibilis gladii vno verbo attigiſſe. Sed eũ quoque conſtat,(quod cum tãti viri pace dictum eſſe velim) in allegoriis perſequendis pluſculũ ſeculo ſuo indulſiſſe. Iterũ igitur hoc affirmo, vanũ & futile eſſe iſtius allegoriæ cõmentum. Libro de fide & operibus.

Sed age,ad alias tuas refutationes progrediamur, quas capiti illi 13, Deuteronomii opponis. *Negas leges illas ualere, quia nemo nũc ſit pſeudopropheta ex Moſis definitione, id eſt qui futurum aliquid prædicet, & doceat deos alienos colere.* Ego verò primùm omnium reſpõdeo,ſicut paulo antè feci,ex cauſa ferendæ legis, id eſt ex his verbis, QVIA DEFECTIONEM LOQVVTVS EST A DOMINO DEO VESTRO: intelligendam eſſe Legiſlatoris mẽtem. Deinde dico verum eſſe quod tu negas, eos ſcilicet qui Sacras literas perperã interpretãtur,à vero Dei cultu abducere, atque ita ad aliorum deorum cultum hortari. Neceſſe eſt enim vt doctrina omnis quæ de cultu Dei loquitur, ſi à Deo non eſt, à diabolo proficiſcatur. Itaque qui eam recipit, diabolum recipit: & qui recipiendam ſuadet, à Deo abducit. Nam etiam Paulus ciborum & matrimonii interdictum, doctrinas dæmoniorũ vocat: quo meliorem auctorem quærere non debemus. Neque ad rem pertinet illud quod affers de iis qui fœnum aut ſtipulam ædificãt. Agitur enim illic de iis qui nihilominus ſuper fundamentum ædificant: quod de hæreticis dicere nõ potes, qui Chriſtum verbo quidem ponunt, re tollunt: ſicut vos facitis, qui Chriſtum quidem Filium Dei, mundi do-

Refutatio argumentorum Mõfortii aduerſus caput 13. Deut.

1. Tim. 4. a. 1.

1. Cor. 3. c. 12.

minum ac Iudicem prædicatis,& veſtram illam albam veſtem præfertis, interim verò cognitionem Chriſti ſtatus & officii, Trinitatis, Iuſtificationis, Liberi arbitrii, & cæterarum eiuſmodi rerum negatis ad religionem pertinere, & libris etiam editis poſt Eccleſiarum concordiam violatam, alios ad defectionem ſollicitatis. In vos igitur & veſtri ſimiles qui vel manifeſta improbitate, vel affectata ignorãtia Eccleſiæ fundamenta conuellitis, hic potius E-
Eſa.1.d.31. ſaiæ locus conuenit: Erit robur illorum tanquam ſtuppa, & qui fecit tanquam ſcintilla, & comburentur ambo. Alter autem Pauli locus quem affers vt doceas illos qui Sacras literas perperam interpretãtur, à Deo non abducere, neque illa Deuteronomii lege comprehẽdi, magis etiam tuam inſcitiam pro-
Rom.14.c.15. dit. *Teſtatur Paulus*, inquis, *Chriſtum etiam pro eo mortuum qui neſci putat non licere. Dat enim ignorantiæ ueniam Deus.* Quæſo verò Monforti, non te pudet iſtarum ineptiarum? Ecquis enim noſtrum negat, Deum ignorantiæ veniam dare quoties libuit? Quaſi verò de perſonis hîc agamus, ac non potius de rebus ipſis. Deinde verò quæ hæc imperitia eſt, res medias ab iis quæ per ſe impiæ ſunt, & infirmos ab hæreticis nõ diſtinguere? Illic certè Paulum de rebus mediis, & de iis qui fide infirmi ſunt, diſſerere, tota diſputationis ſeries oſtẽdit. Nam alioquin quũ de iis quæritur quæ ſine violatione Legis Dei committi non poſſunt, regulam tradit prorſus diuerſam, iubẽs vt
1.Theſ.5.d.21. probemus omnia, & quod bonum eſt teneamus: atque adeò vt ab omni ſpecie mali abſtineamus. Rurſus ſicut teſtatur Paulus ſeſe omnibus factum eſſe
1 Cor.9.d.22.

omnia: de infirmis nimirum agens: ita etiam appareret peruicacibus & præfractis quàm parum indulſerit. Idcirco enim Titum noluit circuncidere, & quoſdam monet vt canes & conciſionem caueant: quæ omnia quum tu permiſceas, minimè miror te vſqueadeò ineptè ex hoc loco ratiocinari, vt quod de rebus mediis dictum eſt, ad blaſphemam & impiam hæreticorum doctrinam accommodes, quos ſcilicet iudicare, nedum vindicare, non liceat: quod ad infirmos ſpectat eóſque non ἐθελοθρησκεία ſed Legis Moſaicæ elementis adhuc inhærentes, ad hæreticos detorqueas.

Gal. 2. a. 3. & 4. Philip. 3. a. 2.

Superest duplex tua exceptio aduerſus Legem in blaſphemos ſcriptã. nam reliquas tuas calumnias alibi refutauimus. *Si hæc lex ualeret,* inquis, *tollẽdus eſſet totus mundus, qui Deum uerbis confitetur, factis & corde negat: neque id occultum eſt, ſed apertiſſimum. Deinde (ut ſuprà demonſtratum eſt) nõdum perfectè ſcitur quinam ſint uerè hæretici.* Audi verò, ſi libet, quid ad iſta reſpondeam. Quicũque per improbitatem in Deum blaſphemant, ſeuerè ſunt à Magiſtratu coërcendi. Negligentes hîc eſſe pleroſque fateor: ſed ex eorum negligẽtia quod ſit ipſorum officium colligere nec potes nec debes. Multo frequentiores eſſe inter nos blaſphemias quàm par ſit, agnoſco, & cum lachrymis hanc mundi peruerſitatem deteſtor: totum tamen mũdum, vt tu vis, hoc ſcelere manifeſtò teneri nego. Tu, ſi potes, falſa hæc eſſe oſtende. Quod autem à te demõſtratum eſſe dicis, Nondum perfectè ſciri quinam ſint verè hæretici: hanc demõſtrationem quum in tota veſtra farragine diu multúmque quæſierim

Refutatio aduerſus legem in Leuitico ſcriptam in blaſphemos.

nuſquam tamen inueni, ſed multas potius blaſphemias reperi in verbum Dei pro veſtra ἀκαταληψίᾳ impudentiſſimè & ſceleratiſſimè profuſas: tanquam ſcilicet adeò ſit obſcurè & ænigmaticè ſcriptum, vt noua iudicis ſententia ſit expectanda, & interim dū lis inter Chriſtum & diabolum pendet, dandæ ſint vindiciæ ſecundum libertatem. Has inquam blaſphemias & alias pleraſque in hoc veſtro ſcripto reperiſſe me fateor, quas ſanè non video qua ratione poſſis ἀποδείξεις vocare, niſi idcirco fortaſſis quòd manifeſtam veſtram impietatem coarguant. Nos autem eas ſuo loco ita, vt ſpero, confutauimus, vt neque noua inde vos petere argumenta, neque nouas quærere ſolutiones nos oporteat.

Tertium argumentum: Ab vtriuſque Teſtamenti, & veteris Eccleſiæ exemplis.

Tertio loco exēpla collocabimꝰ ex vtroq; Teſtamēto, & Eccleſiaſticæ hiſtoriæ penu deprōpta. Ac de Veteris quidē teſtamēti exēplis primo loco dicemꝰ, nō omnibus, ſed præcipuis. Sūt autē eiuſmodi.

Exod.32.f.27. Moſes homo clementiſſimus, & cuius rara admodum ſupplicia in negotiis ciuilibus legūtur, in religionis violatæ crimine ſeueriſſimum exemplū edidit, tribus hominum millibus ipſius mandato, ſine vllo vel ætatis, vel ſexus, vel ſanguinis ac coniunctionis diſcrimine, Leuitarum opera, propter idololatriam vituli interfectis.

2.Paral.15.13. Aſa ſanctiſſimus princeps fœdus Domini cum populo inſtaurauit, hac addita formula, QVICVNQVE NON QVAESIERIT DOMINVM DEVM ISRAELIS, INTERFICIATVR, SI-

VE PARVVS SIT, SIVE MAGNVS, VIR VEL MVLIER.

Iehu à Domino delectus totam Achabi familiã propter idololatriam penitus excidit, & ſacerdotes Baalis ad vnum trucidauit. 2.Reg.10.a.1.

Pius ille rex Ioſias ſacerdotes Excelſorũ mactauit ſuper altaribus, atque humana oſſa ſuper illis combuſſit. 2.Reg.23.c.20.

Helias, ceſſante Magiſtratu, extraordinaria poteſtate fungens, ſacerdotes Baalis ad torrentem Kiſon interfecit. 1.Reg.18.g.40.

Ioiadas à Deo excitatus Athaliam illam impiã occidit, iure Magiſtratus extra ordinẽ defunctus. 2.Reg.11.c.15.

Antequam autem ad Noui teſtamenti exempla accedam, operæpretiũ eſt cognoſcere quid ex iſtis hiſtoriis colligi poſſit, vt omnem cauillandi occaſionem, ſi fieri poſſit, aduerſariis eripiamus. Sic igitur ratiocinari placet. Quod à præſtantiſſimis iſtis Heroibus ex Principum auctoritate & imperio geſtum eſt, & expreſſo Spiritus ſancti teſtimonio laudatur, id eſt eiuſmodi vt ſine blaſphemia vituperari non poſſit. Supereſt ergò vt aduerſarii nobis concedant vel Chriſtianis Magiſtratibus licere eorum factum imitari, vel certè vt ex his duobus alterum probent: nimirum aut diuerſam eſſe hæreticorum cõditionem ab iſtis de quibus in his exemplis agitur: aut de poteſtate Ciuili, quoad religionis conſeruationem attinet, per Euangelium aliquid eſſe detractum. Et certè hoc vidit Monfortius quum iſtis exemplis reſponderet. Itaque in vtroque probãdo laborat, ſed inutiliter profectò, vt ii ſolent ſcilicet

qui pro mendacio dicunt aduerſus veritatem. Ait igitur *hæc conuenire in idololatras & ſacerdotes Baal, qui alienum Deum profitebantur: in hæreticos autem minimè, quum hodie hæreticorum nemo alienum Deum profiteatur.* Hæc ille, Bellii ſcilicet veſtigiis inhærens, qui Deum ab idolo neſcit diſtinguere: de quo craſſiſſimo & pernicioſiſſimo errore abũdè diximus. Deum enim iſti & cultum eius ex cuiuſque opinione metiuntur. Ego verò affirmo ſimulatque extra Verbum quiſquam Deum contemplatur, idolum animo cócipi: & qui in Dei cultu quicquam affingat, eum verè eſſe idololatram. Sed & illud aſſeuero, quicunque peruerſo ordine non ſe ſubiiciunt verbo Dei, ſed quod hæreticorum proprium eſt, ſibi verbum Dei ſubiicere conantur, eos etiam idololatriæ crimine teneri, eóque ipſis infidelibus eſſe deteriores, quòd ſuis mẽdaciis pietatis & veritatis nomẽ prætexant. Sed hæc pluribus repetere minimè eſt, opinor, neceſſarium. Nobis enim ſatis eſt hoc loco oſtendiſſe quicquid in craſſiore illa & externa idololatria à piis & ſanctis Regibus eſt factitatum, in hæreſi tanquam eius parente ac genitrice locum habere. Supereſt ergo alterum duntaxat aduerſariis refugium, nimirum vt doceant per Euangelicam doctrinam de Ciuili poteſtate aliquid eſſe detractum. Olim enim curá vindicãdæ religionis ad Principes pertinuiſſe, quæ nunc facultas ſit ipſis erepta. Id autem probãt hac vna ratione, quòd ſub Moſe corporeus gladius ſpiritualem ſub Euangelio vſurpãdum adumbrarit: qui quidem ſpiritualis gladius non ciuili Magiſtratui, ſed Eccleſiæ commiſſus eſt. Quaſi verò ſub

Moſe Dominus ſpiritualem etiam gladium non vibrarit. Aſſumunt autem iſti quod nemo ſanus illis conceſſerit, Iudicialem ſcilicet legem nō minus quàm Ceremonialem figuris & vmbris plenā fuiſſe, quæ Chriſti tanquam lucis aduentu euanuerint. Ideóque etiam clamitāt nos, quum iſtas Veteris fœderis leges & hiſtorias citamus, iterum Legis ſeruitutem reuocare, & quæcunque rectè ſcripſit Apoſtolus aduerſus eos qui Ceremoniarum aut aliorū operum fiducia gratiam Euangelii ſubuertebant, ea in nos detorquent. Hæ verò calumniæ quàm falſæ ſint, & quàm inanes, pluribus eſt à nobis paulò antè explicatum. Relinquitur ergo concluſionem noſtram valere à veterum Regum exemplo ſumptā, in qua ſcilicet paria cum paribus comparētur.

Fateor tamen Heliæ & Ioiadæ factum videri peculiari quadam conſideratione indigere. Verùm ſi rem totam accuratius expendamus, comperiemus eādem eſſe omnium horum exemplorum rationē. Neque enim hoc quidem loco Helias vt Propheta, vel Ioiadas vt Sacerdos conſiderandus eſt, ſed vterque potius tanquam Regiam poteſtatē ad hæc ſingularia factà peragenda extra ordinem gerēs, à Domino attributam. Non eſt igitur quòd nos quiſquā cum Monfortio cauilletur, qua ratione à Regū exemplo ad noſtros Principes argumētum duximus, eadē etiā poſſe ab Heliæ & Ioiadæ facto ad eos qui Prophetis & ſacerdotibus ſucceſſerūt, idē argumētū accōmodari. Hoc enim ſi faceremus, diuerſas & diſtinctas duarum iuriſdictionū naturas cōfunderemus, quod nobis nunquam in mētem venit. Sed

præterea quaſdam Monfortii exceptiones operæpretium eſt cognoſcere, vnam aduerſus Moſis factum in punienda aurei vituli idololatria, duas aduerſus heroicum illud Heliæ facinus in occidendis Baalis ſacerdotibus. Quærit ergò aduerſarius *cur nō ea ſaltem ex Moſe imitemur quæ ſunt meliora, & ad Chriſti clementiam propius accedunt: quale erat ipſius Moſis factum qui iratum Iſraelitis Deum placabat, (quum tamen illi Moſen ipſum lapidare uellent) & de libro uitæ deleri malebat quàm illi perderentur. Nunc deligere ex eius lege duriſſima quæque, & ſanguinem omni arte appetere, hoc uerò eſt à Chriſti benignitate alieniſſimum.* Ergo, tu Monforti, Moſen quē nobis Scriptura tantopere laudat à clementia, tanquam ſæuum & præcipitem, in hoc quidem facto, Chriſto patientiſſimo & clementiſſimo opponis: quod quū facis, certè Spiritum ſanctū reprehendis. Eſt enim eius hiſtoriæ, de qua hîc à nobis quæritur, concluſio his verbis perſcripta, Ita percuſſit Dominus populum, quòd vitulum feciſſent. Ex his autem verbis intelligimus, quicquid hîc fecit Moſes Spiritus Dei afflatu & inſtinctu feciſſe. Itaq; etiam quum idem Leuitas hortaretur ad cruētam illam cædem, vt tu quidem appellas, ſed re vera ad iuſtiſſimum, & (ſi magnitudo peccati diligenter cōſideretur) moderatiſſimum imperium exequendum: Conſecrate, inquit, hodie manus veſtras Domino, etiam quiſque in filio ſuo, & in fratre ſuo, vt detur vobis hodie fauſta imprecatio. Sed hunc quoque locū facundus ille veſter Bibliorū interpres audaciſſimè corrupit. Sic enim iſta verba Moſis interpretatur, quaſi Leuitæ poſt eam patratam cædem iubeantur manus ſanguine fratrum contaminatas expiare, quum

Aduerſus Moſis exemplum exceptio Monfortii.

Exod. 32. g. 35.

Ibidem g. 29.

hæc potius vel ex doctiſſimi Aben Eſræ auctorita- te, per præteritum pluſquam perfectum fuerint cō uertenda, vt imperandi modi proprietas ſeruetur: neque, vt opinor, proferri poſſit exemplum, in quo oſtendatur verbum IMPLERE, quo illic vtitur Moſes, pro EXPIARE vſurpatum. Et certè tantū abeſt vt hoc Leuitarum factum expiatione indigeret, vt contrà Moſes nō alio quàm gratiſſimi ſacrificii nomine dignetur: adeò quidem vt (quemadmodum in eum locum doctiſſimus interpres annotauit) propter hoc vnum factum maledictio Iacobi ſuper Leui, ſit in benedictionem conuerſa, ſicut ex Moſis benedictione apparet. Deut.33.b.9. Vtri igitur credemus? tibíne qui duriſſimum hoc factum appellas, & melius aliquod à nobis ſeligi vis: an verò potius Spiritui ſancto, qui hāc cædem ſacrificium vocat, qui Leuitis propterea benedicit: qui denique Deum ipſum prædicat huius facti auctorem? Sed Chriſtus (inquis) hoc non fecit. Imò verò, bone vir, quod Patris auctoritate factum eſt, an Filio potuit diſplicuiſſe, qui ſimiles pœnas quotidie ingratis hominibus iuſtè infligit? Fateor tamen quum hîc nobiſcum in terris verſaretur, nihil eſſe eiuſmodi ab ipſo factū. Nego tamen ab hoc exemplo abſtinuiſſe, quaſi vel impium vel crudele id eſſet, (neq; enim vel impietas eſt vel crudelitas nocentiſſimos homines à Magiſtratu interfici) ſed quia hæc non erat propriè ipſius functio ad quam deſtinatus erat à Patre, neque tempus à Deo iſtis iudiciis conſtitutū aduenerat. Audiri enim prius Chriſtum oportebat quàm ipſius contemptū vindicari. I nunc Monfor

ti, & melius aliquod ac præſtantius factum in Moſis vita nobis ſelige quod ciuilis Magiſtratus imitetur. Nam quod tu commemoras de Moſe pro Iſraelitarum ſalute Dominũ rogãte, neque pertinet ad id de quo agitur, neque contra nos facit. Erat enim etiam Moſes populi interpres apud Deum. Deinde quod Chriſtiana charitas iubet, vt alii de aliorum ſalute maximè ſolliciti ſimus, tãtum abeſt vt cum Principum officio pugnare arbitremur, vt contrà velut à communibus quibuſdam omnium patribus totam Rempublicam ab iis cẽſeamus oportere Domino commendari, atque adeò vel in primis eos ipſos quorum ſceleribus vindicandis gladium à Deo acceperunt. Neque enim prauam vllam cupiditatem, ſed Dei timorem, & Reipublicæ charitatem debet ad iudicium afferre. Eius autem rei exemplum nobis inſigne præbet Moſes, ita hũc populum complectens, vt ad ipſius ſcelera non cõniueat: ita rurſus puniens, vt vel ſuæ ſalutis iactura ſit paratus eos Domino reconciliare. Tu igitur in eo blaſphemus es, quòd partim obſcurè accuſes, partim tam parcè laudes id factum quod Spiritus Sanctus tantopere commendat, vt ſumma etiam mercede dignetur: in eo verò ineptus, quòd à Magiſtratus officio in quo verſamur, ad Eccleſiaſticũ miniſteriũ nos reuoces: in eo imperitus, quòd charitatẽ cum moderata ſeueritate pugnare exiſtimes.

Aduerſus Heliæ exemplum exceptio Monfortii prima.

Nũc de illo Heliæ ſacrificio videamus quid ſentias. *In eo*, inquis (de nobis loquẽs) *malitioſè ſanè faciunt, qui non eiuſdem* Heliæ *factum illud commemorent, quum ignem è cælo deuocauit quod milites abſumpſit. quod profectò non omi-*

ſſent, niſi uiderent Apoſtolos à Chriſto reprehenſos eſſe dum illud Heliæ factum uolunt imitari. Ego verò, vt ſpero, huic Luc 9.g.54.
tuæ calumniæ ita reſpondebo, vt tuas ineptias hîc quoque patefaciam. Reſpondeo igitur, exemplũ illud Heliæ quod tu cõmemoras, nõ eſſe à nobis malitioſè, vt tu putas, prætermiſſũ, ſed quòd nolimus tuo exemplo ineptire, id eſt temerè omnia & ſine judicio effutire. Pertinet enim hoc exemplum ad Tyrannos & Tyrannorum miniſtros, quos Dominus inultos abire non ſinet. Nos autem etſi aliquatenus id poteramus ad hæreticos accommodare, qui & ipſi Eccleſiam Dei populantur: tamen quia (ſicut tu ipſe alicubi fateris) in hoc quidẽ facto pluſculum etiam Heliæ quàm Magiſtratui licuit, ne quid cauſari poſſes à nobis parum appoſitè dictũ, vel nimium ſollicitè cõquiſitum, vti eo noluimus. Sed quòd Apoſtoli poſtea quum hoc exemplum imitari vellent, à Chriſto reprehenduntur, minimè id fit quaſi Helias crudelitatis accuſetur, à qua velit Chriſtus ſuos diſcipulos eſſe alienos, ſed quia ipſorum κακοζηλία ſummam certè reprehẽſionem merebatur: quum neque hæc eſſet ipſorum functio, (niſi fortaſſis extra ordinem ad id peragẽdum ſpirituali Dei mandato mitterentur,) neque ſimile eſſet Samaritanorũ factum cum eo quod vltus eſt Helias. Hunc enim pietatis prætextu cupiebat occidere Ahazias impius apoſtata: hîc Samaritani Chriſto trãſeũti hoſpitiũ negãt. Illic cũ apoſtatis negotiũ erat Prophetæ: hîc cum iis qui Euangelium nunquam cognouerant. Illic Helias ex Dei mandato ignẽ deuocat è cælo ad Dei gloriam aſſerendam: hîc Apo-

ſtoli humano affectu vindicandæ iniuriæ ſtimulantur. Deinde temporum habenda ratio eſt. Helias ad aſſerendum Dei cultum miſſus erat, & vlciſcendã Iſraelis perfidiam. Chriſtus & Apoſtoli ad promulgandam Euangelii doctrinam, quæ pleriſque noua & dura videbatur, Legis ceremoniis aſſuetis. Aliud eſt autem Euangelium promulgare, quàm promulgati auctoritatem aduerſus perfidioſos eius contéptores aſſerere. Meritò itaque Chriſtus diſcipulos ad ſuæ functionis conſiderationem reuocat, neque tamen (vt tu exiſtimas) Heliam tanquam ſeueriorẽ reprehendit. Cæterùm altera tua exceptio hæc eſt:

Secunda.

Helias ignem è cælo impetrauit ad comburendum ſacrificium, etiam aqua ter conſperſum: id quod Baalenſes facere nõ poterant. Itaque hac uictoria potitus, de illis triumphauit, hoc eſt, eos interfecit. At iſti uolunt triumphare ſine uictoria. Quem enim unquã ignem de cælo deuocarunt? Sacrificium Deo acceptum, eſt Spiritus contribulatus: hoſtia uiuens, populus Deo in ſpiritu & ueritate ſeruiens. Talem populum ſi habẽt, & ad hoc incendendũ ſacrificiũ, charitatis ignem, & Spiritum è cælo deuocarunt, eſt ſanè quod meritò de Baalis ſacerdotibus triumphent: & eos gladio non corporali ſed ſpirituali & ancipiti, hoc eſt uiuo Dei uerbo iugulent. Sin populum habent rebellem & cõtumacem, & totas noctes pergræcantem (id quod ipſimet pro ſuggeſtu magna uoce teſtari ſolent) neque adhuc quum clamauerunt uſque ad ueſperam, ullum charitatis ignẽ obtinere potuerũt quin omnia in deterius abeant, eouſque ut ipſi ſæpe Paſtores ab ouibus ſuis in exilium detrudãtur: deſinant Heliæ triumphum imitari uelle, cuius uictoriam nequeũt imitari.

Hæc tu Mõforti, allegoriis tuis inhærens, quarum vt ſumma futilitas ac leuitas melius intelligeretur, totum hũc locum ex tua refutatione deſcripſi. Nos autem, ſicut res ipſa oſtendit, neque noſtros triumphos, neque quæ noſtra ſunt, ſed gloriam Dei quæ-

rimus,& eius rei teſtem Deum inuocamus. De te verò, impuriſſime Sycophanta, quid tandem ſentiendum eſt, quem nō pudeat fideles Dei ſeruos tot maledictis onerare? Hominum certe ſummam contumaciam, quam tu ridens illis exprobras, ipſi quotidie plurimis cum lachrymis deplorant. Verùm quid hîc tandem poſſis obiicere quod iam inde à mundi initio fidelibus omnibus Dei ſeruis non cōtigerit? Nam vt vetuſtiſſimos illos Patriarchas taceam, Prophetæ ſuis illis clamoribus quātum promouerunt? Chriſtus ipſe & diſcipuli, eius veſtigia ſecuti, quid aliud retulerūt præter verbera, exilia, cruces? Id enim demū diligit mūdus quod ſuum eſt. Itaque nō eſt quòd noſtrarū Eccleſiarum Miniſtris, doctiſſimis & diligentiſſimis hominibus, paruos pro illorum labore ac diligentia fructus obiicias. Ingratis potius animis, & tibi, cæteríſque Diaboli emiſſariis hoc debet acceptum ferri, qui in iis euertendis omnes neruos contendatis quæ maximis laboribus fideles ſerui Dei conſtruxerūt. Sed veſtra tamē iſta pertinacia, vt ſpero, neque iſtorū curſū retardabit, neque optimorum & fortiſſimorum Principum conſtantiam franget, quominus illi in aperiendis, iſti in impediendis veſtris conſiliis multo etiam magis quàm vnquam antea ſtrenuam operam nauent. Ioh.15.c.19.

Reliqua ſunt Nebucadnezaris, Darii, & Artaxerxis edicta, quorum formulas Spiritus ſanctus extare voluit, vt Principes Chriſtianos puderet, in vindicanda religione profanis Regibus priores concedere. Ea igitur ſunt eiuſmodi. A me factum eſt iſtud Exempla profanorum regum ex Vetere Teſtamento. Dan.3.g.96.

» decretum (inquit Nebucadnezar) vt quicunque po-
» pulus, natio aut lingua dixerit blaſphemiã in Deũ
» Sadrah, Meſah, Abed-nego, fruſtulatim cõficiatur,
» eiúſque domus in ſterquiliniũ redigatur, quia nul-
» lus eſt alius Deus qui poſſit in hunc modum ſerua-
» re. Darius autẽ, Conſtitutũ eſt, inquit, à me tale
» decretum, vt quicunque mortalium hoc edictum,
» de inſtaurando templo ſcilicet, mutarit, tollatur
» trabs è domo eius, in quam erectam ſuſpendatur, &
» domus eius propterea in ſterquilinium redigatur.
» Deinde Artaxerxes Eſdram compellans, Quicun-
» que, inquit, facere noluerit Legem Dei tui, atque le-
» gem Regis, de hoc illico fiat iudicium, ſiue ad mor-
» tem, ſiue ad eradicationem, ſiue vt facultatibus mul-
» tetur, ſiue vt vinciatur. Hæc igitur edicta Mõforti,

Eſd. 6. b. 11 & 7. b. 15.

ſine extrema impudentia negare non potes ita eſſe ſcripta, vt Spiritus ſancti voce cuiuis apparere poſſit magnificè prædicari: hîc autẽ te deſeri acuta illa Legis iudicialis allegoria, quam tu ſoles veluti clypeum opponere. Quanquam verò ſatis ſcio tibi nũquam defuturum quod garrias, nondum tamen diuinare potui quam tandem exceptionem ſis allaturus. Interim igitur dum te accingis, nos non pigebit Chriſtianos omnes Magiſtratus quanta maxima contentione poſſumus, non ad crudelitatem, à qua multo magis abhorremus quàm tu facias, ſed ad veram religionem, omnibus iis præſidiis quæ à Deo acceperunt, prudẽter quidem & moderatè, ſed fortiter tamen & ſeuerè conſeruandam adhortari.

Exempla Noui teſtamenti.

Nunc agè, ad Noui teſtamenti exempla pro-

grediamur, quæ omnino duo ſunt, in Actis Apoſt. cap. 5, & cap. 13, eáque nõ ſine iudicio ad quæſtionẽ nobis propoſitam accommodanda. Nimirum Ananias & Sapphira verbo interfecti à Petro: & Elymas magus verbo à Paulo excæcatus. Quod igitur ad illud Petri factũ attinet, fateor quidem illos à Petro non eſſe propter hæreſin interfectos, ſed propter hypocriſin, propter ſacrilegium, propter impudens mendacium. Fateor quoque quod hîc Petrus fecit neque à miniſtris Verbi & Eccleſiaſticæ diſciplinæ præfectis poſſe in exẽplum trahi, (fuit enim hæc in Petro extraordinaria poteſtas,) neque ab ipſo etiam ciuili Magiſtratu, quatenus quidem Petrus ſolo Verbo occidit, quod, etiam vt velit, ille præſtare non poſſit: & crimen alioquin hominibus occultum punit, quum Magiſtratus nonniſi de manifeſtis iudicare poſſit, quibus ſcilicet ſocietatem Ciuilem læſam eſſe conſtet. Hactenus ergo ad inſtitutum noſtrum pertinet hoc exemplum, vt ex eo colligamus, mirum videri non debere, ſi ab ordinario Dei Miniſtro gladius in conuictos & factioſos religionis contemptores ſtringatur, quum Petrus religionis contemptum quanuis adhuc occultum & latentem, capitali ſupplicio punierit. Firmũ autem eſſe hoc argumentum ex ipſa perſonarum & criminũ comparatione liquet. Vtrobique enim de contemptoribus verbi Dei agitur, qui tamen ſanctiſſimi videri velint. Crimina in genere ſunt eadem, religionis & Eccleſiæ contemptus, ſacrilegium, hypocriſis, ſumma in mentiendo impudentia. In eo tantùm differunt, quòd illic in vno fa-

cto peccatur, hîc in doctrina: illic occultum eſt ſcelus, hîc verò manifeſtum. Ex hoc autem conſequitur crimen hæreſeos tanto acerbius puniendum, quanto periculoſius eſt in doctrina errare quàm in vna quapiam re facienda peccare: & quanto pernicioſius exiſtit manifeſtum ſcelus de quo ipſe glorieris, quàm latens vitium, quod ita diſſimules vt totũ intus contineas. Elymam autem propter hæreſin à Paulo fuiſſe excæcatum Lucas apertè, ni fallor, declarat: ſcribit enim eum laboraſſe vt Sergiũ Proconſulem à fide auerteret, & à Paulo fuiſſe his verbis obiurgatũ, O plene omni dolo, & omni improbitate, fili diaboli, inimice omnis iuſtitiæ, non deſines inuertere vias Domini rectas? Eſt autẽ id proprium hæreticorum, per dolum & improbitatem alios à fide auertere, & vias Domini, id eſt doctrinã in verbo ipſius expreſſam, peruertere. Porrò quanuis hoc exemplum capitalem pœnam non contineat, oſtendit tamen, quod Academici tam præfractè negant, in religionis cauſa corporali etiam pœnæ locum eſſe. Nos autem, ſicut ſæpe iam repetiimus, certè non ſuademus vt ſtatim ad ſeueriſſima remedia veniatur, ſed tum demum quum id poſtulat criminis grauitas, aut cõmodius proſpici aliorum ſaluti nõ poteſt, quàm ſi putre membrum ferro reſecetur. Cæterùm ſiquis pauca eſſe hæc exempla obiecerit, cogitet ſingula quæ eo tempore contigerunt, non eſſe perſcripta. Eſt autem probabile donum illud δυνάμεων non fruſtrà fuiſſe Eccleſiæ conceſſum, ſed ſuis temporibus ac momentis frequenter vſurpatum. Deinde quum, vt antè dixi, neque

Imminuta nunc ſit Dei maieſtas, neque de Ciuili poteſtate quicquam detractum, apparet vtriuſque Teſtamenti exempla eſſe coniungenda. Poſtremò peculiaris fuit eorum temporum ratio, quibus viſum eſt Domino non modò inermes & ab omni terrena potentia deſtitutos Apoſtolos mittere, ſed etiam totum mundum infeſtum habere, vt cæleſtē eſſe Euangelii victoriam omnibus cōſtaret. Et certè, ſicut rectè quidam ſcripſit, Euangelii miniſtros in genere Chriſtus magis armat patientia quàm gladii vllius præſidio. Sed, vt ita ſit, quoties tamen Dominus Ciuilis etiam poteſtatis ſubſidio Eccleſiam munit, ſine inſigni ipſius iniuria cōtemni nec poteſt nec debet. Ex his autem omnibus effici videtur quod probandum ſuſcepimus: Nimirum Magiſtratus Ciuilis hoc eſſe vel præcipuum officium, vt cōtemptum & perturbationem veræ religionis, corporali atque adeò interdū quoque capitali ſupplicio, in hæreticis vindicet.

Exceptio Monfortii aduerſus iſta Noui teſtamenti exempla.

Sed tempus eſt vt Monfortii exceptiones audiamus. Quærit igitur primùm, *cur non hæc potius ex* Nouo *teſtamento proferamus*, Ego *mitto uos ſicut oues in medio luporum. uel*, Beati *eſtis quum uos perſecuti fuerint homines. uel*, Mundus *gaudebit, & uos plorabitis.* Quid verò, Monforti, an hæc vera eſſe negamus? an non potius ita eſſe quotidie experimur? an hæc pugnant cum ea doctrina quam tradimus? an nos miniſtris Eccleſiaſticis Ciuilem poteſtatem tribuimus? an quum Miniſter verbi aduerſus inuictam hæreticorum rabiem ſubſidium Ciuilis poteſtatis à miniſtro Dei flagitat, ouis eſſe deſinit in luporum medio? an lupi naturā in-

duit Magiſtratus quum in præfractos & factioſos religionis contemptores gladiũ in ſua ditione ſtringit? an quia Magiſtratus, quoties ita expedit, hæreticos ad iuſtum ſupplicium trahit, propterea Mundus exultare, & Eccleſia Dei afflicta plorare deſinit? Sed ita nimirum didiciſti ex fanatico tuo Clebergio ratiocinari, quem quidem vnà tecum Anticyram deportandũ cenſeo, vt, ſi fieri poſſit, veſtrã inſaniã euomatis. Sed agè, reliqua tua præſidia aggrediamur. *Petrus*, inquis, *Ananiam & Sapphiram propter hypocriſin & mendacium interfecit. Iſti cõtrà nonniſi eos interficiunt qui mentiri nolunt.* Itáne verò Sycophanta? téne adeò tui obliuiſci potuiſſe, vt ab iis veritatẽ dicas ſupplicio capitali puniri, à quibus Veritas ipſa clamat ſeſe noſtris temporibus aſſertam? Sed idoneã profectò rationem affers cur id dicas. Sic enim de nobis ſcribis, *Si quis in eorum religionem uerbis & exteriore facto conſentit, non necatur, etiamſi animo ſit alienus: ex quo apparet, apud eos locum eſſe mendacio magis quàm ueritati, quum ſiquis dicat quod ſentit, occidatur.* Iſta verò quanuis à noſtro ſcopo ſint aliena, (neque enim hîc quæro quid fieri ſoleat, ſed quid fieri oporteat,) tamẽ à me propter ſingularem & inauditam tuam maledicentiã refutabuntur. Nam, obſecro, quid non ille dicere audeat, qui hæc ſcribere non dubitet? Oſtende igitur, vir optime, cui tandem periculum creauerimus quòd ea diceret quæ ſentiret? Anabaptiſtas aliquot punierunt noſtri Principes, non quòd ea dicerent quæ ſentirent, neque vt vi cogerentur ad veram amplectendam religionem: ſed quòd totius humanæ ſocietatis vinculum abrumperent, quòd perfidioſi

Prima Monfortii exceptio. aduerſus Petri exemplum.

eſſent apoſtatæ, quòd Verbum Dei manifeſtiſſimè corrumperent, quòd Eccleſiæ authoritatem habe-rent ludibrio, quòd ciuium conſenſum factioſè la-cerarent. Seruetus quoque, teterrimum illud mon ſtrum, pœnas dedit, non quòd id diceret quod ſen-tiret, ſed quòd ita impiè de tota Trinitate, de Chri-ſti humana natura, de puerorum Baptiſmo, de fide, de iuſtitia, de tota denique religione ſentiret, loque retur, ſcriberet, ita flagitioſè & ſceleratè totis annis triginta verbum Dei, Eccleſiam, Magiſtratum lu-dibrio haberet, vt nihil vnquam magis impurum & deteſtandum Sol iſte conſpexerit. Quam tu verò inuidioſè & malitioſè religionem noſtram vocas, eam non peculiarem nobis, ſed cum tota Chriſtia-na Eccleſia communem eſſe ſcito, ex qua tu pridē cum tuis eiectus eſſes, ſi tam ſeueri eſſemus quàm tu nos eſſe crudeles calumniaris. Ad eius autē profeſ-ſionē neminē cogere didicimus. Dāt operā Paſto-res vt omnes verā hāc eſſe religionē intelligant: ita tamē vt nullius vnquā colloquiū defugerint, neque quicquā prorſus ex priuata ſua auctoritate admini ſtrēt. Magiſtratus ex officio curāt vt verbū Dei purè & ſyncerè doceatur: publica offēdicula pro viri-li tollunt, turbarum & offenſionum occaſionibus medentur, de occultis iudicare nec poſſunt, nec vo lunt. Quid autem eſt in iſtis quod iure reprehēdas? Itaque quum eo impudentiæ ſis progreſſus, vt tot clariſſimarum vrbium pios Magiſtratus, tot fide-les Paſtores, nō modò crudeles dicere, ſed etiam vt capitales veritatis hoſtes audeas accuſare, & in his etiam quaſi nominatim fideliſſimā illam Tiguri-

nam Eccleſiã his conuitiis proſcindere, in cuius ſci licet doctiſſimum & diligentiſſimum Paſtorẽ puti dam iſtam tuam defenſionẽ ſcripſiſti: quũ, inquam, in hæc flagitia proruperis, iuſtiſſimè certè fecerint illi ſi ſuam dignitatẽ aſſeruerint. Vt autem illorum manus effugias, Deus tamen proculdubio tuam iſtã maledicentiam dignis tãdem ſuppliciis aliquando vindicabit. Sed reliquas tuas calumnias audiamus.

Secunda. *Si dicant*, inquis, *ſe de animo iudicare non poſſe, ſed hominẽ ex ipſius uerbis iudicare. deſinant Petrum citare, qui de Ananiæ animo, à nemine niſi à Spiritu ſancto doctus, iudicauit: id quod ipſi facere non poſſunt, quippe non eo Spiritu præditi.* Nos verò iſti calumniæ anſam præcidimus, quum hoc exemplum ad propoſitam quæſtionem accommodaremus. Neque aliter ſenſiſſe Bullingerum, aut quenquam alium apparet. Ecquis enim ignorat Magiſtratum non poſſe Petri factum in eo imitari, quòd Petrus ſolo Spiritus ſancti afflatu doctus, de Ananiæ animo iudicauit? Sed vt aliter ſoleat Magiſtratus de hæreſeos crimine cognoſcere, an ſequitur quia diuerſa cognitio ſeu criminis probatio eſt, idcirco ordinariæ poteſtati in eodem crimine vindicando non licere quod Petro extra ordinem licuit?

Tertia. *At enim*, dicis, *Ananiæ non propter hæreſin illud accidit, ſed quòd partiri uoluit cum Domino, quum deberet aut nihil, aut totũ dare: id quod declarat Petrus, dum ait, Nónne prorſus tibi manebat ager? & uenundatus, erat in tua poteſtate? quaſi hoc dicat, Nemo te cogebat uendere aut afferre: neque eos cogimus, qui nihil afferunt. At iſti uolũt etiam in eos animaduertere qui ipſorum religioni nomen non dederunt. Cur non eadẽ dicunt quæ Petrus? Nos neminem ſua bona uendere & Chriſto offerre: hoc eſt neminem ſibi renũtiare cogimus. Sed ſiquis ſua ſpõte renuntiat, oportet ut ſibi.*

toti renuntiet, & Domino hoſtiam integrã & immaculatã offerat. Nam Dominus totum hominem habere uult, ſicut maritus uxorem. Quòd ſi quis Deo nõ toto corde ſeruit, ſed minus præſtat quàm poteſt, is uerè Ananiam imitatur. Hîc verò, Monforti, quia multa mendacia ſine iudicio conſuiſti, nos ea ſigillatim explicabim⁹, vt tibi gratificemur. Ananiæ dicis propter hæreſin iſtud nõ cõtigiſſe. Fateor. Quid inde efficitur? Ineptè à nobis afferri hoc exẽplum. Id ego pernego. Dico enim ſi extra ordinem puniretam ſeuerè licuit occultum religionis contemptum, occultũ ſacrilegiũ, occultũ mendaciũ: multo magis oportere Magiſtratum hæc eadem crimina, non iam occulta, ſed manifeſta, & præterea cũ blaſphemia, cúmque aliorũ pernicie, & Ciuilis ſocietatis periculoſiſſima perturbatione coniuncta, deniq; præfracta pertinacia confirmata, pro ſuo iure coërcere. Hæc ego, inquam, affirmo. Tu verò nouas aliquas rationes, ſi libet, excogita, quibus hoc argumẽtum refelli poſſit. Nam illa quidem eſt infirmior quàm vt ea niti poſſis. Deinde quòd Ananiã dicis à Petro idcirco reprehendi, quòd partiri voluiſſet cum Domino, quum deberet nihil aut totum dare: ſatis arguit eum locum non niſi oſcitanter à te fuiſſe perlectum. Prætermittis enim quod præcipuum eſt, id eſt ſimulationem Ananiæ, qui totũ pretium videri volebat contuliſſe. Nam alioquin, ſi aperte profeſſus fuiſſet ſeſe partem tantùm facultatum ſuarum Domino conſecrare, non ita acerbè à Petro reprehenſus eſſet: ſiquidem ei non minus liberum erat partem pretii ſibi ſeruare, quàm agrũ non vendere. Sed quum totum pretium initio vo-

uiſſet Domino, (cur enim totum prædium vendidiſſet?)& poſtea partem eius ſibi ſeruaſſet, videri tamen volebat omnia contuliſſe. Itaque non modò incredulus, ſimulator, ambitioſus erat, ſed etiam ſacrilegus, & eius Spiritus contemptor à quo regitur Eccleſia, quem nimirum exiſtimabat nihil iſtorũ intelligere poſſe. Hæc autem omnia quum tibi nunquam in mentem venerint, minimè miror te abſurdam iſtam allegoriam potuiſſe cõminiſci. Hinc enim colligis Deum non eſſe contentum aliqua noſtri parte, ſed totum hominem poſcere. Hoc autem etſi verum eſt, commodè tamen interpretari oportuit. Nam quandiu hîc verſabimur, ſemper erunt in nobis peccati reliquiæ quæ nos exclamare cogant cum Apoſtolo, Video aliam legem in mẽbris

Rom. 7. d. 23.

meis rebellantem legi mentis meæ: &, Miſerũ me, quis me liberabit ex hoc corpore morti obnoxio! Deinde hæc omnia ex eo colligi non poſſunt quod falſò à te dictum eſſe oſtẽdimus, nempe quòd Ananias aut nihil aut totum Deo dare deberet. Sed ſi quis huic doctrinæ locus eſt in hoc exemplo, reſpicere potius debuiſti Ananiæ hypocriſin & infidelitatem, qui Deo nonniſi ſub bono, quod aiunt, pignore confideret, quum Dominus Deus noſter plenam fidem, & apertam eius profeſſionem poſtulet. Sed quorſum hæc? Certè ad rem non pertinent: ſed ea tamẽ paucis explicare volui, vt quæ tua ſit in explicandis Scripturis infantia, patefacerem. Cæteras enim huius tuæ allegoriæ ineptias perſequi nec libet nec licet. Tantum dico, quum eum ſcribas Ananiam verè imitari qui non toto corde Deo ſer-

uiat, meritò videri te poſſe in tua cauſa præuaricari. Nã certè de nullis veriꝰ quàm de hæreticis hoc poſſis affirmare. Itaque miror cur eos reprehẽdas qui non minus ſeuerè à Magiſtratu puniendos iſtos arbitrantur, quàm olim fuerit à Petro, aut à Deo potius ipſo punitus Ananias.

Sed quod uerbo fecit Petrus, inquis, *id gladio tribuere eſt ab ſurdiſſimum.* Hoc tu quidem, dicis, Monforti, ſed cauſam tantæ huius abſurditatis nullam affers: quod ego non miror, quum nulla poſſit idonea inueniri. Nam rectè profectò Bullingerus, cuius tu pietatẽ & eruditionem reuereri debueras, quum proſpiceret nonnullis prima ſpecie videri poſſe hoc exemplum huic noſtræ quæſtioni non ſatis conuenire, in quo ſcilicet nõ ciuilis Magiſtratus, ſed Apoſtolus, non gladio ſed verbo feriret, paucis ad hæc duo capita reſpondit. Primùm enim oſtendit idipſum hîc agi à Deo per Apoſtolum, quod agere ſolet per Magiſtratum: id eſt, vt doctiſſimi viri ſententiam pluribus explicem, Petrum hîc nobis proponi, non ſimpliciter vt Apoſtolũ (quæ erat ipſius ordinaria functio) ſed vt Magiſtratus poteſtate fungentem extra ordinem, vt ſacrilegum Dei & Eccleſiæ contemptorem puniret. Deinde quod ad alterum caput attinet, Occidere ſemper eſſe occidere, neque admodũ referre cædatur aliquis gladio, poculis, an verbis: id eſt, parum in eo eſſe momenti, quòd alio inſtrumento, nimirũ verbo, Ananias hîc dicatur occiſus, quàm gladio, id eſt iis inſtrumentis quibus vti ſolent carnifices ex Magiſtratus imperio. Nam etſi diuerſum eſt inſtrumentum, idem tamẽ eſt ſupplicium in ge-

Quarta.

nere,corporale ſcilicet & capitale. Ex quo cōſequitur cōuenire hoc exemplum propoſitæ quæſtioni, An in cauſa religionis ciuili Magiſtratui liceat capitale ſupplicium vſurpare. Et hæc quidem ille verè & acutè reſpondit. Tu verò quum nihil iſtorum intelligas, mira nobis arcana commemoras. Oſtendis enim aliud eſſe verbo quàm gladio occidere, quòd illud ſit Chriſti & Eccleſiæ telum, cuius arma non ſunt carnalia: iſte verò carneus carneo Magiſtratui conueniat. Sed quorſum hæc homo ineptiſſime: Nam nos certè iuriſdictiones non confundimus. At tu potius quod videri vis diſtinguere, præ imperitia conturbas. Putas enim in hoc Petri facto extare ſpiritualis illius & ancipitis gladii vſum, qui Eccleſiæ conceſſus eſt, in quo magnopere hallucinaris. Vita enim hîc eripitur Ananiæ, quod proprium eſt Ciuilis iuriſdictionis, quocunque inſtrumento
2.Cor.10.a.4. id fiat. Nam demolitio illa munitionum non fit vitam eripiendo, aut verbo, aut alio aliquo inſtrumento, ſed (vt ipſe Apoſtolus declarat) captiuam ducendo omnem cogitationem ad obediendum Chriſto,
Heb.4.c.12 gladio ſcilicet illo δίςόμῳ, qui pertingit quidem ad diuiſionem vſque animæ & ſpiritus, & compagum ac medullarum, ſed vt cogitationes & intentiones diſcernat, non autem vt vitam eripiat. Fateor tamē aliquam etiam vltionis poteſtatem, quam alibi (vt antè dixi) Apoſtolus δυνάμεων appellatione comprehēdit, eo tempore fuiſſe certis perſonis conceſſam. Sed hoc donum neque ordinariū, neque perpetuū fuit. Alioquin ſi quod vni & alteri extra ordinem licuit, Eccleſiaſticis miniſtris tanquam ſuo iure lice-

re velis, Ciuilem iuriſdictionem cum Eccleſia confuderis. Falſa igitur, vana, futilia, inepta ſunt quæcunque in hunc locum temerè congeſſiſti.

Hæc autem paulo pòſt ſubiicis, *si Magiſtratus occidit gladio, ſicut Petrus uerbo, cur non eodem gladio mortuos ſuſcitare poteſt, ſicut Petrus uerbo potuit? Occidere gladio etiam latro poteſt, ſed uerbo non poteſt. Oſtendite uos plus poſſe quàm latrones, aut quàm potuerunt Scribæ & Phariſæi, qui Ieſum gladio occiderunt*. O ineptias hominis! Magiſtratum fateor quod ad inſtrumentum attinet, Petri factum imitari non poſſe. Sed quod Petrus verbo potuit extra ordinẽ, hoc ipſi poſſunt gladio, id eſt iis inſtrumentis quæ à Domino in eum vſum acceperunt, vt homines ſub eorum imperio placidam ac quietam vitam degãt cum omni pietate & honeſtate. Cur autem gladio reſuſcitare nullum poſſint, hæc cauſa eſt, quia diuerſa hæc ſunt officia, occidere & reſuſcitare. Illud enim eſt perpetuum Ciuilis poteſtatis munus, hoc autem Eccleſiæ datum fuit ad tempus. Hîc igitur tãtùm ineptus es. In eo verò planè es impius & blaſphemus quòd poteſtatem à Deo ordinatam, Dei, inquam, Miniſtrum qui gladium portat, cum latronibus audeas comparare. Quare non dubito quin id tibi contingat quod cæteris qui Deo reſiſtunt, nimirum vt tibi ſponte exitium accerſas. Nam quid iuſtius eſt quàm vt quod tibi oſtendi tam importunè flagitas, id tibi in teipſo Magiſtratus oſtendat?

Quinta. 1. Tim. 2. a. 2. Ro. 13. a. 2, & 4.

Sed ad aliam exceptionem venio. *An erat*, inquis, *Ananias facinoroſus? aut tu, ſi Magiſtratus eſſes, Ananiam pro facinoroſo punires? qua lege? quid commiſit? Mentitus eſt Spiritui ſancto. Et quotus quiſque eſt qui hodie non mentiatur Spiritui ſancto?* Et paulo pòſt, *videmus longè aliud eſſe officium Paſtoris*

Sexta.

Caluinus capite Inſtit. 8. ſectione 170.

quàm Magiſtratus . quemadmodum quidam uobis ſatis notus declarat his uerbis, Nihil ſibi ſumut Eccleſia quod ſit proprium Magiſtratus: neque hoc efficere poteſt Magiſtratus, quod ab Eccleſia peragitur. Quæ uerba ſi uera confiteris, non potuiſſet Magiſtratus occidere Ananiam, & porrò neque quenquam hæreticorum, aut eorum qui uerbo puniendi ſunt: alioquin priuat Magiſtratus Apoſtolos telo ipſorũ. Agnoſcis verba tua, Mõforti, ad quæ ſic reſpondeo. Etiam ſi tibi conceſſero Ananiam nó fuiſſe ex eorum numero in quos iure potuiſſet Magiſtratus animaduertere, valet tamen argumentum ab eius exemplo ſumptum, quia non ſemper paria cum paribus, ſed etiam minora cum maioribus cõparantur. Sic ergo ratiocinor: Si religionis cõtemptum occultum hominibus, & adhuc in animo latitantem, ſi occultam blaſphemiam, occultum ſacrilegium, capitali ſupplicio extra ordinem punire licuit Apoſtolis, eo ſcilicet tempore quo Eccleſia à Magiſtratibus omnib⁹ oppugnabatur, primum omnium (vt hoc παρέργως dicã) apparet in religionis cauſa capitali pœnæ locum relinqui, & tuam illam zizaniorum exſtirpationem in aliqua ſpecie non valere. Deinde multo certè magis licet ipſi ordinariæ poteſtati quæ Chriſto nomen dederit, in hæreticum, id eſt impium, blaſphemum, peruicacem, factioſum, apoſtatam, gladium diſtringere, quem à Deo ad coërcẽdos malos accepit. Sic inquam, ratiocinor Monforti, Tu, ſi potes, quod ſit iſtorum argumentorum vitium oſtende. Cæterum quod ille vobis quoque bene notus ſcripſit, nihil ſibi ſumere Eccleſiam quod ſit proprium Magiſtratus: neque hoc efficere poſſe Magiſtratũ quod ab Eccleſia peragi-

tur, id ſanè veriſſimè dictum eſt. Sed quod tu ex eo colligis, tantum abeſt vt cum eo conſentiat, vt ab eo contrà deſtruatur. Idque vt melius poſſit intelligi, totam argumentationem tuam ſubiiciam:

Quod Eccleſia peragit, Magiſtratus efficere non poteſt.
Ananiæ cædem, & Elymæ excæcationem Eccleſia peragit.
Ergo non poteſt Magiſtratus Ananiæ cædem aut Elymæ, &c.

Hîc verò non vides ineptiſſime Sycophāta τὸ κρινόμενον à te aſſumi? Id autē nemo tibi conceſſerit, Petri ſcilicet & Pauli hæc exempla ad Eccleſiaſticā iuriſdictionē pertinere. Hîc enim vterque extraordinaria poteſtate fungitur, ſicut etiam Helias & Ioiadas in exēplis paulò antè cōmemoratis. Nam alioquin occidendi facultatem, quæ ciuili Magiſtratui peculiaris eſt, cum Eccleſiaſtica functione communicares, vt hæ duæ iuriſdictiones non re, ſed inſtrumento tantùm differrent, eo nimirum quòd Ciuilis poteſtas gladio & aliis eiuſmodi inſtrumentis, Eccleſiaſtica verò ſolo verbo iugularet. Abſit autem à nobis vt hanc perturbationem, vel veſtro vel Papiſtarum exemplo, in Eccleſiam inuehamus. Sic igitur contra ratiocinari oportuerat:

Eccleſia ſibi nō ſumit quod eſt propriū Magiſtratꝰ.
Vitam eripere, eſt proprium Magiſtratus.
Ergo Eccleſia vitam non eripit. Probari autem κρινόμενον ab officio Magiſtratus, & plurimis Scripturæ teſtimoniis poteſt.

Concidit igitur hæc quoque ratiocinatio tua: *Si Magiſtratus poteſt ferro occidere, quos debet Paſtor uerbo occidere, oportet ut uiciſſim Paſtor occidere poſſit uerbo, quos debet Magiſtratus ferro occidere.* Hîc enim iterum ad eundem ſco Sexta.

pulum impingis, quia quæ natura ſunt eadem, tanquam diuerſa diſtinguis, & falſum etiam aſſumis, licere ſcilicet Paſtoribus verbo occidere: quod falſũ eſt, niſi fortè & ipſis extraordinaria hæc poteſtas cõcedatur. Agnoſcis igitur tandem ineptias tuas, belua, an verò ſupereſt adhuc aliquid quod garrias? Imo verò ſuperſunt adhuc plurima, quæ paucis abſoluam.

Septima.

Redis enim ad illam tuam allegoriam, quum ita ſcribis, *Voluit Deus oſtendere in Anania quas pœnas paſſuri ſint, qui non ſe totos dicabunt cultui diuino, & qui mentientur ſpiritui ſancto, quum ſe non plus præſtare poſſe dicẽt quàm præſtãt. Sed fuit illud in figura factum: quemadmodum etiam Chriſti crucifixio, quam Paulus declarat, dum dicit eos qui Chriſti ſunt, carnem ſuam crucifixiſſe cum ſuis concupiſcentiis.* At ego, Monforti, crediderам iſtas tuas allegorias ad Vetus duntaxat teſtamentum pertinere: ſed quantum poſſum coniicere, ſi tibi credamus, nobis erit in iſtis Cimmeriis tenebris cõſeneſcendum. Quum igitur nullum iſtis figuris terminum conſtituas, obſecro, ſi te correptum Magiſtratus illi quos cum latronibus paulo antè comparaſti eo quod tu mereris ſupplicio afficere vellent, de quo tandem conqueri poſſes? Nam, vt nullam aliam magis idoneam rationem haberent, certè poſſent prætexere ſupplicium iſtud tuum nihil aliud quàm allegoriam eſſe, qua nimirum Deus oſtenderet quas pœnas paſſuri ſint ii qui contumelioſè reſiſtunt poteſtati quam ipſe conſtituit, & qui Spiritui ſancto mẽtiuntur, id eſt ſuis impudentiſſimis mendaciis pietatis ſtudiũ prætexũt. Et certè, ne nos in re ſeria iocari putes, multo con-

uenientior eſſet hæc allegoria, ſi diligenter omnia conſideres. Nam quod eos dicis Spiritui ſancto mẽtiri, qui ſe nõ plus præſtare poſſe dicunt quàm præſtant: id ſi verum eſt, quid illis fiet qui ſe nihil prorſus boni præſtare poſſe confitentur, id eſt omnibus Dei ſeruis? Dicunt enim cum Daniele, Tibi, Domine iuſtitia, nobis autem faciei confuſio. Neque id modeſtè magis quàm verè faciunt. Nam ſi vel Abrahã ipſe ex operibus iuſtificatus eſt, habet de quo glorietur, ſed non apud Deum. Fatentur ergo fideles ſuam ἀσθένειαν, non vt peccatum ſuum inficientur, ſed vt ſuam ἱκανότητα in Chriſto quærãt: & niſi id facerent, Spiritui ſancto mẽtirentur, tantũ abeſt vt quid ſit Spiritui ſancto mentiri rectè definias. Quod ſiquis veſtra hæc omnia coniunxerit: Primùm ſcilicet veſtram illam vitæ correctionẽ, quæ vna ad Chriſtum patefacit aditum, vt ait Bellius, quaſi regeneratio noſtram cũ Chriſto coniunctionem præcedat, id eſt à natura nõ à gratia proficiſcatur. Deinde, veſtræ illius non aureæ ſed plumbeæ & adulterinæ monetæ definitionẽ, in qua de Chriſti beneficio nullum verbũ. Tertio loco, iſtam definitionem eorum qui Spiritui ſancto mentiuntur. Poſtremo, quod de Chriſti crucifixione affirmas, nimirum in figura factam eſſe. Si quis, inquam, hæc omnia contulerit, vix fieri poteſt, ni fallor, quin vos cõperiat à Pelagio nihil prorſus diſſẽtire tribus in rebus. Primum, quòd quantum tribuitis Naturæ, tantum beneficio Gratiæ detrahitis. Deinde quòd perfectionem hîc aliquam homini cõtingere ſomniatis. Tertiò quòd Chriſti crucem vt exẽplar dunta

Dan. 9. b. 7.

Rom. 4. a. 2.

xat nobis proponitis, nimirum vt, quod olim dicebant Pelagiani, ſicut peccatum in homines ab Adamo non propagatione, ſed imitatione tranſiit, ita etiam Chriſti imitatione non inſitione tollatur. Nã certè hæc duo inter ſe cohærẽt, vt rectè docet Auguſtinus: quẽ tamẽ fateor alicubi de Chriſti paſſione, ſepultura, & reſurrectione ita loqui, vt illis velit totã fideliũ vitam configurari. Sed hoc ita ipſum intellexiſſe vt mortificatio noſtra non tam ſit Chriſti mortis & ſepulturæ imitatio, quàm effectus, ex infinitis aliis locis apparet. Quod ſi vos quoque ita ſentitis, bene habet, & Deo gratias ago quòd ad cæteros veſtros errores iſtam blaſphemiam non adiunxeritis. Sed hoc tamẽ quomodo cum reliqua veſtra doctrina conſentire poſſit, videre me non poſſe profiteor.

Lib. 1. de peccatorum meritis & remiſſione. Enchiridio ad Laurentium cap. 53.

Octaua.

Cæterum hæc quoque verba paulo pòſt ſubiicis. *Paulus ipſum Chriſtum non iam ſecundum carnem cognoſcebat, ſed ſecundum ſpiritum: & nos ipſum Paulum & Petrum cognoſcemus ſecundum carnem?* Hîc verò non poſſum imperitiam tuam, aut improbitatem potius, ſatis admirari, qui Paulum & Petrũ hîc dicas à nobis ſecundum carnem cognoſci, id eſt quatenus cæterorum hominum ſimiles fuerunt. Id enim eſt, opinor, quod Paulus ait, Secundum carnem cognoſcere. Nos autem, vt tu ipſe noſti, in hoc exemplo Petrum & Paulum non modò vt Apoſtolos, ſed etiam vt cæleſti plane virtute donatos conſideramus. Debueras quidem certè reminiſci quid paulò antè ſcripſiſſes, Petrum ſcilicet vſum hîc eſſe ſpirituali telo (quod tamen tibi non concedo,) & quidem à Spiritu ſancto

doctum, Deum ipſum denique potius quàm Petrũ hanc Ananiæ cædem peregiſſe: quæ duo poſteriora tecum fateor & agnoſco. An hoc eſt verò Chriſtum & eius Apoſtolos ſecundum carnem cognoſcere?

Sed reliqua perſequamur. *Cur non*, inquis, *imitamur eos in ſanandis ægrotis, aut reſuſcitandis mortuis? Quòd ſi nõ poſſumus, nolimus uitam ijs adimere, quibus uitam dare non poſſumus: præſertim uetante* Domino, *cui ſtant aut cadunt.* Pudet me verò iſtas tam frigidas calumnias refellere. Tãtùm dico, quæſtionem hanc eſſe à ſpiritu Anabaptiſtico profectam, quo te quidem agitari non ſatis potes diſſimulare. Nam ſi valet iſta ratio, vt nulli liceat occidere niſi qui vitam poſſit dare, quid ſupereſt vt capitalia omnia iudicia tollantur? Nam afferre nullam rationẽ potes, cur hoc potius in cauſa religionis quàm in aliis criminibus valere debeat. Quod autem vetare Dominum dicis ne id fiat, tam impudenter id à te cõfingitur, vt vel hoc vnum factũ ſatis declaret nullum eſſe tantum mendacium quo non facilè vtaris, vt qui ſacroſancta verbi Dei auctoritate tam confidenter audeas abuti. Nã eo Pauli loco quem velut indice commonſtras, de priuatis iudiciis & rebus mediis agi ne tu quidem ipſe ignorare potes. Et hæ quidem ſunt argutæ illæ Mõfortii refutationes, quibus vix quicquam puto ineptius vel obtuſius fingi potuiſſe. Et tamen mirũ eſt quo ſupercilio iſta ſoleant à nouis iſtis Academicis proponi, & quanta auiditate à paucis quibuſdam excipi, quibus vtinam meliorem mentem cõcedat Dominus. Illorum certè audaciam & ſummam impudentiam breui, vt ſpero, retundet. Nona.

Eccleſiaſticæ hiſtoriæ exempla.

Tandem verò ad Eccleſiaſticæ hiſtoriæ exẽpla venio, quæ iam antè ſunt à nobis magna ex parte commemorata, quum religionis curā doceremus ad ciuilem Magiſtratum vel præcipuè pertinere. Conſtantinus igitur, ſub quo primùm Imperatore Eccleſia pacem habuit, poſt coactam illam Nicænam Synodum ita eſt Ario aduerſatus, vt eius etiā libros (quod noſtris Academicis pro ſumma crudelitate ducitur) publicè cremari, & qui id facere neglexiſſent, capite puniri. Idololatras autem, ipſóſque adeò Prouinciarum rectores qui eos vindicare neglexiſſent, vltore gladio ſterni imperarit. Valentinianus quoque, Gratianus, & Theodoſius Auguſti eandem aut non multo leuiorem in idololatras pœnam ſtatuerunt, cuius horrendum exemplum editum eſſe legimus [1] in Anatolium quendam Antiochenum, & eius flagitiorum ſocios. Anabaptiſtas autem & cæteros hæreticos iis pœnis ſubiiciunt, quas meritò certè exiſtimes ipſa morte acerbiores. [2] Nominatim verò Martianus eos qui tentant illicita docere, vltimo ſupplicio coercet. [3] Iuſtinianus quoque in eos qui Seueri ſcripta ſibi ſeruanda ſtatuiſſent, capitalem pœnam cōſtituit. [4] Nō nego tamen de Gratiano ſcriptum extare quod noſtris Academicis mirificè placet, ab eo ſcilicet conſtitutionem eſſe perlatam, vt quam quiſque vellet, religionem ſequeretur, & conuentus Eccleſiaſticos ſemoto metu, omnes agerent, præterquàm Manichæi, & qui Photini & Eunomii ſectæ eſſent. [5] Itémque de Theodoſio, ipſum nullam hæreſin perſecutū

Nicephorus Eccleſ. hiſtoriæ li. 8, cap. 18. & 25.

l. 1. & 2, Cod, de paganis.

1. Niceph. lib. 18, cap. 4.

2. l, 5. Cod. de hær. & Manich. l. 2. Cod. Ne ſanctum baptiſma iteretur. l. 3. Cod. de apoſtatis.

3. l. quicunque, Cod. de hære. & Manichæis.

4. Niceph. lib. 17. cap. 9.

5. Niceph. li. 12. cap. 1. & 29.

eſſe,neque quempiam ad communionem coëgiſſe, ſed potius permiſiſſe vt hæreſis quælibet ſuo loco pro eo atque ei viſum eſſet conuentus agere, atque etiam de fide in Chriſtum pro cuiuſque captu ſentire atque opinari poſſet. Sed eſt profecto Græcorum in iſtis ſcribendis hiſtoriis manifeſta vanitas. Viderint igitur ſcriptores quomodo iſta poſſint cum iis conſtitutionibus conuenire quas in Iuſtiniani Codice legimus.[6] Sed & (vt liberè dicam quod res eſt) in ipſis Imperatoribus & zelum & ſcientiam maiorem à nobis meritò requiri facilè cognoſcet quiſquis res ipſorũ geſtas diligẽtius perlegerit. Quanquam etiam fateor tantos fuiſſe eorũ temporum tumultus, Romano iam imperio domi & foris miſerrimè vexato, tantámque Epiſcoporũ ambitionem, tantam denique rerum omnium perturbationem, vt ſæpenumero Principes officium ſuũ neque intelligere, neque facere potuerint. Principes certè profanos in tuẽda ſua ſuperſtitione multo fuiſſe diligẽtiores & ſeueriores vel ex eo intelligitur quod diſertè ſcribit Liuius, iam inde ſcilicet à Romanæ Reipublicæ initiis negotium fuiſſe Magiſtratibus datum, vt ſacra externa fieri vetarent: ſacrificulos vatéſque foro, circo, vrbe prohiberent: vaticinos libros conquirerent, cõburerẽtque: omnem diſciplinam ſacrificandi, præterquam more Romano, abolerent. Pœna autem quænam addita fuerit, Paulus Iuriſconſc. his verbis declarat, Qui nouas, inquit, & vſu vel ratione incognitas religiones inducunt, ex quibus animi hominum moueantur, honeſtiores deportantur, humiliores capite pu-

6. l. 2. & l. Ariani. Cod. de hæreticis.

Dec. 4. lib. 9.

Lib. Sentẽt. 5, tit. 23. De vaticinatoribus.

niuntur. Quamobrem nõ eſt quod ab iſtorum Imperatorum temporibus Chriſtiani principes officii ſui rationem mutuentur, neque cum aduerſariis hoc quidem loco mihi magnopere contendendum puto. Verbum Dei potius amplectantur, & eorum imitentur exempla quorum pietas & ſanctitas ipſius Spiritus ſancti teſtimonio cõprobatur. Hæc enim eſt norma, hæc regula, hæc præſcriptio volũtatis Dei, à qua qui aberrauerit, fieri non poteſt vt is habeat quod in vita ſequatur.

Concluſio totius diſputationis.

Quum autem hanc eſſe Dei voluntatem ex ipſius verbo oſtenderimus, vt religionis contemptũ vel capitali pœna vindicet Magiſtratus, ídque boni & ſãcti omnes Principes vſurparint, & quæ pro contraria ſententia dici ſolent ſatis commodè, ni fallor, refutauerimus, profiteor me non poſſe iis aſſentiri qui in cauſa religionis nullum capitali ſupplicio locum eſſe exiſtimant: à quibus tamen hactenus diſſentio, vt nonniſi extremis malis extrema remedia putem adhibẽda, & in his etiam extremis remediis tantam moderationem tenendam, vt charitas & clementia Chriſtiano homine digna nunquam violetur. Eſt enim in iſtis magna habenda ratio, primò quidem perſonarum, deinde verò errorum, poſtremò ipſarum quoque pœnarum, vt rectè quidam expoſuit, is ſcilicet in quem Monfortius egregiam illam ſuam refutationem ſcripſit, cuius tamen verba exſcribere placuit, partim quia totã huius controuerſiæ ſummam planè ac dilucidè exponunt, partim vt quod fuerit Academicorum in hoc

Bullingerus Decadis Secundæ Sermone octauo.

doctiſſimo homine reprehendendo iudicium, omnes cognoſcant. In perſonis igitur, inquit ille, magna eſt diuerſitas. Sunt enim anteſignani & duces » peruicaces in erroribus, qui audaces ſunt, hypocri- » tæ, & loquaces, & idcircò ad ſeducendum appoſitiſ » ſimi, ipſi quidem citra emendationem in propriam » ruentes perniciem, & alios ſecum pertrahentes. Et » hi modis omnibus ſunt coërcendi veluti Eccleſiæ » peſtes, ne contagio ipſorum ceu cãcer ſerpat latius. » Sunt deinde ſeducti quidam ac dementati ab aliis, » qui errant, ſed non malitia, neque pertinaciter, ſed » reſipiſcunt in tempore. Hos non oportet damnare » protinus, ſed orare Dominum, ac ſuſtinere, erran- » téſque ſpiritu lenitatis & manſuetudinis erudire, do » nec redeant ad mentem meliorem. »

Porrò in erroneis dogmatibus alia aliis ſunt » grauiora. Sunt quædã adeò blaſphema, impia, & in- » digna vt ne audiri quidẽ, nedum ferri poſſint. Sunt » quæ rectà & palàm tendant in ſubuerſionẽ Reipu- » blicæ: niſi in tempore ſopiantur. Oportet autẽ Scri » pturis & manifeſta veritate euincere illa quæ in ac » cuſationẽ veniunt eſſe talia, qualia dicũtur. Cõper » ta veritate, & productis apertis teſtimoniis Scriptu » ræ, licebit in blaſphemos & euerſores Eccleſiæ Rei- » publicæque grauiſſimè animaduertere. Sed leuior » mitiórq; pœna decernatur contra errantes in leui- » bus, non in capitalibus erroribus. Nam errant qui- » dã, ſed ita vt horũ erroribus Deus non blaſpheme » tur, & Eccleſia cõſiſtat: denique ipſa nõ interturbe- « tur Reſpublica. Vbi rurſus occurrat illud Apoſto- « li, Alter alterius onera portate. Item, Infirmos in fi- «

» de ſuſcipite, non ad diiudicationes diſceptationũ.
» Iam & in ſuppliciis & pœnis inſigne eſt diſcri-
» men. Pertinaciter errantes, & alios ſecum in erro-
» rem abducere, ínque erroribus retinere contẽden-
» tes, blaſphemi & perturbatores, imò ſubuerſores
» Eccleſiarum iure cædi poſſunt. Ideo tamen capitis
» ſupplicio non protinus afficiendus eſt omnis qui
» errat. Et quæ minis & increpationibus curari poſ-
» ſunt, non debent acerbioribus elui & puniri. Mo-
» dus in re qualibet optimus eſt. Eſt & multa pecu-
» niaria: ſunt carceres in quos concludi poſſunt, ne
» alios inficiant qui veneno prauæ doctrinæ & fidei
» corrupti ſunt. Sunt & aliæ corporum afflictiones,
» quibus coërcentur errantes, & vt minus noceant a-
» liis ſanis, & vt ipſi ſeruentur, non toti pereant, ſed
» reſipiſcant. Sed timor Dei, æquitas & prudentia iu
» dicis intelliget ex circunſtantiis quomodo punien
» da ſint in ſeductoribus & ſeductis praua dogmata,
» & peruicax rebellio, aut ſtolida & minimè malitio-
» ſa credulitas.
» Admonitio ſeria & diligẽs locum non habet in
» ſceleribus nefandis iam perpetratis, & gladio eluen
» dis: curet ergò Magiſtratus vt moneat in tempore
» monendos. Nam admonitio ſeria & diligens dili-
» genter eſt commendata omnibus proceribus, exer-
» cenda erga ſubiectos, & iam aliqua in re periclitan-
» tes. Sed & prudentes & pii Magiſtratus non raro
» pepercerunt peccantibus ignoranter, reſipiſcenti-
» bus autem ad ſeriam admonitionem. Dominus in
» Euangelio iubet admonere peccantem, & obſequẽ-
» ti parcere, rebelli grauiora iniicere. Et Ioſue priuſ-

quam ad arma conclamaret, miſſa legatione iubet »
Rubenitas cum ſociis demoliri aram, quam illi vi- »
debantur extruxiſſe contra legem Domini. Et Iu- »
ſtinianus Cæſar reſipiſcentibus amplectentibúſ- »
que meliorem ſententiam, vitam cõceſſit. Conſtitu. »
109. Nam & Ioſias nõ omnes erroribus implicitos »
occidit, ſed incurabiles maximé. Moderatio ergo »
adhibenda Magiſtratui in ſontibus puniendis. »

Hactenus ille, cuius ſententia cum ſuperioribus argumentis coniuncta, moderatis omnibus ingeniis & veritatis amantibus, vt opinor, ſatiſfaciet. Hoc vnum tamẽ adiiciam, Principum officium in religione aduerſus præfractos & factioſos Eccleſiæ perturbatores vindicanda, ad tria capita non ineptè poſſe reuocari. Primùm enim id obſeruare debẽt vt intra poteſtatis ſuæ fines & cãcellos ſeſe contineãt, ne ſcilicet audeãt de hæreſi iudicare, quum hæ ſint Eccleſiæ nõ Principum partes. Deinde vt hæreſeωn iudicia ſanctè & incorruptè curent exercenda, non ex vlla hominum auctoritate, quicunque tandem illi ſint, aut vllius tẽporis ac conſuetudinis nudo præiudicio, ſed ex pura & ſyncera verbi Dei administratione: ne ſcilicet ſeſe, per errorem, non veritatis Dei vindices, ſed alienæ crudelitatis miniſtros præbeant. Poſtremo, vt poſtquam placida ac legitima hæreſis cognitio præierit, tum demum diligenti omnium circunſtantiarum habita, ſicut diximus, ratione, eam pœnam decernant, per quam Maieſtati Dei ſuus honor aſſeratur, & Eccleſiæ paci ac tranquillitati cõmodè caueatur. Hæc igitur noſtra eſt de tota hac quæſtione ſententia, in qua expli

canda vt paulò prolixiores eſſemus ſingularis eorum improbitas fecit, qui nobis iſtius ſcriptionis occaſionem præbuerunt. Neque enim ego cum quoquam, nedũ cum bonis & minimè contentioſis hominibus, qui paulò aliter fortaſſis ſentiunt, contentionem ſuſcepi: ſed Eccleſiæ potius patrocinium recepi, quam impudentes iſti Academici per clementiæ & modeſtiæ ſimulationem ſubuertere iam pridem moliuntur. ídque oppoſitis etiam eorum nominibus quorum famam & exiſtimationem ferre non potui tam impudenter & calumnioſe ab iſtis violari. Obſecro enim quid nobis relinquunt qui quum temeraria hominũ iudicia prohibere videantur, tamẽ de ipſa Dei Eccleſia tam ſiniſtrè iudicant? qui quũ nihil velint in religione ita affirmari vt cõtrariũ dãnetur, ea tamẽ aſſeuerãt quibus nihil deterius, nihil ſceleratius fingi poſſit? qui Deũ cũ idolo cõfundunt? qui nõ aliã in Chriſtianis quàm in Diabolis fidẽ requirũt? qui ſalutẽ à nobis inchoant? qui Chriſti ſtatum & officium, Trinitatẽ, prædeſtinationẽ, liberum arbitrium ponunt in earum rerum numero quæ neque ad ſalutẽ obtinendam ſint neceſſariæ, neque ſi ſciantur, meliorẽ hominẽ efficiant? qui in religionis controuerſiis etiam cum Papiſtis, veluti de inuocatione Sanctorum, de iuſtificatione, de libero arbitrio, de Baptiſmo, de Cœna Domini, vindicias ſecundum libertatem dandas, id eſt ſuo iudicio quenque relinquendum putant, quòd de his, obſcuris ſcilicet quæſtionibus, & quarum cognitio ad ſalutem non eſt ita neceſſaria, certi nihildum cõſtitui poſſit: qui Gamalielis ſententiam in vtrãque

partem claudicantem nobis pro regula proponũt? qui Scripturam obſcuram & ænigmaticam, qui nouas reuelationes vberiores & clariores expectandas eſſe tradunt? qui pro fide opinionem, pro veritate veriſimilitudinem, pro neceſſitate probabilitatem inuehunt? qui hæreticis adeò apertè patrocinãtur vt nullum hominum genus Reipublicæ minus eſſe metuendum aſſeuerent? qui hæreticos non modò nunquam occidendos, ſed ne puniendos quidem arbitrantur? qui ciuilem Magiſtratum ab omni religionis cura remouent? qui Magiſtratus cum latronibus comparant? qui tot Scripturæ locos tam impudenter corrumpunt? qui fanaticis ſuis allegoriis Scripturam totam in ſomnia conuertunt? qui tot ſanctarum Eccleſiarum religioſiſſimos Magiſtratus, tot fideles gregis Domini Paſtores infinitis calũniis & maledictis onerant? qui denique hæc omnia non iam obſcurè murmurant vt antea, ſed palam editis libris declamitant? Hæc enim ſunt portenta, hæc errorum monſtra, quæ quum iam olim alerẽt, tandem quum Seruetus ille optimus ipſorũ fraterculus pœnas dediſſet, cõtinere diutius nõ potuerũt. Itaque quaſi clemẽtiæ patrocinio ſuſcepto, vt ſimpliciorum animos ab eo quod præcipuè quærunt, auocarent, ita ſunt commoti indignatione ex innocentiſſimi illius Serueti martyrio ſuſcepta, vt totũ hoc virus in Eccleſiam Dei euomuerint. Quòd ſi eam quam iandiu quærunt licentiam adipiſci potuerint, quod erit ſcelus, quod flagitium quod non aggrediãtur? Itaque quum hîc à nobis quæritur, An ſint hæretici à Magiſtratu coërcendi: non de re ni-

hili contenditur,non de re parum neceſſaria diſputatur,ſed de Eccleſiæ ſalute & incolumitate à nobis agitur:de eius,inquam,Eccleſiæ ſalute quàm Filius Dei ſanguine ſuo ſibi acquiſiuit,in cuius ſinu & viſceribus iſtos nimis diu foueri cõſpicio, vt niſi maturè occurratur,prius capiẽdi ſimus quàm nos oppugnari ſentiamus. Vos igitur ſancti & fideles Eccleſiarum Magiſtratus,vos vigiles Eccleſiarum Paſtores ,téque nominatim illuſtriſſime Virtembergenſis Princeps,cuius clariſſimum in Eccleſia Dei nomen iſtos crudeliſſimos Eccleſiæ Dei vaſtatores nõ puduit ſuis hæreſibus præponere: vos,inquam, ego fidelium minimus hortor & obteſtor, vt albos iſtos Lupos gregem Dei vobis cõmiſſum inuadere parantes,omni ſtudio,cura,induſtria,diligentia maturè repellatis. Deum ipſum denique, cuius verbo vos Academici hanc facitis iniuriam,vt ex eo controuerſias religionis decidi poſſe negetis , & cuius Eccleſiã ita aſpernamini, vt pios eius Magiſtratꝰ & fideles Paſtores ſæuitiæ,crudelitatis, immanitatis falſò accuſetis, aduerſum vos inuoco, qui veritatẽ eius aut bene cognitam oppugnatis,aut certè volẽtes ignoratis: neque eo contenti, libris etiam editis ſimplicium fidei & conſcientiæ per ſimulationem pietatis inſidiari non deſinitis . Nam vt veſtra nomina,vt orationis characterem,vt eius ciuitatis nomen in qua hæc veſtra edita eſt farrago, & multi præterea non multo ſanè meliores libelli , ſtudioſe diſſimuletis,tamen veſtra vos impudẽtia, veſtra nouitatis affectatio,veſtra ſimulatio prodit . Itaque & qui ſitis,& quid paretis omnes intelligunt. Vtinam

vet Dominus conſilia veſtra diſſipet. Certè id ita futu um tibi ego, Belli, tibi Monforti, totique veſtræ factioni prædico.

ERRATA SIC CORRIGITO.

Prior numerus, paginam: alter verſum indicat.

7.2 quiſquã 10.5 inquis 17.21 faciãt 19.17 iidẽ 20.24 vos 22.12 vt vna 26.12 & 13 intelligant, vnum Ead.14 perficitur, idcirco 27.21 Iſtius igitur 28.22 oſtendimus: iſtud 31.12 ſigillatim reſponſione ad ſingulas Ead.15 impetrabunt, Ead.25 [illegible] 33.5 Itaque illos 34.13 & 14 Quæ parentheſi inclu[illegible] literis ſcribi debẽt. 35.17 prodas? 39.28 nõ [illegible] 53.13 natus 56.26 Cur igitur? 57.[illegible] A verſu primo ad decimum quintum quæ literis Itali[illegible]a ſunt, maiuſculis ſcribi debent. Ead.15 Hac autem 59.28 iuſtificati 61.26 (nam qui dicit, &c. mendax e[illegible] 68.17 nunquam ab ea ſit [illegible]tatum: Ead.19 mul[illegible] 72.24 dices, quòd 75.3 Deinde in ipſis 87.9 re[illegible] 105.3 cæleſti 113.12 Et hæ quidem 115.28 repugnã [illegible].13 An Ioſia[illegible]um 122.6 Incluſa parentheſi maiuſcu[illegible]cribantur. 12[illegible] 30 Magnum &c. conſequitur? hæc ſen[illegible]tia maiuſculis quoque ſcribenda. 131.22 Habet autem hoc argumentum 151.12 publicæ 157.4 peccatis (vt quidam vocant) Ead.2[illegible] debet magiſtratus.